

K

KOMÁROMI JÁNOS
MUNKÁI

GYŰJTEMÉNYES KIADÁS
1933

KOMÁROMI JÁNOS

**MUNKÁI
GYŰJTEMÉNYES KIADÁS**

XVI.

HARANGOZ A MULT

*

KÜLÖNÖS UTAZÁS

**BUDAPEST
GENIUS KÖNYVKIADÓ RT.
KIADÁSA**

KOMÁROMI JÁNOS

HARANGOZ A MULT
*
KÜLÖNÖS UTAZÁS

BUDAPEST
GENIUS KÖNYVKIADÓ RT.
KIADÁSA

Copyright by Genius, Budapest.

816. 304

(R
2)

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

B 3604/1970

LELTÁRI SZÁM

35968. — Kunossy Rt., Budapest.

I

November közepe lehetett, amikor Tóth Antal meghalt.

Azaz hogy nem halt meg, amint az sorra ki fog derülni az elkövetkezendők során.

Annyi azonban tagadhatatlan, hogy behúnyta a szemét s ugyanakkor leesett az álla. Könyörületes kezek lefogták a szemét, zsebkendővel felkötötték az állát s ugyanakkor kinyújtóztatták Tóth Antalt teljes testi-hosszában. Ugyancsak jó lelkek reáadták az egyetlen tiszta ingét meg a lábravalóját. Mert a puszta házban aligha akadt volna más rendes ruhadarab.

Ágrólszakadt embernek számított világéletében Tóth Antal. Igaz is, hogy ütődött alak maradt mindvégig, míg e földi emberek közé tartozott.

Kasztja szerint boeskoros-nemes lett volna, ámde végleg leszegényedett állapotban s a ruha is, amit Isten tudná, honnan szerzett magára, csak épp hogy lötyögött rajta. Emberemlékezet óta mindig ugyanabban az egy zsíros és nyűtt kalapban járt, a kalap teteje ki volt szakadva s ezen a lyukon kikandiká't néhány szál a hajából, mint a zsúpfedeleles ház tetején a szalma, ha megcibálja a szél.

Hogy volt-é vagyona Tóth Antalnak? Szelid lélekkel elmondhatjuk, hogy semmi vagyona sem volt, ha csak ide nem számítjuk azt a viskót, amelyben egyesegyedül lakott a falu alsó vége táján és amelyet sajátkezüleg eszkábá't össze. Tulajdonosa volt azonfelül egy félszemű lónak is. Ezzel a lóval kóborolt a határban úgyszólván egész nap, miközben az árokpártokon legeltette a kötőfékénél fogva.

Az alatt az idő alatt Tóth Antal maga bizonyára gyakran el-eltöprengett e földilét egyenlőtlen vagyoni berendezkedésén.

Ha ugyan lehettek gondolatai egyáltalán egy ilyen szánandó és esett alaknak!

A ruha, mint érintettük már, futólag, csak lötyögött az ebadtán s egész külseje úgy hatott általában, hogy rendes ember alig bocsátkozott vele szóba. Hajának színe olyan se-szín volt, arca megnyúlt s a szeme olyan tekintetű, mintha megállás nélkül éhes lett volna a tulajdonosa. Lábbelit is lehetett fölfedezni a lábán, ha ugyan lábbelinek lehet állítani az ilyen bakancs-csökevényt, mely hol kurta-szárú csizma volt, hol cügöscipőnek számított, melyet jobb állapotban Szikora tanító úr lábán láttak még a figyelmesebb szemlélők. Lötyögő kabátjának zsebei ki voltak forgatva túlnyomórészt. Tóth Antal hanyagsága miatt természetesen és nem abból az okból, mintha Tóth Antal ilyenformán akarta volna bebizonyítani a világnak, hogy árva peták sincs a zsebében. Tudta róla mindenki, hogy Tóth Antal, mióta a világra jött, talán egyetlen pengőt nem látott a valóságban, nemhogy ötöt.

De fölösleges időpocsékolás is talán ennyi hozsazan időzni el egy olyan semmi embernél, aminő Tóth Antal volt!

Annak az esztendőnek, amellyel mondanivalóink kezdődnek, egy borongó reggelén híre ment a faluban, hogy nem él többet Tóth Antal, akit még a legutolsó zsellér is lenézett, miután alábbvalónak tartotta magánál.

Meghalt. hát meghalt!

Minekutána jószívű szomszédok kikészítették úgy-ahogy a másvilági útra, a tetemnézőbe vitték ki targoncán. Mert ilyen szánalmas alaknak odakint a helye a temető szélén található butykában. Ugy vitték ki — láthatta mindenki! — ingben-gatyában.

Nagy kérdés maradt azonfelül szomszédok és közelebbi ismerősök számára, mimódon tegyék a föld alá ezt a savanyúszájú embert? Mert föltéve, hogy a tiszteletes úr elbúcsúztatta volna ingyen, koporsó nélkül mégsem ereszthetik le a sírgödörbe!...

Épp a legszükségesebb tennivalókról tanácskoztak szomszédok és ismerősök, mikor a súlyos kérdést megoldotta Tóth Antal maga. Tudniillik hazatrappolt a temetőből. Sajnos, az inget akkor már lehúzta róla valaki.

Kevéssel volt ebéd után s odakint didergett minden. Nehéz novemberi felhők csüngtek lefele az égről, e felhők színe miatt sötét volt a Szentandráska-domb, melynek tetején csupasz akácfaék közé vonta meg magát a temető. Különben is nyugtalanító színe volt mindennek.

Mudrony Sanyi, a Mudrony József fuvaros kislfia ott álldogált házuk kiskapujában s meg-megdideregve vonta összebb a nyakán vásott ködmönkését. Hogy minek álldogált a kiskapuban? Ómaga sem tudta volna megmondani. Csak állt ott, szíjpantott néha az orrán s kerek és pufók arca szederjesre vált. Nem volt még hatesztendőske ezen az őszön s akik ismerték, értelmes fiúcskának mondták. Fölnézett olykor a falu nagyutcáján, amelyen csak elvétve mutatkozott élő ember. Tovább álldogált aztán és topogott.

Édesanyja, egy fehérarcú, szép fiatalasszony, talán harmadszor szól ki neki a pitvarból, melynek tűzhelye körül foglalatoskodott éppen:

— Sanyika, gyere be, mert megfázol és beteg leszel!

— Megyek már, édesanyám, — szólott vissza Mudrony Sanyi, de azért továbbra is odakint maradt.

S ebben a kora-ebédutáni órában történt, hogy egy túlvilági kiáltás hasított végig a falun s remeg-

tetett össze mindenkit. Olyan volt ez a kiáltás, mint valami szörnyű állat vészüvöltése s minden ember és asszony, felnőtt értelmű falusi lakos és jámbor gyermek a kiskapukba, a hidacskákra, meg a nagy-utca közepére futott ki tőle.

A Szentandráska-domb felől jött ez a borzongató kiáltás és mintha Lukács János útkaparóé lett volna a felhördült hang. Végig-végig a falu tele volt már kíváncsiakkal, mikor a felvégen váratlanul felbukkant Lukács János és noha a harmincon is felül volt már az útkaparó, olyan korban tehát, amikor az ember bátorsága nem szokott a csizmaszárba szállni, most vágatott mégis, mint a veszett, esizmája talpai alól pedig magosra frecesent szét a sár. S elkiáltotta magát, ahogy csak fért a torkán:

— Gyön Tóth Antal!

Félfalu-hosszáig hallotta mindenki a kiáltást, de nem értették az emberek. Azt tudták, hogy Lukács János útkaparó előzően a Mihályi felé vezető megyei út egy közeli szakaszán dolgozott, éppen a temetődomb alatt, most meg esze nélkül menekült a falu felső végétől számítva lefelé, miközben rég elhányta valahol a kapáját s másodszor is elkiáltotta magát, mint a tébolyult:

— Gyön Tóth Antal!

Az emberek tanácstalanul néztek össze. Mert az első pillanatban azt hitték, hogy szegény Lukács János valami csodát talált látni a temető felől s attól bomlott meg...

De nem maradtak sokáig tanácstalanságban.

Mert Lukács János éppen a jegyzői-lak táján trappolgatott lihegve (a csődületre maga a jegyző is kisietett a feleségével meg a bojtárjával), mikor a felvég irányából egyszerre csak kapuknak és ajtóknak kapkodó csapkodása hallatszott, ugyanakkor pedig mindenki lelkendezve próbált menekülni a házakba...

Ugyanabban a pillanatban már fel is tűnt a felvég felől senki más, mint a halott Tóth Antal maga.

Csattogó talpakkal vágatott az útkaparó nyomában.

Mudrony Sanyi ott szorongott a kiskapuban és noha ébredező eszével megértette, hogy rendkívüli dolgokat ért meg, lenyűgözve maradt ott továbbra is. Lába mintha megmerevült volna, hallotta az ajtók és kapuk egyre közeledő csapkodását, látta a falusiak tébolyult menekülését (akkor már a jegyző sem volt látható családotul sehol), de nem tudta elfordítani a fejét az iszonyú látványtól.

És ezt a látványt nem felejtette el egész azon-túli életében.

Elől nyargalt az utcán Lukács János útkaparó, mögötte vagy száz lépésre vágatott Tóth Antal a temetőből. Lukács János halottfehéren a rémület miatt, Tóth Antal pulykavörösen a méregtől. És most már Tóth Antal kiáltotta el magát, de úgy, hogy beleborzongott mindenki, aki hallotta egyszer:

— Teremtésit a gazoknak, még az inget is lelopták rólam!

Az üldözött útkaparó akkor ért egyvonalba Mudrony Sanyival, meglátta, hogy a gyerek mögött nyitva a kiskapu, bevetette magát rajta, az udvar hátsórészében a padlásfeljárónak állt oda-támasztva a létra, uccu neki, fellihegett a padlásra s akkor bekapta maga után a létrát is.

Mudrony Sanyi pedig ottmaradt a kapuban. A csodálattól és rémülettől megdermedt tagjaival.

Tóth Antal meg vágatott azalatt a temetőből.

Nyargalt egyetlen szál alsóruhában, mely fehéren libegett rajta bokáig, csupasz talpai belecsattantak a novemberi luesokba, magasra freccsent szét a luesok s az utca halott lett akkorára. Szégyen

és düh marhatta a torkát a máskor szótalan Tóth Antalnak, mert ahogy Mudrony Sanyi elé ért volna, egy másodikat kiáltott, de olyat, hogy keresztet kezdett hányni magára, aki hallotta:

— Istenit a kutyáknak! Lehúzzák a halott utolsó ruháját! Ezért számolni fogunk, mert még holnap törvénybe megyek!

Es míg végigüvöltött az utcán, oly hihetetlen gyorsan vágatott, mint egy versenyló. Meztelen és ráncos talpai alól magasra csapott a sár, ezek a talpak észvesztő kapkodással csattogtak az utcán, kevéssel reá aztán Tóth Antal maga is eltűnt a nagykút előtti utcafordulónál... És csönd lett akkor. Olyan csönd, hogy Mudrony Sanyi megijedt tőle...

Édesanyja, ez a sokat bánkódott, szép fiatalasszony csak ekkor ocsudott rá a pitvarban, hogy valami szokatlan dolognak kellett végbemennie odakint. Hallotta ugyan a kiabálást, de nem sokat adott reá: saját gondjai foglalták el. Most azonban, hogy olyan fenyegető csönd állt be az utcán, fölfigyelt ő is és kisetett a kiskapuba.

A kiskapuban pedig még mindig ott álldogált a fiaeskája. Kékfoltos arcoeskával: a hidegtől is, a félelemtől is. A fehérarcú mama megrémült s a gyerek keze után kapott:

— Mi történt veled fiaeskám?

— Édesanyám, — kezdte csaknem pityeregve Mudrony Sanyi, — Tóth Antal bácsi szaladt erre...

A fiatal mama megingott:

— Dehiszen Tóth Antal ma reggel meghótt!

— Tóth Antal bácsi volt, édesanyám, — hajtogatta dideregve a gyerek. — Csak gatyá volt rajta, oszt igen szaladott, Lukács János bácsi meg a mi padlásunkon bujt el...

Édesanyja, férjezett Mudrony Józsefné azt hitte első pillanatban, hogy félrebeszél talán a kiskfia. Ámde a padláslyukból ugyanakkor aláereszke-

dett a létra, félszempillantással reá pedig Lukács János dugta ki óvatosan fejét a lyukon:

— Elment már az a veszett?

Mudrony Józsefné meglepetve nézett föl, a padláslyuk irányába:

— Kiről beszél, szomszéd?

— Hát arról a pizok Tóth Antalról... Nem feltámadt az ebadta, pedig hótt vót... No, alaposan megkurgatott magamat is, ez már szentuccse!

Mudrony Sanyi édesanyjának kerekre nyílt a barna szeme s ugyanakkor keresztet vetett magára:

— Visszagyött Tóth Antal, akit ma vittek ki a butykába?

— Meghíszem azt, — válaszolt Lukács János, miközben lefelé ereszkedett a létrán. — Osz alighanem bajt fog csinálni most a faluba, mer igen haragos, mivelhogy hóttába az ingit is lehúzta róla valami betyár-alak...

Akkorára többen álltak csoportosan a Mudrony-ház előtt, híre futott sebtiben, hogy Lukács János útkaparó, aki csaknem a lelkét köpte ki a hajmeresztő vágatásban, ide menekült be és rejtőzött el a széna közt, a padláson. Közelebbit szeretett volna tudni mindenki, miután Tóth Antal maga rég végigesattogott a nagyutcán s minden föltevés szerint alvégi viskójában tartózkodhatott pillanatnyilag. S bizonyára csunyán káromkodott rút megcsúfoltatása miatt.

Amire Lukács János is kilépett volna a Mudrony-ház kiskapuján, legalább negyvenen álldogáltak a ház előtt, sűrű tanácstalanságban. Mudrony Sanyi is ott lábatlankodott szélről, el-elámulva az emberek izgatottságán. Mert apró kora ellenére is megérezte, hogy ezúttal nem tréfa a dolog.

Ott lehetett látni Csanak András csizmadiamestert úgy, amint feldúlt lelkiállapotban éppen

felugrott a háromlábú székről. Dikieset szorongatott a jobb markában s egyre azt ismételtette maga elé:

— Majd elvállik, emberek... Majd elvállik, emberek...

Közel állt Csanakhoz Csalma Máté fuvaros, akit azért ismertek többen a falu határán túl is, mert csakugyan ott volt a königréci csatában s ezokból adott magára. Csalma Máté azonban cseppet sem idegeskedett, ellenkezően: megőrizte a hidegvért mindvégig, ami érthető is egy háborútjárt embernél... Mindössze annyit lehetett volna megfigyelni rajta, hogy élénkebben pipákolt a pipaszáron, mint egyébként... Zelvay János sem hiányzott ezúttal, aki a felvég utolsó házában lakott, nagy asszonykerülő hírében. Eddig ugyanis háromszor házasodott meg, feleségét azonban mind a három esetben nyomban az esküvő után visszahagyta a szüleinél s anélkül, hogy ránézett volna a leányfeleségre, hazáigment s attól kezdve ott élt egyedül a legszélső felvégi házban, melynek sarkában karsú jegenye bókoltgatott a leggyengébb levegőmozdulásra is és amelynek, mivel közelesett a temetőhöz, nyugtalanító híre élt esztendőik óta... A Mudrony Sanyiékkal szomszédos házból elbotorkált akkorára a komoly értelmű Párnahaj János, akit — mivel alig beszélt napjában három szót — bölcs embernek tartottak. Ott szorongott a tömeg o'dalában a katonasor alól alighogy kikerült Nagy Bálint nemesi gazdálkodó, akit egészen különös okból emlegettek sokat minden vasárnap délután. Vasárnap délutánonkint szokása volt ugyanis Nagy Bálintnak, hogy többízben is végigment a falun, de mindig más-más színű bajusszal. Mert amikor először haladt volna el a helység nagyutcáján, arany-szőke színe volt a kikunkorított bajuszkájának. Ahogy másodszor látták volna egymagában az utcán, sűrűfekete volt már a bajusza. Időközben

ugyanis hazanézett s kisuviszkolta. Látták aztán barna bajusszal és még több színváltozatával e bajusznak. Nagy Bálint e bajusz-színvariációkkal a nemesi lányoknak akart tetszeni elsősorban s ezt a célját el is érte. Róla és bajuszáról folyt a szó a faluban minden vasárnap délutánon.

Sokan mások ácsorogtak még a Mudrony-ház előtt, szemre ötvenen legalább, Lukács János is odaért ezalatt a tömeghez, emberek, asszonyok és egyéb fiatalok már nógatni kezdték volna éppen, hogy mondja el, mint is történt hát, amikor megérkezett a bíró, névszerint nemes Boldizsár Menyhért s mögötte a vállalkozó természetű Bacsik Mihály lépkedett. Bacsik Mihályról annyit csupán, hogy eredetére tót lehetett mindössze, amivel ő maga egyáltalán nem törődött és hogy Tománé volt az anyósa. Ez azonban nem lényeges körülmény.

A bíró megállt a tömeg félkaréjának közepén s így intézte a szót az útkaparóhoz:

— Hadd hallom, Lukács, mi történt itt a valóságban?

Lukács János, ez a különben száltermetű s komoly gondolkozású ember olyat sóhajtott erre, hogy szinte hörgött:

— Tekintetes bíró uram, egészen meg vagyok én habarodva...

— No, csak szedje össze magát, — bízta a már vénülő bíró, akit körültekintő elhatározásainál fogva sok tisztelet övezett. — Hallom, hogy Tóth Antal feltámadott, de akkorára már nem volt rajta az ing... Disznóság! Disznóság!

Am erőt vévén magán, valamivel szelídebb hangon szólt:

— Beszéljen hát, Lukács barátom!

Az útkaparó, mivel többen is megbíztatták, beszélni kezdett ekkor. Az útkaparó lábának szorítva ott drukkolt Mudrony Sanyi is, miközben vásott

ködmönkéjét összébbfogta a melle táján s elámult bagolyszemmel báméskodott a falubeli nagyokra, akiknek viselt dolgait nem felejtette el egész az utáni életében.

Lukács belefogott hát:

— Ott igazítom az út szélit nem messze a faluvégtől, a Szentandráskadomb alatt és gondolkoztam sok mindenben. Az járt a fejembe éppen, hogy nincs igazság e világi életbe... Mer lám, a grófok nem dógoznak semmit, valamint a bárók se, csak sétálnak a kastélykertjeikbe vagy négyesfogatot hajtanak, a szegény ember meg itt döglik a szegénységbe...

— Ez nem tartozik ide! — szólt közbe idegesen a bíró. — Azt szeretném tudni inkább, mimódon ment végbe az a dolog ezzel az éhholt Tóth Antallal?

Lukács János útkaparó tisztelettel szólt vissza:

— De idetartozik, amin gondolkoztam magamba, tekintetes uram, mivelhogy éppen Tóth Antal miatt járt a fejembe ez a sok mindenféle gondolat. Mert láttam, amikor reggel targoncán vitték ki az ebadtát a butykába, a targonea szélin meg lefityegett a két karja. E miatt gondoltam az urak jódollgára, meg hogy milyen nagy az igazságtalanság ebbe a világi életbe Tóth Antallal. Ingbegatyába vitték ki, mivelhogy rendes ruhára nem tellett az éhenkórásznak. Hát ahogy éppen a Tóth Antal dolgaival foglalkoztam volna magamba, valahogy a temető fele tanáltam nézni, a butyka irányába és csak megdermedett bennem a lélekzet...

A körötte álldogált falusiak fülhegyezve figyeltek oda, Mudrony Sanyi pedig beleborzongott. Nyiladozó értelmével fel tudta fogni már, hogy most fog feltámadni a halálából Tóth Antal bácsi...

Kínzó szünet után tovább beszélt Lukács János:

— De nemesak a lélekzetem akadt meg, hanem

csuklani kezdtem attul, amit láttam a két szememmel...

Lapszélen idevetve, nem először történt ezúttal, hogy hihetetlen dolgot látott Lukács János. Valóban el lehet mondani, hogy egy útkaparóval annyi minden esik meg az országúton, mint senki mással az egyéb foglalkozású emberek közül. Jó néhány esztendővel azelőtt Lukács János az országútnak Verhó felé eső szakaszán volt elfoglalva, azaz kapart a kapájával, amikor véletlenül fel talált nézni a tavarnai dombig s olyan esodát látott akkor, hogy reszketés állt a lábába. Azon a részen ugyanis a tavarnai dombtetőnek hajlott föl az országút s erről a tetőről valami megfoghatatlan istenesodája gurult most lefele s egyenest neki Lukács Jánosnak! Lukács János elálló szívveréssel pillantott oda másodszor is és tisztán látta akkor, hogy azon az istenesodáján egy nagy kerék van elől, egy apró kerék van hátul, valaki ül az első kereken s a két lábával úgy kapkod a nagy kerék középetáján, mintha bolond állapotában bokázott volna az illető. S a nagy és kis kerekű különös csoda szélesebesen repült e közben lefelé a dombról, éppen Lukács Jánosnak neki! Szerencséje volt azonban Lukács Jánosnak, mert éppen a hidaeska fölött dolgozott s ez okból pillanatot sem késve az árokba pattant le az országútról, az árokból — zsupsz! — bebújt a hidaeska alá s ott szurkolt attól fogva olyan remegésben, hogy a szíve majd kiverte az ádámesutkáját... Egyszer csak hallotta, de akkor már alig volt benne élet, hogy az az istenesodája elsurran a hidaeska fölött s úgy tetszett Lukács Jánosnak, hogy nesztelenül vágat tovább az országúton... Jó néhány szünetig drukkolt még a hidaeska alatt s amikor elő mert volna bújni végül, meghökkenve tapasztalta, hogy a nagy és kisebb kerekű istenesodája a verhói hajlatban repült már lefelé, miközben az a valaki a

két lábával még mindig a nagy kerék közepetáján bokázott cifrázva. Lukács János nem tudta akkor, mit gondoljon magában a dolgok felől, mig nem Amerikát járt okosabb emberek fel nem világosították, hogy ördögszekér az s olyan úrfélék járnak rajta, akik nem tudják, mihez kezdjenek nagy flangérozási kedvükben...

Boldizsár Menyhért bíró akkor már harmadízben figyelmeztette Lukács Jánost:

— Hát hogy volt oszt tovább?

Az útkaparó maga elé nézett, a földre, úgy számolt be a látottakról:

— Mondom, ott álltam, épp az árok partján s ahogy a butykára esett volna a szemem, esuklani kezdtem, a lábaim meg rogyadoztak. Mer egy ember lépett ki a butykából, csak úgy ingbe-gatyába az őszí hívésségbe s mingyárt gondoltam, hogy Tóth Antal gyön vissza a temetőből. Törni kezdtem az eszemet sebtibe, élő vagy hőtt állapotába lépett-e ki a butykából s mán azon vótam ijedtembe, hogy lehasalok a sánca, de akkor látom csak, hogy éppen nekem tart... No, az ánciusát, sóhajtottam, neked is jó dógod van, Lukács János, aki megáldott!

— Oszt hogy gyött? — faggatták több oldalról is, ugyanegy pillanatban.

— Csend legyen, amikor én is itt vagyok! — kiáltott föl idegesen Boldizsár Menyhért bíró, amire mindenki befogta a száját.

Az útkaparó felindult lélekkel folytatta:

— Eleinte lépést gyött lefele a dombrul, kicsit megállapodott és körülnézett s akkor nekiereszkedett ez a veszett ember. És csak nekem! Mán jól láttam a mezitlába fehérségit, mikor észretértem valahogy. Nem povedálok sokat, mert a bátorság akkor mán a esizmám szárába szállt le, hát csak elvágтам a kapát az árokba, e'kiátottam magamat s azzal — aló! — a falu fele. Ahogy bírta a két lá-

bom. Tóth Antal meg utánam! Alig vót mán ben-nem lehellet, amikor sikerült felkapaszzkodnom a Mudrony szomszédék padlására és ott bele a szé-nába... Azt hittem, ott esz meg a frász!... Hát ennyi vót.

Nagy hallgatás állt be akkor.

Boldizsár Menyhért, Zehernye község bírása, aki addig úgy a magánéletben, valamint hivatali ténykedéséből kifolyóan soha zavarba nem jött, ez-úttal sokáig, igen sokáig nem tudott szólni. A helyett az állát vakargatta tanácstalanul. Végül föl-nézett az útkaparóra:

— Csak egyet nem értek, hallja-é kend, Lu-kács! Azt nem értem nevezetesen, meghótt-e a való-ságban az a mihaszna Tóth Antal avagy csak igen mélyen tanált elaludni?

Lukács János szintén nagy tanácstalanságba esett, minélfogva a fejét kezdte forgatni:

— Azt csak az Isten tudná, tekintetes bíró uram... Vagy tán még ő se!

— Az Istennel ne kezdjünk ki, — intette az útkaparót a bíró — lévén ő a legfőbb világi ítélő-szék!

S még nagyobb hallgatás következett be erre a kijelentésre.

Hideg ősz volt. Ötvenen-hatvanan állhattak Boldizsár Menyhért, a nemesi származású bíró, va-lamint Lukács János útkaparó körüli: öregemberek, akik megjárták Amerikát, tehát volt némi tapasztalatuk, riadt szemű asszonyok s ifjú hajadonok, úgyszintén neveletlen apróságok. S mind-mind a földre néztek, maguk elé. Mert nem tudták, mi véleményük legyen a dolgokról... Azalatt pedig, valahonnét a dargói barlanglyuk felől, szél kereked-tett s erre a széltódulásra szünetlen bókolásba kezdtek a jegenyefák, amelyekkel tele volt a falu, még megmaradt leveleik pedig pörögni kezdtek s

végül leültek a sárba. Semmi nesz nem hallatszott az alvég irányából, ahová Tóth Antal vette be magát s ez volt az oka mély tanácstalanságuknak. A hideg miatt az emberi orcákon reszkettek a pehelyszőrök.

Akkor jött Barezali Gábor. A felvég felől.

Barezali Gábor igáskoesis volt mindössze Setéth Miklós földbirtokos úrnál, ám nemesi eredetét senki nem tagadhatta azért. Jött aprózott, fura járásmódjával: dereka hosszú volt, hasa lötyögött, kurta lábaival kiesiket lépegetett s a szeme kerekre tágult most is, mintha rémülettel csodálkozott volna el valamin. Ingfélét szorongatott a markában.

— Merre, merre, Gábor öcsém? — szólt feléje a bíró.

Barezali Gábor úgy válaszolt tovább mentében, hogy oda sem nézett a bíróra:

— Meglátogatom szegény Antalt, oszt neki adom az egyik ingemet. Mer láttam, hogy ing nélkül talált visszagyönni a másvilágrul.

— Oszt ha hazafele tartasz, térj be hozzám egy szóra! — kiáltott utána Boldizsár Menyhért bíró úr. — Tudni szeretném, mi van azzal a tökéletlennel?

Barezali Gábor kedvetlenül mondta rá:

— Igenis.

Mélyen bántotta ugyanis, hogy egyes emberek — végleges elvetemültségükben — már az inget is lelopják a halottról.

A tömeg e közben mintha hazafelé kezdett volna oszladozni észrevétlenül, amikor a tanító úr tűnt fel az utca alvégi fordulója felől. Szikora tanító úr járhatott már valamivel túl a harmincon. Zsakettben járt rendes körülmények között, lábain sárgacipőkkel. jobbkezeiben az esernyőt szorongatva. Sejtette mindenki, hogy a tanító úr alighanem a Kigyóssyné háza felé igyekszik, miután abban a ház-

ban lakott a tanítókisasszony is. Igen-igen szemre-
varó teremtés. Körülbelül minden ember érezte a
faluban, hogy a tanító úrnak alighanem házaso-
dási szándékai vannak.

Szikora tanító úr aközben odaért a tömeghez
s mielőtt még üdvözölhették volna és a nélkül, hogy
fölfelé haladtában megállt volna, annyit mondott:

— Tudatlanság és babona két egytestvér!

S tovább ment.

És nem tért le a nagyutcáról, csak a Kigyóssy-
né háza előtt.

A bíró s körötte a falusiak hosszan néztek el
a tanító után. Megérezték, hogy nem hétköznapi böl-
cesség rejtőzött odavetett szavaiban. A tömeg szé-
lén ott állt Mudrony Sanyi is, akit édesanyja fogott
a kezénél. Mudrony Sanyi azonban semmit sem ér-
tett a tanító odavetett szavaiból.

II.

Szélben zúgott a Ronyva völgye.

Hajladoztak a partmenti apró fűzek s fent, a
domboldalban hajlongtak a falu jegenyefái. Mert
— különösen nyárban — csaknem jegenyefák alá
veszett az egész Zehernye. Így novembertájt azon-
ban, mikor az állomás felé vezető megyei út táján
fémszíne volt a luesóknak, csupaszon zengtek a fák,
miközben vékonyabb galyacskaik élesen visítóztak.
És mivel fekete felhők vitorláztak szakadatlanul az
újhelyi hegyeknek, sötét volt a táj is.

E vígasztalan délutánon, amikor már nem lehe-
tett messze a télelő, Mudrony Sanyi egyetlen szo-
bácskájukban üldögélt, az egyik utcafelőli ablakocs-
kánál. Muskátli hajtott az apró ablakba kitéve,
'eserépbén.

Legelső emlékei óta ebben a kis házban laktak.

A házaeska szemben feküdt a haranglábbal, a haranglábban túl a templomköz indult meg a Suta nevű dombhátnak s a domb tetején a református templom állt, melynek tornya messzire ellátszott a Bodroglak irányának. Maga a kis ház egyetlen szobácska volt: két ablakszeme az utcára nézett ki, a harmadik az udvarfelőli falba volt beépítve. Mi minden férhet be egy ilyen tenyérnyi lakásba! Istenem! Volt benne két ágy: az egyik az utcafelőli belső sarokban, a másik a pitvarfelőli kucikban. A felpattogzott festékű fenyőfaasztal mögött egy hosszú-hosszú faláda, amelynek festéke hiányzik tül-nyomórészt, a boglyakemence melegedője viszont ilyentájt meg van vetve éjszakára és pedig állandóan. Mert koraősztől husvétig a paticsfalú ház melegét hamar kiszívják a hideg éjszakák. Ilyen éjszakákon csak a boglyakemence zugolya adott némi meleget s ebben a melegben szundikálgatott Mudrony Sanyi öccse, Péterke, mialatt odakint kutyák vonítoztak. Azt viszont minden ember tudta a faluban, hogy a kutyák csak olyankor szükölnek, ha fogyóhold van avagy ha a temetődombról kísértetek találtak aláereszkedni. Sokszor azonban belopódtak az udvarokba is és beleskelődtek az ablakon.

Volt pitvara is az apró háznak, benne a tűzhely, hátul pedig valami szerszámkamraféle, amelyben egész nap tett-vett és kalapálgatott Mudrony József, a Sanyi édesapja, ha odahaza lett volna. Mudrony József azonban igen ritkán tartózkodott csak családjá körében, mert legtöbb esetben távoli országúton zörgött szekerével meg a két patkánylovával, hogy legalább a betevő kenyeret megkaparintassa övéi számára. Ezen a késő őszön is hetek óta nem látták a faluban Mudrony Józsefet: a megye északi részében fuvarozott téglát valami kastélyépítéshez.

Volt két kertje is a házaeskának. Az egyik a kicsiny udvaron túl nyúlt el, a szomszédos ház hátfaláig s Mudrony Józsefné született Balogh Mária fiatalasszony ide vetette el a konyhához szükséges zöldséget, a másik kert a ház végében feküdt, elég hosszan, legesleghátul néhány ölnyi gyümölcsösssel.

Agyagtornácka lapult meg a ház udvarfelőli falának tövében s ezen a tornáckán sokat elüldögélt nyárvégi és őszeleji estéken Mudrony Sanyi, miáltal édesanyja a tehenet fejte avagy azért várt reá, mert még nem tért meg a mezőről. Olyankor mellette húzódott össze Péterke öccse is, aki harmadik esztendejében totyogott ezen az őszutón s talpacskáit maga alá húzva, Sanyi ölébe hajtott fejével aludt már. Mert Péterkét a Sanyi gondjaira bízta édesanyjuk, nagyon a lelkére kötve, hogy amíg kiszalad a mezőre és visszafelé siet majd, ki ne menjenek a kapun, mivel az utcán gyakran vágatnak el grófi kocsik, e kocsik gazdái pedig nem néznek sem Istent, sem embert, csak hajtanak a világba... Ilyen nyárvégi és őszeleji estéken ott üldögélt Mudrony Sanyi az agyagtornáckán, Péterke az ölébe fúrt fejével szundikált, ő maga pedig olyan rajongással nézett-nézett a pálházai hegyvonulat irányába, hogy sokszor a könnyei serkedtek ki. Mert messze, elérhetetlenül messze, a pálházai hegyek oldalában őszi pásztortüzek kezdtek felesillogni az estében s attól fogva csillogtak lankadatlanul, csaknem virradatig. Igaz ugyan, hogy amikor egyszer az apja előtt is szóvátette reménytelen vágyakozását, Mudrony József egyetlen kézlegyintéssel intézett el mindent:

— Szerencséd, fiam, hogy nem vagy ott. Mer erdei zsványok guggolnak a tüzek körül, esne kőszvény a lábukszárába! Nem is értem, hogy őfelsége a király meddig tűri még a disznóságaikat, amikor

minden bükkfán legalább háromnak kéne lógni belőlök...

Mudrony Sanyi mindazáltal annyi vágyakozással sóvárgott a messzi tüzek után, hogy néha csaknem a szíve szakadt meg.

Dehát mindez régen volt. Eltakarodtak a meleg napok, kialudtak a pásztortüzek s Mudrony Sanyi az egyik utcai ablakocskánál kuporgott most. Egy darabig elnézegette az egyetlen cserép muskátlit s később arra gondolt, mint szaladt haza ma délből Tóth Antal bácsi. Ha eszébe jutott a hosszú gatyában csattogó Tóth Antal, még most is félelem fogta el, különben nem sokat értett az egészségből. Majd erre is ráunt, leült a hosszú ládára, az asztal mellé s egy igen szép könyvet kezdett nézegetni, amelyben mindenféle vetőgépek voltak s néhol lovak is a vetőgép elé fogva.

A pitvarból akkor lépett be az édesanyja, ez a fehérarcú, szép fiatalasszony. De össze is csapta a kezét azonnal:

— Sanyi fiam, hát így vigyázol te Péterkére?

Időközben az történt ugyanis, hogy mialatt Mudrony Sanyi magával volt elfoglalva, Péterke öccse felkúszott valahogy a boglyakemence szájára elé s előkeresvén ott a kutacsot, a parázsban piszkált vele, így passziózva magának.

Édesanyjuk akkor már leemelte a vállalkozó lurkót s megpaskolta a gömbölyű fenekét:

— Hát te mit csinálsz itt, semmirevaló?

— Jászani atajtam... — motyogott maga elé a bagolyszemű és selyp legényke.

— Majd adok én neked tűzzel játszani!

Ugyanakor Sanyihoz fordult a mama s komolyan intézte hozzá a szót:

— Látod, kisfiam, most sem vigyáztál az öcsédre. Eecer még tűzbeborítja a házat, mikor nem vagyok idehaza s beégtek mind a ketten, Kérlek

benneteket, madárkáim, legyetek jók és szeressétek egymást, mert nem tudom, mi lesz veletek a nagyvilágba, ha én eccer el találok menni innét...

S könny csillant meg a két szeme sarkában.

— Igenis, édesanyám — mondta bátortalanul Sanyi s kézenfogta öccsét. Mert már akkor megérezte, hogy édesanyjának nagyon sok szomorúsága van valami megnevezhetetlen okból.

Édesanyjuk újból a pitvarba ment ki, ahol mosogatott, Mudrony Sanyi pedig újból a képes árjegyzékbe merült el, amelynek csak érdekes képeit nézegethette meg, mert olvasni nem tudott még. Péterke akkor már mellette térdepelt a ládán, az asztalra könyökölve pedig feltámasztotta két öklével a pofácskáját, hogy olyan lett tőle a két arca, mint két félzsemlye. S aközben egyre-másra zaklatta a bátyját:

— Szani, mijaz itt benne?

— Szántógép — mondta készséggel Mudrony Sanyi.

Néhány nappal előbb ugyanis szószerint olvan gépet látott a méltóságos képviselő úr földjén, amint munkában volt éppen. Édesanyja magyarázta meg neki, hát azért tudott felvilágosítással szolgálni most harmadfélesztendő öccsének.

Péterke azonban nem maradt nyugton. Egy másik képre mutatott:

— Szani, mijaz itt benne?

— Ló — válaszolt szolgálatkészen Mudrony Sanyi. Mert ragaszkodott az öccséhez, aki tudatlan fejjel totyogott még akkor ebben a tévelygő világban.

A legényke azonban itt sem állt meg:

— Szani, vedél nefem ed ojan jovat!

— Majd veszek, Péterke, ha megnősz. Akkor pénzt főnök keresni s kapsz tőlem egy ilyen lovat!

S Péterke rábólintott:

— Jó jesz.

Darabkát elpizmogtak még kettesben. Az alatt egyre szilajodott odakint a szél, mely a dargói lyukból indult el valahonnét. Egyszer csak fölfigyelt Péterke is:

— Szani, az öjdöd judja a házat...

— Dehogy is az ördög rúgja a házat! — méltatlankodott Mudrony Sanyi, maga is megütödvén ekkora tapasztalatlanságon. — A szél veri a házunkat, Péterke!

Az apró legény azonban akaratosan hajtogatta a magáét:

— Az öjdöd judja a házat...

Tovább-beszélgettek aztán olyan dolgokról, amelyek megmosolyogni valóknak bizonyultak felnőttek szemében, de amelyek halálosan komoly események az ilyen apró emberek életében. Odakint dörgésbe fajult a szél s eresztékeiben ropogtatta meg a vékonyfalú házat.

Azalatt pedig úgy tűnt föl Mudrony Sanyinak, mintha édesanyja beszélgetne valakivel a pitvarban. S pillanattal reá be is jött a szelíd asszony a vén Tománéval együtt, aki a jobboldali szomszédnak, Bacsik Mihálynak volt az anyósa és mivel korosabb asszonynak számított már, szeretett eltereférelgetni rokonnal, jóismerőssel.

Mudrony Sanyi odafigyelt minden szavukra. Mert attól fogva, hogy az őszi hidegek — Péterke öccsével — bezárták a négy fal közé, csak az ilyen ellesett párbeszédekből tudott meg valamit a nagyvilágból.

Épp az édesanyja kérdezte az öregasszonyt:

— Csak azt nem tudom felfogni, nénike, igaziba meghótt-é ez a Tóth Antal vagy pedig csak hosszú időre tanált elájulni?

— A, dehogy is! — legyintett Tománé, aki ezúttal is birtokában volt a legkimerítőbb értesülések-

nek. — Teccha'ott vót, osztán fenjárt a mennyországba, ahol látta Kossuthot is díszfeketemagyarba. Barczali Gábor beszélte az imént, aki felfegyött a falun. Mert Gábor mán kétízbe is lenjárt nála, mivelhogy ettül a boldogtalan Tóth Antaltul mindent elloptak, amíg odakint feküdt a temetőbe. Hát így oszt Gábor legalább kibeszélgette magát vele...

— Jó szíve van ennek a Barczalinak — vetette közbe a Mudrony Sanyi édesanyja.

Tománé ráhe'yeselt:

— Igen. Még az ingit is odaaggya. Csak azt nem tuggya még senki, mit izent Kossuth Tóth Antal révén a népnek. Mert ezt illetőleg még nem nyilatkozott Tóth Antal. Aszmongyák, akik hallották mán, úgy káromkodik odahaza a méregtől, hogy mindenki keresztet vet magára s úgy szalad el még a háza tájékául is...

Aztán másról kezdtek beszélgetni.

És mialatt Péterke egy rongyokból készített huszárral kezdett játszadozni a ládán, Mudrony Sanyi úgy tett, mintha mély elmerüléssel lapozgatna újból a képes árjegyzékben, a valóságban azonban édesanyja meg a vén Tománé beszédéhez hegyezte a fülét. Már ebben az apró korában is érezte valahogyan, hogy nem szabad magát elárulnia mindenben, ha olyan helyzet adódott elő, hogy hallgatódznia kellett. Most pedig nagyon oda kellett fülelni, mert suttogóra vált a beszéd.

Ez a beszéd pedig fölötte érdekesnek ígérkezett.

Tománé szólt éppen, lehalkított hangon:

— Úgy van az, édes lelkem, amint állítom éppen: kedves ura legutóbb is a kuicsárnénál vót ozsonnán, amikor maga azt hitte, hogy Verhóra ment át a kováeshoz. Magam láttam, hogy mindenféle tortákkal etette az a rossz asszony...

Mudrony Sanyi anyjának arca még fehérebb lett egy árnyalattal s váratlanul meleg könny árasztotta el a szemét. És csak felsóhajtott, de úgy, mintha e pillanatban vissza akarta volna téríteni rég-elvesztett kis boldogságát:

— Istenem!...

Mudrony Sanyit, noha egészen babszem-legényke volt még, szívenérintette, amit most hallott. Nem elsőízben sejtett meg olyan dolgokat, amelyek mélyen leverték a lábáról. Tudta, hogy édesanyja és az apja között valami baj van a kulesárné miatt, de arról már fogalma sem volt, mit csinálhatott apjával a kulesárné, amiért annyira rossz asszonynak mondta az édesanyja. Mert látta szinte minden napon, ha odahaza tartózkodott az apja, hogy édesanyja ráborul az ágyra s úgy sír a zsebkendőjébe vagy a kötényébe, mialatt Mudrony József átkozta magát, hogy folyjon ki a szeme, ha csak egyszer is megérintette volna a kulesárnét, aki kövérkés asszony volt egyebekben s nem lehetett állítani szépnek, már amilyennek Mudrony Sanyi látta a maga kurta eszével. Nagy előnye volt azonban a kulesárnénak, hogy dugaszban mindig akadt nála valami finom ennivaló, mely a méltóságos úrék ebédjéről maradt vissza. Mudrony Józsefről viszont köztudomású volt, hogy nem vetette meg a jóízű falatot. Ez volt az oka, hogy már ebben az életkorában is súlyos zavarba jutott nem egyszer Mudrony Sanyi. Mert hitte, hogy az apja csakugyan ottjárt a kulesárnénál, az apja ezzel szemben átkozta magát, ha csak színét látta volna is a kulesárnénak. S Mudrony Sanyi egyszerre azon vette észre magát, hogy az apja iránt el nem múló neheztelés támadozik a szívében, amiért nem mondott igazat az édesanyjának. Sőt sokszor durván bánt a szép fiatalasszonnyal, aki sírdogált is emiatt eleget, amikor azt hitte, senki nem látja.

És Mudrony Sanyi gyanújának, amellyel apját illette, sok-sok alapja lehetett valóban.

Hisz alig mult három hete, hogy apjával együtt haladt át a méltóságos úr udvarának hátsó részében, ahol már a kocsiszín meg az istállók következtek, amikor a kulesári-lak ablakából megpillantotta őt a kövérkés kulesárné s mégjobban kihajolva az ablakon, hivatató hangon kezdett kiáltozni:

— Jozsi!... Jozsi!...

Mert furesán beszélt magyarul a kulesárné. Mintha totoeska származású lett volna.

Mudrony József visszakiáltott:

— Megyek izibe, ténsasszony!

S eleresztvén a Sanyi kezét, faképnél hagyta. Mindössze annyit szólt vissza, hogy várja meg, mindjárt itt lesz. Ámde sokáig, nagyon sokáig maradt odabent Mudrony József s amikor megmutatkozott végül és a fia felé tartott volna, kalapját a szemébe húzta mélyen. És Sanyi, ámbár semmit sem értett az egészből, mégis igen-igen sajnálta az édesanyját akkor. És mégsem szólt neki! Mert erre előre figyelmeztette az apja, kilátásba helyezvén neki, hogy ha el találna járni a szája, csúnyán el fogja nadrágotlani.

Most pedig épp az apjáról meg a kulesárnéről folyt suttogva a szó. Sanyi kínosan figyelt oda az édesanyja meg a Tománé minden mozdulatára és csak arra rezzent össze, mikor édesanyja szeméhez emelte köténye csüicskét s ugyanakkor felsírt:

— Hisz' csak ne vónék benne ebbe a nagy szegénységbe, nénike, itthagynám én s a két gyermekemmel visszamennék az apámhoz. De szemem égne ki a világtól, meg jó apám is mondta mindig előre, hogy ne mennek hozzá, mert nem kitartó a természeti... Istenem, hogy így meggyaláz engemet mindenki előtt!

És sirdogált, sirdogált a kötényébe.

Utána még halkabbra fogta a szót Tománé, ámde Mudrony Sanyinak úgy tetszett mégis, hogy az öregasszony arra biztatja az édesanyját: öntse végig lúggal a kulesárnét! Különös teremtés lehetett a vén Tománé, hisz Sanyi is hallotta egyszer, amint veresregyulladt képpel kiáltott fel az édesapja, hogy egyszer még móresre tanítja ezt a boszorkát!

Tománé most sem fogyott ki a lelkesítésből:

— Maga még fiatal, lelkecském, s nem tuggya miheztartani magát. Szerenésére itt a vén Tománé! S a vén Tománé, aki három urát tanította meg eddig becsületre s mind a három belehótt, asz-mongya magának, lelkecském: öne-se le azt a pizok nőt, de azt a cudar urát se kímélje!

A fehérarcú fiatalasszony azonban akaratosan hajtogatta a magáét:

— Azt én nem tehetem, mert mindenki rólam beszélne, nénike. Inkább belehalok a szégyenembe, de ezt a két gyereket is magammal viszem!

Sanyi riadtan kapta buckófejét a két keskeny válla közé, miközben a kérlelhetetlen Tománé két csontos és erezett öklét a magasba lendítette s úgy fenyegetődött a kastély irányába:

— Mán pedig én leforráznám, hogy ne maraggyék bőr az arcán... De az uramat is!

Mudrony Sanyi valami olyanformát érzett e szavaknál, hogy az időtől kiszikkadt Tománé mindenáron apja ellen akarja úszítani az édesanyját. És ez már nem tetszett neki. Mert mi köze Tománénak az ő dolgaikhoz? Már-már fészkelődni kezdett, amikor abbamaradt hirtelen a bizalmas beszéd, mert a pitvar felől benyitott lábujjhegyen a fiatal tanító néni. Az Annus kisasszony.

Addigi életében soha még olyan szép lányt nem látott Mudrony Sanyi. Két rózsa volt a két gyenge

arcoskája. És ahogy Sanyira nézett most a szépséges leány, a fiú zavartan kapta le a szemét. Maga sem tudta, miért?

A fiatal tanítónő, aki mindössze harmadfél hónapja került a faluba, jókedvűen nyitott be s adott kezet az édesanyjának, meg a vén Tománénak:

— Jónapot kívánok, Mudrony néni! Hogyan van, kedves Toma néni?

Mudrony Sanyi édesanyja megörült és felmosolygott a ritka vendégre, a vén Tománé ellenben tüstént ellenkérdéseket adott föl:

— Megvagyunk, drága kisasszony. De mongya csak, még mindig zaklattya szerelmével a tanító úr? Nohát, hogy ilyet is meg kell érnie az embernek! Hány éves is a kisasszony lelkem?

— Tizennyolc multam augusztusban — felelt látható zavarral a csinos leány.

Tománé asszony abban a pillanatban lecsapott, miként a kánya:

— No tessék! A tanító úr van legalább harmincon felül, hát azér mondom, hogy sehogyse illelenek össze... Mér nem hagy akkor békit a drága galambomnak? Meg oszt külön legény a fiatal erdészúrfi!

A kis tanítónő mintha tiltakozni szeretett volna, ámde Tománé nem engedte szóhoz. Ahelyett újból ökölbe fogta a markát, mintha le akart volna sujtani valakire:

— Hát aszmondom én, pedig a vén Tománé nem szokott világotlani, hogy az erdészúrfi cccer le tanájja ütni a sarkát a tanító úrnak! Senkise fogja sajnálni... Mászkájjon idősebb jányok után, de hagygyék békit mán a lelkem-galambomnak!

Annus kisasszony édes pironkodással hagyta rá:

— Pali nagyon jókedvű fiú mindig.

Sanyi tudta, hogy Palinak az erdészfíút szokta szólítgatni a tanító-kisasszony, akinek puszta látása megremegtette őt magát is az öt és fél esztendejével. Ám ugyanakkor észrevette azt is, hogy csak nem akar elmúlni az Annuska nagy-nagy zavara. Talán azért is, mert az élemedett Tománé hangos szóval füzte tovább erre vonatkozó észrevételeit:

— És én mégis aszmondom, mennyék csak, lelkeeském, a tanító úrhoz. Merha bogaras is kicsit a tanító úr, de azér megvan az állása meg a szükséges kora, a Pali úrfi pedig szeles még. Ámbátor igaz, hogy a kisasszony-lelkem is olyan gyengécske e mai korába, akar a harmat. Gondolom is, hogy az erdészúrfi felé húz az érző szivivel... Hát ezér mondom, hogy magam se tudom most mán, mit mongyak a kisasszony-galambomnak?

A fölösleges povedálásnak Mudrony Józsefné vetett véget, aki utoljára is kimentette súlyos zavarából Annus kisasszonyt. A fiatalasszony ugyanis így szólt a szép tanítókisasszonyhoz:

— Tán segítéségére lehetnék valamibe Annuskának?

A fiatal leány pillanatra mintha újabb zavarba került volna s talán, hogy takargassa magát, keskeny ujjjaival félresimította halántékán a kissé megbomlott hajfürtöket. Aztán annyit mondott, közömbösséget erőltetve magára:

— Azért jöttem át, Mudrony néni, hogy megkérjem: adja át hozzánk a kis Sanyit! Vacsoraidőre visszahozom.

A kérés nem lepte meg Mudrony Józsefnét, mert a kis tanítónő addig is nem egyszer kérte át magukhoz Sanyit, különösen olyankor, ha egyedül kellett maradnia a házban. A takaros leány már a faluba való érkezésének első napjaiban megkedvelte az élénk felfogású gyereket. Kérése nem volt új

tehát, mindazáltal Sanyi édesanyja megkérdezte, inkább csak szokásból:

— Tán megint magára van, Annuska?

— Igen — válaszolt szórakozottan a leány. — Kígyóssy néni Kázmérba ment át, valami rokónlátogatóba és csak éjszakára tér meg a szekeren. Igaz, hogy otthon van a eselédke, de neki a konyhában van dolga és, hogy őszinte legyenek, drukkolok egy kicsit...

Itt már beleszólt Tománé is, akit valósággal extázisba hozott minden új értesülés:

— Ugyan mitől fél, lelkecském?

— Attól, Toma néni, — sóhajtott egy mélyet a szép leány — hogy a tanító úr bejelentette nálam látogatását...

E szavaknál Mudrony Sanyi édesanyja is fölfigyelt, aki a boglyakemence körül tett-vett, a vén Tománé pedig egyetlen kérdőjellel változott át:

— Nincs abba semmi, gyöngyöm-virágom... Biztoson el akar beszé'getni keveset a lelkecskével s attul oszt megkönnyebbedik a szíve...

— Nem! Nem! — tiltakozott hevesen Annus kisasszony. — Mert ebéd után ma volt már egyszer nálunk, amikor azonban látta, hogy Kígyóssy néni elindul a szekeren, kezét fogott velem s azzal búcsúzott, hogy estétájt megint visszajön, mert fontos közölnivalója lenne a számomra.

Tománé itt összezsáptotta a tenyerét:

— Nadragulyalét mernék inni rá, hogy meg akarja kérni a galamboeskám kezét!

Apró, ijedt szünet állt be. Az elősönt alkonyat kívülről hályogot vont már a kicsi ablakok lapjaira s a három nő tanácestalanul nézett maga elé darabideig. A kis tanítónő szakította meg elsőnek az önkéntelenül beállt csöndet:

— Hát ezért jöttem volna át Sanyiért. Ha ő is velem van, nem érzem magamat annyira egyedül.

A fehéraréú mama Sanyira nézett:

— Kapd föl csak, kisfiam, a ködmönkédet s menj át Annus kisasszonnyal! Majd a kisasszony hazához később.

Péterke, amikor meghallotta, hogy látogatóba viszik át a bátyját, előtötyögött a sarokból, hol a rongyhuszárral volt elfoglalva eddig s az anyja elé állt selypeeskén:

— Mama, én isz medet Szanival...

— Nem lehet, kisfiam, — ijesztett rá az édesanyja — mert a sötét utcán kísértetek járnak, akik leereszkednek a temetődombról és ha meglátnának, magukkal vinnének, aranyom. Ki lenne akkor az én Péterkém?

Péterke (két csillogó gyertyával az orroeskája alatt) az édesanyjára függesztette gömbölyű pófácskáját, miközben kerekretágult a két bagoly-szeme:

— Mama, mi jaz, hod kiszéjtet?

— A kísértet az rém, kisfiam. Ha magukkal vinnének, te is meghalnál.

És Péterke megnyugodott abban a pillanatban:

— Attoj itthon majadot.

Mudrony Sanyi akkorára begombolta magán a virágos ködmönkét s báránybórsapkáját kezébe fogva, várapozón állt meg az asztal sarkánál. Csak ekkor révült föl mély elmerüléséből Tománé s magához térvén, a fiatal tanítónőre emelte arcát, mi alatt komolyra vált a hangja. Minden szava egész életre szóló tanácsadás volt:

— Azt hiszem én, kisasszonykám, ha nem tévedek, mán pedig ez nem szokásom, a tanító úr meg akarja kérni a gyöngyöm kezét. Isten akarata vót, hogy ezt megtuggyam, mer a vén Tománénak nemcsak esze van, hanem a szíve is vajbul való. Hallgasson meg, rubintom, amikor aszmondom, hogy csak a szivit figyelje, de azér az eszit is vegye elő!

Annus kisasszony édes zavarral jegyezte meg itten:

— Ezt nem értem egészen, kedves Toma néni...

— Nem is kell! — esapott a térdére Tománé. — Azt akarom mondani csak, madárkám, hogy a tanító úr meg tuggya keresni a kenyerit mán most is, de jobb férje lesz a Pali úrfi, ha egészen megtelik a bajusza. Mer őt kedveli a kisasszony is, amint gondolom.

Annus kisasszony nem tett észrevételt a vén Tománé megjegyzéseire, ahelyett elbúcsúzván a két asszonytól s megpaskolván a Péterke pofácskáját, kézenfogta Sanyit s eltűnt vele az estében.

Valami három házzal odébb, a tulsó oldalon és a felvég irányába barnállott az özvegy nemes Kigyóssyné asszony kúriája. Százados fa'ú köház volt, magas pincerésszel s az egyik ilyen pincerészben lakott népes családjával Bájn, a gyűrűs-zsidó, akit füttyölösnek is hívtak. Tudniillik egylovas szerkérkéjével végigfüttyölte a közbeeső falvakat, miközben üvegszemes gyűrűit vesztegette. De árult ő — kapcadarabkák, egyéb rongyok és csontok ellenében — sok egyebet is, a többi között medvecukrot. A medvecukor volt az oka, amiért oly ujjongással fogadták mindenfelé a gyerekek.

Hal'gatagon haladtak el a nagyutcán, miközben Annus kisasszony szorosán fogta Sanyi kezét. És ettől a kézfogástól remegni kezdett Mudrony Sanyi, ráadásul meg szünetlen forróságot érzett a hajában. Soha nem tudta magyarázatát adni magának, miért ez a forróság a fejében, valahányszor hozzáért a szép kisasszony.

Ahogy a régi köház elé értek volna, benyitottak az udvarba s mindenekelőtt a gyűrűs-zsidó pincelakásáig botorkáltak le, ahol fojtott meleg esapott az arcukba. Annus kisasszony itt először a

Bájn-család felnőtt soron lévő tagjait üdvözölte s akkor Sanyihoz hajolt le:

— Sanyika, mit vegyek neked? Mert meg akarlak vendégelni.

Mudrony Sanyi gondolkodás nélkül mondta rá:

— Medvecukrot, Annus néni. De tessék venni Péterkének is!

Megkapta. Péterke részét a ködmönkéje zsebébe csúsztatta be külön. Akkor aztán az udvarrészből a fölépesőn haladtak föl a lakásba, melynek hátsó konyharészből erőtlen világ verődött ki az egyre sűrűsödő estébe.

Az előszobába lépve, Annus kisasszony meggyújtotta a talpas petróleumlámpát, mely barátságos fényt hintett szét az uribútorokkal berendezett szobába. Enyhe meleg terült el odabent, mert fűtöttek már a cserépkályhába. Csak a levegő volt nehéz.

Egyetlen ház nem volt talán olyan régi a faluban, mint a Kigyóssy-ház. Egyesek úgy tudták, hogy olyan időben épült még, amikor nagy bajban volt Magyarország: Bécs felől tudniillik betört senki más, mint Napoleon császár maga. Fölkerekedtek erre a zempléni inszurgensek is: lovastul és kardostul a nemesek, gyalogszerrel a szegények s hetyke nótában fenyegetődtek, hogy kifordítják még a bőrét a francia császárnak. Meg is ütköztek Bonaparte előhadaival, Győr városánál valahol, utólag állapítsuk meg azonban, hogy e megütközés következményeképpen a zempléni inszurgensek csak Zemplénben álltak meg először, ahol is kifújták magukat keveset. De a faluban büszkén emlegették még kileneven esztendő után is, hogy falubeli volt az a huszár, bizonyos legendái Budaházy Péter, aki a viaskodás legközepéből a két karjával mentette ki haldokló kapitányát, amiért is az „ezüst mellypénzt“ tüzték ki inszurgensi dolmányára.

Hát így volt!

A Kigyóssy-háznak három szobája volt tulajdonképpen. Az a szoba, amelyik az utca felé nyílt, az úriszoba, amolyan szalonféle lett volna. Innét oldalt s ugyanesak az utcára szolgáló ablakkal, egy kisebb szoba következett: itt aludt a hosszú téli éjszakákon özvegy Kigyóssyné s vele együtt Annus kisasszony, aki valami öt hónappal előbb tette le a tanítónői vizsgát (így tudták ezt a faluban) s mivel egyelőre állást nem kapott még, Kigyóssyné asszonynak hívására Zehernyére jött át, bizonytalan időre. Mert rokona volt az öreg nemesasszony s nem is olyan távolról. A két első szobát konyha választotta el a hátulsó szobától: Kigyóssyné asszony, ha odahaza tartózkodott, itt töltötte el a napnak túlnyomó részét. Egyebekben csaknem mindig otthon ült s eleven esoda volt, hogy most látogatóba ment át Kázmérba. Mivel pedig a tanító úr erre a késő délutánra jelentette be immáron másodszori látogatását, a tanító úrnak alighanem megmásíthatatlan lehetett a szándéka.

Ettől a látogatástól szorulhatott össze a szíve Annus kisasszonynak is, mert ahogy levetette volna felsőkabátját s Mudrony Sanyiról is lehúzta a ködmönkét, megdörzsölte a két apró tenyerét s megrebbent mosollyal nézett szembe a gyerekekkel:

— Aztán ki ne menj a szobából, Sanyika, amíg idebent lesz a tanító úr!

— Igenis, Annus néni, egyszer se fogok kimeni — válaszolt szolgálatkészen Mudrony Sanyi s utána a medvecukrot kezdte szopogatni.

A fiatal tanítónőnek azonban mintha kötekedő kedve lett volna ezen a napon, mert így folytatta dévajul:

— Mára téged szemeltelek ki lovagomnak...

— Igenis, kérem szépen — mondta közömbösen Mudrony Sanyi, miután az egézből semmit sem értett ezen a kerek világon,

Annus néni pillanatra kinézett a konyhába, a kis eselédhez, Sanyi pedig, miközben a meleg kályhánál lévő ládán helyezkedett neki kényelmesen, körülnézett kissé a szobában.

Nem először volt benne most, de mindig megcsodálta, valahányszor áthozta magával Annus kisasszony. Számára mesék világát jelentette az a hosszú-hosszú dívány, mely az utcai két ablak között nyúlt ki. Az udvarra néző egy ablaktól jobbra régi kredenc állt, melynek üvegajtaján át be lehetett látni a legbelsejéig, ahol talán százesztendőcsészék, öreg poharak és egyéb esecsebecsék foglaltak helyet. Az ablak másik felén görbelábú szekrénykét lehetett látni, olyan órával a tetején, amelynek korát senkisem tudta már megmondani. Ez az óra, valahányszor a XII-es fölé ért a nagy-mutató, muzsikálni kezdett, de olyan öregesen, hogy Mudrony Sanyi mindig elgondolkozott maga elé olyankor. Általában olyan úri volt ez a szoba, hogy Sanyi nem tudott számot adni magának jóleső és különös érzéseiről, valahányszor a szobában üldögélt. Ilyen esetben nagy volt a levertsége, mert súlyos szegénysége jutott az eszébe mindig.

Elmerüléséből Annus kisasszony zavarta föl, aki nesztelenül s kapkodó zavarral sietett vissza. Zavara érthető volt, mert ugyanakkor kimért és meggondolt lépések kopogása közeledett a feljáró lépcső felől.

Mudrony Sanyi ösztönös mozdulattal a kisasszonyra pillantott föl, aki nekihevült arccal simította félre a haját s aközben mintha annyit suttozott volna maga elé:

— Istenem, mit mondjak neki?

Hanem akkor már kopogtattak is az ajtón s félpillanattal rá a tanító úr nyitott be a szobába:

— Csókolom a kezét, Annus nagysád!

— Isten hozta! Isten hozta! — sietett eléje a leány s izgatottságában mind a két kezét nyujtotta neki.

Erre a feltűnő sietségre melegen csillant meg a tanító úr szeme, mintha jó előjelnek vette volna a maga dolgára. Aztán levetette felsőkabátját, az ajtó mellé akasztotta föl a fogasra és ott állt akkor zsakettben, ami azonban nem szűrt szemet, mivel a tanító urat senki sem látta még másként, mint zsakettben. A feltűnő inkább az volt, hogy az új zsakettjében jött el, amelyet csak kivételes alkalmakkor volt szokása felölteni. Mert két zsakettel rendelkezett a tanító úr.

Csak ekkor vette észre Mudrony Sanyit. Elcsodálkozott:

— Nem leszek alkalmatlan, Annus nagysád?

— Ó, nem — nyugtatta meg a leány.

A tanító úr itt gallérjába engedte le vékony tokáját, minélfogva mélyebb hangon folytatta valamivel:

— Úgy értem ezt, hogy ez a gyerek is itt hallgatózik...

Annus kisasszony azonban egyetlen erőszakolt kis mosollyal eloszlatta összes aggályait a tanító úrnak:

— Nem tesz semmit, tanító úr. Ó az én legragaszkodóbb kis barátom s aztán nem igen érti még a nagyok beszédét.

A tanító úr erre lecsillapult, legalább is mutatatta. Majd a tanítókisasszony biztatására az egyik fotelben foglalt helyet, miközben óvatosan szétvette maga alatt zsakettje két szárnyát. S miután egymáson fektette át a lábát, így kezdte a szót, némi lázban:

— Igazság szerint messze kell kezdenem mai mondanivalóim fonalát, melynek érdemi része az a közismert igazság, hogy: nem lehet az ember fábul...

Mudrony Sanyi odafigyelt minden szóra, ámde nem sokat értett az egészből. Látta azonban, hogy Annus kisasszony elmosolyodik a szép úribeszédre s ettől a mosolytól kicsiny gödröske támadt a kisasszony jobb arcoeskáján. Még biccentett is:

— Hallgatom, tanító úr!

A tanító úr aza'att — úgy ültében — két térde között forgatta fogantyúnélküli sétatálcáját, mintha nagyon sietős dolga lett volna. Előbb köhintett egyet s akkor nekivágott:

— Előrebocsátani-valóimnak veleje olyanformán lenne körülírható, hogy legjellegzetesebb tulajdonságom az abszolút hűség. Arról van szó a jelen helyzetben, hogy tizennégy esztendővel ezelőtt, amikor — tizennyolc évvel ifjúi vállaimon — befejeztem preparandiai tanulmányaimat s tegyük hozzá: kitűnő eredménnyel, még azon az őszön nevelőnek hivattam meg egy grófi-családhoz. Hogy melyikhez, valóban nem tartozik ide ez alkalommal. Tájékozódásul elég légyen talán annyit, hogy Szaboles vármegeye területéről van szó földrajzilag...

— Értem, értem, tanító úr — bölintott Annus kisasszony.

Mudrony Sanyinak az volt az érzése e pillanatban, mintha Annus nénit valami szomorúság bánatáná s ezért engedi le kiskontyos fejét a balkezébe.

A tanító úr mintha új biztatást merített volna ebből a bölintésből, mert így beszélt tovább:

— Szóval, ott méltóztatott megakasztani, hogy nevelő lettem a két grófi úrfi mellett s azonfelül én tanítottam cimbalomra a család szemefényét, Clarisse kisasszonyt, aki alig töltötte be tizenhatodik tavaszát azon az őszön. Oly tüneményes szépség volt, hogy — nem tagadom! — az ő közelében mindig megbomlott a lelkem egyensúlya. Nem nyujtom sokáig! Azt beláttam persze szerelmi tébolyom első jelentkezésénél, hogy egy világszép grófkisasszony-

nyal nem kezdhet ki egy fakó prepa s ezért nem is forszíroztam a dolgot, csak lángoltam és hamvadtam bensőmben. Csupán annyit még, hogy amikor — évvégi sikeres vizsgák után — a család elhalmozott figyelmének minden jelével, Clarisse kisasszonytól ezt az ezüstgombos sétapálcát kaptam, melynek gombjába bele van vésve a neve... Mind ezt pedig azért mondtam el, Annus kisasszony, hogy lássa: állhatatosan kitartok az érzelmeimben. Valóban elmondhatom, hogy Clarisse kontesz puszta emléke még ma is megremegtet minden idegszámban...

— Ritka emberi vonás a mai világban — mondta reá feltűnő szórakozottan a fiatal leány, miközben a tanító úrtól átvette a sétapálcát s az ezüstgombjába gravírozott nevet kezdte vizsgálgatni nagy elmerüléssel.

A tanító úr egy olyan mélyet sóhajtott ekkor, hogy ez a sóhajtása szívenütötte Mudrony Sanyit is:

— Ezek után levonva a konzekvenciákat, arról lenne szó, kedves Annus nagysád...

Nem folytathatta azonban, mert abban a pillanatban kemény léptek dobbantak meg az őszi estében a feljárólépcső felől. S félpillanattal reá szélesen nyitott be senki más, mint Fekete Pál, az erdészúrfi maga.

Benyitott fiatalon, hányivetin, szeretetremélton s pusztá megjelenése elég volt, hogy kifújja a fotelból a tanító urat. És míg Fekete Pál kezét esókolt a leánynak, a tanító úr felkapta a nagykabátját s háttal ment neki az ajtónak:

— Van szerencsém változatlan tiszteletemet jelenteni Annus nagysádnak!

Amikor léptei már az udvarból loccsantak föl, az erdészúrfi elnevette magát, szélesen:

— Ugyan miben sántikált itt az öreg?

— Azt hiszem, meg akarta kérni a kezemet — mondta nyíltan a leány.

Egymás kezét fogták s összemosolyogtak.

Mudrony Sanyi szótlanzkodva kuporodott össze a kályha mellett, a ládán. Igen-igen meg volt zavarodva.

III.

Őszi orkánba süllyedt bele a világ.

Hetek óta futottak délnek a felhők, sűrű feketeségben, a szél barnára szívta ki a falut, csak az utca közepén csillogott fémszínben a lucok.

Mudrony Sanyi nagyrészt gubbasztva kuporodott össze a tulipános hosszú ládán a reménytelen napok alatt s várva-várta az első havat, ami mégis némi változást jelentett volna életének ama régi egyhangúságában. Péterke a kucikban játszadozott, a boglyakemence me'egedőjén s a sok-sok kendőbe bugyolálva úgy hatott, mintha egy nagyobbaknak tervezett rongybaba lett volna. Csakhogy ez a baba megállás nélkül mozgott s az apró szája szaporán járt. Egyre-másra ilyen kérdésekkel zaklatta föl merengéséből Sanyi bátyját:

— Szani, tudod, mi lesz, ha nad lesz?

— No, mongyad! — biztatta ilyenkor az öccsét Sanyi azzal az átlátszó önáltatással, hogy így hamarabb túl lesz a zaklatáson.

Mudrony Péterke halálos komolysággal mondta ilyenkor, miközben pillanatra megállt a játékban:

— Tatona lesz. Ojan huszál, mint aputám vót...

Édesapjuk valóban három keserves esztendeig szolgálta I. Ferenc Józsefet, de nem huszári minőségben, hanem mint főhajt-tüzér az egyik pesti kaszárnyában. Katonaképe ott lógott a falon, amint egy almásderesen vágatott lankadatlanul, lovának

feje fölött kinyújtott karddal, villámló szemekkel. Magát a képet harminc krajcárért vesztegették valahol a kintin táján, melyre csak a Mudrony József fejét kellett odaragasztani. Volt pedig aláírása a képnek ez: „Szolgálati időm emlékére“.

Péterke tovább játszadozott ezalatt a kucikban, Sanyi pedig a ládán kuporgott s a keskenyke ablakon kifelé bámult a felhőktől kavargó világba. Száraz volt a szél, de a nagyutca sarát nem tudta feliszívni, olyan volt a latyak. Érezte mindenki, hogy egyszer meg fognak állni a felhők s abban a szempillantásban pilingélni kezd a hó. Néha egy-egy ember cuppogott végig az utcaán: hol Párnahaj János szomszéd, hol Lukács János útkaparó, aki a Tóth Antallal való hajmeresztő versenyfutás óta ki nem esett a beszédből. Mert mindenki elülről szeretne volna hallani. Lukács János azonban rendelkezésre állt kinek-kinek. És pedig a legnagyobb készséggel.

Mudrony Sanyi is, mialatt édesanyja a pitvarban mosogatott, ezen a furcsa dolgon tündözőtt ébredező értelmével.

A nagyoktól annyit hallott mindössze, hogy Tóth Antal ellopott ruhadarabjait észrevétlenül viszszaalkodták a szomszédok, fél szemű lova is visszakérült az ólba s Tóth Antal azóta céltalanul ödöngött a határban ezzel a fél szemű lóval, leginkább az utak árcai mentén. Már e'öbbi életében is az volt a szokása, hogy társtalanul kóborolt ebben a világban, mióta azonban a túlvilágból szaladt vissza, valósággal kivetette magából a falu. Lehet, hogy elnézték volna neki, amiért föl mert támadni, ámde akkor közbeavatkozott az időközben hazatért Mudrony József s valósággal lázítani kezdett ellene, aminek kettős oka volt. E'öször: mert Mudrony József szerette a rendet a világban, kivéven saját maga dolgait s másodsor: mert Tóth Antalnak

pártfogója s valóságos prókátora lett Barczali Gábor, a Setéth földbirtokos úr igáslegénye, aki mindig arról szájalt, hogy valamennyi ember egyenlő a világon. Mert egy Isten hozott bennünket ebbe az életbe. De azért nem egyszer azzal kérkedett, hogy származására nemes, tehát nem akárki! Ez a szembeszökő ellentét fakasztotta dühre több ízben Mudrony Józsefet s ez okból, ha csak tehette, mindig ártani igyekezett Barczali Gábornak. Mióta pedig Tóth Antal hazaszaladt a temetőből, valósággal gyűlölte.

Attól fogva, hogy Mudrony József megtért a távoli szekerezésből, még sivárabb napok következtek el a paticsfalú házra, mely szembenfeküdt a haranglábbal. Sanyi annyit hallott csak, hogy apja kevés pénzt hozott haza, amire sűrűket sóhajtozott édesanyja, ez a fehérarcú szép asszony. Alig egy-két nappal azután sírni kezdett és attól kezdve sírdogált, amikor senki sem látta. A fiatalasszony ez izgatott lelkiállapotában része lehetett a vén Tománának is, aki délutánonkint átsurrant a szomszéd-ból s olyankor szakadatlanul biztatta a tanácstalan teremtet, hogy markoljon meg egy fazék forró lúgot s öntse végig a kulcsárnét. Mert Mudrony József megint a kulcsárné lakása körül setteng s bizonyára nem véletlen okból.

Mudrony Sanyi nem nagyon értette még akkor a nagyok dolgait, ámde nyiladozó eszével megsejtette körülbelül, hogy nincs rendjén minden a házuk körül s ez az érzése mély szomorúságra hangozta. Fültanuja volt több ízben, hogy valahányszor a forró lúgot emlegette Tománé, édesanyja mindannyiszor köténye sarkával törölgette könnyes szemeit:

— Azt én nem tehetem, Toma néni, mert akkor még nagyobb szégyenbe keverednék!

Tománé szinte fortyogott ilyenkor:

— Hallgasson rám, lelkem, a vén Tománé csak jó tanácsot ad... Mert itt nem segít más, csak a lúg, hogy a ragya verné ki azt a piszkos nőszemélyt!

Aztán indulatosan lobbant ki a házból.

Mudrony Sanyi még mélyebbre hajtotta le a fejét, ha ilyeneket látott és hallott, mert igen sajnálta az édesanyját. Csak olyankor lélekzett föl, ha a szép tanítónéni nézett be hozzá egyik-másik délután, aki többször vitte át a házukba, különösen ha özvegy Kigyóssyné elment valamerre. Annus kisasszony azért járogatott el legutóbb Mudronyékhöz, mert — mivel a napnak ebben a szakában úgy sem volt egyéb dolga — föltette magában, hogy megtanítja írni és olvasni a jóeszű kisfiút, mielőtt iskolába iratnák be jövő őszelön. Hozott neki könyvet, palatáblát és palavesszőt, azonfelül pirinyó szivacsot, ami teméntelen hálával töltötte el Sanyit a szép kisasszony iránt. Mudronyné pedig könnyezgetni kezdett, valahányszor ezt a nagy jóságot látta, amelyhez foghatót senki részéről nem tapasztalt még. Annus kisasszony csak mosolygott s mosolyogva nézett le a nagyobbik Mudrony-fiúra:

— Hát aztán szeretsz-e, Sanyika?

— Nagyon szeretem, Annus néni — mondta buksi fejjel, maga elé szégyenkezve.

Annus kisasszony lehajolt, átölelte Sanyit, magához szorította, megcsókolta. És a gyerek olyan forróságot érzett maga körül, hogy csaknem elájult.

Hanem a könyvből, palatáblából, palavesszőből és szivacsból bajok keletkeztek. Mert meglátta Péterke, odatotyogott a tanítónéni elé s azt mondta neki a maga selypecske módján:

— Annusz néni, veden netem isz ojat, melt én isz szeletem madát!

A leány kacagni kezdett ekkor, úgy, mint talán soha még s összevissza-ölelgette a Péterke pihés fejét:

— Jól van, te Maszatos Pali... Holnapra neked is elhozok mindent!

S úgy is lett. Másnap délutánra Péterke megkapta az ábécés-könyvet, a palatáblát, palavesszőt és a szivaesot. A szivaesot nyomban megvizezte, majd felkúszott a kucikba s ott a palavesszővel olyan krikszkrakszokat rajzolt ki a palatáblára, hogy mindenki kénytelen volt hangosan nevetni rajta.

Mudrony Józsefné, mikor a kis tanítónő szíveségét tapasztalta, meghatottan sóhajtott föl:

— Annuska, maga olyan jó hozzánk, hogy soha nem fogom elfelejteni ebbe az életbe...

— Semmi az, Mudrony néni — mosolygott fel gondtalanul a fiatal leány. — Mert higye meg, nincs jólesőbb érzés, mint örülni az apróságok örömének...

...Azon a késő-őszi délutánon, amikor Mudrony Sanyi a tulipános-ládán gubbasztott s Péterke a boglyakemence melegedőjén játszadozott elmerülve, a tanítónéni feltűnően késett. Édesanyjuk a pitvarban mosogatott, de koronkint be-benyitott azért a szobába:

— Hogy vagytok, bogaraim?

— Én játszot — szólt le Péterke a boglyakemence szegletéből.

— Vigyázzatok, apróságaim s ne nyúljatok a tűzhöz! — intette őket a sok gondot átélt mama.

Sanyi értelmes arcoeskával nyugtatta meg:

— Tudom, édesanyám és Péterkére is vigyázok.

Nehéz, nagyon nehéz volt az az ősz. Kietlen hangulat ült közeli és távoli tájon s élő lélek alig jelentkezett az utcán. Csak a szél dörömbölt s a harangláb kötele dobálódzott a szélben.

Évszer aztán finom árnvék lebbent el az udvarfelőli apró ablak előtt s pillanattal reá a tanító-kisasszony hangját hallotta Sanyi, amint a pitvar-

ban ráköszönt az édesanyjára. Mudrony Józsefné nyomban maga előtt tessékelte be a csinos lányt, aki kedvesen zsörtölődött:

— Az a csúnya Pali járt nálunk s alig tudtam kivárni, hogy elmenjen... Borzasztó egy ember!

A fiatalasszony tartózkodó mosollyal nézte a lányt:

— De azért nem haragszik reá túlságosan, Annuska.

— Jaj, Istenem, mit tegyek? — mosolygott vissza Annus kisasszony s örömében és zavarában megölelte Mudrony Józsefnét.

Majd Sanyihoz fordult s megsímogatta:

— Tudod-e a mai leckét, Sanyika?

— Tudom, Annus néni — mondta engedelmesen a gyerek.

Akkor a tanítónéni is melléje ült a hosszú ládára s betűzgetni kezdtek az ábécés könyvből. Odakünn hideg alkonyatra állt: egy-két cselédlegényke teheneket hajtott hazafelé a kútról. Lompos volt a tehenek szőre. Mivel az enyhemelegű szobába is sűrű színek kezdtek betelepenni, Mudronyné, aki időközben visszanézett a pitvarból, meggyújtotta a függő petróleumlámpát. Gyöngye világ rezzent föl a mestergerenda alatt. Péterke abban a szempillantásban kászálódni kezdett a kucikból:

— Én isz az asztaj mejjett fodot ojvaszni, mejt itt nem játot...

És saját ábécéskönyvével, melyet a tanítónéni-től csikart ki ajándékba, odafurakodott az asztalhoz, lapozgatni kezdett a könyvben, miközben kekrere tágult szemmel ámuldozott az ismeretlen betűkön.

Annus kisasszony elmerülten magyarázgatott aközben Sanyinak, ámde Mudrony Sanyi úgy vette észre suttyomban, hogy Annus néninek alighanem másutt járhatnak a gondolatai, mert többször

is elvétette a magyarázatot. Gondolta ennél fogva, hogy valami gondja lehet a szép tanítókisasszonynak... A leány különben Sanyi nyaka fölött nyúlt át később a fehér karjával s ettől az öleléstől szédülni kezdett a fiú, olyan melege támadt. Szerencsére közbeavatkozott Péterke. Az apró ember ugyanis odatotyogott a tanítókisasszonyhoz s az előtte ismeretlen *m* betűre mutatva, annyit mondott selyp hangon:

— Annusz néni, ez ojan, mint egy majasz!

A leány föleszmélt mély álmodozásából s arcupaskolván a kicsi legényt, ráhagyta:

— Igazad van, Péterke: ez a betű csakugyan úgy fest, mint egy malac...

De nem fejezhette be, mert a babszem-alak lapozván kettőt, csodálkozva szólalt meg:

— Annusz néni, ennet med fajta isz van...

— Úgy van, virágom, — mosolygott a kisasszony — ennek a betűnek valóban farka is van!

Péterke azzal meg is nyugodott s csillapulván Judásszomja, visszatotyogott előbbi helyére s ott tovább buvárkodott a könyvben, amelynek fantasztikus alakzatú betűi elérhetetlen és megfoghatatlan talányokat jelentettek az ő apró eszének. Mert az egyik betű a magasba ágaskodva kapart még feljebb, a másik betű ellenben a mélyben kotorászott. Soha ilyen különös világot!

Aközben Sanyi mamája is rég bejött a szobába, miután vastag pára rakodott a kukkantásnyi ablaküvegekre. A sokat szenvedett teremtés szótlanul tett-vett a boglyaskemence körül, amikor végül Annus kisasszony is fölocsudott a könyvből s annyit szólt:

— No, mára elég is lesz, Sanyi!

Kicsiny csönd állt be. S ezt a kicsiny csöndet Mudrony Józsefné szakította meg először, amikor felsóhajtott:

— Nagyon szépen köszönöm, Annuska kisasszonynak, hogy szegénységünkben is annyit teccik fáradozni Sanyival...

— Nem jelent az nekem semmi fáradságot, Mudrony néni — válaszolt kis mosollyal a leány. — Szívesen teszem, mert Sanyi jófelfogású fiú s azonkívül gyakorolom magamat addig is, amíg álláshoz tudok jutni valamelyik népiskolában...

Itt abbamaradt a szó egyszerre s ijedten néztek össze. Mert megzörrent a pitvarajtó s pillanattal reá benyitott a szobába Mudrony József maga.

Siket hallgatás következett.

Harminc esztendő körül járhatott a gazda, a közepesnél valamivel magasabb, pirosarcú és zömökvállú ember volt, cölöpszerű combokkal. Vastag és a két arcától messzire elálló sárga bajusszal... Véreerek voltak a szemei.

Körülnézett először s hogy észrevette a takaros tanítónőt, valamivel barátságosabbra vált az arca:

— Isten hozta hozzánk, Annus kisasszony!

— Köszönöm, Mudrony bácsi — mondta rebentén a leány s kapkodva kezdett készülődni. Mert Mudrony Józsefnek a nők körüli komisz híre elijesztette minden alkalommal.

Köszönt és hazafelé indult. Igaz, hogy nem is marasztalta senki.

A fiatalasszony kísérte ki csak az udvarra s ott megszorította a csinos leány kezét, felsuttogott olyan hangon, hogy ez a suttogó panasz mélyen belemarkolt a kis tanítónőbe:

— Mán megint ivott valahun, tán a kulcsár-nénál... Istenem, mi lesz velünk ebbe a szegénységbe!

Amire Mudrony Józsefné újból a szobába nyitott volna be, férje már az asztalnál ült. Kedvetlenül szólt:

— Mi lesz a vacsora, asszony?

— Paszuly — felelte a fiatalasszony, ölberesztett kézzel.

Mudrony József a fogait kezdte csikorgatni:

— A teremtésit ennek a paszulyának, három nap óta mindig csak azt eszek! A végén még ki tanál hajtani bennem!

— De mikor tudod, hogy semmi pénzem nincs a szegénységünkbe — próbált védekezni riadtan a szerencsétlen teremtés.

Mudrony Józsefnek azonban akkor már egészen másutt járhatott az esze, mert maga elé könyökölve nézett föl sokáig a függőlámpa gyér világába. Nagynagy hallgatás után így kezdte:

— Menjél át Groszmann Jakabhoz s hozzál tőle két liter pájinkát, mivelhogy ma estére beszélgetésre hijtam meg több régi barátomat és jóemberemet...

Szegény Mudrony Józsefné itt már könyörgésre kulcsolta össze a keze ujjait:

— Ember! Ember! Dehát hogy hozzak a zsidótul, amikor Groszmann mán a mult héten szemembe mondta, hogy nem ad többet hitelbe! Majd elszüllyedtem szégyenembe...

— Csitt, azt mondom és ne világolj itt nekem összevissza! — rántotta rá a félszemöldökét Mudrony József, aki kapatosnak látszott. — Ha én valamit megmondok eecer, akkor az úgy van! Mán szóm volt Jankellel, mánmint Groszmann Jakabbal s ő helyeselt mindent. Tuggya, hogy ledógozom nála... No, indujjál csak békességgel!

Mudrony Józsefné magára kapta virágos ködmönkéjét, melyet az édesapjától kapott tavaly ilyenkor, visszatartotta serkedő könnyeit s a boglyakemence hátából előkeresett két üveget. Az ajtóban állt már, amikor visszaszólt félénken:

— Kik gyönnnek majd hozzánk, hogy tuggyam?

— Többen — mondta Mudrony József az asztal lapjára nehezedeve — mivelhogy meg kell beszélni a dógokat. Meghíjtam Csalma Mátét, mer tizenkét katonaesztendő szógált ki, azonfelül meg háborúba járt, hát okos ember; el fog gyönni Lukács János, mer ő szaladt a multiba az elől a kosz Tóth Antal elől, amikor megkergette a temetőből; szóltam Párnahaj komának, úgyszintén Bacsiknak, mer ők szomszédok ketten. És akkorára meg kell gyönnie Szopkó Mihály leendőbeli sógornak is, mivelhogy ma kaptam tőle levelezőlapot, a postán, hogy este kilenc körül itt lesz Vinkócerul. Tudod, hogy megkérte az Erzsi hugod kezit, hát mielőtt bekötné a fejit, előbb megtisztel a látogatásával minket is. Merha ösmerjük is mán Szopkó Mihályt, de így hozza azt a becsület! Azonkívül szóltam még vagy kettőnek... No, indujjál csak meg békeségbe, Groszmann Jakabnak pedig mondd meg, hogy barátsággal vagyok irányába...

A szegény asszony elsietett s lépései csakhamar elvesztek a sötétben.

Mert nagy hallgatás neszelgetett már odakint s egyetlen lélek nem haladt végig az utcán. Olyan pillanat volt ez, amikor ijedten érezte mindenki, hogy a temetődombon megmozdultak immár mély fekhelyeiken a holtak s fölemelkedvén koporsóikból, rövidesen a falu felé kezdenek majd aláereszkedni.

Mudrony Sanyi megszeppenve maradt vissza az édesapjával, akivel szemben már ebben az apró korában is idegennek érezte magát. Péterke aludt már a kucikban. Édesapja rossz kedvvel fordult néhányat a szobában, majd fújva ült le a hosszú ládára s tenyerébe hajtotta a fejét. Nem szólt semmit s ezért Sanyi is hallgatott, szorongva.

Hosszú, igen hosszú idő múlt el attólfogva. Lehetett másfél óra is talán. Mudrony Sanyi alig

bírt ráeszmélni magára, mert már ebben a korában is sejtette, hogy nagy bajok vannak a kis családban, csak azt nem értette, mi lehet az a baj, amely miatt annyit epezti magát az édesanyja? Közben álmos lett és elaludt s valószínű úgy tette föl apja a boglyakemence melegedőjére, az összebújt Péterke mellé.

Egyszer aztán (nagy éjszaka lehetett már!) hangos szóbeszédre ébredt föl és nézett körül a szobában. Édesanyja a hátulsó ágyra dült le ruhástól, úgy párnára hajtott fejjel s jóideje szendereggetett már. Az apja éppen akkor fejezhette be fontos közölnivalóját, mert így kiáltott fel:

— A szájára kéne ülni minden nemesnek, mer csak hányják magokat, oszt nem dógozik egy se!

Siket csönd következett erre a kijelentésre. És akik a szobában üldögéltek, az asztal körül és az első ágy mellé támasztott három széken, valameny-nyióknek lebukott a feje.

De kevés időre csak. Mert ugyanakkor így kezdte Csalma Máté:

— Én pedig azt állítom, Józsi barátom, hogy kár nekünk vesződni a nemesekkel, a helyett lásunk a magunk dóga után. Úgy is nehezen vackoló-dunk el ebbe az életbe, minek hozzá még ez a háborúság is?

Ittak csöndben.

Ámde ahogy letették volna poharaikat, Csanak András cipész csattant föl, pulykavörös nyakkal:

— Én pedig aszmondom, mint született nemes, hogy rá kén mán mászni a képire minden vacok úrfélének. Éngem is lenéznek, mer hivatalomnál fogva csizmadia vagyok... De a teremtsit, ha méregbe gyövök egy nap, úgy belemártom valamelyikbe a dikieset, hogy hóttszaga lesz tüle!

S nagy felindultságában forogtak a szemei Csanak Andrásnak, amin nem is lehet csodálkozni,

lévén köztudomású, hogy legtöbb hazai cipészünk turbulens hajlamoktól van telítve.

Az indulatos cipész hangja már inkább tetszett Mudrony Józsefnek, mert többször is rábólintott a szavaira:

— Ez az igazság, András barátom!

Mudrony Sanyi lélekezethalva figyelt oda minden szóra és noha alig nyiladozott még az esze, nem tudott szabadulni a nyugtalanító érzéstől, hogy az apja, mihelyt megszűnt reá nézve a komolyabb munkaalkalom, megint nem fér a bőrébe. Fölfelé lázadni szeretett volna, lefelé azonban megfojtotta volna a nálánál tehetlenebbeket. E természete miatt maradt aztán szerencsétlen egész életére.

Hanem ugyanakkor letette pipáját Lukács János útkaparó s egyszerre elhallgattak mind. Mert sok tapasztalat volt jellemző vonása Lukács Jánosnak. Mint útkaparó számtalan emberrel, gyalogutassal s egyéb vándorlegénnyel vetődött össze az országúton, szóbaereszkedett velük, kicserélték nézeteiket, leszűrték az idevonatkozó tanulságot s ez okból böles embernek tartották az útkaparót. És méltán! Mert noha valóságos király volt azon az országútszakaszon, amelyet neki kellett rendben tartani, soha nem bízta el magát.

Meggondolt értelemmel kezdte most is:

— Amondó vagyok én, mint Csalma Máté bátyám... Mit kezdjünk ki mink a nemesekkel, amikor nekik is van elég bajok magoknak? Ha hányják magokat, hát csak hányják! Nem azért mondom ezt, mintha félnék tőlök, mer egész életembe csak eccer szállt esizmaszáramba a bátorság, mikor Tóth Antal elől szaladtam... Dehát a szent hitte vóna, hogy még a mai világba is feltámad valaki hóttábul!

Itt közbeavatkozott Mudrony József és feltar-

totta poharát annak jeléül, hogy szólni akar. És szólt is:

— Tóth Antalról, errül a bélpoklosról jut eszembe, hogy minek is híjtalak ide ma éccakára. Nem is a nemesek végett, akikre köpök magamba, hanem a miatt a kosz Barczali Gábor végett. Mert úgy tesz a szemtelennye, mintha az egész falu zsi-ványokbul állna, oszt csak ő vóna a jó ember . . .

És mert a többiek mind érdeklődéssel függesztették reá szemeiket a maró pipafüstben, Mudrony József így beszélt tovább, egyre fokozódó méreggel:

— Mer tuggyuk mind, barátaim, hogy amikor Tóth Antal visszagyött a temetőből, oszt odahaza ellopva tanálta mindenit, nagy szégyenbe esett a falu, ezt mán nem lehet tagadni. Oszt amíg méreg ett itt mindenkit, hogy minek gyött vissza, amikor aznap délután lett vóna a temetése, hát ez a pizok Barczali Gábor szaladt hozzá elsőnek, hogy mindenki jó embernek tarcsa őt, oszt ő járt házrulházra, hogy mindenki aggya vissza azt, amit ellopott Tóth Antal házábul, amíg Tóth Antal kinfeküdt a temetőbe, a butykába. Vissza is adtak mindent, csak az az ing nem került meg, amit valami disznó alak húzott le Tóth Antalrul. Akkor oszt odaadta neki a saját ingit ez a tolakodó pofa . . . De mi köze neki a falu dógaihoz, mikor itt a községi bíró, nemes Boldizsár Menyhért úr?! Hát azért híjtalak össze ma éccakára, hogy megtanácskozzuk a tennivalót. Mer amilyen méreg esz, ha ezt a farizeus-pofát látom, hát eccer még igen rá tanálok mászni a képire . . .

Itt elhallgatott Mudrony József, a dologban mindazáltal nem határoztak ezen az éjszakán. Mert mialatt Mudrony Sanyi a kucikból fülelgetett a szobában egybeverődött nyole-tíz szegény emberre, váratlanul közeledő lépésekre figyelt föl a kiskapu felől . . . S két másodperceel később, mielőtt apja és

társai fölkaphatták volna a szemöldöküket a lépésekre, már be is lépett Szopkó Mihály. De nem jött egyedül. Mert vele érkezett Sanyi nagybátyja, Balogh János, a fiatal ácslegény is, aki a tavaszon inas volt még és akit senkisémet látott másként, csak bizakodó kedvben.

Hangosan köszöntek az ajtóban, egyszerre mind a ketten:

— Dícsértessék a Jézus Krisztus!

— Szervusztok! — köszönt vissza Mudrony József, aki kálvinista hiten volt. És míg barátai kíváncsian néztek a két messziről érkezett, hetyke kiállású legényre, Mudrony József eléjük lépett s kezét rázott velük keményen.

— Jani bátyám... Kedves Jani bátyám... — suttogta magában a kucik felől Sanyi. Mert édesanyja öcsénél alig ragaszkodott bárkihez is több szívvel a világon.

Édesapja katonamódra fordult Szopkó Mihályhoz:

— Nem vót bajotok a setét úton?

— Nekünk? — feszítette ki a mellét sok önzéssel a katonaságot kiszolgált, fiatal Szopkó Mihály. — Ki merne velünk szembeszállni? Mindössze a Mária-tanya alatt láttunk egy olyan kutyát, hogy keresztbeért az országúton — és itt már leengedte némileg a hangját. — Igaz, kitértünk neki, mert tisztába vótunk vele, hogy másvilági lélekkel van dögünk. De azért megmarkoltuk a bot végét...

Az idegen hangra hirtelen fölocsúdott mély álmából Mudrony Józsefné is, felült az ágyban, úgy ruhástul, megdörzsölte a szemét s felkönyvezett:

— János öcsém... János öcsém...

S csak a nyakában állt meg, mialatt nedvesre sírta a legényke vállát, aki — szokása ellenére — elkomorodott erre. Az érzékeny jelenet elől észrevétlenül kihúzódtak a szobából Mudrony József

ivótársai s egyszerre csak négyen maradtak a szobában, a két gyereket nem számítva. Szopkó Mihály így intézte ekkor a szót Mudrony Józsefhez:

— Józsi sógor, elgyöttem hozzád illendőségből, mivelhogy becsületes szándékban vagyok. Mivelhogy be akarom kötni a fejét a János sógor hugarának, Erzsébetnek, mánmint a te kis sógornődnek. Evégbül vagyok itten!

— Jani bátyám... Jani bátyám... — suttogta maga elé a melegedőn csaknem szívszakadtan Mudrony Sanyi.

De a fiatal nagybácsi még mindig nem vette észre.

Akkor így válaszolt Mudrony József Szopkó Mihálynak, miközben újból megrázta a kezét:

— Isten hozott benneteket, Mihály sógor!

A két sógor, névszerint Szopkó Mihály és Balogh János, körülnézett erre a puszta szobában. De mikor látták a nagy szegénységet, egy mélyet sóhajtottak.

IV.

Néhány nap mult el aztán.

Akkor már hótól volt szelídfehér a táj, mindössze a falu alatt elterülő széles völgy közepén húzódott végig egyetlen szürkés csík: a Ronyva-patak folyása volt az ottan.

Előzően négy napig tombolt a hóvihar s mint a faluig vergődött utasnépek beszéltek, északabbra, valamivel Tavarna fölött, egy fordulót úgy befűtt a szél, hogy a személyvonatot is belepte az utasival együtt, akik Homonna felé törekedtek, a nagy hegyek irányába. Azóta azonban napszámba fogott tótok lapátjai már kiásták a megrekedt vonatot. Ha igazat lehet adni a szállongó híreknek.

Azóta Szopkó Mihály meg Balogh János útnak

kerekedtek rég, néhány órával az ítéletidő kitörése előtt még s ez oknál fogva nem látszott lehetetlennek, hogyha — valahol Baranes és Jesztreb táján — bele találtak keveredni az orkánba, esetleg farkasok ették ki őket a esizmáikból. Igaz ugyan, hogy a farkasok elsősorban a tótokra szoktak utazni, ezzel szemben Szopkó Mihály és Balogh János magyaroknak vallották magukat. Különösen Szopkó Mihály, aki a honfoglaló ősök ivadékain kívül fitymálva intézett el minden más nemzetiséget.

Hogy nem időztek túlon túl a Mudrony sógorék házában, oka lehetett ennek nemesupán a riasztó szegénység, hanem az a körülmény is, hogy a sokat szenvedett fiatalasszony, miközben Mudrony József házon kívül tartózkodott, kisértette magát János öccse és leendő sógora, Szopkó Mihály előtt. A két sógor úgy döntött erre, hogy a legelső kínálkozó alkalommal felgyalogolnak a Vihorlát alá, Vajda György számadókanász sógorhoz s neki mondják el a dolgokat. Hihető volt, hogy Vajda György figyelemzető szavaira észretér majd Mudrony József is. Vajda Györgyben ugyanis oly hajmeresztő erő lakozott, hogy ő előtte mukkanni sem mert Mudrony József.

Balogh János nagybátyja és Szopkó Mihály bácsi látogatásának Sanyi örült legjobban. Mert a két rokon látogatása — egy-két napra legalább — elverte a ház nyomasztó hangulatát. Kis falovat is hoztak Péterkének, Sanyi pedig új sapkát kapott tőlük. Mudrony Sanyi igazi öröme az volt azonban, ha a nagybátyját faggathatta ki az emberek és a világ dolgairól meg arról, hogy micsoda kalandokban volt részük, amíg idáigverték magukat Vinkóceről. Balogh János különben némi pénzt is adott át a nénjének, melyet a szülei juttattak el hozzá. S Mudrony Sanyi édesanyja megenyhült valamit, amikor látta, hogy legalább a szülei-házban gondol-

nak reá . . . És míg a fiatal nagybácsi távoli dolgokról és idegen országutakról mesélgetett fáradhatatlanul mosolyogva, észrevétlenül a Sanyi haját símogatta. Mert ő is szerette a nyilteszű kisöccsét s édesanyja előtt nagy jövőt jóslgatott neki.

Hanem ez is elmúlt!

Harmad- vagy negyednapon, jókor délelőtt, föl-szedelőzködött Szopkó Mihály meg Balogh János, miután előbb Szopkó Mihály a lakadalmába hívta meg Mudrony József sógort és Mária sógorasszonyt, mármint a feleségét. Lett volna pedig az esküvő az elkövetkezendő év februárius havának harmadik hetében, ha odáig valamennyiöket életbentartja az Isten . . . Azzal elindultak, úgy számítván, hogy ozsonnatájt Vinkócon lesznek. Egyelőre azonban kétséges maradt, el tudták-é verni magukat hazáig, mivel félni lehetett, hogy útközben érte el őket a hófúvás . . . Akkor pedig nyomorult vége lehetett Szopkó Mihálynak is, Balogh Jánosnak is. Különösen ha a Nagyerdőnek vették az utat, amelyben toportyánoknak volt szokása üvöltözni hasonló fergetegek idején.

De hogy elmúlt volna a hóvihar s szelíd fényben símult ki a tájék, Mudrony Sándor elúnván magát kissé, így szólt anyjához:

— Édesanyám, elmennék játszodni keveset Stefán Jancsiékhoz, ha el tetszene engedni. Vigyázni fogok magamra.

— Nem bánom, kisfiam, — szólt rá halkán az édesanyja — csak vedd fel a ködmönkédet és gombold be jól. És ne maradj el sokáig, mert tudod, hogy ketten vagyunk csak Péterkével, hát nincs, aki érted menne majd . . .

Sanyi komoly szemmel mondta rá:

— Még este előtt itthon leszek, édesanyám.

A fiatal mama rásegítette ekkor Sanyira a kis-ködmönt, aki lehajolt és az asztal lábánál lovacs-

kázó öccsének megcsókolta a homlokát. Péterke föl-
nézett a bátyjára s szippantott egyet az orrán:

— Hozzáj netem szutjot!

Két pere mulva a nagyutcán baktatott már le-
felé Mudrony Sanyi behúzott nyakkal, mert csípős
volt a levegő. Édesapja újból nem tartózkodott oda-
haza, mivel jókor hajnalban fuvarba ment el Gál-
szécsre vagy hova is... Fehér volt a világ, mert
azóta, hogy tegnap estétájt elpihent a hóvihar,
nagy pelyhekben szakadt a hó délig... Ez a hó
frissen hersegett az apró csizmái alatt s alig talál-
kozott valakivel. Ahogy azonban a református pap-
lak elé ért volna, nyílt a kapu s éppen Kónya Já-
nos tiszteletes úr nézett ki rajta, mintha elmenő-
ben lett volna valamerre. Ámde amint megpillan-
totta az előtte elbaktató gyereket, nagyot kiáltott:

— Hóha-hopp, barátja az erénynek, sohasem
jöhetél volna jobbkor! Hogy is hívnak barátoc-
kám?

— Mudrony Sanyi vagyok — állt meg tiszte-
lettudón.

A tiszteletes úrnak szemlátomást kedvére volt
a válasz:

— Ahá, tudom már! Tehát a Mudrony József
fuvaros fia minden föltevés szerint s ebben az eset-
ben hihetőleg te is az Evangyéliom szerint refor-
mált keresztyén Anyaszentegyház hívei közé szá-
mítasz... Nemde?

Sanyi nem értette a kérdést, zavartan topo-
gott a hóban. A tiszteletes úr erre egyszerűbb alak-
jában adta föl ugyanazt a kérdést:

— Református vagy, úgy-e bár?

— Igenis, pap bácsi, kérem szépen, református
vagyok, csak az édesanyám katolikus — felelt illem-
tudón Mudrony Sanyi.

Kónya tiszteletes úr, a rab-prédikátorok utóda,
itt felszisszent:

— Elég baj, hogy híveink — megfélelkezve az elődök szenvedéseiről — ily könnyűszerrel állnak össze a pápistákkal, de most úgyis másról van szó, barátja az erénynek... Arról van szó jelesül, hogy szaladj le a postára s hozd fel az újságomat. Egy krajcárt fogsz kapni! Napilap hiányában tudniillik képtelen tájékozódni az ember, hogy micsoda komiszságon török a fejüket már megint azok a kótya szélbaliak!

Az utóbbi szavakat inkább sajátmagához intézte Kónya tiszteletes úr. Sanyi is hallotta ugyan ezeket a szavakat, de nem értette őket. Inkább sejtette csak, hogy a tiszteles úr nincs megelégedve bizonyos szélbaliakkal.

Kónya János református lelkész úr, aki járhatott ekkor a negyvenedik esztendeje táján, most már határozott formában szólította föl a gyereket, aki a hidegtől pirosra-festett arcoeskával állt előtte:

— Hát leszaladnál az újságoméért, barátom?

— Igenis, pap bácsi, kérem szépen — válaszolt szolgálatkészen Mudrony Sanyi.

Már szaladni akart éppen s aközben észrevette, hogy a dombon álló iskola felől ugyanakkor a lelkészlak irányába ereszkedik alá Szikora tanító úr. A tiszteletes úr egyébként utánakiáltott még:

— Csak a tiszteletes úr napilapját kérd, a többi már érteni fogják a nélkül is! Ha szerencsésen jársz utadban, egy krajcár lesz a jutalmad!

De Mudrony Sanyi aligha hallotta ezt, mert akkor már a Gulyvász-köz táján trappolt lelken-dezve. A gondolat ugyanis, hogy egy krajcárt adhat át ma az édesanyjának, mélyen meghatotta. Örömmel vágtatott le tehát az alvégre, ahol a posta-épület volt. Ott lihegve kérte el a pap bácsi újságját, aztán aló, visszafelé! Amint lábujjhegyen benyitott volna a pap bácsi szobájába, fujtatott, akár

egy kis masina s a verejtéktől nedves volt a halántéka.

Lábujjhégyen nyitott be s talán ezért volt, hogy nem vették észre. Mert akkor már ketten voltak a szobában rajta kívül.

Az asztaltól jobbraeső szobarészben a tiszteletes úr járkált föl és alá, hátul összefogott kézzel, míg a szoba másik felében Szikora tanító úr járkált föl és alá. A tanító úr azonban a hasán kulcsolta össze a kezét s malmozott a hüvelykujjával. . .

Kónya János tiszteletes úr folytatta:

— Mondom, meg kéne házasodni, tanító úr. Harminckettedik esztendejét túllépte immáron: itt a végső ideje, hogy bekösse a fejét valamely házias erkölcsök szerint nevelkedett kálvinista hajadonnak! . . .

— Hiszen feleségül kellene venni valakit, ezt magam is érzem, — szisszent föl a tanító úr. — De kit, tiszteletes uram, kit? Ezt mondja meg énnekem!

Kónya tiszteletes úr maga elé merengett félpillanatra, miközben állát a markába fogta, tokáját viszont a gallérjába mélyesztette:

— Hát megmondom tanító úrnak, kit vegyen el! Annyira itt van, hogy csak a kezét kell kinyújtania utána s akár a kebelére is zárhatja tüstént. Annuskára gondolok, a kis tanítókisasszonyra . . . Boér Annusra, no!

— Nem megy az olyan könnyen! — forgatta a nyakát kimelegedve Szikora tanító úr. — Tapogatózom én szüntelenül olyas irányban, ámde minél tovább gondolkozom, annál élesebben vágyok kénytelen belátni, hogy elháríthatatlan akadály meredez szándékaim elé . . .

És míg a tanító úr az asztal egyik oldalán járkált föl és alá, a tiszteletes úr az asztal másik oldalán járt ugyanúgy. Az utolsó szavaknál Kónya Já-

nos tiszteletes úr fölkapta a fejét, szemöldjeit viszont a homloka közepéig húzta föl:

— S ugyan mi lenne az az akadály?

Szikora tanító úr azonban, akinek szándékai halálosan komolyaknak látszottak, nem folytathatta, mert ennél a pontnál közbeszólt az ajtóból Mudrony Sanyi, aki időközben ráunt a várakozásra:

— Pap bácsi, kérem szépen, elhoztam az újságot...

— Igaz is, barátja az erénynek! — eszmélt föl a tiszteletes úr és kikapván a gyerek kezéből a lapot, az asztalra helyezte.

Aztán másodszor adta föl ugyanazt a kérdést:

— S ugyan mi lenne az az akadály?

— Megmondom! — kezdte most a tanító úr és az asztal tulsó oldaláról szembefordult a tiszteletes úrral. — Az a baj, kérem, hogy a szóbanforgó hajadonra szemet vetett az erdész úr Pál nevezetű fia, maga is erdészgyakornok s amennyire ki tudom venni, a leány sem idegenkedik a fiatalember jelenlététől. Én viszont, mint az életbe belekomolyodott ember, udvarlási képességek tekintetében távolról sem vehetem föl a versenyt Fekete Pál nevű fiatal ellenlábassal...

Itt megállt a tanító úr, Kónya tiszteletes úr viszont nem mondott semmit, ahelyett gondolkozni próbált. Tudniillik másodszor is markába fogta az állát, miközben többször hümmögött. De akkor így törte meg a hallgatást Szikora tanító úr, miközben gúnymosoly rezgett a bajusza végében:

— És én mégis azt mondom kérem, hogy komizkodó ellenlábassomat ki fogom vetni a nyeregből!

— Hogy-hogy? — kiáltott föl Kónya tiszteletes úr.

A tanító úr nem késett sokáig a magyarázattal:

— Úgy kérem, hogy legközelebb megvizsgálta-
tom magamat a tisztiorvossal s idegkimerültség éi-
mén szabadságoltatni fogom magamat erre az esz-
tendőre. Arról persze szó sem lehet, hogy az állami
elemi iskolában folyó oktatás fennakadást szenved-
jen az elkövetkezendő szeptember haváig, minél-
fogva helyettesre van szükség. Mást mondok! Méltó-
ságos képviselő urunknál minden befolyásomat
latba fogom vetni, hogy hasson oda illetékes helyen,
miszerint Annus kisasszony állíttassék be helyet-
tesemül. Öméltósága előtt természetesen föl fo-
gom tární helyzetemet és megmásíthatatlan szán-
dékomat . . .

— Értem, értem — bólogatott Kónya tisztele-
tes úr.

Szikora mester folytatta:

— Már most mi következik ebből? Megmon-
dom! Én idehaza fogok pihenni, miután üdülő-
helyekre nem telik egy tanítónak, Annus kisasszony
viszont egész nap a közelemben (nem is említvén
irántam érzendő háláját) s így előbb-utóbb csak
meg fog szokni, később megkedvel . . . Arra pedig
külön gondom lesz, hogy Fekete Pál nevezetű ellen-
lábasm ne botorkálhasson túlsokat az iskola körül.
Végső esetben ki fogom utasítani! Nos, tiszteletes
úr, mit szól a tervezetemhez?

Kónya János református lelkész maga elé gon-
dolkozott néhány szünetig és akkor így felelt, halá-
los komolyan:

— Szent meggyőződésem, hogy tanító úrnak
nyert ügye van. Egyebekben, ami a dolog meritu-
mát illeti, magam is szívesen közbevetem magamat
a méltóságos képviselő úrnál . . .

Itt azonban másodszor is közbeszólt az ajtóból
Mudronv Sanyi:

— Pap bácsi, kérem szépen, tessék ideadni már
a krajeárt, amit meg tetszett ígérni az újságért!

És míg a tanító úr idegesen kapta fejét az ajtó irányába, hogy ez a gyerek, akit annyira kedvelt a kis tanítónő, most kihallgatta minden szavát, a tiszteletes úr lelkesen kiáltott fel:

— Hahó, barátja az erénynek, ebben tökéletes igazad van! Ám a vita leghevében rúdul meg találtam feledkezni erről a legelemibb kötelezettségemről! Mondhatom, felette sajnálom!

S azzal átadott neki egy fényes krajcárost. Sanyi pedig elindulhatott végül Stefán Janesihoz és öccséhez, Bélához, akiknek apja kertész volt a méltóságos képviselő úrnál.

Különös érzések közt végott neki a falu nagy-utcájának.

Mert a gondolatra, hogy ma este egy krajcárt adhat át az édesanyjának, melegség kezdett támadozni a szíve körül, ámde ugyanakkor megijedt attól, amiket a tanító úr beszélt. Mert ha nem értett is meg minden szót, érezte mégis, hogy valami baj fenyegeti Annus nénit, mivel a tanító úr a Pali úrfitól el akarja venni az iskolába. S föltette magában, hogy mihelyt a szép tanítónéni legközelebb átjön hozzájuk, mindent el fog mondani neki... Csak el ne felejtse addig!

S a havas nagyutcán súlyos gondjaitól búsítva igyekezett a kertészék lakása felé.

Ott állt ez a ház a méltóságos képviselő úr zúgófás kertjének északi kőfalához ragasztva s hogy ismét erre a házra tért a szó, a szerző maga is sóhajtott egyet, mert a néhai emlékekre ismét megkönyékezi a régi bú... A kertészlak bizonyára egykori helyén áll ma is, de hová lettek régi lakói, akik oly közel álltak valamikor a Mudrony Sanyi szívéhez? És hová sodródott el azóta Zehernye faluból Mudrony Sanyi?... Áll a kertészház ma is, de nem az akkori bútorokkal és képekkel... Ezek közül a képek közül már abban az időben kettőt örökre

a szívébe zárt Mudrony Sanyi. Az egyik a vadász esküvője volt, mely képen a vadász maga terített asztalnál ült fehérruhás leányfeleségével és éppen koccintott vele. De koccintottak az erdő szarvasai is, melyek testületileg jöttek el a lakodalomra. Az alatt nagybögön játszott a medve, a prímet a róka húzta, őzikék és nyulacsákák viszont kecesesen táncoltak...

Annál lehangolóbb volt a melléje akasztott másik kép, amelyen temették a vadászt!

Itt koporsóban vitte a derék embert négy gyászoló szarvas, a medve volt a pap, őzecekből telt ki a siránkozó gyászmenet, nyulacsákák jajgattak, egy mankón bicogó róka pedig keserves könnyeit törölgette zsebkendőjével.

Négyen laktak a barátságos két szobában, mely fölött a titokzatos üvegház következett már: Stefán kertész, a felesége, akiről olyasmit pletykáltak, hogy erősen iszik s ott volt a házban a két gyermek is: Jancsi és Béla. Jancsi egy évvel volt idősebb Mudrony Sanyinál, Béla pedig, akinek a képe tele volt hányva rozsdaszínű szeplőkkel, éppen egyidős vele. Stefán Jancsi első osztályba járt ezen a télen... Mudrony Sanyi később, mikor már növekedni kezdett s még azután, amikor messzire verte el az élet, nagy megindultsággal álmodta vissza magát sokszor a kertészlakba, melyhez annyi boldog emléke kötötte... Ámde amint hervadozni kezdtek ezek az emlékek, idővel csak annyi maradt meg benne, hogy származására rusnyák volt a kertész és neje. Hiszen csak rá kellett nézni a kertészre, hogy mindenki tisztában legyen vele: ősei Koriatovics Tódor vezérrel ereszkedtek alá magyar földre, mely tárt karral ölelte őket magához, Stefán kertész mindazáltal, akinek jámbor arca maga a jószág volt, váltig az ellenkezőjét erősítgette. Azaz hogy kisorosz voltát nem tagadta föltétlenül, csupán azt

igyekezett bizonyítani, hogy nagyapja a magyar ügy védelmében fogott kaszát és feszítette ki egyenesbe, amikor meg talált szorulni Kossuth Lajos és nagy bajában segítségül hívott magyart, tótot meg rutént egyaránt... Haj, de régen volt! Stefán kertész egyebekben magyar-rusznják keveréssel beszélt és valahányszor hazafiságról esett szó, öklével döngve ütött egyet a mellére:

— Ja szom magyarszki zember!

Nagy, igen nagy volt lelkesedése mindenkor a nemzeti ügy mellett.

Ahogy — a hidegtől kicsípett pufók arcával — benyitott volna Mudrony Sanyi, s köszöntötte a kertésznénit, aki ezúttal is pityókosnak tetszett, Stefán Janesi és Stefán Béla örvendezve sietett eléje. Megölelték mind a ketten:

— Hogy vagy, Sanyi? De rég nem láttunk, Sanyi!

— Megvagyok — mondta kissé elfogódottan Sanyi. Levertsége amiatt való volt, mert valahányszor a kertészekhez lépett be, látnia kellett, milyen más itt az élet, mint az ő házukban. Itt sohasem volt baj a kulesárné miatt. Igaz ugyan, hogy ezzel szemben elég gyakran volt kapatos a kertész felesége s ezen a hátrányos helyzeten aztán — mély filozófiával! — úgy igyekezett átsegíteni magát a kertész, akinek valami ok folytán szakadatlanul könnyezett a szeme, hogy olyankor ő is felöntött a garatra.

Ilyen apró kisiklásoktól eltekintve azonban nagy nyugalom volt a kertész háza. Különösen unalmas délutánokon szeretett itt tanyázni Mudrony Sanyi s gyerekszívében olyankor nagy-nagy száналommal gondolt az édesanyjára.

Stefán Janesi és Stefán Béla a közben kész volt az indítvánnyal:

— Mit csináljunk most, Sanyi? Játsszunk vagy meséljünk egymásnak?

— Meséljünk! — válaszolt Mudrony Sanyi.

A nagyobbik Stefán-fiú kérdezte most fiatalabb barátját:

— Aztán miről meséljek, Sanyi?

— Csonkatehenfiáról — válaszolt egészen neki-lelkessedve.

Mert a Csonkatehenfiáról való esodálatos világ volt vágyainak mindene abban a korában, amikor csaknem betöltötte már hatodik esztendejét. Általában az idegen világok érdekelték, az elérhetetlen távolságok és az álomszerű szépségek. Őszi estéken, mialatt apja messzi utakon zöröggetett el a szekérével, édesanyja pedig a gazdasági udvarba ment át, hogy megfejje riskatehénkéjükét, ő a keskeny tornácon várakozott. Péterke akkor már — Sanyi ölébe hajtva buksi fejét — mélyen szuszogott és míg varangyosbékák ugrándoztak az udvaron, Mudrony Sanyi olthatatlan vággyal sóvárgott el a pálházai és mikóházai hegyek irányába, amelyek oldalain pásztortüzek csillogtak az őszben. Nyári betyároknak kellett tanyázniook a tüzek körül, ha igaz és szalonnát piríthattak minden föltevés szerint. Mert elkövetkezővén a hűvösebb napok, ők is a meleg kuckó felé kezdtek húzódni, a hegyifalvak irányába. Így mondta ezt neki egy alkalommal Szopkó Miska bácsi, aki teméntelen sokat hányódott mindenfelé, különösen katonakorában a nagy manővereken. Miska bácsi tudta azt is példának okáért, hogy túl a pásztortüzeken, valahol a telkibányai és regéci erdők legmélyén van egy üveg-huta, abban az üveghutában egy üvegfurulyát csináltak egyszer, a furulyába belefújt valami fiatal legény s a tébolyító hangoktól megbolondult valamelyik gróf leánya. A grófkisasszony szomorú sorsa olyan hatással volt Ferenc József királyra, hogy valamennyi országában egyszerismindenkorra betiltotta mindennemű üvegtilinkónak gyártását...

Ó, ezek a távoli pásztortüzek későbbi életében is gyakran készítették merengésre és búra Mudrony Sanyit, amikor idegen tájakon hányódván, nem láthatta többé viszont feledhetetlen szülőföldjét...

Stefán Janesi mesélt-mesélt a közben Csonka-tehenfiáról s Mudrony Sanyi és Stefán Béla tátott szájjal hallgatta. Olykor-olykor megállt a varázslatos történetben s azt kérdezte:

— Mondjam még?

— Mondjad! Mondjad! — sürgették azok ketten.

Az okoszemű Stefán Janesi mély lélekzetet vett ilyenkor az enyhe melegű szobában s folytatta a csodálatos mesét, mialatt édesanyja a másik szobában varrogatott szótlanul.

Ilyen késő őszben, amikor már meleg mellé hajtotta őket az idő s még inkább téli délutánokon legszívesebben mesélgettek egymásnak avagy történeteket mondtak el, melyeket a felnőttektől hallottak félfüllel és amelyeket gyermekképzületük szerint átalakítva adtak tovább. A nagy játékok ideje azonban leginkább a nyár volt...

Az volt a világ!

Olyankor bekalandozták a méltóságos úr kertjét keresztül-kasul és csak akkor szeppentek meg, ha a méltóságos urat pillantották meg a kert valamelyik utcaeskáján, amint fényes botjával feléjük fenyegetett. Lehetséges volt persze, hogy azért kiáltott feléjük, mert magához hívta őket, a három lurkó azonban ilyen alkalommal esze nélkül kezdett trappolni s nem is álltak meg, csak a bokrok sűrűjében, ahol zakatoló szívvel lesték, reájuk talál-e a méltóságos úr, aki ősztől tavaszig Pesten lakott. Más alkalommal a kis kápolna táján futkároztak, amelynek déli oldalát piros rózsa futotta be ereszig és amelynek rossz híre volt a faluban. Többen is lát-

ták éjjél körül, amint a kápolna ajtaja előtt egy nagy fehér liba térdepelt s aközben félhangon imádkozott maga elé. A kis kápolna közvetlen környékében egyébként egy barlangszájú üreg is volt, amelyről azt állította Lukács János útkaparó, hogy Rákóczi Ferenc, mielőtt lengyelföldi bújdosásra adta volna sokszor meggyötört fejét, abba ásta el minden aranypénzét és egyéb vagyonát... E titokzatos pince barlangszája dohos levegőt lehel s ettől rémüldözött oly gyakran a két Stefán-fiú meg Mudrony Sanyi. Ismét egyéb napokon elkóboroltak a kert északkeleti szegletéig, hol már a falu dombjának volt a legteteje... Innét látni lehetett már a tavarnai zúgó erdőt meg a széles tavarnai országútat. A tavarnai országúton sűrűn bukkantak föl karavánok az ékhós szekerekkel, amelyekben oláhceigányok igyekeztek Galicia felé s aközben élesekét rikoltottak. De a tavarnai országúton éppúgy láttak egyéb vándorlegényeket is, amint kalapjaikat lengetve integettek egymásnak távozóban. Mert távolodtak, mindig távolodtak egymástól... És Mudrony Sanyit elmondhatatlan vágyakozás csüggesztette el, valahányszor a tavarnai fehér országútat pillantotta meg. Hisz tudta, hogy az az országút vezet Vinkóc falu felé, ahol ő is született s ahol anyai nagyapja, a híres ács lakott. Azon az országúton gyalogolt el legutóbb Szopkó Mihály bácsi, meg anyai nagybátyja, Balogh János bácsi...

Stefán Janesi akkor már befejezte a Csonkatehenfiáról való esodálatos mesét s ahogy végül megállt volna, Mudrony Sanyira nézett:

— Szép volt-e, Sanyi?

— Nagyon szép volt — felelte álmodozó szemmel. Mert mintha egy tündérvilágból kellett volna visszaébrednie a valóságra.

Eljátszadoztak még darabkát s Mudrony Sanyi vette akkor a ködmönkét, hogy most már muszáj

hazamenni. Mert ezt igen szívére kötötte az édesanyja, odakint pedig esti árnyék kezdett ráereszkedni immár a falu zúgaira.

Ahogy áthaladt volna a másik szobán, illendő módon köszönt a kertésznének:

— Minden jót kívánok, Hanka néni!

— Isten veled, fiam! — szólta vissza a kertészné, pillanatra föltekintve a varrásból. — Mondd meg édesanyádnak, hogy rég nem volt már nálunk. Bizony lelkemből sajnálom azt a jó teremtést.

A két Stefán-fiú elkísérte Sanyit a kertkapuig, ott kezet fogtak vele, előbb azonban meg kellett ígérnie, hogy legközelebb megint eljön hozzájuk.

Azzal nekivágott a nagyutcának s ködmönkéjét összébb vonta a nyaka körül. A nyugati ég első negyedében meglátszott a holdsarló, amint üvegfényben lengett, legalább két embermagosra a mikóházai Hallgatóhegy fölött. A kertészházzal szemközt, hol a nagyutca tulsó oldalán, mély gödörben, a kút állt, jószágot itattak éppen s olykor-olykor egy állat bögte el magát, hosszan elnyújtott bánnal.

Tél volt, hó világított az alkonyatban s Mudrony Sanyi szaporán szedegette apró lábait. Mert odahaza nyughatatlan lehetett már hosszú távolmaradása miatt az édesanyja.

A tiszteletes úr lakása előtt szinte belebotlott Barezali Gáborba, a Setéth tekintetes úr igáslegényébe. Valami idegen emberrel haladt lefelé Barezali Gábor, miközben fújva kiabált és fenyegetődött:

— Még most se került elé az ingi annak a vacak Tóth Antalnak, akit a temetőbe húztak le rula!... Teremtésit az ilyen piszok falunak!

Mudrony Sanyi észrevétlenül surrant el az igáskocsis mellett, akinek, noha elvéte fújt is, jószívét költötték mindenfelé s édesapja, már mint

Mudrony József, még sem állhatta ki soha. A helyett megvetette és gyűlölte... Láta már a lakásuk ablakának sárga fényét is, aztán benyitott a pitvarba s pillanattal reá a szobába lépett, lábujjhegyen.

Hanem az ajtóban megállt.

Édesanyja ugyanis valami ruhát foltozgatott a függőlámpa beteg fénye alatt s aközben egy könnyfakasztó daloeskát dúdolgatott nagy reménytelenségében:

*Elrepültek már a darvak,
Isten tudja, merre vannak!
Ifjúságom, ifjúságom,
Elrepültél, mint az álom...*

Az ajtóban álldogált Mudrony Sanyi s az édesanyja bánatára könny esett ki a szeméből. Péterke öccse azalatt az egész világról megfeledkezve játszadozott a kucikban.

V.

Néhány nappal később Mudrony Sanyi fölfelé baktatott a falun. Ott, a felvég felé már, állt a Setéth tekintetes úr nemesi háza, oda vitt el valami három és fél koronát, amelyet édesanyja kért kölcsön a tekintetes asszonytól, amikor nemrégiben igen meg találtak szorulni a haranglábbal szemközt meglapult paticsfalú házaeskában.

Koradélelőtt volt ez s Mudrony Sanyi csaknem elérte már a Setéth-portát, mely előtt két topolyfa hallgatott a karácsonyt megelőző enyészeti csöndben, amikor pillanatra megállt s tovább siklott szemével, a felvég irányába.

Mért a falu északi vége táján egy szekér állt s éppen Szües pátri akart felszállni a szekérbe. Oldalvást és létrán. Szües pátrinak szemlátomást az

volt a szándéka, hogy Újhelybe fog hajtatni a Szinyéri Márton szekeren.

Mudrony Sanyi megállt tehát, de nyomban utána meg is indult sietve, hogy szem- és fültanuja lehessen Szücs pátri szekérbeszállásának, amelyről annyit hallott már a nagyobbak évődő beszédeiből.

A falu legfeltűnőbb alakja gyanánt lehetett tekinteni Szücs pátrit.

Igazság szerint Szücs István lett volna, Patakról költözött ide nyugdíjba s a „pátri“ becenevet a híres diákvároskából hozta magával. Ha olykor, nyögő járásmódjával meg egy kampósbottal végiglépegetett az utcán, a gyerekek leesett szájjal kezdték bámulni. Nem azért, mert állandóan kékszínű magyar ruhában és pörge kalapban járt, hanem mivel olyan hájas volt, hogy ekkora szélességről még mesékben sem hallottak az emberek. Magyar szabású csizmájának félszára akár egy megfordított kupa, a hasa kerülete meg akkora, hogy két szíjat kellett összevarrni, valahányszor nadrágszíjat rendelt a gálszécsi szíjgyártónál... A faluban nagyjából annyit tudtak róla, hogy ifjabb éveiben a szépírástan professzora volt a pataki kollégiumban s aki nem tudott kerek és kövér betűket kirajzolni az általa diktált taktusra, annak léniával sózott egyet a két lapockája közé. Néha azonban kettőt is... Legnagyobb élménye az volt a falubelieknek, ha szekérbe készült felülni Szücs pátri, mivel egy ilyen fölszállás minden esetben létrának igénybevételével és sűrű nyögésektől kísérve ment végbe, amin valamenyi szemtanu mulatott titokban. Mert, sajnos, ilyen gyatra hajlamúak ma az emberek.

Most is, miközben a szekér közelébe ért volna Mudrony Sanyi, megállt úgy öt lépésről, miután a professzor úr legalább negyedszer próbálkozott már neki a létrának. De mert reesegni kezdett a létra,

Szücs pátri keserűen nyögött fel, szünetlen szuszogása közben:

— Barátim, ti latrok, csak nem akartok időnek-előtte átsegíteni a túlvilági nyugdíjba?

— Csak türelem, tanár úr, — biztatgatta fuvárosra, az enyhe humorú Szinyéri Márton — Istennek segítségével és a saját megtámasztásunkkal sikerül fölsegíteni majd a tanár urat!

Szücs István pátri sok bútól környezve emelte most a szemeit Szinyéri Mártonra:

— Márton barátom, te lator, megvasaltattad-é a hátsó ülést, amint azt legutóbb meghagyám teneked? Mert ijesztő mérvben hajladozott alattam minden adandott alkalommal...

Szinyéri Márton fidélisen kanyarított bele a levegőbe a behomorított tenyerével:

— Az ülés meg van pántozva: Nadzon verhói kovács fél napig dolgozott az erősítésén. Akár el is alhatik rajta a tanár úr... No, gyerünk csak!

Ez az utóbbi biztatás a körötte nekigyürközött embereknek szólt.

Abban a pillanatban a bal-hónalja alatt ragadta meg Szücs pátrit Polyák András, ugyanakkor a jobb hónalja alatt Párnahaj János feszült neki a tanár úrnak, mialatt Futó Mihály meg Szinyéri Márton minden inának megeröltetésével kezdte tolni a hátuljánál fogvást... Recsegett a létra, fújtak az emberek, veresre dagadt ki a Szücs pátri kerek képe, nagykabátjában gyöngyözött a halántéka... Akkor egyszerre nagyot kiáltott Szinyéri Márton:

— Hó-rukk!

S ugyanabban a szempillantásban sikerült a szekérbe lendíteni föl Szücs pátrit. Az emberek egy fölszakadt sóhajjal esattintották össze a tenyereiket, amelyek mindegyikébe húsz fillért olvasott le a tanár úr, amiért segítségére voltak a fölszállásnál.

Akkor már a pántozott hátsó ülésen dagadozott Szücs pátri s morózusan szólt oda a humorizálgató fuvarosnak, Szinyéri Mártonnak tudniillik:

— Ne komizskodj, Márton barátom, te lator, hanem suhints a füle közé ennek a két patkánynak! Mert elszállt az idő, életünk pedig rövidremért köz-tudomás szerint...

Szinyéri Márton hirtelen az első ülésbe ugrott föl s megrántotta a gyeplőt. Egyet döccent a szekér s megindult Újhely felé. A három ember sokáig nézett a szekér után, sűrű fejesóváltások között, később pedig maguk is kiléptek a Groszmann Jakab italmérése felé, hogy beigyák az egy hatost.

Mudrony Sanyi darabkát ott maradt még, mert a tanár úrral végbevitt inaszakadt erőlködések megdöbentették. Majd megfordult visszafelé, különös gondolatok közt, hogy a három korona és ötven fillér kölcsönt átadja Setéthné tekintetes asszonynak.

Setéth Miklós földbirtokos úr öreg háza ott áll bizonyára ma is még az akkori helyén, mikor maga a tekintetes úr sem él már többet. Nagy úrnak számított a faluban, mivel volt vagy háromszáz hold földje, amelyet akkor vett át, amikor édesatyja halála után hazajött a nyiregyházi huszároktól... Sanyi annyit hallott mindössze addigi rövid életében, hogy a falubeli emberek gyakran beszéltek a tekintetes úr jószívéről, amellyel nem egyszer lehajolt a megszorult szegénységhez, meg hogy az egész vármegyében senki úgy nem tudná járni a magyar táncokat, mint ő... Alig mult három éve, hogy megházasodott, feleségül vevén valami másod-unokahúgát s ebben az időben egy kis lányuk totyogott már a régi ház szobáiban. Márta kis-asszonynak szolongatták a cselédek s lehetett úgy másféléveske.

Mudrony Sanyi eközben, összébvonva magán kopottas ködmönkjét, befordult a tekintetes úrék

portájára s a verandán át rányitott a nappali szobára. Éppen a tekintetes asszonyt találta odabent, amint a pohárszékben rendezgetett valamit.

Bátran kezdte:

— Kezicsókolom, elhoztam kérem szépen a pénzt, amelyet édesanyám küldött, meg azt is mondta az édesanyám, hogy köszöni szépen és hogy kezicsókolja Setéth néninek...

A tekintetes asszony eléje jött s annyit mondott esőndes hangon:

— Szívesen, máskor is, Sanyi.

Az álla alá nyúlt, magához emelte az arcaát s annyit kérdett résztvevő szívvel:

— Aztán hogy vagytok odahaza?

— Péterke meg én megvagyunk, — mondta Sanyi okos szemmel — csak sokszor rí az édesanyám...

A tekintetes asszony, még mindig fogva a Mudrony Sanyi állát, elsőhajtotta magát:

— Szegény!

Mert tiszta szívvel volt mindenkor a fiatal Mudrony Józsefné iránt, akinek szenvedései sokszor meghatották.

Így maradtak jóideig (Sanyi a tekintetes asszonyra csüggesztett arccal), amikor így törte meg a hallgatást a tekintetes asszony:

— Várj csak, Sanyi, mindjárt adok két darab kalácsot. Az egyik a tied lesz, a másikat majd Péterkének vidd haza!

— Köszönöm szépen a jóságát Setéth néninek — mondta illendőséggel Mudrony Sanyi.

És míg a tekintetes asszony a kalács után keresgélt, a szomszéd szobából piros szattyán-topánkáiban csak betipegett a ház szemefénye, Márta kisasszony. Körülbelül abban a korában volt, hogy megtanulta egyik lábát a másik elé rakosgatni.

Szép apróság volt. Gesztenyeszínű a lenge haja

s piros fülönfüggő csillant meg a fehér fülcimpáin. Bátran tipegett oda Mudrony Sanyi elé s ráemelte szürkéskék, nagy szemeit:

— Hod híjnat?

— Sanyi — mondta a fiú.

A merész kisasszony a következő kérdést adta föl ekkor:

— Szani, mit hosztál netem?

Mudrony Sanyi kínos zavarba jutott, mert hiába tapogatta a ködmönkéje zsebeit, a tekintetes asszony meg boldogan mosolygott föl, mialatt két darab kaláccsal tért vissza:

— Látod, fiam, ilyen haszontalan követelődző ez a kis semmiházi. A kalácsot pedig neked hoztam . . .

Sanyi megköszönte a kalácsot, a harmadfélesztendős Setéth Mártához pedig így szólt:

— Legközelebb egy igen-igen szép madarat hozok magának, kisasszonyka!

Márta kisasszony tovább selypített:

— Madajat? . . . Szép madáj jesz?

— Aranymadár — mondta taláalomra Sanyi.

Az apró kisasszony rábólintott, halálos komolyan:

— Az jó jesz . . .

S eltipeggett Mudrony Sanyitól, mintha valami sürgős és semmi körülmények között el nem halasztható tennivalója akadt volna. Édesanyja mosolyogva nézett utána:

— Számontartó felesége lesz ez még valakinek valamikor!

És Mudrony Sanyi, miközben a tipegő apróságos mosolygott maga is, dehogy gondolt volna rá, hogy jöhet idő egyszer, amikor ő messzire elkerül szülőföldje tájairól és nem lesz szabad visszatérnie majd arra a szülőföldre. És a régi-régi kedves alakok közül nem marad körülötte akkorára senki más,

mint Setéth Márta... Dehogy jutott volna az eszébe akkor, hogy neki magának is nagy-nagy utat kell megtennie addig és hogy akkorára számtalan fognak meghalni békés módon, mások csatákon hullanak el, *hogy megtér majd őseihez Setéth tekintetes úr is és Mudrony Sanyi*, — messzi városokban élván életét — ha elnéz egyszer maga körül, nem fog látni senki mást, egyedül Márta kisasszonyt, amint tesz-vesz körülötte, néha lehajlik hozzá s megsimogatja a homlokát. Mert a hitese felesége lesz akkorára Setéth Márta.

Az apró kisasszony akkor már a másik szobába totyogott vissza, Mudrony Sanyi pedig elköszönt a tekintetes asszonytól, aki utánaszólt még:

— Mondd meg édesanyádnak, hogy minden jót kívánok neki! Igazán megérdemelné már szegény asszony a jobb napokat...

Az utóbbi szavakat azonban inkább sajátmagának mondta.

— Köszönöm szépen Setéth néninek, — hálálkodott a gyerek — át fogom adni édesanyámnak a jókívánságot.

Hazafelé indult.

Odakint felhőtlen volt az ég s a napocska minden erejével sütött. Ezt a fényt azonban alig-alig lehetett érezni csak. Mert igen messze járt ekkor a nap: alig három embermagasra tudott fölerőlködni a távoli Bodrogrköz határkarimája fölé... A falu is olyan ünnepváró hangulatban volt, karácsony előtt: ember, asszony alig mutatkozott a nagyutcán. A Boldizsár Jánosék kertje alatt ugyanakkor mintha Tóth Antal bukkant volna föl egy szempillantásra, amint leszegett fejjel halad-haladt a kertek végében, félszemű lovát vonszolva maga után kötőféken. Mudrony Sanyi arra gondolt éppen: ugyan mit kereshet a hótól belepett mezőkön a boldogtalan Tóth Antal, kit a halálból való fel-

támadása óta valósággal kivetett magából a falu, amikor merengéséből Barczali Gábor riasztotta föl:

— Teremtésit a sok pizsoknak, még most sincs annyi becsület a zshiványba, hogy visszaadná az ingit, oszt evégett az én ingemet viseli!

Barczali Gábor igáslegény tudniillik épp az alacsony félszer előtt veszkődött a zsákokkal, mely alacsony félszer szorosan símult hozzá a Boldizsár Jánosék házatájához s így szintén meglátta a keretek alatt tévelygő Tóth Antalt, aki egy idő óta mintha nem lett volna egészen az eszénél. Ugyanakkor észrevette az utcán baktató ködmönkés legénykét s odaszólt neki:

— Ugyi, meggyött mán az apád?

— Tegnap este gyött meg, Barczali bácsi — válaszolt bátor-okosan Mudrony Sanyi s megállt tisztelettudón.

S hozzátette még:

— Azt hiszem, Isztáncson járt valahol.

— Hát azt mondom én neked, fiatal öcsém, hogy eccer még rosszul tanál járni velem az apád, az a híres!

És míg Sanyi a lábát váltogatva álldogált az út szélén, Barczali Gábor így beszélt tovább, azzal a nyilvánvaló célzattal, hogy sajátmagát biztassa meg:

— Hogy mér mondom ezt? Azér mondom, mert kutya-ember az apád, akinek Isteni nincs és csak hányja magát, a helyett, hogy meghúzódná a vackába. Éngemet is fenyeget, hogy majd elláttya a bajomat... Oszt mér? Azér, mer nemes létemre törődök ezzel a kivetett Tóth Antallal. Ez mérgecsíti ötöt... Ő pedig csak parancsolni akarna minden magánál kisebb embernek, felfele meg hajladozik, oszt a méltóságos úrnak a talpát nyalja mindig, ha tanálkozik vele és leveszi előtte a kalapját. De a háta megett rosszakat mond a méltóságos úrra is,

mer ilyen piszok természettel verte meg a Teremtő... Hát csak aszmondok én neked, fiatal öcsém, hogy az apád, ha belém akar kötni, ne felejtse el, hogy marhaerő van a vállaimba...

És itt már öklét rázta fenyegetőzve.

Mudrony Sanyi pedig elnézte a zötyögőhasú, meredtszemű és kurtalábú szolgálégényt, amint az ökleit emelgette és néha szorongott tőle egy kicsit, mégis mosolyogni volt kénytelen. Mert érezte, hogy apja félkézzel árokba hajítaná Barczali Gábort, ha arra kerülne egyszer sor. Nagyerejű ember volt Mudrony József, sárgaszínű csálé magyar bajusszal, aki egyetlen embert tekintett csak többre magánál: vőtársát, Vajda György számadókanászt a Vihorlátban. Igaz másfelől, hogy Vajda György a két hüvelyk- és mutatóujja között szétrepesztette az ezüst egyforintost.

Mudrony Sanyi épp azon volt, hogy köszön és továbbmegy, amikor így szólt hozzá Barczali Gábor, ezúttal már engedékenyebb hangon:

— Te persze nem felelhetel az apád disznóságaiért... Hanem láttál-e már fehér egerkét, fiatal öcsém, amelyek táncolnak, ha fütyölök nekik?

— Nem láttam, Barczali bácsi — válaszolt megszeppenve Sanyi.

Megszeppenése érthető volt, mivel fehér egerről soha nem hallott addigi életében, azt pedig még álmában sem merte volna hinni, hogy ezek a fehér kis egerek táncolni is tudjanak.

Barczali Gábor igazságlegény ezúttal már csalogatón kaesintott feléje:

— No, gyere csak be!

Mudrony Sanyi ugyan mindig tartott keveset a különös embertől, mindazáltal nem tudott ellentállni a kíváncsiságának. Az egyik liciumnyíláson át túltette magát a kerítésen s megindult Barczali Gábor után, akinek — úgy látszott — akad ráérő

ideje e téli napon, mert az istálló felé indult meg. Ahogy beléptek volna az ajtón, kissé csípő, lószagú meleg csapta meg őket. A lovak háta mögötti térköz tisztára volt seperve, az egyik sarokrészben pedig föl lehetett fedezni a Barczali Gábor fekvőhelyét. A fekvőhely mellett nagyobb ládika, melyben — szemlátomást — az alsófehéerneműje lehetett berakva, a fekvőhely fölött viszont, a falról, szögön csüngött az ünneplőruhája. S abban a pillanatban olyan érzése lett Mudrony Sanyinak, hogy rendszerető ember lehet Barczali bácsi.

Barczali bácsi akkor már — a nagyobb ládika mögül — alig észrevéve csinos kalitkát húzott elő s a kalitkában ugyanakkor két fehérszőrű, piroszemű egérkét látott meg Mudrony Sanyi. És csaknem felkiáltott, miközben Barczali bácsi halkán felkuncogott:

— No, mit szólsz hozzájuk, fiatal öcsém?

— Jaj Istenem, de szépecskék! — ujjongott föl magafeledten Sanyi.

Barczali Gábor elmerengve bólogatott maga elé:

— Azt meghiszem! Igaz is, hogy egy komédiás a tajtpipámat vitte el értük, akit az apámtul örököltem...

És akkor, a nélkül, hogy törődött volna többé a gyerekekkel, furesa danát kezdett kidünnögni az orrán Barczali Gábor, mialatt jobb-mutatóujjával az egyik orrcimpáját ütögette. A két egérke váratlanul fölfigyelt, a két hátulsó lábára ágaskodott és úgy tetszett akkor, de álomszerűen csak, mintha az egérkék forogni próbáltak volna körbe. Barczali Gábor továbbdünnyögött, a két egér ugrált-ugrált s olyan különös volt minden, de minden az istállóban. A lovak furesa felhorkanása, a Barczali bácsi dünnyögése és az egérkék önfeledt tánca.

Sanyi egy mélyet lélegzett:

— Istenem, de szép!...

Ám Barezali Gábor ezt már nem hallotta többet.

Mert akkorára otthagya a kalitkát a két fehér egérkével, akik abban a pillanatban abbahagyták a forgolódást, a helyett két első lábukat a kalitka oldaldrótjainak támasztották és így — álló állapotban — piros szemmel kezdték figyelni, mit csinál a gazdájuk? Legalább is így hitta Mudrony Sanyi.

Barezali Gábor azt cselekedte azalatt, hogy valami szívfájdító dallamot dünnyögött tovább az orra alatt, miközben egyhelyt topogott, majd neki-lendült a lovak mögötti szabad térnek, oldalra tartott lankadt karokkal, akár a fürjmadár... Tán-colni kezdett sajátmagának, azalatt egyre hangsabban dünnyögött, oldalt-tárt két karral, már fel-felrikoltott nyersen, nekifutott a szabad térnek, himbálva magát, visszahátrált káprázatos ügyességgel, zötyögött a hasa, kurta lábaival dobbantott néha s ilyen pillanataiban hátravetette a fejét olyan furesa mosollyal, hogy Sanyi ijedezni kezdett... Ám új dallam következett ugyanakkor, amelynek félig-meddig ki lehetett venni a szövegét is:

*Késő éjjel nem jó citerázni,
A lyányokkal dubogósan járni...*

S már járta is, dobogva a talpaival. Lábait hol kivágta oldalt, hol toporzékolni kezdett velök, majd ismét nekilendülve szaladt neki darabkát neszte-lenül, akár a fürj, mintha kifeszített karjaival a mennybolt alá igyekezett volna fölszállni... Később dünnyögésbe halkult át újból a különös dalocska. Mindez oly álomszerűen hatott, akárcsak alvás alatt s amikor végül abbahagya volna Barezali Gábor s még egy utolsót toppantván, megfor-

dult, mintha másvilági nehéz álomból tért volna magához Mudrony Sanyi.

Akkor az igáslegény először helyére vitte vissza a kalitkát a két egérkével, majd Sanyi elé lépett s vállára eresztvén le széles és kemény markát, így szólt hozzá négy szemközt:

— Hiszem, fiatal öcsém, amiket most láttál, hallgatni fogsz halálod napjáig...

— Igenis, Barezali bácsi — válaszolt elszorult szívvel Mudrony Sanyi, reménykedve, hogy most már szabadulhat a fojtogató levegőjű istállóból, ahová igazán akarata ellenére jutott be.

S indult is már, amikor az igáslegény utána szólt:

— Tudod, fiatal öcsém, jókedvembe tanáltam lenni keveset nagy szomorúságomba... Apádnak pedig mongyad meg, annak a híresnek, hogy ne igen hányja a hátulját, mer nem ijedek meg tüle... Komisz kutya az apád, csakhogy nekem is marhaerő van a vállaimba!

Az utcán sietett már lefelé Mudrony Sanyi s összegombolta magán a ködmönkét, mert az idő nekikomorodott időközben s úgy tetszett, hogy talán már ebédidőre felsikong a hóvihár. Az idő is elhaladt aközben, lehetett már féltizenkettő délelőtt s ez okból külön is sietett lefelé Mudrony Sanyi. Mert gondolta, hogy odahaza esetleg aggódni talál miatta az édesanyja.

Varnyuk rikoztak a kertek alatt s nem is találkozott senki mással az utcán, csupán Pék Imrével meg Toronyival. Pék Imre épp azt magyarázta Toronyinak, hogy azért nem tudták elfogni azt a nagy szürke nyulat, mely az elmúlt héten tévedt be a falu utcájába, amelyet ők ketten nyomban üldözni kezdtek, mivel a nyúl, noha fáradtnak látszott már, többízben meglepően felpaklizott előttük s ilyenkor ők ketten, akik a nyúl farkában li-

hegtek közvetlenül, szintén fordultak az oldalt cik-
kant nyúl után, ámde egymásnak, miközben csú-
nyán összeütötték a fejüket. Valami háromszor
egymásután... A nyúl előnyt szerzett ilyenformán,
végül is átszaladt az egyik udvaron, a kerítésen
át neki a mezőségnak s ez volt közvetlen oka, hogy
Pék Imre meg Toronyi aznap nem ehetett nyúl-
pecsenyét.

Toronyi — fölfelé menet a nagyutcán — egy
szörnyűt sóhajtott:

— Nem is lesz mán nekünk szerencsénk soha
ebbe a kutya-világba, aszmondom én teneked, Imre!

Pék Imre rásóhajtott:

— Így ver minket az Isten!

Mudrony Sanyi jól hallotta ezt az eszmevál-
tást s aközben elbaktatott már a Kigyóssyné háza
előtt is. Szeretett volna otthon lenni minél előbb
Péterke öcsénél, aki bizonyára várhatta már oda-
haza. (Ám az is lehetséges lehetett éppen úgy, hogy
mindenről megfélelkezve játszadozott rongyhuszár-
jával a kucikban.) De akkor mégis visszafordult s
benyitott a Kigyóssyné háza kapuján. Mert napok
óta nem látta Annus kisasszonyt, a szép és okos
tanítónénit, már pedig terve volt, hogy elárulja
neki mindazt, amit vele kapcsolatban Szikora tanító
úr mondott Kónya tiszteletes úrnak. Persze a maga
szavaival s már amennyire meg tudta jegyezni
magának. Olyan érzése volt ugyanis, hogy veszély
fenyegeti Annus kisasszonyt.

A pitvarban letopogta eszímájáról a havat s
akkor kopogott illedelmesen. Kigyóssyné asszony
megint nem volt odahaza, de bent volt a szobában
senki más, mint éppen Szikora tanító úr.

Lefogott lélekzettel állt meg az ajtóban, mert
meglepetésében még köszönni is elfelejtett.

Az első pillanatban annyit látott mindössze,
hogy a tanító úr elől összefogott két karral járkál-

gat föl és alá a szobában, Annus néni pedig az egyik utcai ablakban áll szótlanokodva és lehajtott fejjel. Mintha nagy-nagy tanáctalanságba esett volna, avagy mintha attól remegett volna, amit a következő pillanatban kell majd hallania.

A tanító úr megállás nélkül beszélt, szembe-tűnő izgatottsággal:

— . . . Egyszóval oda szeretnék kilyukadni igazság szerint, hogy nem várhatok tovább! Betöltöttem immár a harminckettedik életévemet s feleség nélkül olyan a férfi, mint felfutó paszuly nélkül a karó, hogy népi hasonlattal fejezzem ki magamat . . .

Annus kisasszony állt az ablakban és hallgatott.

Szikora tanító úr észrevehető izgalmak között kiáltott fel:

— Beláthatja Annus nagysád is, hogy ilyen állapotban nem bírhatom ki tovább lelki egyensúly-lal. Muszáj asszonyt keríteni a házhoz! . . .

De itt már beleszólt Mudrony Sanyi is:

— Kezicesókolom, Annus néni!

Mert hatesztendő értelmével megsejtette valahogyan, hogy újabb veszély fenyegeti a szép tanító-nénit, akihez annyira ragaszkodott. Ezért kottyantott közbe.

S a legjobb pillanatban!

Annus kisasszony ugyanis fölrebbent váratlanul s már sietett is az ő kis barátja felé, mintha a megmentője lett volna:

— Isten hozott, Sanyika! . . . Teremtőm, de rég nem láttalak!

Nem folytathatta azonban, mert a tanító úr akkor már levette kalapját a fogasról, a sarokból előkereste az ernyőjét (télen, nyáron esernyővel járt!) s odaállt a leány elé:

— Beláthatja Annus nagysád, hogy fölösleges

harmadik jelenlétében, — legyen bár éretlen gyermek az a személy! — egyelőre el kell ejtenem a fölvetett téma fonalát... Ajánlom magamat gráciájába!

S a kis tanítónő nem marasztalta a tanító urat, akinek szemlátomást nagyon komolyak lehettek a szándékai. A helyett mintha fölszabadult volna egyszerre s a tanító urat feltűnő fesztelenséggel kísérte ki a pitvarba. Ott a kezét adta neki:

— Isten vele, tanító úr!

Két pillanattal később a szobába libbent vissza Annus kisasszony s mindenekelőtt azt cselekedte akkor, hogy lehajolt Sanyihoz s megesókolta az arcát. Kétfelől is:

— Sanyika, Sanyika, sose jöhettél volna jobbkor!

— Annus néni, kérem szépen, — fogott bele hadarva a gyerek, miközben forróság öntötte el minden tagjában — azért gyöttem, mert a tanító bácsi beszélt valamit Annus néniről...

— Ugyan mit, te buksi? — s megcsapkodta kedveskedve az állát.

S Mudrony Sanyi beszélni kezdett ekkor, a maga módja szerint persze. Hogy négy vagy öt nappal előbb újságot vitt a pap bácsinak, ott volt a tanító bácsi is és a tanító bácsi azt mondta akkor, hogy nem sokáig fog már tanítani, hanem Annus nénit veszi tanítani az iskolába...

— S ugyan minek? — kérdezte fölibehajolva a szép léány, miközben csöndben kacagott föl.

— Annak, — hadarta Sanyi — hogy akkor az iskolába nem ereszti be Pali bácsit, aki erdészúrfi... Ennyit hallottam.

S Annus kisasszony nem kacagott többet, még csak nem is mosolygott. A helyett ráborult Mudrony Sanyi buckó fejére és sírni kezdett, de nagyon. Égő

könnyei végig folytak a gyerek arcán, akit újabb forróság bódított el. Végül kinyögte valahogy:

— Bántotta valaki Annus nénit?

Annus néni azonban nem felelt, csak sírdogált-sírdogált. És Mudrony Sanyi, bármint jártatta is az eszét, nem tudta, mit gondoljon magában a dolog felől.

VI.

A falunak, melyben apró és jelentéktelen történetünk lejátszódik, Zehernye a neve, amint azt már érintettük is talán futólag. Domb oldalában feküdt, úgy a magasság kétharmadában, református tornya pedig a legtetőn állt. A dombhát északi vége egy még kiemelkedőbb magaslatban végződött, melyen a temető terült el, ahol mindazok feküdtek és hallgattak érthetetlen módon, akik életükben oly sokat civódtak egymással... Ennek a dombnak háttal volt a templom, inkább egy középső dombháton, mert ugyanennek a dombvonulatnak egy-egy déli csúcsát is lehetett fölfedezni: a Heeskét. Ezzel szemben a templom a Sután állt és nyújtogatta nyakát a falu fölé, míg a temetőt a Szentandrásán lehetett megtalálni. A Szentandrásától észak felé szélesebb völgy mélyedt ki, ezen haladt hosszában az újhely—kassai vasútvonal, a vasútvonalon túl dombok, s még a dombokon is túl, de szemmel alig megfogható messzeségben, a Vihorlát gerincéle rajzolódtott ki a menybolt első harmadáig. Nyugati irányba közeli hegyek, kelet felé szintén hegyek tele sűrű erdőkkel, csak déli irányban volt szabad a határ: Bodrogköz szélesedett ottan, amely fölött délibáb játszott melegebb napokon.

Nemesi falu volt Zehernye, ámde erre az időre alaposan kikezdték már a tótok, miután aggasztóan apadtak a nemesek. Úgy ötven esztendővel előbb

kálvinista boeskoros nemeseken kívül nem akadt idegen a faluban, amelyet akkor zengő erdők öveztek még mindenfelől. Hanem ez régen volt: azóta alig fél-falunak számítottak már a nemesek. Két okból pedig... Először, mert nem akartak szaporodni, hogy ne darabolódják tovább a törpebirtok, ámde mivel érthetetlen gögjükben irtóztak mindennemű munkától, a tótok gondoskodtak róla, hogy kihúzzák alóluk a pokrócot... Ezek a tótok Amerikát járták meg előbb, volt némi kis pénzük és mert Zehernye földjeinek híre volt messze határban, észrevétlenül, de annál szívósabban nyomultak be a faluba. Nyelvük szerint magyarokká váltak ugyan az idők folyamán, ámde hitükben megmaradtak római katolikusoknak s ez okból tartózkodóan viselkedtek irányukban a kurtanemesek. Sőt bizonyos tekintetben le is nézték őket. Ámde az egykori tótok épp ezzel a jelenséggel törődtek a legkevesebbet: ahelyett túrták a földet és szaporodtak.

A falu közepetáján, a tetőnek lendülő oldalon nyúlt ki a méltóságos képviselő úr kertje és állt ódon kastélya. Maga a méltóságos úr csak nyaranta mutatta magát odahaza: egyéb évszakokban Pesten élt, ahol is, mint képviselő, az ország dolgait intézte. Utána Setéth Miklós tekintetes úr következett vagyon és rang tekintetében, jöttek aztán a magukat hányó nemesek nyole-tíz holdacskaikkal és a tótok, akik szünet nélkül dolgoztak. Legvégül álltak a grófi bányában járogató munkások, a nap-számosok és zsellérek. Ez utóbbiak közé tartozott Mudrony József is a szilaj természetével. Legislegutolsónak a cigánykovács számított volna, ha kívülre nem lett volna a faluban Tóth Antal, meg a félszemű lova. Tóth Antal azonban, mióta visszajött a túlvilágról, nem is jött emberszámba, anynyira megvetette mindenki. Kivévéen Barezali Gábort.

Mudrony Józsefet alacsony származása ingerelte mindenekfölött. Mert nagy indulatok lobogtak benne, ámde nem tudta, mit kezdjen velök? A hét-szilvafásokhoz hiába dörgölözött, azoknak nem kellett, mint nem az ő rendjükből való. A tótokat viszont ő intézte el egyetlen vállrántással. Már ez a semilyen-állapot is idegesítette. De mert állhatatlan volt a libegő szoknyával szemben, otthon állandóan sírdogált a felesége, ami szokatlan durvaságra ragadtatta nem egyszer. Duhaj, féktelen őseinek vére dolgozott benne, ámde a szegénység mindig lehúzta magához. Nyughatatlanságának egyik jele volt például, hogy sokszor minden jogcím nélkül beleavatkozott a mások életébe.

Ezt tette egy idő óta Barezali Gáborral is!

Bosszantotta, hogy — a közfelfogással szemben — az igáslegény egyesegyedül mert pártjára állni az ágrólszakadt Tóth Antalnak, attól pedig valósággal felbőszült, hogy Barezali Gábor fittyet hányt neki is, sőt fenyegető üzeneteket küldözgett a számára. Föltette magában, hogy adandó alkalommal le is számol ezzel a nemesi eredetű nyavalyás alakkal... Odahaza pedig egyre gyűltek a bajok ezalatt. Hozzájárult mindehhez, hogy Mudrony Józsefnek — a szállongó hírek szerint — legutóbb igen-igen kedvében járt a méltóságos úr kulcsárnéja. Beszélték mindenfelé, hogy valósággal eteti Mudrony Józsefet, aki pedig nem vetette meg a jófalatot.

... Két vagy három nap választott már csak el a karácsonyi ünnepektől, amikor — egy késő délelőttön — Mudrony Sanyi az urasági kerten vágott keresztül, hogy minél hamarabb lehessen otthon. Valami félórával előbb édesanyja küldte el Csalma Máthához, akinek keskeny portája ott lapult meg a méltóságos úr kertjének déli kőfala mentén... Küldte pedig az édesanyja nagy titokban és azzal az üze-

nettel: nem szállítaná-e el öt és két fiát, Sanyit és Péterkét a szüleihez, Vinkóéra? Persze olyan valamelyik napon, amikor férje nem tartózkodik odahaza, hanem távoli országúton zörög céltalanul a szekérével. A fehérarcú szép asszony ugyanis megútván a folytonos nélkülözéseket, meg a férje legutóbbi fenyegető bánásmódját, eltökélte magában, hogy az első kedvező alkalmat kihasználva s a dunnát, meg egy-két párnát magához szedve, Vinkóra szökik vissza a szüleihez. Lesz, ami lesz!

Mudrony Józsefnek azonban még álombeli sejtelme sem volt a felesége titkos készülődéséről.

Tehát kevéssel a karácsonyi ünnepek előtt, Mudrony Sanyi az urasági kerten haladt el, az istállók táján, ahonnét jól lehetett látni a kastély meg a kulesárlak feljáróját. Mudrony Sanyi után néhány lépésre a vén Tománé totyogott száraz galyfával a hátán, melyet a tavarnai erdő táján szedegethetett össze. De mert csizmája nem volt, rongyokba bugyolálta a két lábfejét s így porzott a vékony hóban, Sanyi után igyekezve szaporán, mi alatt fel-felköhécselgetett.

Mudrony Sanyi elhaladt már az istállók mögött, mikor a kulesárlak felől a kulesárné kiáltása vert ki:

— Jozsi!... Jozsi...

Mert tótos volt a kiejtése a köpcös asszony-ságnak.

A vén Tománé abban a pillanatban utánaszólt az értelmes fiúcskának:

— Hallod-e, fiam? Az a piszok nőszemély apádat hívogatja be, azt a hírest!

Mudrony Sanyi meredt lábbal állt meg egyszerre s mély bánat sujtotta szíven. Mert azt meg kellett értenie már ebben a korában is, hogy édesapja a kulesárnét szereti, ámbár egyes jó lelkek azzal igyekeztek vigasztalni kétségbeesett édes-

anyját, hogy a kulcsárné körül csak a jó koszt miatt legyeskedik Mudrony József... Megállt tehát Mudrony Sanyi, mérhetetlen keserűséggel a szívében, de megállt a vén Tománé is, mialatt egyet lökött magán, hogy feljebb igazítsa a galyfát. És látták ekkor, hogy a kulcsárné a kinyitott ablak felszárnyán kidugja a fejét s úgy kiált másodszor is:

— Jozsi!... Jozsi...

És meglátták ugyanakkor Mudrony Józsefet is, amint lefelé haladt a kulcsárlak lépcsőin. Holtbizonyos volt tehát, hogy a kulcsárnétól jött kifelé. A kulcsárné azonban — szemlátomást — mondani akart neki még valamit s ezért kiáltott ki utána az ablakon. Mudrony József megfordult erre a lépcsőn, visszafelé indult meg s félszempillantás mulva újból eltűnt a kulcsárné lakásának ajtajában.

Sanyi pedig, megzavarodván fejében, úgy állt ott az urasági istállók táján, mint a szélütött.

Akkorára — aprózott totyogásával — utolérte őt a vén Tománé s kaján tekintettel kapta föl fejét a gyerekre:

— No, fiam, most mán magad is láthatod, mi csoda Zsobri ez a te apád! Hanem azt a hordóhasú asszonyt se lenne kár tűzön égetni meg! Mert boszorkány a szemtelennye vagy még annál is piszkosabb alak!... Node, érjek csak haza!

Sanyi maga sem tudta, mint botorkált el szegényes lakásukig, ahol már várt reá az édesanyja. Persze föltette magában előre, hogy arról, amit most látott, hallgatni fog egész életében. Péterke a boglyakemence melegedőjén játszadozott most is a rongyokból készített huszárral (egyéb játéka nem volt a legénykének!) édesanyja krumplit hámozott.

Ahogy kipirult arcával belépett voina Sanyi, édesanyja ráemelte fehér arcát:

— Mit izent vissza Csalma bácsi, kedves fiam?

— Azt izente vissza, édesanyám — fújta el

egyetlen lélekzetre Sanyi —, hogy most nem gyöhet, de ünnep után el fog gyönni velünk s újesztendőre Vinkócon lehetünk nagyapáéknál. De csak abban az esetben gyön, ha nincs hófúvás. Mert ha hófúvás van, ordasfarkasok kószálnak a Nagyerdő körül. A farkasok pedig megeszik a magyar embert is, ha tót nem akad. Ezt izente Csalma bácsi.

A mama ölébe engedte ekkor a két ványadt karját s nem tudott mit szólni. Ezzel az üzenettel ugyanis egyelőre kútbaesett minden olyan számítás, hogy titokban szüleihez szökhessen el az urától. Igaz, akadt volna egyéb fuvaros is a faluban, csak hogy valamennyi előre követelte volna a fuvardíjat: ezzel szemben Csalma Máté bizton belement volna az utólagos elszámolásba is. Testi-lelki barátja volt — a régi világból még! — a sokat szenvedő fiatalasszony édesapjának, Balogh Györgynek, aki — mint többen tudni fogják immár — nevezetes ács volt Közép-Zemplénben, a legutóbbi évek óta azonban az egyik Andrássy grófnak lett elsőgazdája a hardiesi molyván, akit tiszta értelméért s józan életéért fölötte kedvelt nem csupán a tisztartó úr, hanem maga a gróf is. Az utólagos fizetést illetőleg nyugodt lehetett hát Csalma Máté. Tudta, hogy Balogh Györgynél jó helyen van a pénze.

Mudrony Józsefné úgy ült még mindig a karosládán, ölébehullt karokkal, mert nem tudta, mitévő legyen mostan? Igazság szerint azzal sem volt még tisztában, meglesz-e benne a bátorság, hogy szüleihez menjen vissza a hardiesi molyvára? Mert amilyen szemérmes lélek volt rövidreszabott földi élete alatt, irtózott a botránytól. Igaz, igaz: ha egyetlen szót üzen csak az apjának, ez az istenfélő ember nyomban megsegítette volna. Csakhogy a sokat gyötrődött asszony szégyenkezett egy ilyen

lépéstől. Legszívesebben meghalt volna, ha vissza nem tartja anyára szoruló két kisfia.

Ült-ült a fiatalasszony, tehetetlenüi a karosládán, Mudrony Sanyi pedig lélekzetét visszafogva álldogált a szoba közepén, miközben báránypáncsáját zavartan forgatta az ujjai között. Mert érezte, hogy tehetetlenné vált az édesanyja, akit úgy szeretett. Akkor azonban hozzádöcögött Péterke öccse s rongyokból összetákolt huszárját nyujtotta föl neki:

— Szani, cinájd med, mejt jossz!

Sanyi kezébe vette a megtépázott magyar királyi lovaskatonát, hogy rendbehozza valamenynyire, amikor — kisebbik fia hangjára — fölrévült a fiatalasszony:

— Hát most mit csináljunk, Sanyi fiam?

— Nem tudom, kedves anyám — mondta Sanyi és könnyek fojtogatták a torkát. Soha olyan szerencsétlennek nem érezte magát, mint ebben a pillanatban, amikor tanácsért fordult hozzá az édesanyja és ő nem tudott segíteni rajta.

De akkor belobbant a vén Tománé, hogy még nagyobb kavarodást idézzon elő.

Belobbant s megállt a szoba közepén. És amint megállt volna, két szál szoknyája csüggedten hullt alá az élettől kiszívott lábszárain. Akáresak karón a vitorla. Körülnézett a szobában s nem látván Mudrony Józsefet, diadallal kiáltott föl:

— Lelkecském, lelkecském, éngem az Isten küldött magához, hogy megsegítsem a bajába! Mer láttam azt a komisz embert, amint a kulesárnétól gyött ki, vagyishogy megint betért hozzá...

Mudrony Józsefné — a karosládán ültében — összerezsent s barna szemeit rebbenten emelte a vén Tománéra, aki lihegett az izgalomtól:

— Mi történt megint, Toma néni?

— Mi? — nézte végig a szerenesétlen terem-
tést az ujjongó Tománé. — Majd rátérek mind-
járt! Mert meglestem azt a két betyárt, amint
épp rőzsét hoztam a hátamon a grófi erdőből.

Sanyi feszülten figyelt oda. Remélte ugyanis,
hogy ezúttal többet sikerül megtudnia a dolgokból,
mint amennyit idáig sejtegetett. Tománé viszont
köténye sarkával végigtörülve a száját, elmondha-
tatlan élvezettel fogott bele:

— Gyövek, lelkeeském, a grófi erdőből a hóba,
rongyokba bugyált lábbal, mer a bakancsot, kit a
vöm hozott haza eccer katonáéktul, elnyűttem mán
s hogy megkurtícsam az utat, a méltóságos úr
kertye véginek vágtam neki. Gyövek az istálló alatt,
amikor csak hallok hirtelennyébe, hogy az a po-
lyák boszorka kifele kijátoz a kulcsári ház ablaká-
bul: Jozsi!... Jozsi!... Mingyár tudtam, mirül
van szó, megálltam vigyázva, hogy mi lesz most?
Hát az vót, hogy az a veszett ember, mán mint a
maga férji, lelkeeském, épp akkor lépett ki a kul-
csári ház ajtajából, de mer a nevit kijátozta az a
pizok asszony, megfordult és bement megint hozzá.
Biztosan valami jó tortát akart még neki adni, azér,
hogy szerelmeskedik és jáccik vele...

Szegény Mudrony Józsefné halkán sírt föl e
szavaknál s mialatt szeméhez emelte a zsebkendő-
jét, megsemmisülten ismételte maga elé:

— Istenem, mit csináljak? 'Sz csak ne vóna
ez a két porontyom, már rég a Ronyvába öltem
vóna magamat, a lóusztatóba...

Siket csönd állt be hirtelenül, miközben Sanyi
szinte kövévált. Mert most értette meg először életé-
ben, hogy édesapja — az édesanyja dédelgetése he-
lyett — a kulcsárnét kedveli inkább. Meredt álla-
potában mintha a nyelve is megbénult volna...

Mudrony Józsefné másodszor is felzokogott,
magatehetetlenül:

— Istenem, Istenem, mitévő legyek ebbe a nagy szomorúságomba? Csak a szüleim meg ne tuggyák valahogy, mer akkor én meghalok szegyenembe...

A vén Tománé itt már aszalt esípejére rakta a két tenyerét, a fejét meg rosszalón forgatta, mint akinek egyáltalán nincs ínyére az ilyen nyavalyás tehetségtelenség. És a fejét esóváltotta akkor is, mikor felvisített a méregtől:

— Hogy mit csinájják vele? Megmondom én, csak maga ne vóna olyan mamlasz, lelkeeském! Először is telekijátozza a falut, hagy tuggya mindenkire ezt a disznóságot! Akkor oszt elmenni a méltóságos úr feleségéhez s bemártani mind a kettőt, de jól, hagy dobja ki azt a esúnyaerkölesű asszonyt! Ha oszt nincs több tortasütemény, nincs szerelem se! Én mondom ezt, a vén Tománé, aki három uramat tettem mán a sírba, most oszt nem szagolászhatnak a más szoknyája körül!

A fiatalasszony sírdogált azalatt, ami csak dühítette Tománét. Továbbesattogott a nyelve:

— Szét kell ütni a szemtelensyeik között! Ha majd a méltóságos asszony kirúgta ezt a gömböcshasú nőt, maga, lelkeeském, nem nyugszik meg, hanem ellátta a baját annak a kosz urának is! Levelet ír a szüleinek, akkor oszt meggyön az édesapja a fiával, meg a leendő vejével s tán magával hozza a másik vejit is, azt a kanászfőszámadót, akirül azt beszélük a faluba, hogy fejszével hasítja ketté a vadkan fejit, merhogy olyan erő van benne... Az majd elintézi a drága urát, hogy esne reszketés a lábába!...

Abban a szempillantásban kivágódott az ajtó s olyat ordított valaki, hogy beléremegett a szoba négy paticsfala:

— Kuss!!

A kivágódott ajtóban ott állt Mudrony József, fújva a bőszülettől. A szeme forgott. Úgy látszik,

lábujjhegyen nyitott be a pitvarba, ott megkapta fülét a vén Tománé uszítása belülről s szórul-szóra kihallgatott mindent.

S Mudrony József vezett ordítására olyan csönd állt be a szegényes szobában, hogy hallani lehetett a szívek rémült zakatolását. A rákövetkezett szempillantásban egyet dobant Mudrony József, vasmarkával fölkapta a vén Tománét, egyet forgatott rajta, kidöngött vele a pitvar ajtajáig, kinyitotta a pitvarajtót s akkor olyan-egyed rúgott rajta, hogy Tománé lobogó szoknyában repült egy hosszút s keményet zöttyent az udvar közepire, egy hókupac szélén. És akkor köpött utána Mudrony József:

— Ánciusát a banyájának!

Tománé ijesztő jajveszékelésbe kezdett odakint, mert úgy látszott, megroppant valami csontja:

— Emberek! Keresztények! Megölt ez a gyilkos!

Éppen akkor haladt el az utcán a zötyögő-járású Barczali Gábor s meghallván a vénasszony jajkiáltozását, besietett a kapun s átfogván Tománét a hónalja alatt, biztatgatni kezdte résztvevő szándékkal:

— Mi történt magával, Toma néni? No, ájjék fel csak a lábára, kedves Toma néni!

Tománé még élesebben kezdett jajgatni ekkor, hadd értesüljön az egész falu az őt ért szerencsétlenségről:

— Az a lator vágott ki az ajtón, Gábor fiam! Jaj-jaj, végem van, ropogok minden tagomba!

Barczali Gábor a pitvarajtóra pillantott vissza. És a pitvarajtóban, de kissé behúzódva, meglátta ekkor Mudrony Józsefet, amint ökölbesorított kézzel nézett farkasszemet a gyűlölt és megvetett igazlegénnyel, akinek minden bűne az volt, a szemében, hogy jót szeretett volna tenni mindenkivel

a világon. Szembenézett Barczali Gáborral s azon gondolkozott éppen: menjen-é neki s ne üsse-é le ökölrel? De akkor megtorpant! Mert Barczali Gábor is halálos elszántan, ugyanesak ökölberoppant marokkal nézett vissza reá, miközben ijesztőn fénylet föl a szeme... Ez lehetett az oka, hogy mégis betette maga mögött az ajtót, nem törődve vele, mint szállítja el Barczali Gábor a szomszéd házig a vén Tománé? Ahelyett benyitott a szobába...

Benyitott!

Itt már nem bírt többé a féktelenségével. Olyat kiáltott, hogy a falon hangot adtak reá a tányérok:

— Hát ti utánam leskelődtök? A fene vitt vóna el, ahányon vagytok!

S szikrázó szemmel nézett a feleségére.

Hanem a sokat szenvedett fiatalasszony nem ijedt meg. Ez egyszer bátran nézett vissza az urára:

— Én nem leskelődök, csak mindenki aszmongya, hogy összeadta magát azzal a pohos kulcsárnéval... A szemem ég ki a gyalázattul!

Mudrony József úgy tett azonban, mintha semmit sem hallott volna. A magáét vitte most is, miközben öklével olyat sujtott az asztalra, hogy a falon másodszor is megesörrentek a tányérok:

— Te meg Csalmát hívod, hogy vigyen át benneteket szekerral Vinkócra?! Vigyázzál fattyú, merha az apád ellen vagy, kitekerem a nyakadat!

Ezt már Sanyi felé üvöltötte véres szemmel.

Mudrony Sanyi két válla közé húzta be a fejét s rémületében úgy érezte, megszűnik verni a szíve. Attól félt, hogy szét találja tépni az apja...

Hanem ekkor az történt, amit álmában sem mert volna elképzelni: édesanyja, ez a félenk teremtés, odalobbant nagyobbik fia elé s vakmerőn vágta föl fejét az urára:

— Nem hagyom a fiamat, mer én küldtem el Csalmáékhoz! Igenis, tuggya meg, hogy haza fogok menni a két apróságommal, maga pedig mehet a kulesárnéjához! Hogy nem ég ki a szeme!

S zokogni kezdett keservesen.

Mudrony József olyan lett, mint a paprika: a zavartól is, a szégyentől is, hogy így rajtakapták. Két ütőere kidagadt a nyakán, mint két kötél. Gyűlölettel nézte végig a feleségét:

— Kuss, te béka, mer széttaposlak!

... Közeledett a karácsony: alig öt nap választott el tő'e. Minden portán a Szent Estére készülődtek: bobálykát sütöttek az asszonynépek, mialatt a férfiak és legények suttyomban egy-egy pirinyó fenyőfácskát igyekeztek kivágni a grófi erdőből. Ismételjük: suttyomban csak, mert jaj lett volna nekik, ha valamelyik kerülő vagy éppen a kertész kapta volna tetten bármelyiküket! De ha nehezen is, mégis csak került elő annyi karácsonyfa, hogy minden szegény háznak jutott belőle egy... Mert nem szabad, hogy a kis Jézus megfeledkezzen a reménykedő nebulókról, akár magyarok, akár tótok legyenek az istenadták!

Csak a Mudrony-ház maradt rettegett csöndben.

Édesanyjuk nekilátott mindazáltal, hogy némi lisztecskéből bélest s valami bobálykát készítsen, mialatt Sanyi ijedezve üldögélt a karosládán. Mert nem tudott szabadulni a félelemtől, hogy előbb vagy utóbb össze fogja verni az apja, aki hol fújva tűnt el valamerre, hol dühtől reszketve jelent meg ismét a házban, amikor...

Amikor váratlan vendégek érkeztek!

Az ünnep előtti nap délelőttjén meglepetés-szerűen bekopogtatott Mudrony Józsefné édesapja, Balogh György s vele jött második leányának férje, Vajda György is, aki sok-sok kondának volt

főszámadója a lazonyi erdők alatt meg a Vihorlátban és akinek iszonyatos erejéről legendák keltek útra. Ahogy Balogh Györgynek, ennek a feddhetetlen életű ácsmesternek és Andrássy gróf első gazdájának sárgabajuszos és magas, tiszteletreméltó alakja fölmerült volna az ajtóból, a fiatalasszony fölsikoltott s aztán zokogva vetette magát e tiszta-életű ember mellére:

— Apám!... Édesapám!...

Balogh György mögött nagyerejű veje lépett be, hangos dicsérettel. Középmagas, szélesvállú ember volt, rézgombos tüzővel a hasán.

Sírdogált-sírgodált Mudrony Józsefné, amire szelíd szóval kezdte símogatni haját az édesapja:

— Semmi az, kislányom, semmi. Majd jóra fordul minden.

Akkorára Mudrony József is felállt az asztal mellől, ahol valami maradékszalonnát eszegetett éppen s alig takargatott zavarral lépett az apósa elé:

— Isten hozta, apám!

Apósa a régi nyugalommal nyujtotta neki a kezét:

— Szervusz, fiam!

De nem volt nyugodt Vajda György. Mert ahogy eléje is odaállt volna Mudrony József, a nevezetes főszámadó arcsontjain fényesre feszült ki a bőr s akkor úgy kezdte csikorgatni a fogait, hogy attól lehetett tartani, szilánkokba morzsolódik össze valamennyi foga. Recsegett az állkapcsa Vajda Györgynek... Mert ha erős embernek ismerték is Mudrony Józsefet, Vajda György még erősebb volt nálánál is és ha kedve szottyant volna hozzá, félkarjával hajtja át maga fölött a sógorát... Érezte ezt Mudrony József is és ez okból lélekzetét visszafogva állt-állt vőtársa előtt. Vajda György pedig, miután lefojtotta volna nagynehezen a belsejében

lázongó indulatot, annyit mondott Mudrony Józsefnek, de olyan hangon, hogy mindenki érthetett róla:

— Aszmondom én neked, Józsi sógor, hogy mátul fogva igen vigyázzál te magadra! Merha megkaplak eccer, úgy törlek össze, hogy az Isten se rak vissza többet! Hát ehhez tarcsad magadat!

És Mudrony József nem lázadozott. Nem mert. A helyett megbékélt lélekkel biztosította Vajda Györgyöt:

— Tudom, Gyuri sógor és ahhoz fogom tartani magamat...

Kezet fogtak egymással.

Csak akkor került rá a sor, hogy lekerítsék a nyakukból fehér gubáikat s lehúzzák báránybőrkesztyűiket. Hódarától csillogtak a gubáik, mert odakint szitáltak a havas fellegek. És Mudrony József, miközben zavartan viselkedett, azon kezdte törni a fejét: ugyan ki értesíthette az apósát meg a sógorát, hogy ilyen szokatlan időben toppantak be? Mert bizonyos, hogy üzent nekik valaki... Először Csalma Mátéra gyanakodott, de később elvetette magától ezt a föltevést. Suttymban tovább törte hát az eszét.

Akkorára a két gyerek is elömerészkedett. Sanyit összecsóskolták mind a ketten, mialatt Péterke a hátában türelmetlenkedett s egyre azt selypítgette:

— Mit hoztál, nadapa?

Kiderült, hogy sokmindent hoztak magukkal: falovaeskát és cukorfütyülőt a két gyereknek, azonfelül két sódart, ünnepi kalácsot, füstölt szalonnát, miegyebet. Mert megrakott tarisznya domborodott a gubája fölött úgy Balogh Györgynek, mint Vajda Györgynek. És Mudrony Józsefné, mialatt az ünnepi elemózsiát rakosgatta ki, rég fölenyhült már... De nem maradt el a karácsonyfa sem. Mert

Vajda György sógor térülvén-fordulván a ház körül, fejszét keresett, eltűnt az egyre tornyosodó hóvihárban s két óra múlva apró fenyőfácskát húzva maga után sompolygott be óvatosan a pitvarba. A zsidótól került aztán cukorka is a Jézuska fájára . . .

S elkövetkezővén a Szent Este, mikor faluszerte gyermekek kántáltak a sikongó hóban, ők hatan is fölengedett lélekkel ülték körül az asztalt. Először imádkoztak. Az imát Balogh György mondta előre fennhangon, egymásba kulcsolt kézzel s a többiek mélyen megilletődve mondták utána az áhítatot. Még Péterke is. Utána karácsonyi énekeket zengedeztek a mennyből leszállt angyalról meg a betlehemi jászolról. Mélyen benne voltak már a vacsorában, amikor komoly szóval szólalt meg Balogh György:

— Sose felejsétek el, gyermekeim, hogy e világon nincs nagyobb dolog a békességnél. Az Isten előhozott bennünket erre az életre, hogy küszködjünk itten és éresük meg egymást. Mer e nélkül nincs szeretet. És ne felejsétek el azt se, hogy minden lépésünkér felelni fogunk eccer a másvilágon!

Utána újból néhány szent éneket fújtak el.

. . . Mudrony József a közben azon törte a fejét, ki lehetett az a pizok alak, aki írt az apósának, hogy siessen, de rögtön, a leánya segítségére. S egyszer csak a homlokára ütött észrevétlenül:

— Barczali Gábor volt az a ganaj!

S elhatározta magában, hogy most már le fog számolni vele. És pedig a legelső kínálkozó alkalmal.

VII.

Elmúlt aztán jó idő.

Mudrony Sanyi anyai nagyapja, akihez anynyira ragaszkodott, az istenes életű ácsmester, úgy-

szintén Vajda György főszámadó, akit Sanyi szájatva csodált meg minden újabb találkozásnál a nagy erejéért, akkor már rég útnak kerekedtek hazafelé. Úgy volt, hogy Vajda György előbb a hardiesi molyváig kíséri el az apósát és ha útközben, mondjuk: a Nagyerdő táján, csikaszok fordulnának velük szembe, Vajda György majd elbánik velük a kurtanyelű fejszével. Mert ijesztő ügyességgel kezelte a kurtanyelű baltát. A hardiesi molyvától aztán magános szerrel kellett tovább vergődnie Vajda Györgynek Cseb faluig, ahol is esaládja bizonyára sűrű aggodalmak között lesett már reá a hófúvások miatt.

Mert második hete seperte már a havat a szél. Azért is vártak jó néhány napig Sanyiéknál a vissza-indulással. Hat napig vártak éppen, hetednapon kitisztult a tájék. Akkor oszt megmarkolták a füttykösök bunkós fejét, annak jeléül, hogy most már itt az idő visszavonhatatlanul.

A búcsúzás pillanatában Balogh György észrevétlenül némi pénzt csúsztatott a leányának, hogy ne maradjon fillér nélkül, ha újból meg találna szorulni esetleg. Megcsókolták Péterkét és mert a gubát már előzően a nyakukba kanyarították, most felhúzták báránybőrkesztyűiket is és akkor kiléptek a friss hóra. Megegyeztek, hogy Mudrony József és Sanyi fia elkísérik őket a temetődombig, ahonnét látni lehet már a rutén hegyeket, melyek Rákóczi-havasoknak is mondatnak közönségesen. Az udvaron álltak már, mikor a pitvarajtóból apja után könnyezett fel a Sanyi édesanyja:

— Isten álgya meg, kedves apám! És álgyon meg mindenkit odahaza!

Balogh György komoly arccal fordult meg és úgy mondta:

— Álgyon meg téged is, kedves lyányom!

Azzal megindultak négyen.

Szótlanul haladtak egy darabig a református templomnak felhajló közön át. Elöl Vajda György Mudrony Józseffel, valamivel mögöttük nagypapa az unokájával. Így értek föl a tetődombig, ahonnét tisztán lehetett látni a Vihorlát fogazott hátát s még azon is túl a Beszkideket. Foga volt a hidegnek s mindenféle alakzatú hófuvatagok húzódtak el más-más irányban. Vajda György oda is vetette, hogy ha tartósnak bizonyul a jég, akkor a hardiesi molyvával átellenben kelnek át az Ondaván, ellenkező esetben azonban kénytelenek lesznek letérni a nagyerdei hídig, ami félnapos idővesztést jelent legalább. S megállván a Szentandráska-dombon, a temetőnél, búcsúzkodni kezdtek egymástól. Balogh György komoly szóval intette állhatatlan természetű vejét:

— A jövőben jobban gondold meg magadat, Józsi fiam!

— Tudom, apám — válaszolt észrevehető bátoralansággal Mudrony József. Mivelhogy az oldalában ott áll Vajda György is.

A száltermetű ács így folytatta:

— Erzsi lányomnak lakadalmára pedig gyertek el a farsangon, mer ezt igen lelkemre kötötte Szopkó Miska. Szeretném, ha Csalma Matyi szeke-rén gyönnétek. Kedves barátom ő énnekem...

— Ott leszünk, apám — mondta Mudrony József másodszer is, ugyanazzal az elfogódottsággal. — Csalma bácsival pedig még ma beszélek, hogy ő vigyen majd bennünket a lakadalomba...

— Legalább kitanécolom magamat — avatkozott bele évődő hangon Vajda György. — Úgyis csak bosszúság emészt egész évben a bojtárokkal.

Azzal kezét adott sógorának, már mint Mudrony Józsefnek:

— Hát csak aszmondom én neked, Józsi sógor, nagyon vigyázzal te magadra! Meg ne hallyam,

hogy komizkodni tanálsz ezut is avval a szegény asszonnyal. Mer igaz, hogy marhaerő van a te *válaidba is, de jól tudod, hogyha én kaplak meg eccer* a nadrágod kötésinél, olyat vágok veled, *hogy falat fogsz düteni...!*

És Mudrony József még csak tiltakozni sem próbált, mert Vajda Györgytől mindig tartott. Csöndes szóval mondta a helyett:

— Megnyugodhace, Gyuri sógor, mer nem bánok én mán senkit többet...

Magában mindazáltal egyebet gondolhatott. Hisz elhatározott terve volt, hogy Barczali Gábort tisztességre tanítja minden körülmények között. Mert most már holtbiztosra vette, hogy a mindenbe belekotnyeleskedő igáslegény a vén Tománéval való előzetes megbeszélés után értesítette az apósát s ez a levél zúdította most a nyakába úgy Balogh Györgyöt, valamint Vajda Györgyöt.

Hanem itt volt a búcsúzás ideje!

Kezet ráztak kölesönösen, megölelték egymást, Sanyit pedig megcsókolták többször is. Akkor aztán megmarkolták a fütykösöket a bunkós végüknél s nekivágtak az éles fényben hersegő hónak.

Mudrony József, a fia kezét fogván, sokáig, igen sokáig nézett utánuk s azok többször visszafordultak s báránybőrsapkáikkal intettek feléjük még egy utolsó Istenhozzádot. Mert ha ezúttal némi véleménykülönbözöt esúszott is be Mudrony József és az atyafiság többi férfitagja közé, azért becsületben tartották egymást és összefogtak minden időben. Jól tudván, hogy kölesönös megértés nélkül még jobban el lennének hagyatva a világban. Balogh György és Vajda György akkor már túljárt a Mária-majoron is s a tavarnai dombon kapaszkodtak föl-felé. Olyannak tetszettek már csak, mint két szürkésfémér, mozgó bogár a vakító havon, mígnem vé-

gül eltakarta őket a tavarnai erdő egy kiugró csücske.

Akkor aztán ők is megindultak.

... Azóta másfél hét mult el legalább s azóta újabb esztendőbe léptek az emberek. Mudrony József — úgy szemre! — nyugodtan tett-vett az ólban meg a ház körül, titokban mindazáltal éles méreg égette s csak az alkalomra lesett, hogy beleköthessen Barczali Gáborba. Mert semmi kétsége nem volt többé, hogy ez a fariezus-alak avatkozott bele az ő családi dolgaiba is... A szép és szomorú mama alig hallatta szavát aközben, legfeljebb itt-ott ha sóhajtott egyet. Különösen oly esetekben, ha Sanyi össze talált különbözni Péterkével. Édesanyjuk olyankor nehéz bánattal nézett okosszemű nagyobbik fiára:

— Szeressétek egymást, bogaraim... Merha el találok menni e világból. Isten a megmondhatója, kinek a kenyerére kerültök majd!

S könnyek gyűltek a szemébe.

Az alatt a másfél hét alatt, mióta elment a nagyapa és Gyuri bácsi, Mudrony Sanyi egyetlenegyszer nézett csak át Stefán kertészék házába. Jancsi, a nagyobbik fiú, iskolában volt éppen és így csak Béla, az öccse fogadta, hanem ez aztán annál határtalanabb lelkesedéssel. Úgy játék közben különös újság ütötte meg a fülét Sanyinak. Stefán kertész mesélte épp a feleségének (mind a ketten pityókosak voltak némileg!), hogy Fekete Pali, az erdészgyakornok fizetésemelést meg lakást fog kérni a gróftól s e végből tegnap kérte ki a méltóságos képviselő úr tanácsát is. Ez az időelőtti sietség pedig azért van, mert feleségül akarja venni Annus kisasszonyt. Az erdészgyakornok sietsége érthető, miután Szikora tanító sátáni tervet kovácsolt azzal a számítással, hogy közelebb jusson a csinos leányhoz...

Mudrony Sanyi elejétől végig kihallgatta a beszélgetést és noha azt magától is sejtette körülbelül, hogy Annus kisasszony szívesen van együtt Pali úrfival, az újság mégis meglepte és elszomorította. Mert megérezte, hogy ha asszony lesz egyszer Annus kisasszonyból, Pali úrfi magával fogja vinni (alighanem a máriamajori erdőszlakba, mely tavaly óta üresen állt) s akkor ő csak elvétve fogja látni azon-
túl Annus nénit, akihez annyira vonzódott.

Nem is maradt sokáig, hanem azzal az ürüggyel, hogy édesanyja mindössze egy órára engedte el, felhúzta ködmönkéjét, fülébe nyomta hegyes kis báránybórsapkáját és akkor — aló! — trappolni kezdett hazafelé. Otthon lihegve állt meg az anyja előtt:

— Édesanyám, Pali úrfinak a felesége lesz Annus néni!

— Ki mondta ezt neked? — nézett le reá alig rejtett mosollyal a szép és sokat bánkódott mama.

Mudrony Sanyi kézzel-lábbal kezdett magyarázni erre, saját szavaival persze. Hogy a tanító úr is akar valamit, hát most már muszáj nagyon sietnie Pali úrfinak...

— Ki mondta ezt neked, fiam?

— Stefán bácsi beszélte Stefán néninek, hát kihallgattam — lelkesedett Sanyi. — Meg láttam oszt, hogy Stefán néni császárkörtét ivott egy üveg-
ből, utána meg Stefán bácsi is ivott...

Mudrony Józsefné fölemelte a mutatóujját, komolyan figyelmeztetve a gyereket:

— Az ilyent sose szabad meglátni, kisfiam! Ha pedig meglátnád mégis, akkor hallgatni kell róla örökre... Megértted?

— Igenis, édesanyám.

Azontúl nem esett szó többé Annus kisasszony-
ról. A helyett azonban — annyi idő után — beko-

pogtatott Annus kisasszony maga. Alig hogy készen lettek volna az ebéddel.

Zavartnak látszott, de annál szebb volt így:

— Jónapot, Mudrony néni!

— Isten hozta, kedves! — sietett eléje a fiatal asszony s helytel kínálta meg a szeretnivaló vendéget. — Valami újságot hozott?

A csinos leány elmosolyodott, kicsike ügyetlenséggel:

— Újságot mit hoztam, Mudrony néni? Ahogy vesszük. Először is azért jöttem, tessék e'engedni hozzám Sanyit ma délutánra. Nem akarnék egyedül lenni a házban, mert Kigyóssy néni most mindjárt Sebeőkékhez készül át valami gazdasági dologban...

— A tanító úr meg a kisasszonykához készül, úgy-e, lelkem? — mosolyodott el Mudrony Józsefné.

Annus kisasszony komolyan bölintott, mint aki nagy bajba került újból:

— Eltalálta, Mudrony néni. Szikora tanító úr, úgy látszik, megneszelte valami módon, hogy megint egymagamba leszek otthon. Mindig olyankor jelenti be előre a látogatását, amikor Kigyóssy nénit elszólítják hazulról a dolgai... Csakhogy más baj is van!

— Mi az a baj, Annuska? — mosolygott rá még mindig a Sanyi mamája. De nem csupán mosolyogva nézte, hanem valami szeretetreméltó gyanakvással is, mintha nem hitt volna egészen a fiatal leánynak.

Annus kisasszony sóhajtott egyet, kedves kis gonoszkodással:

— Az a baj, Mudrony néni, hogy Pali is nálunk van s megsejtette valahogyan, hogy a tanító úr ma délután el fog jönni hozzám „múlhatatlanul nagyjelentőségű ügyben“. Nem szeretném, hogy ő is jelen legyen a beszélgetésünknel, dehát — Iste-

nem! — mit tegyek, ha nem tudom kituszkolni a házból! Nálunk volt ma ebéden s hiába mondom neki, menjen már: eszeágában sincsen. Egyre azt hajtogatja, hogy ma délután Szikora tanító úr jelenlétében meg fogja kérni a kezemet. Istenem, de szerenesétlen vagyok ezekkel a férfiakkal! — fakadt ki olyan szenvedő arccal, hogy annál inkább nem hitt neki az ember. — Mudrony néni, mondja meg igazán, mitevő legyek mostan? Maga olyan jó volt hozzám mindig!

Mudrony Józsefné egyre mosolygott még:

— Megmondtam már ötvenszer, kisasszonykám, de ha eccer se akar rám hallgatni! Legyék a felesége Pali úrfinak, úgyis egymáshoz valók!

Itt felesillanó szemmel vágott közbe Annus kisasszony:

— Hallotta-é, Mudrony néni? Pali már beszélt a gróf úrral, aki a szomszéd Tavarnán lakik s a gróf úr megígérte neki a fizetésemelést, meg a két szoba-konyhás lakást az erdészlakban, a Mária-tanyán... De csak szeptembertől kezdve! — tette hozzá elszontyolodva.

Mudrony Józsefné biztatgatni próbálta:

— Hát akkor nyárvégeig várni fog Annuska. Legalább elkészül a staffirungjával. Meg addig, ha tanítani is fog az iskolába, mint hallom, pénzt is teccik keresni...

— Hiszen épp e miatt van az én bánatom, Mudrony néni — keseredett el halálosan a kis tanítónő. — Mert Szikora tanító úr alighanem ebben a dologban akar tárgyalni velem ma délután, Pali pedig nem akar menni. De majd kiszorítom a házból Isten meg a két karom segítségével... Akkor azonban egyedül maradnék egy idegen férfival, már mint Szikora tanító úrral. Hát ezért kérném át Sanyit ma délutánra. Legyen megint a lovagom!

Mudrony Józsefné jószívvel bólintott reá:

— Nagy örömmel, Annus kisasszony. Magánál igazán a legjobb helyen van.

Tovább beszélgettek aztán, egymás füléhez hajolva, Mudrony Sanyi pedig maga elé gondolkozott azalatt. Azt tudta már, hogy Pali úrfi szereti Annus nénit, érezte azonban, hogy a tanító úr is Annus nénit akarná feleségül. Ezt még értette úgy ahogy. De az már sehogy sem fért a fejébe, hogy ha Annus néni a Pali úrfi felesége lesz, minek áll szóba akkor a tanító úrral és minek akar tanítani az iskolában, míg a tanító úr betegszabadsága tart? Sehogy sem tudta helyeselni Annus néninek ezt a dolgát s föl-tette magában, hogy ezt meg is mondja neki majd. Végül is annyira összezavarodott, hogy nem tudta, miket gondoljon magában a nagyok dolgai felől.

Elmúlt talán egy óra is ilyen suttogó traces közben, amikor végül magára eszmélt Annus kisasszony:

— Istenem, egészen megfeledkeztem az időről! Pali egymagában vár vissza s talán meg is ver, ha most hazamegyek...

Ámde olyan volt a hangja, miközben magamagát ijesztgette, hogy senki sem hitte volna el neki: Pali úrfi annyira tudjon vetemedni, hogy kézzel nyúlna hozzá egy ilyen szép és finom kisasszonyhoz.

Mudrony Sanyi akkor már fölvette kopott ködmönkéjét, fejébe nyomta nehéz báránybórsapkáját s abban a pillanatban kézen is fogta Annus kisasszony. Az ajtóban voltak már, amikor utána szólt Péterke, akit csak Maszatos Palinak szólítottatott az édesanyja:

— Szani, hosszál netem szutjot!

— Hozok, Péterkém, hozok — nyugtatta meg visszafordulva Sanyi.

Az utcán voltak. Hideg járt, a természet didergett s ember alig mutatkozott az utcán. Varnyúcsapat kóválygott a metsző levegőben s úgy tetszett,

hogy rövidesen havazni kezd megint, mert kormos felhők fedték el a Dargóhegy tetejét, meg a szalánci várhegy kúpját. Elhaladtak a nagyutca egy részén, a Kigyóssy-házban mindazáltal nem mentek föl mindjárt a feljárólépcsőn, hanem a pincelakásba nyitottak be először, ahol Bájn lakott népes családjával, ez a kurtalábú és nagyszakállú gyűrűs-zsidócska, akit fütyölősnek is mondtak és akinek állandóan kikandikált a csizmája füle.

Nehéz levegő és páraszag csapta meg őket odalent s összevissza a szobában legalább kilenc apróbb-nagyobb Bájn játszadozott, avagy rágta a szentjánoskenyeret. Volt olyan is köztük, aki medvecukrot szopogatott. Bájn, ez az alig másfél méter alacsony zsidó odahaza volt éppen, mert fütyölője csak melegebb évszakokban sírt föl faluszerte, mi alatt a világon mindent tudott adni a gyerekeknek rongyok és csontdarabkák ellenében.

A kis zsidó és szikár felesége ugyanegy pillanatban ugrott fel:

— Teccik valami a tekintetes kisasszonykának? Annus kisasszony jókedvű volt:

— Ennek az én is kis barátomnak szeretnék venni valamit... Mi legyen az, Sanyika? — nézett le a gyerekekre s megesapkodta kedveskedve az állát.

— Medvecukrot kérek, Annus néni — mondta szerénykedve Mudrony Sanyi.

S szomorúnak látszott.

Ez a rövid nekibúsulása a miatt való volt, mert arra gondolt megint (s nem először addigi életében!), hogy csak olyankor kap medvecukrot, ha Annus kisasszony megtraktálja. Édesanyjának nem telik az ilyesmire, apjának pedig soha eszébe nem jutott volna, hogy vegyen valaha valamit a két fiának. Csak fillérnyi értékűt is.

A kis tanítónő néhány szót váltott még Bájn asszonysággal, aki fél méterrel lehetett magasabb

az ő kukac-uránál s a keze után nyúlva apró lovagjának, indulni akart éppen, amikor így szólt hozzá Sanyi:

— Péterkének is tessék venni valamit, Annus néni!

— Jó! — esodálkozott el a leány. — Erről valóban megfeledkeztem. Derék fiú vagy, te buksi, hogy gondolsz a kis öcsédre! — s barackot nyomott a fejbúbjára.

Majd odaszólt Bájnné asszonyságnak:

— Kérek még egy másik medvecukrot is, Bájnné asszony!

Amikor megkapták, Sanyi ködmönkéje zsebébe rejtette el az öcse részét s akkor aztán megindultak végérvényesen, hogy benyissanak a lakásba. Az udvaron voltak már, amikor Annus kisasszony összedidergett s annyit mondott, mintegy a saját ijesztésére:

— Most nagyon ki fogok kapni... De, úgy-e, Sanyika, te meg fogsz védeni Pali úrfival szemben?

Sanyi egyet szítt az orrán:

— Én mindig meg fogom védeni Annus nénit, csak azt hiszem, hogy Pali úrfi sokkal erősebb, mint én vagyok... Hát akkor mi lesz?

A szép tanító kisasszony csöndben kezdett kacagni ezen s ezzel a lefojtott kacagással nyitott be az elsőházba:

— Hallja csak, Pali! Ez a tökmag-ember hajlandó szembeszállni magával is, ha csak fé'ujjal merne nyúlni hozzám. Csak attól fél, hogy maga erősebb talál lenni nálánál...

De itt abba is hagyta Annus kisasszony s kedves arca halottfehérre vált. Pali úrfi ugyanis, ez a szélesvállú és daliás barna legény oda se nézett Annus kisasszonyra, a helyett fújva járt föl és alá súlyos esizmáiban. Annus kisasszonyon látszott, hogy erőtlen komolyan megrettent, mert mialatt Sanyit

fogta a kezénél, a gyerek érezte, hogy Annus néni összeremeg, kontyocskától cipőhegyecskéig. De azért úgy tett, mintha neki lenne oka haragudni. Fel is esattant:

— Mondja, mi van magával megint? Pali, maga annyi fejfájást okozott már nekem, hogy sokszor azt hiszem, nyomban el fogok ájulni, valahányszor váratlanul kerül a szemem elé!

De itt már szembenézett vele a fiatalember is. Megállt, keresztberakott két karral a mellén s érzett rajta, hogy alig-alig tudja magát fékezni többé:

— Mondja, kedves, hol járt oly kivárhatatlan ideig s rólam volt szíves megfélekezni újból? Ilyen kitüntetésben egyébként nem először van részem... Most feleljen, ha tud!

Hanem ennél a pontnál Mudrony Sanyi sem bírta többé önuralommal. Összehúzódva hátrált vissza a sarokig. Mert látta nyomban, hogy Annus néni alighanem meg fogja verni Pali úrfit. Legalább is fölötte valószínűnek tetszett. Amikor ugyanis az úrfi annyira megfélekezett magáról, hogy parancsolni akart a kisasszonynak, különös fordulat történt. Annus kisasszony tudniillik ökölbe fogta a két keskeny kezét s szembefordult Pali úrfival:

— Hallja-e, kérem, mi címen mer ilyen hangon beszélni velem és számonkérni minden lépésemért, amikor jól tudja, hogy magával mennék a mártírhálalba is?! Ezt a viselkedést én kikérem magamnak és nem tűröm meg a jövőben!... Megértette?

— Meg — mondta rá szolgálatkészen és egészen csöndes hangon az úrfi.

Mudrony Sanyinak leesett a szája. Képtelen volt felfogni alig hatesztendő értelmével, mi módon lehetséges, hogy az erős Pali úrfi így megalázkodik a gyöngé Annus kisasszony előtt? Sok, nagyon sok víznek kellett elfolydogálnia a Ronyván meg a Bod-

rogon, amikor rájött és zokszó nélkül tette magáévá a tényt, hogy miután úgysis mindig a gyöngébb nemnek van igaza, asszonyokkal és leányokkal szállni vitába egyértelmű a legvadabb tébollyal! S felnőtt korában ezért adózott szakadatlan bámulattal a papucsférjeknek, akik a legnagyobb bölességgel voltak megtöltve. Meg tudták őrizni haláluk napjáig a lelkiharmóniájukat, mert mindig — hallgattak.

És akkor siket szünet állt be.

Álltak egymással szemközt szótalánul és néztek egymást sokáig. Mudrony Sanyi annyit látott mindössze, hogy Pali úrfi igen-igen el van búsulva, de azért nincs kedve mukkanni, Annus kisasszony pedig mintha megbánta volna már, hogy annyira heves volt. Úgy tetszett, hogy minden pillanatban el találja sírni magát, amikor . . .

Amikor lépések hallatszottak az udvar felől.

A fiatal és szép tanítónéni hirtelen az ablakhoz libbent s lenézett. Aztán izgatottan kiáltott fel:

— Jön Szikora tanító!

Abban a szempillantásban megváltozott az úrfi. Mert nem mozdult a helyéből, a helyett keményen mondta a kisasszonynak:

— Nem megyek! Tudni akarom, mit akar magától?

Itt már kérlelőre fogta a kisasszony, hisz a tanító úr az előszobában csoszogott már s hihetőleg a nagykabátját vetette le, hogy fölakassza a foga-szra. Annus kisasszony akkor már az úrfi előtt állt, először összekulesolta a kezét, majd simogatni kezdte az úrfi haját:

— Palika, Palika . . . tegye meg, amire kérem..

Hiszen az ajtón át úgysis hallani fogja minden szavunkat . . . Nézze, aranyos Pali, így nyiltabban beszél velem Szikora tanító úr s ne felejtse el, hogy

mégis átmeneti elhelyezkedésemről van szó... Édes Pali!

S úgy kérte, de úgy, hogy Mudrony Sanyinak könnyes lett a szeme, amint a kályha melletti sarokban szorongott. Annyira sajnálta Annus nénit.

Az előszobában másodszor is hallatszott a csoszogás. Fekete Pál úrfi így szólt ekkor Annus kisasszonyhoz, de olyan nyugodt hangon, mint aki akár estig is ráér:

— Megteszem, amire kér, de csak egy föltétel alatt...

— Ha...? — remegett a leány.

— Ha megesókol!

Annus néni a két fehér karjával már át is ölelte az úrfit s megesókolta. Amiből ismételten gondolta Mudrony Sanyi, hogy Annus néni alighanem felesége lesz Pali úrfinak... Pali úrfi akkorára már át is ugrott lábujjhegyen a szomszédos szobába s igazán a legislegutolsó másodperében. Mert a pitvar felől már nyílt is az ajtó s belépett rajta Szikora tanító úr, vakító zsakettben és hócipőben. Azonfelül nyakában maradt a sál is, amelyet csak odabent bonyolított le magáról. Valószínűen azért nem a pitvarban már, mert tartott tőle, hogy ott meghülhetne esetleg. Szikora tanító úr ugyanis nagyon-nagyon vigyázott az egészségére.

Csak azután köszönt, hogy készen lett volna a sállal, a hócipőjét azonban nem vetette le:

— Tiszteletemet óhajtottam nyilvánítani Annuska nagysádnál...

— Igazán kedves volt a tanító úrtól — mondta tettettett fesztelenséggel a leány. Mert csöpp ijedtség látszott a felfényesült szemeiben.

Annus kisasszony az asztal mögött állt e közben, mintha védelmet keresett volna. Mudrony Sanyi akkor már a magastámlájú díványon húzta

össze magát s kíváncsian várta, hogy mi lesz most?

Szikora tanító úr először kezét fogott Annus kisasszonnal, majd helyet foglalt, köhintett a markába kétszer egymásután s akkor belefogott:

— Eredeti ügyben teszem tiszteletemet Annus nagysádnál s remélni merem, hogy propozícióm minden valószínűség szerint el fogja nyerni helyeslő tetszését...

— S mi lenne az, tanító úr? — nézett rá mosolyogva s édes-kíváncsian a leány. Pedig akkor már körülbelül tudott mindent.

Szikora tanító úr először a tubákos pikszist szedte elő, szippantott belőle s akkor a jobb alsó mellényzsebébe esúztatván vissza a pikszist, másodszor is belefogott:

— Eredeti, sőt sajátlagos ügy hozott ide... Valóban a „sajátlagos“ kifejezés állja meg inkább a helyét. Úgy érzem jelesül olykor, mintha fáradt lennék keveset...

Annus kisasszony úgy tett, mintha meglepődött volna:

— Talán csak nincs valami komoly baja tanító úrnak?

— A világért sem! — válaszolt fanyar mosollyal Szikora tanító úr. — Legszebb férfikorom előtt állok, hála Istennek! Arról van szó mindössze, hogy mivel futó fáradság érzete fog el olykor, e végből szeptember haváig kiható szabadságot kérelmeztem nemrégiben a tanfelügyelőségtől, amelyet — s ezt örömmel jelenthetem — meg is kaptam négy nappal ezelőtt... Van valaki az oldalszobában, Annus nagysád? — s idegesen kapta fejét az oldalajtó irányába.

A tanítókisasszony megnyugtatta:

— Senki... Csak ketten vagyunk most idehaza a kis Sanyival. Meg a eseléd a konyhában.

— Hát kérem — kezdte Szikora tanító úr új-

ból, de némi zavarral immár, mintha nem hitt volna egészen a leány szavainak. — Hát kérem, úgy gondoltam ennél fogva, hogy helyettesítemre Annus nagysádot hivatnám meg és — hogy meglepetéssel szolgáljak — erre vonatkozó ajánlatomat be is terjesztettem immár a tanfelügyelő úrhoz, aki pártfogóm és barátom nekem. A tanfelügyelő úr, úgy tudom, rokonszenvvel fogadta beadványomat...

— Köszönöm, nagyon köszönöm — hálálkodott kis pironkodással Annus kisasszony.

A tanító úr mosolygott, a boldogság zavarával:

— Szívesen hallom ezt, Annus nagysád. Hozzáfűznivalóm csupán annyi lenne mindehhez, hogy én mindazonáltal nem utazom el arra az időre, hanem az iskola épületében lévő lakásomban és annak közvetlen környékében fogok tartózkodni. Hiszem azonban, hogy jelenlétem nem fog zavaró momentumként hatni nagysád kedélyvilágára...

— A viláért sem, tanító úr! — nyugtatta meg még egyre mosolyogva a leány.

Szikora tanító úrnak, miután ily símán végezte a dolgát, egy kérdése volt még hátra:

— Egyszóval beleegyezik Annus nagysád...

Ámde mielőtt felelhetett volna a leány, váratlanul kitárult a szomszéd szoba ajtaja, teljes szélességében, belépett rajta Fekete Pál erdészgyakornok s hangosan mondta:

— Beleegyezem!

Szikora tanító úr elmondhatatlan zavarba jutott. Először Pali úrfira nézett rá, hogy mi akar lenni már megint ez az okvetetlenkedés, azután Annus kisasszonyra nézett rá, hogy miért nem mondott neki igazat az imént, majd szótlanul bebugyolálta nyakát a sálba s fogván az esernyőjéi távozóban annyit mondott, leírhatatlan keserűséggel:

— Annus nagysád, a jövő héten mindazáltal elfoglalhatja helyettesi minősítésű megbízatását...

És mielőtt mondhatott volna neki valamit a leány, Szikora tanító úr kiment. Annus kisasszony most szinte kővéválva fordult szembe a fiatal-emberrel s hajatóvéig nekipirulva annyit mondott:

— Istenemre, de hiszen maga féltékeny!

Fekete Pál erdészgyakornok hallgatott.

És hallgatott Mudrony Sanyi is, összehúzódva a díványon. A látott és hallott dolgok összevisszafolytak a fejében s valami olyan érzése maradt az egézből, hogy sok baja van egymással a felnőtteknek.

VIII.

Hanem egyszer mégis csak föl kellett kerekedni, hogy résztvegyenek a Szopkó Mihály lakodalmán.

Ekkor már különös fényei lettek a napnak, mert észrevétlenül a tavasz kezdett előnyomulni délibb tájak felől s valamivel szelídebb szellőske lengett.

Tóth Antalnak, aki történetünk kezdetén félmezítelen állapotban trappolt haza a temetőből, egyre a határban kóborolt még, kötőféken fogván félszemű lovát. Először abban a szándékban volt, hogy pert indít ösmeretlen tettes ellenében, akiben volt szemérmertlenség s lehúzta róla a halotti inget. De aztán hagyta mégis. Barczali Gábor, e résztvevő szívű igazlegény világosította föl, hogy nem érdemes belefogni. Az illető elvetemült alak, ha kinyomozná is a csendőrök, letagadná az eget, sőt játszi elmével mondaná el a nagyesküt is a törvény előtt.

Igy hát a határban kóborolt az árva Tóth Antal. Olyan volt, mint a kiközösített.

Mert abban az egyben összefogtak ellene kálvinista nemesek és boeskoros tótok, hogy Tóth An-

tal igen rápirított a falura. Ha már meghalt, nem volt illő feltámadnia és ha mégis feltámadt, nem kellett volna olyan feltűnően csinálnia a dolgot. A helyett, hogy az inge után kiabált, helyesebben tette volna, ha megindulván a temetődombról, neki-vág Mihályinak, esetleg Tavarna községnek, Zehernyén ellenben nem mutatkozik többé második életében. Azóta lenézték és kinézték a faluból. Ilyen körülmények között érthető, ha Tóth Antal bús lelki-állapotban bolyongott ide-oda a lovával, mindig a falu körül.

Hanem abba a lóba is hálni járt már csak a pára!

Ebben az esztendőben ugyanis kemény tél szakadt le a határra s a mély hó miatt semmi rágnivalót nem tudott kikaparni a Tóth Antal féligvak lova. Estetájt, ha visszavetődtek a kalyiba elé, amelyben Tóth Antal lakott, a kiéhezett gebe utolsó erejének összeszedésével kezdte rágni a fagyott patieskerítést, avagy az ajtófélfát s fogainak ropogása elhallatszott olyankor a harmadik szomszédig. Hogy Tóth Antal maga mit evett ezenközben avagy hogy evett-é egyáltalán valamit, talány maradt örök időkre.

Igen-igen elszomorító látvány volt Tóth Antal, amint össze-vissza csatangolt félszemű lovával.

És ahogy fokenként szelídebben lengett a szél, s villogóbb fények kezdtek fölfényleni a Ronyvapatak kiöntése fölött, a legutóbb megjuhászodott Mudrony József is készülődni kezdett, hogy családja tagjaival ott lehessen Szopkó Mihály sógor lakodalmán, a hardiesi molyván.

Először is személyesen szólt Csalma Máténak, hogy most már szalmasugárt fonhat a két remonda sörényébe. (Kénytelen volt az öreg Csalmát fogadni meg fuvarba, mert neki legutóbb lesántult az egyik lova s különben is a lakodalmon passziózni

akart egy kicsit.) Külön megalkudta Csalma Mátéval: úgy spóroljon a két ló erejével, hogy gőzölögve hajtsanak be a hardiesi molyvára, hadd bámulja meg őket a lakodalmas népség! Sanyi fia csizmáját újrapatkoltatta Mudrony József, nem kisebb embernél, mint Csanak Andrásnál, akit nem kell méltatnunk bővebben, miután úgysis tudja mindenki, hogy ami Csanak András keze alól került ki egyszer, azt minden ember megcsodálhatta. Péterke topánkát kapott Újhelyről, mely topánka orrában sárgarézlemez csillogott tompán. Sőt azt is megtette Mudrony József — (esztendők óta elsőízben!), — hogy selyemkendővel lepte meg a feleségét, amire felkönyezett a fiatalasszony. Mert eszébe jutott asszonyéletének teméntelen keserősége.

Akkor aztán indulhattak!

Az előre kialkudott reggelen előá'lt Csalma Máté szekere a két maeskalóval, melyek sörényébe szalmasugár volt már befonva akkor. Csalma Máté maga setétszín zekében jött, nyakában csokornyakendővel. Szürke pokróccal terítette le már előzetesen a hátulsó ülést, a fejébe viszont pörgekalapot tett. Mudrony József, amint először fogtak volna kezét, meg is jegyezte:

— De mi lesz a fülivel, Máté bácsi, ha megfordul az idő és Barancs vagy Kazsu táján hófúvásba tanálunk belekeveredni?

— Akkor lekötöm a zsebkendőmmel, Józsi fiam — mondta Csalma Máté és felnézett a kék levegőbe.
— Különb dolgokat is kiálltam katonakoromba!

Azzal el is volt intézve a dolog.

Úgy tervezték meg idejében, hogy Péterkét maguk közé veszik a szülők a hátulsó ülésbe, annyira bebugyálva, hogy csak a csöpp orrának hegye fog kiveresleni, Sanyi pedig Máté bácsi mellett fog helyet foglalni majd elől.

Csalma Máté először Péterkét emelte be a szekérbe, aki szakadatlanul azt motyogta maga elé:

— Ló hússza a tocit... Ló hússza a tocit...

Sanyi ugyanakkor az első ülésbe kapaszkodott föl, Csalma Máté viszont a felvég felé nézett el pillanatra s annyit mondott, mintegy magának:

— Szücs pátri Újhelybe indul...

És ez úgy is volt, legalább a jelek arra vallottak. Szücs pátrit nevezetesen a nyugdíjba vonult pataki szépírástanárt épp akkor próbálták a szekérbe föllendíteni többen. De nem ment, sehogysem ment! Innét annyit lehetett látni csupán, hogy a Szinyéri Márton fuvaros szekere keresztbeáll az utcán, a felvégen, a szekérnek létra van nekitámasztva, a létra pedig recseg és ropog Szücs pátri súlya alatt, miközben ő maga vörösredagadt ábrázattal szuszog fölfelé.

De nem volt ráutalva csupán a saját erőfeszítésére.

Mert míg a hónaljánál fogva Szinyéri Márton maga, úgyszintén Futó Mihály húzta inszakadásig, hátulról Polyák András meg Párnahaj János toltá lihegve, mely szolgálatkészség fejében egyegy hatost kaptak mind a négyen. A tanár úr aközben, akin kék nadrág feszült ezúttal is, fölfelé való kapaszkodása közben egyre gyakrabban nyöszörgött:

— Barátim, ti latrok, legyetek vigyázással, mert reped a nadrág!... Avagy ily álnok fondorlattal akartok a másvilágra küldeni időnek előtte? No, gyerünk csak!

Szinyéri Márton meg Futó Mihály elől, Párnahaj János meg Polyák András hátul összeszedte minden erejét s abban a pillanatban nagyot kiáltottak mind a négyen:

— Hó-rukk!

S ugyanakkor sikerült a szekérbe gömböriteni a tanár urat.

Akkorára Mudrony József s kissé megenyhült felesége is fönt ült már a hátulsó ülésben, maguk közé fogva a tehetetlen Péterkét. Mudrony József odaszólt az öregnek:

— Mehetünk, Máté bácsi!

Csalma Máté megrántotta a gyeplőt:

— Gyi!

S nyomban meg is fordult a szekérrel, hogy lefelé zörögve a nagyutcán, a falu alatt rátérhesse-nek a tavarnai széles országútra.

Selyemkékben ujjongott a mennybolt, itt-ott barna foltok ütődtek ki már a hótengerből s csönd hallgatott a világban. Olyan megható volt a táj hangulata, mintha ünnepnap délelőttje lett volna. Sütött-sütött a délről visszatérő napocska, fehérben villogott a hó, csak az országút vonulatának volt árnyalattal barnább a színe. Messzi északról pedig a Beszkidek szikráztak fel ugyanakkor, melyeket Rákóczi-havasoknak is szokás mondani.

Mudrony Sanyi annyira meg volt illetődve, hogy könny tolakodott a szemébe. Az örömtől is, hogy ismét látni fogja a nagybátyját, névszerint Balogh Jánost, de az elfutó búsongástól is, hogy miért nem él kis családjuk mindig ilyen meghitt egyetértésben?... Most azonban nem volt idő az ilyen eltűnésekre! Mert mialatt apja és édesanyja nagy közökben váltott egy-két szót, váratlanul csak megszólalt Péterke a hátulsó ülésben:

— Szani, vannat fajtaszot asz ejdőbe?

A farkasokkal tudniillik többször ijesztgette Sanyi a kisöccsét, különösen, ha helytelenkedni próbált odahaza. Sanyi nem is válaszolhatott még, hogy minden valószínűség szerint a Mária-tanyán túl, a tavarnai erdő széléből fogják rájukvicsor-

gatni a fogaikat, amikor észbekapott végül Csalma Máté is és belefogott:

— Igaz is: eccer a döglésig verekedtem egy vadkannal a kisztei erdőbe. Nekemgyött agyarostul, hogy felhasíceza a hasamat, én meg csak neki a fej-szével!...

Ettől fogva eleje-vége nem volt a csudásabbnál-csudásabb meséknek, amelyeket elandalodva hallgatott Mudrony Sanyi. Valóban, másnap estig is el lehetett volna hallgatni Csalma bácsit! Szólt a Szentandráska-dombról, amelynek elpusztult klasztrómban vörösbarátok laktak valamikor, ámde kutyavégük lett! Mert a helyett, hogy a másvilági idvességükkel törődtek volna, a kolostorból levezető alagúton ki-kiszökdöstek a tavarnai országútra s az arrahaladó leányokat és menyecskéket kezdték elkapdosni. — De elbánt velök a király, már mint Ferenc József őfelségének a harmadik nagyapja visszafelé számítva — füzte hozzá Csalma Máté. — Mer amikor fülibe jutott a sok esintalanság, a kolostort tövig hányatta ki, a barátokat pedig világgá kergette... Hát így vót!

— Tán igaz se vót, Máté bácsi — szólt oda Mudrony József hátulról, kötekedve.

Csalma Máté bosszankodva szólt vissza ilyenkor:

— De igaz vót! Mer a nagyapám bátyjától hallottam még apró koromba, a pedig nem szopott semmit az ujjából, mint a mai emberek!

Szép, elmondhatatlanul szép volt ez az utazás!

Máté bácsi szót ejtett később Kossuth Lajosról meg Kinizsi Pálról, akik híres emberek voltak mind a ketten. Kossuth a nagy eszével tűnt ki s e miatt neheztelt meg reá a király is egész életére, Kinizsinek viszont olyan marhaerő volt a karjaiban, hogy meg tudta állítani a vízimalom kerekét. Itt kíváncsian kotygott közbe Mudrony Sanyi:

— Oszt hová valók voltak Máté bácsi?

— Mind a ketten zemplénavarmegyei illetőségűek voltak, egyetlen ösém — mondta rá Csalma Máté, félig felfuvalkodva a gögtől. — Kinizsinek az apja itt volt ácsmester a közeli Isztánason, ha jól emlékszek rá...

Mély hallgatás támadt e kijelentés nyomán.

Zörögtek, egyre zörögtek a szekeren, ámde a Beszkidek ormai oly messze voltak tőlük, hogy úgy látszott, mintha mindig egyhelyben álltak volna. A Tót Kánaán, amelyet délről a Latorca s kelet felől a Laborc határol, s amelyet északról egyenesben szel ketté a Tapollyal egyesült Ondava, — a Tót Kánaán fehér palást alatt szunnyadozott ugyan, ám itt-ott barna szakadások látszottak már azon a paláston. Az út két partja mentén magasra torlódott fel a hó, mely ítéletidők fuvatagjainak volt a maradványa. E hótorlaszokat állandóan sütötte a nap s ez okból szinte óráról-órára soványodtak.

És hogy merre jártak a Csalma Máté két vékonyhasú lovaeskájától húzva?

Először Tavarnát érintették, mely alacsony völgykatlanban fekszik s túlnyomórészt erdők szegik be. Itt, a kocsmajtó fölött ezt a csalogató fölírást silabizálta ki Mudrony Sanyi: „Hó, megállj, itt a jó bor, itt igyál!“ Két-három parasztszekér ácsorgott ezúttal is a korlátlan italkimérés földbehuppant épülete előtt, ám ugyanakkor lassítani kezdett Csalma Máté is, miközben hátraszólt a Sanyi apjának:

— Józsikám, talán öntenénk valamit a nyelvünk alá...

— Én is arra gondoltam épp — szólt vissza a hátulsó ülésből Mudrony József s máris készülődni kezdett, hogy leszálljon a szekér oldalán.

Betértek hát az ivóba s ott hörpöntettek egyet. És míg kifelé jöttek volna, maguk elé bólogatva s

tenyerük visszájával a bajszukon simítottak végig, Csalma Máté így szólt:

— Vérré válik az emberbe...

— Az — bólogatott rá mély hittel Mudrony József.

Felesége, ez a szép fiatalasszony, nem szólt semmit. Zehernyéről indulóban ugyan mintha fölenyhült volna keveset, most azonban nagy szótlan-ságba esett vissza megint. Magában azt gondolta szegény, hogy mi lesz itten estére, ha már Tavarnán megkezdtek?

Az út közbeeső szakaszán, mely Baranesig nyúlt el, fokozódott a hangulat. Mudrony József katonaemlékeit kezdte előszedegetni, amitől egész valójában föllelkesült Csalma Máté. S dalokat kezdtek dűnnyögni olyan világból, mikor Majlandban szolgáltak még a magyar gyalogosok. E közben Baranes felé tértek le az útról s mindinkább elnyelte őket a termékeny Tót Lapály. Baranes innenső végében szintén kocsmá tapasztalható s amint közel-döcögtek volna már hozzá, Mudrony József így tett:

— No, Máté bácsi?

— Majd Bodzásujlakon, Józsikám — szólt hátra Csalma Máté.

S kifejtette a továbbiakban, hogy a baranesi pálinka túlvilágra előkészítő nadragulyalé és nem magyar gyomorba való ital. Mert míg a Tavarnán felöntött síma geberdusz zszibongón bizseregteti végig az embert minden tagjában, a baranesi nyak-szír valóságos drótszeg.

— Majd Bodzásujlakon — jelezte ismét a szemével.

Fényben fürdő tájakon zörögtek előre, melyekre tűnő merengéssel néznek vissza a nagy hegyek. Közben rázós lett az útnak egy szakasza, amelyre megjegyezte Csalma Máté, akit régi baráti kötelékek fűztek Balogh Györgyhöz, a Sanyi

anyai nagyapjához, hogy ez a rázás jót tesz az emésztésnek. Ámde épúgy jót tehetett nekik a Tavarnán felöntött meszely pálinka is, mert Csalma Máté egyszerre csak balfülére csapott a tenyerével és akkor rákezdett nyekergő hangon:

*Háromféle szőri van a lovamnak,
El kell menni maholnap katonának...*

A hátulsó ülésből hirtelen csak beleavatkozott Mudrony József is az érces torkával:

*Jaj de félek én a gyalogrukkolástól,
De még jobban a szeretőtartástól...*

Nekihevülten érkeztek meg Bodzásujlakra s megállapodván az első csapszék előtt, betértek. Odabent kértek a zsidótól nem egyszer, de háromszor is talán olyan pálinkát — Mudrony József gégeolajnak mondta jókedvében! — amelynek tetején töröttbors úszkált. Csalma Máté simán öntötte föl az itce tartalmát mind a háromszor, Mudrony József ellenben így tett hozzá minden alkalommal: brrr... S mintegy magyarázatképpen annyit szólt:

— Kapar kicsit az ádámesutkám körül...

Amire ismét kászálódni kezdtek volna a szekérbe, arcsontjaikon fényesre feszült ki a bőr. Körülbelül jele volt ez annak, hogy most már nem tanácsos kikezdeni velük senki emberfiának... Először Bodzásujlakon hajtottak át, hol minden második háztetőn megvolt még a tavalyi gólyafészek s a falu aljától egyenesen Garanynak vették az irányt. Mert Garanyon túl kellett következnie az ondavai átkelőnek, azonfelül Garanyban lakott Balogh András is, Sanyi anyai nagyapjának édesbátyja, népes családjával. Balogh András valami

grófnál volt szintén az elsőgazda, ugyancsak szálmagas ember, mint Balogh György és soha életében nem káromkodott. Akár az öccse.

Balogh Andrásékat azonban már nem találták odahaza. A szomszédok mondták el aztán, hogy még jókor reggel fölkerelkedtek valamennyien s átmentek a hardiesi molyvára. Azóta rég belesodródhattak a lakodalomba egytől-egyig.

De ha már Garanyban volt Csalma Máté meg Mudrony József, a koesma előtt itt is felhangzott a lovak felé: hóóó-hopp!... Mudrony Józsefné szemrehányón pillantott az urára:

— Kedves férjem, elég is lenne tán!

Mudrony József nem neheztelt meg a figyelemzettségért, a helyett hűdélesen válaszolt:

— Csak egy félpohárkával hajtok fel magamba. Mer ne felejsd el, Mária, hogy mikor a sógorom lakadalmába megyek, mégse ihatok cibereét. Utolsó komisz ember lennék akkor!

Odabent két-három szót válthattak legfeljebb a csaplárossal, mert kifelé jöttek hamarosan. Pofacsontjaikon szinte repedt a bőr, kezők visszájával itt is letörölték a bajuszukat.

Garany községen túl az Ondava nyílegyenes gátjára kapaszkodott föl velük a két lovaeska s innét számítva vagy félórát kellett zörögniök észak felé a széles gáton. Ott volt az ondavai átkelő s az átkelőn túl kőhajításra a hardiesi molyva. Zörögtek-zörögtek a gáton, de nem szóltak egymáshoz egyetlen szót. A gát aljában pedig sűrű füzesek sorakoztak a végtelenségig.

A jég eltakarodott már az Ondava hátáról s ezúttal tengerzöld volt a színe a máskor kender színű víznek. Különös gondolatoktól körülzsongva gubbasztottak a szekérben valahányan.

Jobbfelől sugáregyenesben nyúlt ki északról délnek a tót folyó!

(Fiatal legényke korában sokat kószálgatott az Ondava gátjai mentén Mudrony Sanyi s örök időkre szívébe zárta a táj minden fájdalmas szépségét. Sokszor megállt egy-egy alacsony halmon, a ligetes szélén s nézte-nézte, amint nagyapja egy másik alacsony halmon álldogál s egyetlen kezé-
intésére harminc béres fordult meg a tábla végén s abban a pillanatban harminc pár ökör feszült neki az ekével a tavaszi szántásnak... Máskor a messzi dombvonulaton elhúzódó Vinkóc felé merengett el, mialatt a katolikus templom keresztje s mögötte a református templom csillagos-buzogánya lángot vetett a tavaszi napban... Ismét máskor a tisztartói lak kertje kerítésénél leskelődött s eltöprengett rajta véghetetlenül, hogy a lakás virágos ablakán miért könyököl ki olyan hosszan a tisztartó-kisasszony s mi baja lehet, hogy az Ondavából felgözölgő fekete párákon mereng el?... Messzi világokba hányódott el később Mudrony Sanyi a hardiesi molyvától, de pillanatra még akkor is elszorult a szíve, ha az Ondava-menti kisasszonyok apró bánkódásaira gondolt vissza. Pedig azok a kisasszonyok régen, igen régen mamák lettek azóta!)

Az Ondava átkelője fölött álltak már, a gát tetején. Itt Csalma Máté ügyes negyedfordulót tett a gáton s azzal — neki!... A szekér nagy csörömpöléssel zörgött lefelé, a gát belső oldalán.

Abban a pillanatban fölébredt Mudrony Péterke is, aki Tavarna óta aludt egyvégben s abban a pillanatban kétségbeesve kapaszkodva bele az édesanyja nyakába, selypesen sikoltott föl:

— Mamuta, medhajunt a vízbe!

— Dehogy is halunk meg, kisfiam! — nevetett föl hosszú idő multán Mudrony József. — Trotykos alaknak kell lennie, aki még az ilyen víztől is megijed!

S csakugyan, alig térdig ér e tájon az Ondava. Széles ugyan, de sekély a medre.

A szekér akkor már benneállt a vízben. Alig hogy a kerekek agyát nyaldosta a folyó, amely búsan ballagdál errefelé. Csalma Máté megjegyezte:

— Hagy igyanak keveset a lovak!

Mudrony József a közben a hardiesi molyva felé hegyezte a füleit. Mert nagy magárahagyottságnak tetszett minden az Ondava két partján, ámde a hardiesi molyva felől mintha szakadatlanul így tett volna valami: dü... dü...

— Már húzza odaát a banda — jegyezte meg Mudrony József és egyet csuklott.

Csalma Máté hátrafordult:

— Melyik bandát fogadták meg?

— A berettőit — mondta rá a fiatalasszony.

Csalma Máté csettentett:

— Vén legény vónék mán, de ha csakugyan a berettői cigányok muzsikálnak, akkor magam is talpat köszörülök a tánc elibe... Legalább megforgatom valamelyik öregasszonyt.

Egyszer aztán ott voltak a molyván. És ámbár az esküvői szertartás nem ment végbe még, azt az urasági házat, amelyikben Balogh György lakott, majdnem fölvetette a tánc, a cigányok hegedülése, a cimbalom pengése meg a brugó morgása...

Táncoltak az elsőszobában, a közbeeső pitvarrészben, úgyszintén a kisebbik hátsó szobában. Sőt táncosok dobogtak a fatartó körül is, mert odakint szinte lángolt a télutói nap. Kavargó forgatag volt minden.

Aki azonban figyelmesebben szemlélte volna körül, közvetlenül a prímás előtt okvetlenül föl kellett fedeznie a vőlegényt, Szopkó Mihályt magát, amint menyasszonyával, született Balogh Erzsébet hajadonnal rakta. Halálos komolyan táncolt Szopkó Mihály, mintha szakmába járta volna, mialatt orra

hegyéről verejtékesöppek potyogtak alá. Ezúttal nem esuhajozott Szopkó Mihály, ami annyira szokása volt egyéb alkalmakkor: a vőlegényhez ünnepi magatartás illik. Ez okból mély eltűnések között forgatta leendőbeli csinos hitvesét. Igaz másfelől, hogy a berettői zenészek szolgáltatták a talpa'ávalót és nem holmi kocabanda. Épp azt a siralmas szépet húzták, amely valósággal örökölt nótája volt már a széleskörű familiának. Muszáj volt meghatódni rajta keveset:

*Azér adtam három pengőt,
Vegyél rajta bécsi kendőt...*

Itt már többen a fülök körül kezdtek móríkálni a tenyereikkel, menyecskek és leányok meglengették csipkeszélű zsebkendőiket, miközben ugyanegy pillanatban kiáltottak fel a férfiak:

— Hej-haj!

S akkor rávágták a kissé már hervadt külsejű zenészek:

*Sej-haj, huncut a babám,
Szeret is ő engem igazán...*

Soha-soha olyan hangulatot!

A kavarodásban fel-feltűnt szempillantásra Vajda György sógor, a vihorláti számadókanász is, amint — rézgombos tüszővel a hasán — hol lehupant a fő'dre, hol a magasba pattant s összezsattogtatta bokáit, majd felkapta táncosnőjét s úgy megforgatta maga körül, hogy lobogott. Majd dobbanzott a talpával olyat, hogy a falakon megesörrentek a tányérok. És akkor nagyot kiáltott Vajda György:

— Szűz Máriám, micsoda kedvembe vagyok!

Ott bokázott Purzsi János is, akiről tudta mindenki, hogy potyázni jött csak, mivel nem volt, aki főzzön neki odahaza. Tudniillik még karácsony

utá, faképnél hagyta a felesége, hámból való szakadatlan kirugásainak következtében. Purzsi Jánost azért fogadta mindenki bizonyos feszélyező érzéssel, mert néhány pohár bor után minden esetben azzal hánytta magát, hogy ott volt Boszniában a magláji huszárvérengzés napján. Persze, mint huszár maga is... Ámde katonaviselt falusiak rég kiszámították, hogy Purzsi János akkoriban tizenhárom esztendősen lehetett legföljebb, tehát minden valószínűség szerint ma'acot őrzött a vinkóci határban. Purzsi János azonban épp e lényegtelen körülménnyel törődött a legkevesebbet. A helyett le-lekapdosott sunyi arecal a táncosnője lábához, mire a táncosnője visítózni kezdett:

— Ne nyulkájjék mán, Purzsi!... Hogy lehet ennyire szemtelen?

Purzsi János úgy tett ilyenkor, miután felsült a tolakodó kísérettel, hogy jobbtenyérével a balcsizmája szárán kezdett esattogni, taktusra.

Mindjárt Purzsi János mellett föl lehetett fedezni Balogh Jánost, a menyasszony fiatal bátyját, amint leendőbeli menyasszonyával járta élénken, váratlanul meglepő cifrázásba kezdett s a közben óvatosan kellett vigyáznia a lábának pergőgyors keresztbe való vetésénél, mert szélesen lengő sarkantyútarajak pengtek a csizmáin. Valamivel odébb Hovanyec József húszköblös gazda törölgette magáról az izzadtságot. Hovanyec József feltűnő rátartisággal rakta ki az ütemet, ám erre a rátartiságra meg is volt minden jögeíme. Őt tudniillik semmiféle uraság sem tartotta ki, ellenben ő alatta szolgált egy igás meg egy béres... És mielőtt körülnézhetett volna még az ember, ott forgott és döngött posztópantallonjában Mudrony József. Ugyanis pantallon-nadrágot húzott föl erre az alkalomra, jeléül annak, hogy nem bocskoros paraszt. Sógorasszonyával, Vajda Györgynével táncolt Mudrony

József, miközben ezüstforintost hajított oda a cimbalomra, hogy éleset pendültek rá a húrok. Öntelten kiáltott oda a cimbalmosnak:

— Cifrázd, rücskös!

A rücskösök eifráztak s nyomban rá hegyezni kezdtek. És a pergőgyors ütemekre csak dobálni kezdte magát senki más, mint a csontjaiban élemedő Csalma Máté, a fuvaros. Ostorral a kezében dobantott a esizmáival Csalma Máté, mert annyi ideje sem volt, hogy letegye azt az ostort. A helyett táncoló kedvének hevében fölkapta az örömanját, már mint Balogh Györgynét, egy krumplitermetű aszszonyt, aki viszont a fakanalat is kezében felejtette. Mert mint az összes szakácsi tudományok tudornője ezúttal is a konyhában paranesnokolt s ez okból felejtette kezében a fakanalat. És Csalma Máté megpillantván azonközben a sarokasztalnál az örömapát, Balogh Györgyöt, éleset rikkantott feléje, sűrű csizmacsattogtatás közben:

— Meggyöttem mán én is, legkedvesebb barátom e világba!

Mert a hosszú asztalnál ott ült a tisztaéletű Balogh György, miközben poharát összeütötte néha a bátyjával, Balogh András Garanyba való urasági elsőgazdájával. De époly komolyan koccintott egyéb régi barátaival is, akik messze vidékről sereglettek össze e napon, hogy tisztességtételére legyenek... És Balogh György meghallván a Csalma Máté ujjongó kiáltását, felállt az asztalnál s Csalma Mátéra emelte poharát:

— Az Isten hozott téged, régi barátom!

... Mudrony Sanyi akkor már fent ült a boglyakemence melegedőjén s mellette ott evegetett Péterke öcse is. Túrósbélest nyomott valaki a markukba, talán a Zsuzsi nagynénjük, hogy csak legyenek békében! Sanyi mindent látott a magasból s elszédült a dobogó kavargástól, amelybe bele-bele-

remegett a ház. A táncosok ugyanis nem csupán az elsőszobában rúgták az agyagot, hanem — mint érintettük már — a hátulsó szobában, meg a pitvarrészben is cifráztak a esizmáikkal s csapkodtak tenyereikkel a esizmáik szárain, mialatt a legfiatalabbak odakint hejehujjáltak a fatartó körül, ahol már a tölgyerdő kezdődött.

És Mudrony Sanyi, miközben Péterke többször is ijedezni kezdett a zenészekről, e szurtosoktól, mindinkább kezdett szédülni a forgatagban.

Hanem ami azután következett még!

Előálltak a szekerek, mert esküvőre kellett menni. Pántlikák libegtek a lovak fején s fel volt díszítve valamennyi szekér... És míg Péterke visítózva kapálózott a nagyanyja kezei között, hogy ő is a többiekkel akar menni, Sanyit maguk közé kapták a legények, a hátulsó ülésbe. És akkor megindult vagy tizenkét szekér esörgő lovakkal, nagy énekszó között, Vinkóc felé. Tömegek álltak mindenütt a vinkóci nagyutcán... Sanyi úgy emlékezett vissza később, hogy először a jegyző úrhoz mentek, akinek széles nemzetiszín szalag volt átvetve a vállán s utána a mennyei szépségű katolikus templomba vonultak föl valamennyien. Erzsí néni, a menyaszony, esöndesen sírdogált, Szopkó Mihály bácsi meg komolyan nézett a földre, amikor elibük lépett volna a tisztelendő úr... Arra is visszaemlékezett sokáig, hogy mintha apja meg Vajda Gyuri bácsi lett volna a násznagy, ámde ezt a szót nem értette még akkor... Aztán, amint a templomból visszajövet, a vinkóci nagyutcán vágattak volna végig a tizenkét szekéren, a vinkóciak hamuval-tele drótozott fazekakat kezdtek vagdosni a szekerek kerekeihez. Magas hamufelhő tornyosodott a nyomukban, a vőfélyek ugyanakkor püstölyeiket kezdték sütogetni a levegőbe, mialatt csiklandozó dalokat zengett az egész násznép. A szekerek kint porzottak már a

mezei úton, az enyelgő dalok szálltak a határban s e vakmerő száguldásuk közben valósággal repült feléjük a hardiesi molyva.

Hanem ezzel még nem volt vége!

Mert másodnap, harmadnap is húzta még a be-rettöi banda, melyet az örömapa fogadott meg erre az alkalomra. Dühödten táncolt már mindenki, hogy a dobogó és remegő talpak súlya alatt reszketni kezdett a ház. Komoly arccal verte ki a lábával a taktust Szopkó Mihály a cimbalmos előtt, mintha napszámot kapott volna érte s karján fáradhatatlanul libegett ifjú leányfelesége... Lelebukott a sarkára s mélyet huppant Vajda György... Ott komiszkodott Purzsi János, amire fel-felvisítottak a menyecskék... Szakadatlanul pengtek a Balogh János sarkantyúi, aki maga is házasodni szeretett volna egyszer s rozmaringszál hajladozott a kalapja mellett... Mind-többször összecsapdosta bokáit Mudrony József, mialatt Csalma Máté öregesen bár, mindazáltal elég könnyedén forgott... Leginkább a szakácsnéval.

Harmadnap is járták még!

A saroktól-sarokig elnyúló hosszú asztalnál azonközben az örömapa borozgatott régi barátaival. A zshivajon át is köszöntőt mondtak egymásra, köszöntők végén fölálltak valamennyien az asztalnál, összeütötték poharaikat s olyankor annyit mondtak fennszóval:

— Az Isten tartson meg mindnyájunkat, hogy még sokszor örvendezhessünk egymásnak!

... Harmadnap délelőtt is zengett a ház. E délelőttön, mialatt Péterke szelíden szunyókált a kucikban, Sanyi kilopódzott a házból s nem állt meg, csak a tölgyes túlsó szélén.

A tölgyes szélén zszibongó fejjel andalodott el sokáig. Mert előtte feküdt a Tót Lapály ezer télutói szépségével...

Fehér volt a táj, egészen a munkácsi hegylányig, mely — félig a láthatár alá süllyedve — szunyókált a végtelenségben. És a fehérben vakító táj legtávolabb északi pontján a Vihorlát ugrott ki és oromlott a felhőkön túlra.

A csúcsok hósapkái szikráztak.

IX.

Észrevétlenül tavaszodni kezdett azért. S erre az időre esett Mudrony József csúf összecsapása Barczali Gáborral.

Mert előbb is fenekedtek már egymásra. De ami ezután következett még! Erre az összecsapásra nyilvánvalónak tetszett mindenki előtt, hogy előbb vagy utóbb, az egyiknek azonban pusztulnia kell a másik elől.

Ámde addig sok minden esett még, amit annak rendjében szeretnénk elmondani.

Amint tavaszodó levegő lengett volna be a Bodrogköz feől, napközben vidáman sütött a napocska, estetájt pedig különös alakzatú párák szálltak föl a Ronyva kiöntései fölött. Itt-ott fel-felbukkant egy magános gólya is, amint nevetnivaló komolysággal lépkedett a vasúti őrházon túl. A nagyutcán száradó gyalogutacska támadt a népek járáskeleése nyomán s a gyerekek megpróbálták, hogy mezítláb futkossanak fel és alá a gyalogösvényen. Mudrony Sanyi is lerántotta egyszer a esizmáit, de hideg volt még talpainak a gyalogút. Különben is meglátta az édesanyja s kérlelő hangon mondta neki:

— Húzd fel a esizmácskádát, fiam, mer meg tanálsz fázni alulrul s akkor beteg leszel. Mán pedig tudod magad is, hogy sokba kerül a patika.

Mudrony Sanyi visszahúzta hát az apró esizmákat.

Tetemes idő telt el a Szopkó Miska bácsi lakodalma óta, amely olyannak tűnt föl már csak Sanyi előtt, mint egy fakult álomkép. Szopkó Miska bácsiról azóta is annyit hallott mindössze, hogy az esküvő után nyomban igásnak állt be a hardiesi molyván s olyan kedve volt, hogy szakadatlanul dolgozott a tavaszi szántás közben.

Mert megjött a tavasz. Visszavonhatatlanul pedig!

Pacsirta trillázott a kertek alatt s fúrta magát egyenes irányban a kék mennyei magasságba. És ahogy déli irányból egyre sűrűbben lehelte befelé a tavasz, a Setéth Miklós földbirtokos úr fogatai is mind a mezőre vonultak ki, ugyanakkor a tótok is tavaszi munkához sereglettek föl a határban. Csak a boeskoros nemesek nem dolgoztak semmit, akik fenhéjazva vallották magukat reformátusoknak s ez okból lenézték a tótokat.

A boeskoros nemesek, ámbár nyole-tíz holdacs-kájukon meg a hét girhes szilvafán kívül alig volt egyebük e világban, az egyetlen szolgálóval végeztették a munkát, ők maguk pedig naphosszat a tornácon üldögéltek pipázva avagy nagyhencegve álltak ki a kapujokba s ott lopták a napot, nem bírva az úrhatnámságukkal. Mudrony József sem igen dolgozott ezidőtájt, de pusztán azért, mert nem akadt munkája. Ő viszont a kurtanemesek ellen forrt, akik származásra fölötte álltak, de épúgy megvetette a parasztokat a faluban. A helyett egyre inkább érezte sürgető szükségét, hogy azt a kis számadást elintézzék Barezali Gáborral. Először csak a magányos szolgáló jószíve ingerelte, egy idő óta azonban valósággal forrt benne a méreg, amiért Barezali Gábor karácsonyra rázúdította az apósát, úgyszintén Vajda Györgyöt, aki előtt mukkanni sem mert. Mert ahogy azóta is többször átgondolta magában a dolgok összefüggését, napnál világosab-

ban látta, hogy csak a lenézett igáslegény iehetett, aki titokban levelet írt a hardicsi molyvára, hogy siessenek a segítségére Mudrony Józsefnének, ennek a szerencsétlen és elhagyott léleknek, amíg nem késő.

De egyébként is kezdett visszaváltozni ismét Mudrony József, hiába fogadkozott annyira Vajda György sógorának.

Hetek multak el a Szopkó Mihály menyegzője óta s még több ideje múlt, hogy Mudrony József végleges javulást ígért az apósának. Újabban híre volt megint, hogy mindsűrűbben bukkan föl a kulcsárné lakása körül s egyszer azon kapta valaki, hogy miközben lefelé haladt volna a lépcsőkön, kezefejével a bajuszát törülgette óvatosan, mintha előzően jól beevett volna a kulcsárnénál. Aki azonban alaposabban átgondolta a dolgokat, nem ütődött meg rajta, ha Mudrony Józsefet a kulcsárné kosztja húzta maga felé, miután odahaza aligha kapott egyebet paszulycsuspájznál.

Sanyi egyszer csak arra riadt össze és pedig fájdalmas szomorkodással, hogy a vén Tománé, aki botra támaszkodva járt, mióta Mudrony József úgy kívágta a házából, ami miatt görbe szemmel nézett reá Bacsik Mihály is, már mint a Tománé veje, szóval, hogy Tománé újból be-besántikál a házuk pitvarába s ott ingerülten sugdos a sajnálatraméltó fiatalasszony fülébe:

— Hallgassék rám, lelkem-galambom, a vén Tománé ojan asszony, aki már három urát dugta föld alá, tehát nem szopja az ujjából, amit mond. Haggya itt azt a cudar alakot avval a pizok nőszeméllyel együtt! Egy ijen szép fiatalasszony, mint maga, lelkem, kaphat akár tíz különb férjet is...

S a közben óvatosan sandítgatott kifelé a pitvarból, hogy valamelyik égtáj felől nem közeledik-e Mudrony József a magábafojtott indulatával? Mert

abban az esetben bizonyos lehetett: úgy rúgja ki a sziszegő Tománét, hogy lapáttal sem tudják többé fölszedni a földről.

Tománé ilyen lázításai mind gyakoribbak lettek az utóbbi időben. Mudrony Józsefné, szegény, nagy szerencsétlenségében könnyes szemmel sóhajtot föl ilyen alkalmakkor:

— Hisz ne vónánk csak annyira földhöz ragadva ebbe a nyomorúságba... De így mozdulni se tudok! Itt van oszt ez a két apróság is! Meg ha itt hagynám ezt a magával nem bíró embert, az egész Vinkócon meg a hardiesi molyván mindenki csak énrolam beszélne... Meghalnék szégyenembe!

Tománé azonban lebirhatatlan méreggel rázta a fejét:

— Vigyázzék, lelkem-galambom, aszmondom én magának! Mer az a hitvány ember még nagyobb komizságot fog csinálni magából... Van szeme a vén Tománénak, de esze is van!

— Istenem! Istenem! — sírdogált Mudrony Sanyi édesanyja. — Csak el tunnám szánni magamat valamire ebbe a nagy bajomba...!

Sanyi azonban mindritkábban lehetett csak szem- és fültanuja ezeknek a besurranó látogatásoknak, mert azon a tavaszon az iskolába járogatott már el. Nem volt még rendes elsőosztályú tanuló, mindössze Annus kisasszony vitte magával reggelenkint kézenfogva. Hogy ne tétlenkedjen odahaza!

Ez pedig így történt.

A szép tanítókisasszony két hete járhatott már föl az iskolába, ahol is teméntelen türelem s még több jóság között igyekezett a tudományok alapelemeiből a kemény kis kobakokba beleverni valamit, amikor egy délután, könnyű vállkendővel a nyakában, átszaladt Sanyiékhoz:

— Jónapot kívánok, édes Mudrony néni! Hogy

vannak? Rég nem jártam maguknál, de tudja, most igen el vagyok foglalva, mert én tanítok az iskolában. Szikora tanító úr ugyanis betegszabadságon van őszig... Mi az újság, édes Mudrony néni?

Mindezt kipirultan, egy lélekzetre mondta el. Mudrony Józsefné a közben kötényével letörölte a hosszú faládát s helyel kínálta meg a kedves teremtest:

— Tessen leülni nálunk, Annuska! Hogy mi az ujság? — s felsóhajtott. — Istenem, semmi jó... Hát oszt, hogy esik Annuskának a tanítás?

— Köszönöm, Mudrony néni, nagyon jól — mondta leírhatatlan boldogsággal. — Mindennap tízszor is benyit hozzám a tanító úr s a legnagyobb mértékben meg van velem elégedve.

A fehérarcú mama kötekedve fenyegette meg a mutatóujjával:

— Nono, oszt mit szól hozzá Pali úrfi?

— Mulat magában a tanító úron — felelt mosolyogva a leány. — Tetszik-e tudni, Mudrony néni, hogy Kisasszony-napkor meglesz az esküvőnk?

Mudrony Józsefné örült a hírnek:

— Hála Istennek, esakhogy! Hát Pali úrfi beszélt már a gróf úr öméltóságával?

— Beszélt! — bókolt rá Annus kisasszony. — A Mária-tanyán fogunk lakni, az erdőmérnöki lakban, meg a fizetését is fölemelik akkorára. Csakhogy ez most még nagy titok, hát lakat legyen a száján, kedves Mudrony néni! Nem szeretném, ha időelőtt tudná meg Szikora tanító úr...

A fiatalasszony egyszerre komolyra vált:

— Nyugodt lehet énfelőlem, Annuska... Hát mégis igaz lehet, amit a népek beszélnek, hogy a tanító úr szerelmes Annuskába? De mér nem néz ki magának idősebb lányt?

Annus kisasszony ártatlan rosszalkodással kulcsolta össze a kezét:

— Tehetek én róla, Mudrony néni? Különben azért jöttem, tessék ezenül velem engedni az iskolába Sanyit. Legalább tovább is tanul valamit mellettem, aztán nem leszek annyira egyedül. Ő az én legkitartóbb lovagom, aki mindig készen áll a védelmemre... Hát jössz-e, Sanyika?

— Megyek, Annus néni — szólt alig takargatott örömmel Sanyi, akit az aggasztott csupán némileg, minek szereti Annus nénit a tanító úr, amikor Annus néni Pali úrfinak lesz a felesége...? Sehogysem ment a fejébe.

Péterke ott játszadozott eközben az asztal lába mellett. Amikor hallotta, hogy iskolába készül a bátyja, fölnézett rá és annyit mondott, halálos komolyan:

— Cat mennyél az isztolába, ott mindid vejni fodnad téded!

— Mit mondtál, te buksi? — nézett rá meglepetve Annus kisasszony.

Péterke megismételte:

— Az isztolába mindentit cat vejnet a pájszávaj...

— Jaj, te babszem! — kacagott a leány és össze-vissza csókolta a legényke haját. — Nőjj nagyra, kisfiam! De hiszen te is jární fogsz majd iskolába, ha nagyobb leszel valamivel!

Péterke összehúzta a szemöldökét:

— Én szohasze nem fodot menni isztojába, mejt ott mindid cat vejnet... Én jatatosz jeszet!

— Lakatos leszel? — s a nagy és szép leánynak könnyes lett a szeme, annyira kacagott. S másodszor is összecsókolta a legényke kócos fejét.

Ilyen előzmények után történt, hogy Mudrony Sanyi járogatni kezdett az iskolába, mely dombon állt, közel a református templomhoz, egymagában.

Áll ma is az iskola még, de üres a kopott és kicsi tanterem! Elmentek belőle a régi elemisták,

elment egyszer a tanító úr is, mert olyan szerencsétlenségbe esett Magyarország, hogy zokogni kezdett minden ember... Új hódítók szállták meg a falut, új iskolát emeltek az alvégen, ahonnét egy új nemzet dalai esendülnek ki, ha énektanítás van. A régi iskola pedig áll-áll a tetőn, a szű egyre dolgozik a mestergerendában s egyszer kettéroppan a mestergerenda, aláomlik az egész épület. Az egykori nebulók és az egykori tanító úr pedig soha-soha nem fognak megtérni a régi iskolába...

Jaj, Magyarország!

Attól a naptól kezdve, hogy először fogta kézen és vitte magával Annus kisasszony, minden délelőtt ott ült Mudrony Sanyi az első fiú-padban, szélről s komoly szemmel figyelt az Annus kisasszony minden szavára. De volt is mit hallania! Minden délben megzavarodott fejvel tért meg haza, mialatt a szép tanítónéni fogta a kezét s úgy adta át odahaza az édesanyjának... Annus néni egész délelőtt föl és alá járkált a kicsiny tanteremben, a táblánál magyarázott avagy mesét mondott az apróságoknak. A kisfiúk elbáméskodtak olyankor, a pöttöm-leányok viszont, akiknek kurta kis varkoesba volt fonva a se-színű haja, bele-beleketnyeleskedtek az előadásba s olyankor fel-felmosolygott rajtuk Annus kisasszony. Máskor énekbe fogtak s ugyanegy pillanatban visített fel mind az öt osztály:

*Este van már, késő este,
Pásztortüzek égnek messze...
Messze tájon, más határon,
Az alföldi rónaságon...*

Mudrony Sanyi is ott dűnnyögött olyankor szélről. Annus kisasszony vezette a dalocskát csengő hangon s az apróságok utána. Kis fekete páleika

volt az Annus néni jobbkezében, fehér esontfoglaltal a végén, azzal vezényelt. És olyan, de olyan szép volt ilyenkor Annus kisasszony, hogy Sanyi érezte: majdnem úgy szereti őt, akár az édesanyját. Annus néni az első dalszakocska után továbbénekelte s a kicsinyek vitték utána, de hogy:

*A faluban minden csendes...
Még az éjmadár sem repdes...
Nyugodalom lakik benne,
Mintha temetőhely lenne...*

Mudrony Sanyira elmondhatatlan varázssal volt ez az árva dalocska... Olyankor látta magát képzeletben ismét, amint kis házuk agyagtornáckáján üldögél az őszeleji estében s a pálházai hegyek oldalából pásztortüzek csillognak feléje lankadatlanul... Olyankor égő vággyal sóvárgott el a pásztortüzek után... De hová lettek akkorára a tavalyi pásztortüzek?

A közben megérkezett a tavasz is!

Most már mezítláb futkosott minden gyerek, ha az egyes tanórák végén tízperces szünetek következtek. Mudrony Sanyi is levetette a csizmáskát. Ő azonban keveset szaladgálhatott a többiekkel, mert a legtöbbször kézenfogta Annus néni s úgy vitte sétálni magával. És Sanyi ebben az emberke korában is megérezte, hogy Annus néni azért hurcolja őt, mert mintha védelmet keresne nála. Mintha félt volna keveset a tanító úrtól.

Hisz alig volt tízperces szünet, hogy Szikora tanító úr hozzá ne esatlakozott volna Annus kisasszonyhoz. A tanító úr beszélt többnyire, Annus kisasszony pedig hallgatott, sőt nem egyszer lehajtottá hozzá a fejét is. Mintha nem mert volna ránézni a tanító úrra, avagy mintha egészen máshol járt volna égő gondolataival. Szikora tanító úr kü-

lönös dolgokról beszélt ilyen alkalmakkor. Egyszer azon merengett el például, hogy ma már rég házasember lehetne, ha meg merté volna kérni azt a gróf-kisasszonyt és ha feleségül ment volna hozzá Clarisse kontesz, akibe szerelmes volt... Erről a konteszről előbb is hallott már Mudrony Sanyi minden esetben bosszankodott, miért nem kérte meg a grófi leány kezét a tanító úr s miért nem lett felesége a tanító úrnak? Most legalább békében hagyná Annus nénit!

Mert azt látta, hogy Annus néni bánatos lesz, valahányszor együtt kell sétálnia a tanító úrral. Dehát úgy látszott, kénytelen volt beletörődni... Rendszerint az iskolakert oldalában járkáltak föl és alá, melyet példánykertnek is mondtak. A pázsiton járká'gattak, miközben Annus kisasszony maga elé szótlanzkodott.

Hanem egyszer mégis megszólalt. És ahogy kitérte volna a szívét, Szikora tanító úrnak annyira melege lett, hogy akkor az egyszer feltűnő hamar ment vissza iskolai lakásába, miközben szokatlanul élénken kapkodta a lábát.

Ez pedig így történt.

Meleg tavaszi délelőtt volt éppen s Szikora tanító úr, Annus kisasszony meg Mudrony Sanyi valamivel messzebbre találtak elsétálni, mint egyébként. Egészen a templomdomb legtetejéig, ahonnét elragadó kilátás nyílt eléjük. Kelet felől a rejtelmes tavarnai erdő szegte be a láthatárt, a mögött — dél felé némileg — a legmagasabb iharosi hegyesúcs rajzolóddott ki az égre, melynek tetejéről valami ceruzahegy-féle szűrő dolog bökött ki. Sanyi tudta már hallomásból, hogy a hegy neve Csókás és hogy valami messzelátó van rajta. A parasztok így mondták legalább... Északon a kassai hegyek vonulata nyú't ki s lábuk alatt, a tavarnai völgykatlanban, a Mária-tanya pihent békén. A lemergi nagy or-

szágút haladt el a Mária-tanyánál, köröskörül ritkás vadkörtefák voltak szerteszórva, széles tisztásokkal. A tanya túlsó oldalából előkandikált az erdészlak piroscserepes tetőzete, félig már az erdő szélébe rejtve el...

Tavaszi volt, ujjongó tavasz. Pacsirták trilláz-
tak a vetések fölött.

Ahogy megálltak volna a templomdombon, a tanító úr átszellemülten tekintett körül s kissé pa-
tetikusan szólalt meg:

— Nincs magasztosabb Istenháza, mint a Ter-
mészet nagy temploma! Minden egyes alkalommal
újra meg újra tapasztalni vagyok kénytelen ezt az
örök igazságot!

Itt azonban abba is hagyta. Rájött ugyanis,
hogy Annus kisasszony nem figyel oda, ahelyett
jobbtenyerét a szeme fölé ernyőzve, mélyen meg-
hatva néz a Mária-tanya irányába, miközben bal-
kezével a Sanyi kezét fogta. Szikora tanító rosszat
sejthetett abban a pillanatban, mert kemény pines-
kalapját méginkább a szemébe húzta le, aztán olyan
ingerült mozdulatot tett, hogy két lapockája között
repedésig feszült a fényesre kopott zsakett. S alig
tudta türtőztetni magát, ahogy megszólította a
leányt:

— Mit néz annyira, Annuska nagysád?

— Az erdészlakot nézem, tanító úr — mondta
Annus kisasszony a nélkül, hogy kimozdult volna
előbbi helyzetéből. Mintha megbabonázták volna:
nézte-nézte azt a pirosan kikandikáló tetőzetet.

Sanyi megfigyelte ugyanakkor, hogy a tanító
úr még mélyebben húzza szemébe azt a kemény-
kalapot s a hangja is mintha gúnyba fordult volna
némileg:

— S miért nézi annyira azt az erdészlakot,
Annuska nagysád?

A leány nem felelt.

Szikora tanító úr várt két pillanatig s akkor egyre fokozódó izgalommal ismételte meg a kérdést:

— S miért nézi annyira azt az erdészlakot, Annuska nagysád?

Itt már a gyöngyvirágarcú kis tanítónő sem tettette magát többé. Szembeállt a tanító úrral. Nem dacoskodva, inkább alázattal. Összekulcsolta a két kezét és míg könnyek csillantak meg a szemében, meg-megremegett hangja Szikora tanító úr felé:

— Azért, tanító úr, mert szeptembertől ott fogok lakni: Kisasszonynapján lesz az esküvőm Pálival... Istenem, Istenem, én leszek akkor a világ legboldogabb fiatalasszonya!

— Á, hát ennyire vagyunk már? — kiáltott föl ingerülten a tanító úr. — Hisz akkor részemről kómikumba fülő eselekmény minden további erőlködés! Ajánlom magamat!

És sarkonfordult.

Sarkonfordult s faképnél hagyta Annuska kisasszonyt meg Mudrony Sanyit. S nevetségesen ható lábkapkodással sietett a iakása felé, miközben bús hevély feszítette belülről a mellét.

Annuska visszamaradt Sanyival s először úgy maradt állva, mintha szélütés érte volna. De aztán megtörölte zsebkendőjével a szemét s kézenfogva apró lovagját, lehajtott fejjel indult meg visszafelé a tanteremnek.

Új óra kezdődött odabent!

Szikora tanító úr azonban nem sokáig maradt el. Mert úgy félóra múlva — ami pedig ritkán volt szokása — benyitott a tanterembe. Éppen a harmadik osztály felelt számtanból. A tanító úr arcán tagadhatatlan szigor látszott s így kezdte, hivatalos hangon:

— Kedves kartársnőm, kíváncsi lennék a tanulmányi előmenetelre!

— Kérem — hajtotta le a fejét a megrebbent leány.

Szikora tanító úr mintha megbánta volna előbbi rideg fellépését, mert valamivel enyhültebben szólt:

— Csak folytassa, kérem, kedves kartársnőm!

A kis tanítónő folytatta tehát s egy szöszeke kis'ányt próbált feleltetni éppen, miközben meg-simogatta az apróság haját. Meglátta ezt a simogatóst Szikora tanító úr s hivatalos hangon jegyezte meg:

— Több szigort kérnék, kedves kartársnőm... Több szigort!

Annus kisasszonynak lecsüggedt a kiskontyos feje erre a hivatalos korholásra s nem szólt semmit. De talán nem is mert...

... Ebbe az időbe esett, hogy Mudrony József csaknem vasvillára ment Barczali Gáborral, aminek előzményei is voltak természetesen.

Enyhe tavasznapok következtek s egy ilyen tavaszi délutánon Mudrony Sanyi a méltóságos képviselő úr kertjén haladt át barátjával, Stefán Bélával, aki másodszülött fia volt a kertésznek, mint tudjuk. Stefán Béla magától csatlakozott Mudrony Sanyihoz, akit valami ügyben Csalma Máté bácsihoz küldött az apja... Most már tudom! Azért küldte le az apja, hogy Csalma Máté bácsi nem tart-e velük harmadnap az ujhelyi vásárra? Sanyit földöntúli boldogság öntötte el e napon... Mert úgy beszéltek meg a szülei, hogy őt is magukkal viszik a városba, amelyet soha még nem látott és hogy olyan úrfis ruhát vesznek neki is ezúttal, amilyenekben a nemesi gyerekek jártak...

Álmainak álma volt: meglátni egyszer a várost!

Hisz a messzeségből látta nem egyszer, ha felmászott a gyümölcsösük végében kiugró nyakaskörtefára. Ott feküdt a város a kúpalakú hegyek

tövében, három tornyával, sejtelemszerűen és ha sütött a nap, ezüstös fények játszottak a házaival s templomtornyaival... Mudrony Sanyi egy mélyet sóhajtott olyankor s félóráig is elnézett egyfolytában abba az irányba, ahol színek és fények kergetődtek a város épületeivel. S olthatatlan vágy fogta el ilyen esetekben, menni-menni nagy messzeségekbe, ismeretlen városokba, idegen népek közé s baktatni távoli országutak vándoraival... Reménytelen álma volt, hogy közelebbiről is meglássa egyszer a várost, mikor a szóbanforgó napon így szólt hozzá az apja:

— Ugorj csak le Csalma bácsiékhoz, hogy holnapután nem mennek-e be ők is az ujhelyi vásárba? Mer most te is velünk fogsz gyönni, ruhát veszünk neked... Péterke Párnahajéknál marad addig.

És mert Sanyi édesanyja éppen nem volt bent a szobában, apja így füzte tovább a gondolatmenetet félhangon, inkább csak magának:

— Legalább elbeszélgetnénk keveset a Nyúlban.

A beavatottak sejtették körülbelül, hogy az ilyen beszélgetés ivást jelent a valóságban.

No, nem kellett Ujhelybe sem sietni s mégis ivott rövidesen... Feszt pedig!

... Sanyi tehát a méltóságos képviselő úr kertjén haladt át legjobb barátjával, Stefán Bélával, aki önként csatlakozott hozzá, hogy elkíséri Csalma Máté bácsiékhoz és onnét vissza, hazáig. Ámde a szivattyúskútnál, mely a kert egy elhagyatottabb részén állt s csak ritkán használták már, meg kellett torpanniuk...

Visszatorpantak, mivel egy piszkos zacskó hevert a lábuk előtt. Első tekintetre látszott, hogy nem üres a zacskó.

Stefán Béla kapott lélekzethez először, fél-lépést tett előre, lehajolt s fölemelte a zacskót. Ránézett Sanyira s annyit mondott ijedten:

— Van benne valami, mer nehéz . . .

Dobogó szívvel ültek le a kút mellé s kioldották a zacskó száját. De elhültek attól, amit találtak! És csak pillanatok mulva tudtak magukhoz térni:

— Mennyi pénz!

Mert tele-volt pénzzel a zacskó. Volt ott fehér pénz meg barnásvörös pénz annyi, hogy azt talán nem is lehetett volna összeszámolni! Mudrony Sanyi és Stefán Béla abban a tanulatlan korában nem tudta még, melyik pénzdarabnak mi lehet az értéke s ezért tanáestalanul néztek össze az első pillanatban . . .

— Mit csináljunk most? — kérdezte Sanyi.

Stefán Béla praktikusabb gondolkozású lehetett már, mert így válaszolt:

— Megosztozunk rajta!

S meg is egyeztek testvériesen, hogy amennyi pénzt kap az egyik, ugyanannyit kap a másik is. Egyformán fehérét és barnásvöröset. Mivel pedig a fehér pénzek között különböző nagyságúak akadtak, volt annyi eszük, hogy kétes esetekben mindig két egyformát illesztettek össze s az egyik lett ilyenkor az egyiké, a másik a másiké. Sokáig, igen sokáig húzódtott el ez a munka, de megfélekeztek testvériesen. Már éppen föl akartak állni, mikor a bokrok mögül közeledő lépéseket hallottak az utacskán. Abban a szempillantásban — rosszat sejtve! — az oldalbokrok közé surrantak ők is és dobogó szívvel kezdték figyelni: mi lesz mostan?

Az lett, hogy míg a bokortól eltakarva kukultak ketten, a kút körüli terecskén hirtelen csak felbukkant Barczali Gábor. Olyan maga elé bukó fejjel jött, mintha keresgélt volna valamit a földön. A két gyereknek a torkáig vert föl a szíve s megrettent, nagyranyílt szemmel leskelődtek, hogy mit akar itt Barczali Gábor bácsi, aki vagy nagy

búsulása miatt görnyesztette le oly mélyen a fejét vagy pedig — s ez látszott valószínűbbnek — inni talált előzően a kocsmában s ezért járt olyan botorkálva. Körüljárta a kutat, lábával belerúgott néhány nagyobb rögbe, szerencsére azonban nem nézett föl. Mert ha körülnézett volna kissé, az alig pattanórügyű bokrok között bizonyára észrevette volna a két gyereket, akik akkor már vacogtak a félelemtől.

Egyszer aztán maga elé dűnnyögött Barczali bácsi, olyan homlokkal, amelyről nyilvánvaló volt, hogy nagy szorulásban lehet.

— A teremtésit neki, hun ejthettem ki azt a zacskót? Pedig ember alig jár a kertnek ezen a részin!

Mudrony Sanyi és Stefán Béla rémulten nézett össze. Most már tudták, hogy Gábor bácsi a pénzt keresi a kert utacskáján végig s érezték, hogyha megkapná most őket a bácsi s kettejüknél találná a sok pénzt, talán ott helyben beléjük fojtotta volna a lelket.

Mocanni sem mertek. Csak a fogaik kocogtak. De szerencsájük volt megint!

Barczali Gábor ugyanis — nagyratágult szemivel, hosszú és hasas törzsével, kurta lábaival és szuszogó orrával — továbbbotorkált a kert utacskáján, ellentétes irányba, ők ketten pedig először óvatosan, négykézláb kimásztak a bokrok közül s akkor kipattantak és — aló!

Csak a kert déli kőfalánál álltak meg, hogy fújjanak egyet. Holtfáradtak lettek a futásba, mert kabátjuk két zsebét nagyor húzta lefelé a sok fehér meg vörös pénz. Sanyi most már nem mert Csalmáékhoz menni, mivel tartott tőle, hogy Máté bácsinak föltűnik esetleg a két lehúzott zsebe s ezért, miután falevél alá kaparták el az üres zacskót és miután megfogadták egymásnak, hogy a dologról

az apjukon kívül senkinek nem szólnak a teremtet világon, újból nagy kerülőt tettek a kert hátában, hogy észrevétlenül surranhassanak el hazáig.

S ekkor újabb meglepetés érte őket:

A kert északi kőfalához közel ugyanis, az üvegház előtt ugyanegy pillanatban vettek észre apjukat. Mudrony József és Stefán kertész mélyen elmerülve tárgyalt éppen valamiről... A két legényke futva érkezett el az üvegházig s ott kifútan kezdtek hadarni:

— Édesapám, sok pénzt találtunk, oszt megosztokdunk rajta egyformán!

— Oszt Barczali bácsié lehetett a pénz, mert kereste a szivattyúskútnál, mi pedig elbujtunk a bokrok közé! — darálta a másik.

Össze-vissza lihegett a két fiú, ám annál nagyobb hidegvérrel ítélte meg a helyzetet Mudrony József meg barátja, Stefán kertész. Mudrony József ugyanis a Sanyi fia két zsebébe nyúlt bele s valami három teljes marékkal szedvén ki a pénzt, a saját nadrágzsebébe helyezte át. Szó szerint úgy tett Stefán kertész is a fiával.

Akkor megszámozták a pénzt s csodálkozásuknak adtak kifejezést, hogy a két gyerek, aki még nem ismerte a számjegyeket, mi módon tudott megosztokodni annyira egyenlőn? Akkor aztán komolyan nézett Mudrony József a Sanyi fiára s megfenyegette szelíden:

— Oszt hallgassál, fiam, még az anyád előtt is! Merha el tanálna járni a szád, hátrafordítom a két lábadat! Megérttetted?

— Igenis, kedves apám — válaszolt szorongva Sanyi. Mert az édesanyjának is szeretett volna adni a pénzből. Ezek után tudta azonban, hogy hallgatni kell örökre és hogy édesanyja soha semmit nem fog hallani a dologból.

Stefán kertész ugyanakkor Béla fiához intézte komolyan a figyelmeztetést:

— Oszt hallgassál te is az anyád előtt, oszt pszt maraggyál haláloed napjáig! Merha eljárna a szád, a falhoz tanállak odakenni!... Iszik az anyád a nélkül is eleget!

Stefán Béla szintén örök hallgatást fogadott meg apjának.

Akkor aztán Mudrony József meg Stefán kertész megindult a kerten át, egyenes irányba, a Groszmann Jakab korlátlan italkimérésének.

A virágágyak körül megpillantották Cser Mihályt, a Bodrogtöböl fölkerült lingár hetest. Nagy piják volt Cser Mihály, olyan katonasor előtt álló dologkerülő mihaszna, akinek fél fogsora máris hiányzott, mivel löccsel verték ki Lukán vagy hol is.

Mudrony József magához intette Cser Mihályt:

— Gyere csak, Miska!

— Tessék, Józsi bácsi — sietett hozzá Cser Mihály, akinek ha inni kellett egyszer, olyan nyelletei voltak, hogy akár malomkereket hajtottak volna meg.

Mudrony József így szólt ekkor a heteslegényhez, mialatt Stefán kertész hangtalanul helyeselt hozzá a fejbó'intásával:

— Taresál velünk! Felhajtunk egy kis drót-szeget.

— Egy vasam sines, Józsi bácsi — hebegett Cser Mihály.

Mudrony József fölényesen intette le:

— Ne töröggyél azzal, ha híjlak!

Ilyen előzmények után történt, hogy — ők hárman — nem álltak meg előbb, csak a Groszmann Jakab kocsmájában. Mudrony Sanyi és Stefán Béla kívül maradt persze.

Mi lett ebből aztán!

X.

Nagy lingár volt ez a Cser Mihály. Most is, a helyett, hogy hazamenetelre nógatta volna Mudrony Józsefet meg Stefán kertészt, még hízelgett nekik, hogy jókedvükben járván, minél többet fizessenek.

Azok pedig fizettek!

Mudrony József akkor már azt a fenyegető dalt fújta, hogy még ma este zsandárvérben fűreszti az bicskáját, mi közben jobbkeze mutatoujjával kedélyeskedve integetett belé a levegőbe. Fahangon kísérte őt s kissé le-lecsúsztatva a taktusról Stefán kertész, minthogy fahangja volt. A kertész különben inkább kedvelte rusnyák szü.őföldje bánatos csengő dalait, Mudrony József azonban nem tűrt meg egyebet magyar nótánál és így Stefán kertésznek is — kénytelen-kelletlen — alkalmazkodnia kellett.

Éppen azt a legénykedőt vitték, a mestergerendáig:

*Engem hívnak Fábián Pestának,
Kiállok én tizenhat zsandárnak...*

Hej, micsoda kedvük támadozott azután még! Mert ittak feszt. Mudrony József újabb liter bort rendelt, miután a pálinkáról borra tértek át, szódával. Az alantas számítású Cser Mihály, hogy minél inkább tehesse a szépet a két gavallér úrnak, így kezdte váratlanul, Mudrony József felé fordulva:

— Hát azt hallotta-i, Józsi bácsi, hogy eccer belefujtam az üvegfurulyába?

— Hagy hallom! — intett neki a szemével Mudrony József, miközben kidüllesztette a hasát s újabb kurtaszivarra gyujtottak rá. Mert akkor már

füstöltek ők ketten, Cser Mihálynak viszont drámacigarettát rendelték a zsidónál.

— Tavalyelőtt tavaszon történt, mikor a Hegyközbe jártam...

S el akarta hitetni a két emberrel, hogy mikor a Hegyközben járt, megfordult a Három-Hutában is, ahol éppen akkor készítették el az első üvegtilinkót nagysuttyomban, mivel az ilyen tilinkók gyártása köztudomás szerint tiltva van Magyarországon Mátyás király uralkodása óta. Nos, — állította Cser Mihály — ő maga ott helyben belefujt az üvegfurulyába, de bár ne tette volna a számár fejével! Mert oly fájdalmas és szivetszomorító hangok jajgattak föl a furulyán, hogy annak a hutatulajdonos grófnak a kisasszony-leánya, aki az apjával együtt történetesen jelen volt a próbánál és akit reménytelen szerelem apasztott, az észvesztő hangokra nyomban megbolondult. Úgy kellett felszálítani Pestre, a leghíresebb doktorokhoz...

— Magam is majd megvesztem attul a furulyátul — fejezte be előadását Cser Mihály. — Azótátul oszt megint tilos üvegfurulyát gyártani Magyarországon, mer rendeletbe adta ki Ferenc József őfelsége...

De itt már kifakadt Mudrony József is:

— Pizok hazug vagy, te Miska! Mer van nekem egy sógorom, tán ismered is, Szopkó Mihálynak hijják. Ez a sógorom beszélt nekem eccer errül az üvegfurulyárul... A szemibe mondtam neki, hogy lódít... hát még te!

Cser Mihály esküdözni kezdett, hogy nyíljon meg alatta a föld, ha hazudott volna, ámde akkor újra töltött a poharakba Mudrony József s rászólt Stefán kertészre meg Cser Mihályra:

— Igyunk!

Ittak hát, letörölve kétfelől a bajuszukat... Ámde akkorára híre futott mindenfelé a nagy vi-

gadozásnak, senki nem tudta megérteni azonban, honnét szerzett ennyi pénzt Mudrony József meg Stefán kertész? Cser Mihályt nem vették számításba, mivel róla sejtették körülbelül, hogy csak potyázik.

És így történt, hogy egyszer csak belobbant az ivóba Stefán kertész felesége, aki nem vetette meg a tütüt és saját két szemével látván, hogy laposan pislog immár a férje, rántott egyet a vállán:

— Ha te úgy, én is úgy!

S intett Groszmann Jakabnak, hogy adhatja. S nyomban nyelve alá öntött a keserüből. Nem egyszer, de háromszor s akkor, mint aki legjobban végezte dolgát, fesztelenül szólt oda az urának:

— Csak folytasd, te feneketlen hordó!

S kilibbent az ivóból.

Azok hárman tovább beszélgettek. Stefán kertész meg Cser Mihály már-már azon gondolkozott, hogy hazafele készülődik el, de akkor leintette őket Mudrony József, miközben egyet csuklott:

— Minek sietnének annyira? Az ember olyan ritkán gyöhet össze a jóbarátaival, hogy meg kell becsülni az alkalmakat.

S odaszólt a kocsmáros felé, aki a pult mögül hegyezett fület minden szavukra:

— Aggyék még egy üveggel, Groszmann! Szódat is hozzá!

... Alkonyati színek kezdtek már lilásodni az iharosi hegyek lába alól, a Ronyva tocsogói fölött viszont tavaszi párák kezdtek felgyülekezni, fantasztikus alakzatokban. Nagy elvétve keservesen ki-nyújtott kakasszó hallatszott a felvég irányából. Csend volt, nagy csend, különösen az elhagyatott templomdomb táján.

S ezt a esöndet hallgatta Mudrony Sanyi meg Stefán Béla is, rémüldöző füllel.

Mert azóta, hogy mindkettőnek édesapja a kocsmába tért volna be Cser Mihállyal, nem mertek hazamenni. Nem tudták, mitévők legyenek? Először a méltóságos képviselő úr nagy kertjében csatangoltak össze-vissza s arról suttogtak félhangon: szóljanak-e a talált pénzről legalább az édesanyjuknak? Hosszú tanácskozás után abban állapodtak meg, hogy hallgatni fognak egész életükben. Még Stefán Jancsinak, a Béla bátyjának sem árulják el nagy titkukat. Egyelőre azonban nem mertek lemenni még tájékára sem a nagyutcának, mert attól remegtek össze minden pillanatban, hogy találkozni találnának esetleg Barezali Gáborral s Gábor bácsi, akinek félévi keresete veszett oda, arcukról olvasná le a valóságot... S talán meg is fojtaná őket akkor!

Így hát össze-vissza kalandoztak a nagy kert görbe utacskáin s akkor rezzentek össze, mikor a fenyvesbe értek föl, mely már a dombon feketedett. Mert a fenyves felé panaszosan elnyujtott jajgatás szállt koronkint a vágóhíd felől, mintha gyilkoltak volna valakit azon a környéken... Úgy gondolták mégis, hogy valami eltévedt vándorlegény ordíthat ottan jószívű keresztények segítségével, akinek halálos baja támadott az úton... Valamivel később kimásztak a kertkerítésen s dobogó szívvel nézték az alkonyati színekbe takaródzó tavarnai erdőt, amelynek legsűrűbb rejtekében állítólag zsványok tisztogatták a flintáikat, hogy adandó alkalommal beleduplázzanak velük a zsandárokba... Negyedóra múlva a Sutadombon kóvályogtak, a református templom körül s itt újabb ijedtség várt reájuk. Halomásból tudták ugyanis, hogy valahányszor be van csukva a templom, valaki lábujjhegyen járkal a templomtorony lépesőin. Az illető nyughatatlan lélek olykor ki-kitekint a kerek toronyablakon is, óvatosan pislantva körül a határban.

És akkor esziük nélkül kezdtek vágatni, egyenest a dombon álló iskola udvarának. Ott azonban kifúló lélekzettel kellett megtorpanniok. Mert az iskola agyagtornácából éppen akkor lépett ki Kónya János tiszteletes úr és vele Szikora tanító úr. Szemlátomást azon voltak, hogy a paplak irányába mennek tovább, amiből gyanította a két nebuló, hogy a pap bácsi előbb valami ügyben meglátogatta a tanító bácsit s a tanító bácsi most egy darabon — illendőségből — elkíséri a pap bácsit.

Ahogy azonban a két nekipirult arcú legényké megtorpant volna az iskolaudvaron, a tiszteletes úr meg a tanító úr is visszafordult. A tanító úr, aki — látásból — ismerte Sanyit, gyanakodva húzta össze a szemét:

— Hát ti mit kószáltok erre, ifjú barátim?

— A méltóságos képviselő úr kertjében játszottunk, tanító bácsi, kérem szépen — válaszolt a sapkáját lekapva és tisztelgő állásban Mudrony Sanyi.

Kónya János tiszteletes úr végignézte őket, aztán fejet csóvált:

— Lurcones impudentes!

A két gyerek visszafogott lélekzettel állt ott s újabb szívdobogás fogta el őket. Mert fogalmuk sem volt, micsoda nyelven szólhatott a pap bácsi, aki — latinul — haszontalan lurkóknak minősítette őket.

Kónya János lelkész és Szikora tanító úr akkor már — ügyet sem vetve a két apró legényre — megfordult és a paplak felé indult el a dombról, miközben valami abbamaradt beszélgetést folytattak. Mudrony Sanyi és Stefán Béla önkéntelenül a nyomukba szegődött s így minden szavukat hallhatták.

Kónya tiszteletes úr kezdte:

— Egyszóval, tanító úrnak az a benyomása, hogy a tanítókisasszony feltűnő vonzalommal viselkedik a Pali öcsénk iránt? No, remek egy fickó, azt már nem lehet tagadni!

Ezt az utóbbi mondatot azonban már csak magának mondta a tiszteletes úr.

A tanító úr, miközben hátul s különösen a lapockarészekén tükör gyanánt villant meg rajta a hétköznapi zsakett, legyintett:

— Fekete Pál ifjú barátom személye iránt nem csupán határozott vonzalommal van az Annus kisasszony, hanem megmondta nekem áperthe, hogy szeptember havának első felében törvényes hitvese is lesz Fekete Pál ifjú barátomnak... Mi lehetne itt a tennivaló, tiszteles uram?

A tiszteletes úr annyit mondott rá:

— Akkor kámpec mindennek, tanító úr! . . . Én, mint agglegény, nem igen ösmerem a női lélek mélységeit, mindazonáltal az az érzésem, hogy valóban kámpec itt a tanító úr további erőlködéseinek!

Pillanatra megállapodtak. Szikora tanító úron halálos elszántság látszott:

— Egyszer azért beszélek még Annus kisasszonnyal. Jelesül: fölfedem előtte midamaz előnyöket, amelyek joggal kecsegtetnék őt, ha nekem nyujtaná a kezét . . .

— Na! — tette hozzá a tiszteletes úr.

A Ronyva kiöntései fölött szálltak, egyre szálltak a párák. Valahonnét kolompzó hallatszott az estében.

. . . A paplak előtt Sanyi kezét fogott Stefán Béla barátjával s gyorsan igyekezett hazafelé.

Hanem a haranglábnál, mely szemközt állt a házukkal, egész csődület várta. A tömegben ott lehetett látni Bacsik Mihály szomszédot is, amint jobbkezevel élénken hadonászva magyarázott valamit, balkezeiben meg vasvillát tartott. Ugyancsak

magyarázott a másik szomszéd, Párnahaj János is: neki meg ásó volt a balkezeiben.

Sanyi is megállt a tömeg szélén s az izgatott szóbeszédből kivette, hogy Mudrony Józsefet meg Barezali Gábort úgy kellett szétverni, miután vasvillával mentek egymásra. Valahogyan úgy esett az egész (a dologban egyelőre senki sem látott tisztán!), hogy az a haszontalan Cser Mihály ittás állapotában össze talált botlani Barezali Gáborral és hogy, hogy nem, eljárt a szája a nyavalyásnak . . . E szerint valami olyat fecsegett volna, hogy teméntelen sok pénzt látott Mudrony Józsefnél meg Stefán kertésznél: őt is abból a pénzből itatták egész este előtt.

Barezali Gábor felbőszült erre az értesülésre s elhatározta, hogy — lesz, ami lesz! — most már szembe fog menni Mudrony Józseffel, aki ellen méreg fütötte minden tagjában.

Nem teketóriázott sokat!

Hazament, az istálló sarkából elékapta a vasvillát s fújva és fenyegetődzve indult meg a harangláb irányának. Épp a harangláb előtt álldogált Mudrony József s egyet-kettőt esuklott, mialatt fesztelenül váltott néhány szót két szomszédjával: Párnahaj Jánossal és Bacsik Mihálllyal. Bacsik Mihály azelőtt neheztelt ugyan Mudrony Józsefre, amiért oly esunyán repítette ki házából az anyósát, a vén Tománét, az utóbbi időben azonban tetemesen enyhült a kettejük közötti feszes viszony. Ámde amint vérbenforgó szemmel közeledett volna Barezali Gábor, s Mudrony József e'kapta félfüllel, hogy őt keresi halálra az igáslegény, annyit mondott:

— No, megájj!

Befutott az udvarra, a tenyérvni istállóból, hol a két patkánylova állott, elékapta ő is a vasvil-

lát s miután előbb megnyálazta a két markát, kiállt a kiskapuba, úgy várta Barezali Gábort:

— Te kutya!

De ezt már nem nézhette tétlenkedve Párnahaj János sem, Baesik Mihály sem. Látták nyomban, hogy emberhalál lesz itten, ha közbe nem lépnek. Abban a szempillantásban ők is beugrottak a portájukra s az egyik ásót, a másik ugyancsak vasvillát markolt meg s már pattantak is vissza ketten Mudrony József meg Barezali Gábor közé, mikor a két veszett ember épp egymásra igyekezett vetni magát... Nagynehezen szétverték őket, miután Polyák András, az éppen arra vetődött Lukács János útkaparó, úgyszintén Szinyéri Márton fuvaros is közbevetette magát... Mindkettejük markából kiesavarták a vasvillát és míg Barezali Gábor izadtságtól lueskosan kotródott a felvég irányába, Mudrony Józsefet úgy kellett erőszakkal eleipelni a lakásába. A szomszéd házáig elhallatszott fogai csikorgatása.

Akkorára azonban egyetlen csödület volt már a harangláb tájéka.

A tömeg szélén ott álldogált Sanyi is és ahogy értesült a meghiusult vasvillapárbajról, elszorult a szíve, a fejét pedig maga elé hajtotta. Az emberek találgatták, mitől vadulhatott meg annyira Barezali Gábor, de az igaz okot csak ő tudta. És szorongva érezte, hogy fékezhetetlen apja egyszer csak végleg össze fog csapni Barezali Gáborral, de egyikük akkor nem fog fölkelni többé a földről.

És megindult befelé.

Odabent a szobában valami négyen esillapították az apját: Polyák András, Szinyéri Márton, Párnahaj János meg Baesik Mihály. Éppen Párnahaj kérlette:

— Vasvillának mindig börtön a vége...

Mudrony József azonban nem figyelt oda. A

helyett rátehenkedett két könyökével az asztalra, két tenyerébe belefogta a fejét s tovább csikorgatta a fogait, hogy recsegett.

Sanyi tanácstalanu' állt meg a szoba közepén. Láttá Péterkét, amint kerekretágult bagolyszemmel esodálkozott a kucikban az asztal körül hangoskodó öt emberen, később pedig szomorúan oldalgott ki a pitvarba. A tűzhelynél szipogva készítette édesanyja a vacsorát. Egyszer felsőhajtott:

— Csak tunnám, honnét vette megin a pénzt?

Sanvinak a száján volt már, hogy elkottyantja magát. De eszébe jutott, mit ígért ma délután az apjának s ezért hallgatott tovább is.

Negyednapra ezután a városba indultak. Mert országos vásár volt éppen.

Négy süldőmalacuk volt az ólkában, kettőt azok közül' a városban készült eladni a Sanyi édesanyja, hogy némi pénzeeskére tegyen szert. Rég takargatott álma volt, hogy vagy két pengőért olyan úrfi ruhát vesz Sanvinak, amilvenben a nemes-családok iskolásfiai jártak ünnepnapokon. Ezért készült bevinni a két malacot.

Az indulás előtti estén Sanyi könyörgő szemmel állt az édesanyja elé:

— Édesanvám, igen szénen kérem, tessék venni nekem holnap egy kis túlköt meg két bocskorkát. Akkor a két malackát, amelvik visszamarad, minden nap őrizni fogom a Heeskén...

— Ha csak tehetem, megveszem, kisfiam. De tudod, minden krajcár kell, mert nagyon szegények vagyunk.

Sanyi elszontyolodva mondta rá:

— Tudom, kedves anvám...

Kérésével nem először áll az anyja elé. Mert titkos vágva volt, hogy kondás lesz a két visszamaradó malac mellett, a kondás pedig nem járhat

másként köztudomás szerint, mint sárga bocskor-kában. Ámde tülök is kell a malacok mellé... És Sanyi látta magát nem egyszer, hogy amint a Hecke nevű dombról, mely az alvég fölött emelkedett, belefúj abba az apró tülökbe, fölfigyel rá az egész táj...

Másnap reggel indultak aztán!

Feledhetetlen út volt az tagadhatatlanul.

Alig mult néhány pere, hogy valami gyalogutassa' ne találkoztak volna, avagy hogy a városba igyekvő vásárosokat ne érték volna utól. Mudrony József ilyenkor lelkesülten kiáltott oda az illetőnek, — ha ismerős volt — mire az illető meg'engette feléje a kalapját. A falu alatti dombtetőn jártak már, amelynek déli oldalát akác sor szegte be a meszesességig, mikor Lukács János útkaparóval ta'álkoztak a tetőn, amint az árok szegélyét igazítgatta. Lukács János kiáltva köszönt feléjük a kalapjával, amire Mudrony József túlkiáltott a szekérszörgésen is:

— Két ártányt viszünk befele!

Még nem érték el a verhói vasúti őrházat, hol a sínek fölött ha'adt el az országút, mikor egy szekeret mellőztek el. Zötyögőhasú ember ült az első ülésben s fogta a gyeplőt. Mudrony József átkiáltott neki:

— Szervusz, testvér!

— Jó napot, testvér! — intett vissza a nagyhasú paraszt. — Ebéd fele majd tanálkozunk a Veres Jóskába!

Mudrony József a szemöldökével jelezte, hogy megértette:

— Ott leszek, testvér, mihent eladódik a két ártány!

A hangulatos reggelben Sanyi fehérarcú édesanyja is mintha megenyhült volna s a hátulsó ülésből kíváncsian hajolt előre az urához:

— Ki vót e?

Mudrony József kifejtette erre, hogy régi barátja neki ez az ember. Csodá'kozik a feleségén, hogy nem ismerte föl, mert náluk is járt már egyszer, ám akkor még magázódott vele Mudrony József. Viresiknek hívják s Kazsuba való paraszt. De nem közönséges paraszt, mert van vagy harminc köből földje s mindig tréfát csinál mindenből, mert olyan esze van! Együtt szolgáltak három esztendőt a pesti tüzéreknel és már akkor örök barátságot fogadtak egymásnak. Sajnos, az élet szétvetette őket kissé...

S fejesóválva tette hozzá:

— Igen figurás ember ez a Viresik!

Zörgött velük a szekér, átmentek már a vasúti sineken, keresztülhaladtak Verhó falu déli esüeskén — mert a falut csak épp az aljában metszette az országút — s itt, a kovács-szín alól Nadzon kovács kiáltott utánuk, amint éppen lovat patko't. Úgy üdvözölte őket elha'adtukban, hogy feléjük lengette párszor a kalapácsot:

— Hová-hová, Józsi öcsém?

— A vásárba, Nadzon bácsi! — kiáltott vissza Mudrony József. — Visszük be a két ártányt, hátha sikerül valami pénzt csinálni be'ölük!

A mindig fortyogó indulatú kovácsmester másodsor is kiáltott a szekér után:

— Jóegésséget kívánok a kedves fiatal hugom-asszonynak!...

Többi szavát elnyelte a kerekek zörgése.

Nadzon kovács nevezetes alak volt a környéken. Lázadásra nógatott mindenkit a fenforgó közjogi állapotok ellen. Rendületlen hite volt, hogy Görgei Artúr két zacskó aranypénzen adta el a magyar szabadság ügyét Világosnál, de épúgy nem csinált titkot abbeli meggyőződéséből sem, hogy Turinban a grófok mérgezték meg Kossuth Lajost, azért halt

meg négy esztendővel azelőtt. A magyar mágnások — val'otta Nadzon kovács — egész életükben kénköves tüzet fújtak Kossuth Lajos ellen, mivelhogy megesett a szíve a szegény jobbágynépen s feloldotta ezeréves láncai alól.

Általában sok mindent tudott az öreg Nadzon. És amit tudott, nem szopta az ujjából!

Verhó után gesztenyefáknak kettős sora között haladtak tovább s ez alatt egyre közeledett feléjük Ujhely városa. Mert amint a határkocsmánál vége lett volna a kettős gesztenyesornak, egyetlen szempillantás alatt eléjüktárta magát a tájék minden vonzó szépsége... Jobbról, egészen közel, fűzbokrok árulták el a Ronyva-patak folyását, egy részen vízimalom kattogott, odébb valami három tanya sorakozott egymásután... Ronyván túl Kisbányácska község nyúlt ki alacsony halmon s itt közbevetette Mudrony József, hogy sok-sok esztendővel előbb élt ott egy Kazinczy, — a keresztnevét elfelejtette már — aki annyi levelet írt életében az okosabb magyar urakhoz, hogy utoljára is megmeredt a jobbkezének valamennyi ujja... A Ronyván túl a Sátorhegyek kupolái magasodtak az ég egyharmadáig s a zsendülő tavaszban olyan volt a fák színe, mint a gyenge libáceskák pihéje... Balfelől alacsony hegyvonulat szegte be a keleti háttárt, a hegylánc déli ereszkedője alatt, de már a síkon, karesú jegenyék közé valami falucska volt elbújtatva. Mudrony József megjegyezte, ostornyelével a falu felé mutatva, hogy ott született Rákóczi, aki úgy utálta a németet, hogy pusztá említésükre reszketés állott valamennyi testrészébe...

Egyebekben hozzáfűzte még, hogy Rákóczi szülőfalujától, Borsitól tudniillik alagút visz el a Bodrog alatt Patakig, Patakról viszont a kollégium jutott eszébe s itt azt a nézetét fejtette ki, hogy

abban a kollégiumban van legalább ötven tanár s ezek a tanárok Magyarország legokosabb emberei...

S elragadtatással kiáltott föl, baltenyerével egyet csapva a térdére:

— Megáll az emberi ész, honnét veszik azt a teménte'en eszüket!

Azalatt mindközelebb jött feléjük a város. Nem egyszer úgy látszott, mintha kézzel is meg lehetne fogni, olyan közelinek látszott... Három tornya fölött rezgett és táncolt a levegő, a tornyok bádogtetői csillogtak a napözönben, a házak mindnagyobbaknak jöttek elő s a kúpalakú hegyek félmagasságáig bogárhátú házacskák voltak elszórva a szőlők között... Mudrony Sanyi dobogó szívvel merengett el rajta, hogy miminden csoda fogja majd várni a városban?

Hát csak átdobogtak egyszer a Ronyva fahídján s kevéssel utána megálltak egy házikó előtt, ahol három krajcárt kellett lefizetnie Mudrony Józsefnek. Amikor Sanyi aziránt faggatózott volna, kié lesz az a három krajcár, Mudrony József gondolkozás nélkül mondta rá:

— Abbul pótolják az alispán fizetésit... A szegény ember meg csak döglődik tovább!

Feledhetetlen maradt az a nap sok tekintetben.

Amire magáraeszmélt volna Mudrony Sanyi, magas házak között dőcögtek már lépést. Voltak pedig oly magasan e házak ereszei, mint otthon a jegenyék csucsai. Aztán az a sok fényes bo't és kirakat! Aztán az a sok ember a vásárban! És hozzá a zajongás, hogy Sanyi nem hallotta tőle többé az apja szavát.

Elszorult a szíve attól, amit látott és hallott e napon! Merthogy miket ért meg a kora-délutáni órákig, nem is lehet azt e'mondani...

Egyszer csak ott találták magukat a széles vásártéren, ahol fülsiketítő volt már a zshivaj. Édes-

anyjától tudta meg, hogy Hecskének hívják a hegy oldalában szétterülő vásárteret, mint odahaza is a fa'u fölötti egyik dombtetőt... Látott nyomorék koldusokat, amint különös énekeket jajgatva, tárták ki könyörögve a két tenyerüket, hogy segítsék meg őket valamivel az irgalmas keresztények... Sűrűn forogtak ott alkuszok öt vármegye földjéről s nagyhangon beszéltek valamennyien... Egyszer medvetáncoltató oláh előtt állt meg félpillanatra. Tompa dobot zörgetett ujjaival az oláh, sárga pánt fénylett a medve pofáján s aközben földet döngetve dobálta magát a barna állat... Hogy mi mindent lehetett ott látni, felsorolni azt nem lehetne talán másfélnapig sem!...

Déltájt lehetett (a nap élesen süttött), amikor sikerült túladni a két kis malacon, amelyet ráadásul el is kellett hajtaniok a vevő-asszony lakásáig. Mert úgy volt kialakdva, hogy ott fogják megkapni a vételárat. Mudrony Józsefné hajtani kezdte ekkor maga előtt a két süldőt, Sanyi szintén veletartott, Mudrony József pedig utánok-kiáltott a szekérből:

— A Kispiacon leszek a Vörös Jóska előtt! Ott fogok találkozni Viresik komával Kazsuból!

A sokat zaklatott fiatalasszony keseregve, de csak félhangon mondta maga elé:

— Istenem, megint inni fognak!

Amiből sejtette Sanyi, hogy Vörös Jóska biztosan zsidó lesz s kocsamája van a Kispiacon.

Sokáig-sokáig botorkáltak a két malac után, melyek előtt az öregasszony igyekezett, aki megvette őket. Hegynek lihegték fölfelé egy bukdácsoló és keskeny síkatoron, aztán olyan skatu'ya-házacsákák következtek, melyek félig a hegybe voltak beépítve, mialatt remegni lehetett, hogy az apró házakra minden pillanatban rászakadhatnak a fölibük kihajló kormos sziklák...

Itt megkapták a pénzt s amikor édesanyja

megszámolta volna az egészet, zsebkendőjébe kötötte s egy szívszakasztót sóhajtott...

Hogy mi-minden történt azon a napon!

Először a Kispiacig gyalogoltak vissza. A szerket megtalálták a Vörös Jóska előtt, Mudrony József azonban akkor már rég odabent legénykedett az ivóban. Ahogy rábukkantak volna, épp Viresik komával koccintott az egyik sarokban s csukladozott. Azzal rázta le a feleségét:

— Kérlek, Mária, csak vedd meg mindent, ami kell, én is hamarosan utánadnézek!

Keresztbefeküdt már a szeme, Viresik komáé ugyanúgy. És a szegény asszony megint sóhajtott. Sanyinak nem egyszer eszébe volt, hogy édesanyja élete talán nem is egyéb egyetlen szívremegtető sóhajnál.

Ahogy újból a szekérnél lettek volna, Sanyi könnyörögve emelte a szemeit fehérarcú édesanyjára:

— Kedves édesanyám, nagyon kérem, vegyen nekem egy kis boeskort, olyat, mint a Boldizsárfiúknak van! Meg vegyen egy kis túlköt is, oszt azontúl mindig őrizni fogom a dombon a két malackát, amelyik otthon maradt!

— Ha futja, megveszem, fiam — mondta esőndes búval a szegény asszony s aközben elmélázva nézett sokáig a földre, mintha magában számolgatott volna valamit.

Meglett azért minden. Legelőször a Behyna Testvérek boltjába tértek be, ahol több apróságot vásárolt a fiatal mama. (Istenem, mennyi ember fordult meg a Behyna Testvérek boltjában ama régi országosvásár óta!) Megvették Sanyinak az úrfisruhácskát is, amelyet Sanyi nyomban felhúzott, hogy most már így fog visszautazni hazáig. S egyszerűen csak olyan üzletbe tértek be, amelyiknek kirakatában kékszalagos sárga boeskorok voltak kirakosgatva. Meglett a boeskorca, meglett a kicsiny

tülök, melyen nikkelpánt fénylett s párját Péterkének vásárolta meg a mama.

Mudrony Sanyinak abban a pillanatban könyvekben csillant meg a dióbarna szeme:

— Édesanyám... Kedves anyám...

Nem tudta folytatni. Az örömtől sírdogálni kezdett esöndeskén.

Édesanyja megsímogatta a fejét:

— Csak jók legyetek mindig, bogaraim! Tán minket is megsegít eccer az Isten...

Minden kikerült azért a két süldöcske árából. Pirinyó boeszkorkát kapott Péterke is. Mert különben lett volna felfordulás odahaza!

Jó-délutánba lépett már az idő, amire haraptak volna valamit a szekér mellett a magukkal hozott elemózsziából. Akkorára széledezni kezdett hazafelé a vásári sokaság is. Szekérsörgés, ostorpattogás, nóta és kiáltozás volt minden utca. Végül elszánta magát Mudrony Józsefné és Sanyi, hogy benéznek az öregért a Vörös Jóskába.

Odabent, az ivóban, a mestergerendáig tornyosult akkorára a jókedv. Mudrony József és Viresik koma szemközt ült az egyik sarokasztalnál, egymásra fenyegetőztek mosolyogva és tréfásan s daloltak torkukszakadtából. Különösen azt a szépet fújták lelkesen:

*Én vagyok a petri gulyás,
Én őrzöm a petri gulyát,
A bojtárom vízen-sáron,
Én meg a paplanos-ágyon a
Babámmal.*

Félórába telt legalább, amire Viresik komától ki tudták könyörögni az öreget. Mert a koma is akadékoskodott. Végül is megölelték, megcsókolták egymást, fogadkozva erősen, hogy legközelebbi ked-

vező alkalommal ismét meg fogják újítani a barátságot. Mert sírigvaló volt ez a barátság.

... Hogy aztán mint vetődtek haza, Sanyi nem tudott volna számot adni róla magának. Feje belezsibbadt a napi élményekbe. Most már apja az édesanyjával ült e'öl, ő maga pedig a hátulsó ülésben színesítgette tündérszép álmait. Az úrfi-ruhában volt, lábán az apró bocskor, nyakában a piciny tülök, amelybe többször is belefűjt óvatosan.

Ahogy a falu aljához közeledtek volna, Sanyi a jobblábát kitette a szekér oldalán. A kis bocskort ilyenformán hamarosan fölfedezték rajta a nagyutcán futkosó zsellérgyerekek s gúnyolódva kezdtek kiabálni utána:

— Úrfieska! Úrfieska!

Erre megszégyenülten húzta vissza a lábát. Szomorú volt már s a szíve fájni kezdett.

XI.

Mudrony Sanyi számára új világ született meg ettől a naptól kezdve!

Délelőttönként nem jött már érte Annus néni, hogy az iskolába vigye magával, mert kiskondásnak esapott föl. A fiatal tanítónő, amikor megtudta, hogy egyelőre meg kell válnia az ő apró lovagjától, mivel ez az apró lovag ezentúl két kis malacukat fogja őrizni a Hecskén, eltűnődött kissé, majd így szólt Sanyi mamájához:

— Úgy érzem, Mudrony néni, hogy előbb-utóbb mindenki el fog hagyni s egyszer egészen magamra maradok...

— Ugyan mán! — csitítgatta a fiatalasszony. — Hiszen Sanyit is csak azért engedem ki a dombra, hogy teljék kedve egy kicsit! Úgyis utósó szabaccsága ez, minthogy ősztől fogva mán be kell

íratnunk az oskolába. Osztán hogy mondhat olyat, Annuska, hogy magára lesz majd egészen. Én úgy látom, hogy mindig többen vannak Annuska körül... Mer mindenki szereti.

A szép lány összekulesolta a két kezét, úgy a kontya alatt, mialatt két alma-mellecskéjén megfeszült a blúza:

— Hisz épp az a baj, Mudrony néni, hogy sokan szeretnek nagyon is. Legjobban mégis Pali szeret, a vő'egényem. Nagyobb baj ennél, hogy a tanító úr sem hagy békén... Istenem, mitevő legyek?

— Ugyan mán, Annuska! — kötődött vele a Mudrony Sanyi édesanyja s hosszú-hosszú idő óta mintha először próbált volna felmosolyogni. — Tán nem is bánja olyan nagyon, Annuska, hogy annyira szeretik! Csak persze az a fontos, hogy Annuska kit szeret a legjobban?

A kis tanítónő összetette a kezét, mintha imádkozott volna:

— Palit szeretem csak, Mudrony néni... Istenem, pünkösdkor lesz a jegyváltásunk! Csak az a baj, hogy legutóbb egyre-többször megszorít. Most is besúgta neki valaki, hogy a tanító úr sűrűn sétálgat velem az iskolakert körül, amikor tanítási szünet van s két nappal ezelőtt azt üzenté a tanító úrnak, hogy igen-igen vigyázzon a zsakettjére, mert ha megkapja egyszer, ki fogja rázni belőle! Hát hallott már ilyen féltékenységet, Mudrony néni! Amikor jól tudja, hogy csak őt szeretem ezen a világon...

Mudrony Józsefné szakadatlanul mosolygott. Mert látta már, hogy nem szabad komolyan venni a csinos kisasszony zsörtölődését... Bizonyosnak tetszett, hogy neki-magának van kedvére leginkább, ha mindenfelé szeretik.

Annus kisasszony különben azért nézett át e jókor-regge'en, hogy — mint valamennyi más napon — ezúttal is magával vigye Sanyit az isko-

lába. De mivel Sanyi a két kis malaccal készült ki a Hecskére, lehajolt hozzá s megcsókolta:

— Úgy-e, Sanyi, azért nem fogsz elfelejteni ezután sem?

— Nem fogom elfelejteni, Annus néni — mondta komolyan Mudrony Sanyi, aki akkor már felhúzta a sárga boeszkorkákat s nyakába akasztotta az apró tülköt is.

Annus kisasszony megcsókolta másodszor is:

— Aztán, ha kevés ráérő időm lesz, kinézek majd hozzád magam is...

— Jó lesz, Annus néni — mondta mégkomolyabban a gyerek.

Aznap indult, jókor-délelőtt!

Már nyakába kerítette a karikást is, melyet előző napon estén csaknem éjfélig font az apja s akkor kiengedték a két kis malacot is. És a két süldőeske, mintha csak tudta volna, miről van szó, aprózott lépteivel megindult az alvég irányába. Sanyi pedig a nyomukba szegődött. Apja, édesanyja, meg Péterke a kiskapuból néztek utána hoszszan. Édesanyja még utána is kiáltott:

— Majd az ebédet kivisszük neked Péterkével, fiam!

— Igenis, kedves anyám! — kiáltott vissza Sanyi.

Büszkén szedegette lábait a két futosó malac után, mint az olyan ember, aki egyszerre teljes önállóságra tett szert. Groszmann Jakab kocsmája előtt utólérte a métermázsánál nagyobb súlyú Szücs pátrit, a nyugdíjba vonult pataki szépírástanárt, akinek — haskerületénél fogva — tudvalevően olyan nadrágszíjra volt szüksége, hogyha *elszakadt volna a régi, külön kellett újat rendelnie a gálszécsi szűjgyártónál, Kék magyar ruhában, pörge kalapban szuszogott lefelé most is Szücs pátri, valószínűen a posta irányába, mert valami*

levél-félét tartott a balkezében, mialatt másik kezével a görcsös botjára támaszkodott. Amint elsietett volna mellette Mudrony Sanyi, a tanár úr ránézett apró szemeivel s akkor utánaszólt:

— Hát te mi rosszban sántikálsz, lator öcsém?

— A két malacunkat hajtom ki a Hecskére, mert én vagyok a kanász! — kiáltott vissza lázasan a gyerek.

Szücs pátri megállt, komoly fejesóválással s egyet fújt előbb:

— Másszóval iskolakerülő lettél, te lator...

— Nekem még nem kell iskolába járni, mert csak szeptemberben fog beiratni az édesanyám — nyelvelt vissza Sanyi.

A tanár úr másodszor is fejet csóvált:

— *Lurcones paniperdae!*...

S lépést esoszogott tovább, széles törzsének és nagy hasának teméntelen súlya alatt.

Mudrony Sanyi szerencsésen leért a falun s az alvégen balra terelte a két malackát, hol a vágóhid mellett állandóan vérszaga volt a levegőnek s onnét neki a Hecske oldalának! A méltóságos képviselő úr birtoka volt a falu déli vége fölött emelkedő dombhát kopár fűvel s a méltóságos úr bizonyára nem szólt volna semmit, ha ott találja is Mudrony Sanyit a két süldőeskével.

Micsoda délelőttje volt az Sanyinak! Szebb a legesodálatosabb tündérmesék világánál!

A domb tetejére érve megállt, mire a két kis malac is megállapodott s nekifogott orrával a turkálásnak. Sanyi mindenekelőtt a gyenge fűre terítette le ködmönkéjét, miután előbb leakasztotta a nyakából térdigérő tarisznyáját s ledülve a ködmönkére, először a vajaskenyeret ette meg, melyet édesanyja dugott a tarisznyájába, mikor nekivágott volna élete első önálló vállalkozásának. Vízet nem kellett magával hoznia, mert a domb tulsó felén for-

rás fakadt, melynek vize cérnavékony erecskében esoronkált a Sikolya-patak felé, a Sikolya-patak vizével együtt pedig továbbstietett a Ronyva oldalába...

Ledült a ködmönkére, előbb azonban kondított nehányat a karikással s kongása végigcsattant a táj fölött. Amint aztán a ködmönkére heveredett volna, elővette az apró tülköt s belefújta hosszan. És erre a tülökszóra mintha fölfigyelt volna a táj...

Mert innét, a Hecske tetejéről, ígésző kilátás nyílt a vidékre. És Mudrony Sanyi soha szebb kilátást nem ért meg sem addigi, sem azutáni életében.

Tőle alig száz lépésre a falu szélső házai s legfeljebb ha háromszázra a széles poros országút, amelyről azt mondta egyszer Sanyinak az apja, hogy Pesten kezdődik s még Lengyelország túlsó határán sincs vége, mert messze, igen messze benyúlik muszkaföldre is... Kelet felé a tavarnai erdő. Bánya is volt abban az erdőben, abba a bányába bányászemberek jártak ki reggelenkint a faluból és csak késő este tértek meg, a napi munka után. Néha olyan dörgés tört fel a bánya irányából, mintha égiháború zengett volna végig a tavarnai erdőn. Mudrony Sanyi tudta már hallomásból, hogy a bányászok nagy sziklákat robbantottak olyankor s ő maga hosszan elgondolkozott minden ilyen dörgés után... A falu felső vége fölött kopaszodott a Szentandráska-domb, az alatt — kies völgyben — a Mária-tanya, ahová Annus kisasszonynak kellett férjhezmennie Kisasszonynapján... Nyugat felé, alig háromszáz lépésre a falu alatt, sok-sok vonat zörgött el naponkint s még azon is túl, de igen távol, kék hegyek láncá szegte be a nyugati határt. Őszeleji estéken azokból a hegyekből csillogtak ki a pásztortüzek reszketeg fényei... Déli irányban és messze a Bodroglak ezüstös lapálya

látszott, attól valamivel jobbkéznek a Sátorhegyek kúpjai rajzolódtak ki az ibolya-mennybolt félmagasságáig s alatta a városka házainak palatetői csillogtak. És Mudrony Sanyi mélységeset sóhajtott, valahányszor a messzeségen merengett el... És sokszor, igen sokszor gondolt rá, vajjon, ha megnő egyszer, útrakelhet-e ő is a távoli világok felé, hogy hírnevet és sok pénzt szerezzen? S maga sem tudott volna számotadni magának, miért, de az ilyen gondolatainál mindig szomorúság verte le a lábáról s utána esöndesen fájni kezdett a szíve...

De legmegragadóbb volt a kilátás az északi határhegyek irányába!

Mert távol, igen távol voltak azok a hegyek, amelyeknek még a nevét sem tudta. Messzebb a gondolatnál is talán...

Kissé közelebb is látszott egy hegysor, melynek egyik kúpjáról a szalánci vár nézett el az éghatár széléig egészen. Amikor azonban vége lett volna ennek a hegyvonulatnak, túl-túl a messzeségen, egy másik hamuszínű hegylánc sejlett föl, de olyan halaványan és álomszerűen, mint a legtitkosabb vágyunk. Ez álomszerű hegyek vállain itt is, ott is fel-felesillant valami. Csillogott lankadatlanul.

Eszteendő muva tudta meg csak, hogy a Rákóczi-havasok azok ottan s arrafelé kell keresni valahol a magyarok országának legszélét.

Hanem voltak egyéb elmondhatatlan szépségei is ennek a malacörzésnek a Hecksén!

Az ibolyaszínű égbolt alá például trillázva emelkedett a pacsirta, olyan függőlegesen, mintha láthatatlan cérnán húzta volna föl egy Mennyei Kéz. Mudrony Sanyi félkönyökre dült meg a ködmönkén s — így heverve — mély áhítattal andalodott el a jó Isten madárkáin, akik hálát fújtak a Teremtőnek, hogy egyetlen lehelletére elolvadt végül a

tél... Túlnan az országúton szelíd halom emelkedett, az iharosi határban már, a halmon báránycák legelésztek s a báránycák mellett furulyáját fújta a pásztorfiú. Sírt a tilinkó, ámde amire idáig hatott volna el, olyan volt csak ez is, miként az álom.

Mudrony Sanyi olykor-olykor felállt, elnézett a környéken, hogy nem fenyegeti-e valami veszély az ő két kis tudatlan malacát, ugyanakkor belefújta a tülökbe. A Sikolya-patak partján elhalt a tülökszó, Sanyi aztán visszadűlt a ködmönkére, továbbmerengvén rajta, hogy milyen szép is ez a világ!

Később fölfedezte Lukács Jánost is, az útkaparót.

Ott állt Lukács János a verhói dombtetőn, az országúton s tenyerét a szeme fölé ernyőzve, sokáig nézett el a vidéken, miközben megtámaszkodott a kapája nyelének. És Mudrony Sanyi, amint elbámult a magánosan álló Lukács Jánoson, olyan érzés lett fölötte úrrá, hogy az útkaparónál nagyobb úr nincs a tájon, csupán maga a király. Csakhogy messze tartózkodott a király, Lukács János viszont itt lakott helyben s addig életében annyi sok minden dolgot látott, hallott és megfigyelt, hogy a faluban bátran őt lehetett tekinteni a legokosabb ember gyanánt.

És Mudrony Sanyinak, amint mindezt végiggondolta volna magában a pacsirtáktól zengő égbolt alatt, elmondhatatlan öröme gyulladt ki a szíve. Ebben a nagy örömeben, hogy ő is a világon van, hirtelen-csak felpattant, fújni-fújni kezdte az apró tülköt, ugyanakkor táncolni kezdett, a tülökszó ütemeire. Boeskoráival pontosan vágta ki a taktust, megfordult maga körül, dobbantott a talpával s egyszerre csak azt vette észre, hogy a két kis malac is táncol. Körbeforogtak megmosolyogni-való ugrándozással s hozzá-hozzáröfögtek keveset. És Mudrony Sanyinak kiesett a könnye, mikor a két süldőske

örömét látta... Váratlanul abbahagyta a táncot, egyet lihegett s az ég felé kulcsolta össze a kezét:

— Istenkém!... Istenkém!...

Azt szerette volna hozzámondani még: „de szép az élet!“ Ámde nem tudta befejezni a fajtogató meghatottságtól, ahelyett örült, mint soha még kurta életében.

Így telt el az egész délelőtt.

Ebédidő lehetett már, mert érezte, hogy éhes. És attólfogva sűrűn nyujtogatta nyakát a másik dombon álló templom felé: onnan kellett felbukkannia az édesanyjának, ha majd az ebédet hozza ki neki a szilkében.

S egyszer csak megpillantotta a fehérarcú mamát, amint a méltóságos képviselő úr kertje hátában, a Sutadombról igyekezett lefelé. Még ekkora távolságból is meg lehetett figyelni, hogy a mama hoz valamit a balkezeiben. A szilke lehetett csak. De lépést jött esupán, mivel jobbkezeivel a Péterke kezét fogta, aki ott tipegett az oldalán.

Édesanyja közeledtére nagy önérzet töltötte el Mudrony Sanyit, mint az olyan embereket általában, akik önállóan keresik meg a kenyerüket. Kondított hát néhányat a karikással, kettőt-hármat terelt a két malackával, mintha reggel óta állandóan így lett volna elfoglalva. Akkor belefűjt a tülökbe.

Azalatt közeledett, egyre közeledett a mama és Péterke.

Már-már érintették a domb tetővonalát, amikor Péterke gyorsabban lódult neki kurta lábaival s már messziről kiáltozni kezdett selypecske hangjával:

— Szanyi, én isz tjombitájni fodot!

Sanyi eléjement, lehajolt, megcsókolta az öcsét s odaadta neki a tülköt. És Péterke fűjni kezdte abban a pillanatban.

Odaért aztán az édesanyja is és megcsókolta az

ő kenyérkereső fiát. Majd kifejtette a kantárból a szilkét, Sanyi ölébe helyezte, aki akkor már ült a gyenge fűvön s odaadta neki a kanalat is:

— Megéheztél, úgy-e, kisfiam?

— Egy kicsit, de nem nagyon, kedves anyám — mondta felnőttekhez illő komolysággal Sanyi.

S enni kezdett azzal a mohósággal, mint a nagyok, ha el találtak fáradni, már a munkában. Mudrony Józsefné pedig nézte-nézte az ő nagyobbik fiát. Addig nézte, hogy egyszeresak semmit sem látott. Mert könnyei elfedték előle a világot. S ezzel a könnyes szemével mondta:

— Összel mán iskolába iratunk be, fiam. Ha kitanultad a négy osztályt, be fogunk adni Patakra, a kollédiomba. Inkább kódulni megyek, de összekaparom azt a pénzt. Ott is kitanulsz, híres ember leszel, bíró vagy pap... Én elvénülök akkorára s gyenge lesz mán a szemem... Úgy-e, magadhoz veszel akkor, kedves fiam?

Mudrony Sanyi annyit bólintott rá, evés közben:

— Magamhoz veszem, édesanyám. Még Péterkét is, de őt én fogom taníttatni... Csak azt nem tudom, mi lesz akkor apámmal?

A sokat meggyötört mama erre már nem tudott mit szólni. Isten tudná, miket gondolhatott össze magában e napon! Alig huszonnégy órával előbb futott át hozzá az élemedett Tománé s azzal a keserves ujsággal lepte meg a boldogtalan fiatalasszonyt, hogy az urát többen is látták megint, amint a kulcsárnétól jött lefelé a lépcsőn s a száját törölgette kétféől. Biztosan jóltartotta megint az a rossz asszony...

Eljött azért a délután is!

A mama ekkor már rég hazament Péterkével, miután előbb nagyon a lelkére kötötte Sanyinak, hogyha valami gyanús ember találna feléje köze-

ledni az országút felől, a két malackát nyomban kergesse maga előtt a legközelebbi ház felé: annak az udvarán biztonságban lesz már. Sanyi ezt meg is ígérte az édesanyjának, aki megjegyezte még, hogy a délután folyamán aligha meg nem látogatja Annus néni is. Ahogy aztán elbúcsúztak volna egymástól s édesanyja meg Péterke távolodni kezdett tőle a templom irányába, Mudrony Sanyi koronkint belefűjt a pirinyó tülökbe. A mama és az ösike visszafordult olyankor s a kezükkel integettek feléje. Mudrony Sanyi kénytelen volt érezni minden ilyen visszafordulásnál, hogy ő is van már valaki a világon!

Lefelé indult a nap villogó szekere s a faluvégi bokrok árnyékot kezdtek kibocsátani magukból, miközben Sanyi tétlenül heverészve álmodozott a ködmönkéjén. Mert soha még annyi gondolata nem jött, mint ezen az egyetlen napon, amely valóban esodálatosan nyilteggű volt. S megfoghatatlan maradt szinte, hogy csaknem kihalt volt a széles országút: szekér, vándorutas avagy egyéb kóborlegény alig jelentkezett rajta. Lukács János még mindig a verhói dombtetőn látszott, de most már nem tekintett el hosszan a vidék fölött, hanem a kapája nyele fölé görnyedve serénykedett.

Tündérvilági álmok kergetőztek erőtlen képzeletével s újjongásában szeretett volna fölkiáltani, valahányszor arra gondolt, hogy estefelé kijön hozzá Annus néni is. Mert szülei, kisöccse és legközelebbi atyafiai után őhöz ragaszkodott legöszintébben.

Hanem akkor nagyot dobbant a szíve!

Mert az országút hajlatából váratlanul kibukant Tóth Antal, amint kötőféken húzta maga után nyomorult lovát. Mudrony Sanyi nem tudta hirtelenében: ne kezdjen-e segítség után kiáltozni?

De aztán úgy maradt.

Tóth Antal maga után bukó fejvel jött az árok-

parton, mint az olyan boldogtalan ember, akinek semmi keresnivalója többé a földön. S mit akart volna még Tóth Antal e világban, mikor az egész falu megvetette és kinézte magából?

És Mudrony Sanyinak abban a pillanatban mélységes részvét támadt föl a szívében. Gyermekösztönével megérezte, hogy Tóth Antalnál nincs árvaab alak sehol.

Az pedig jött azalatt, lépést. Néha megállt fél szemű lovával, a gebe olyankor harapott egyet az árokrészen s ekkor megint húzni kezdte maga után a kötőféknél. A ruha rongyokban libegett rajta s ez okból úgy hatott hirtelenében, mint egy madár-ijesztő. Anélkül is oly meglepetésszerűen volt szokása felbukkanni a határban Tóth Antalnak, hogy pillanatra mindenkinek hangosan ütött fel a szíve... Sovány és hegyes orra élesen állt ki keszeg képéből; arcának színe, mintha hamuval hintették volna meg előbb s még mindig az a piszkos ing volt rajta, amellyel Barczali Gábor ajándékozta meg, amikor tavaly novemberben hazatrappolt a temetőből. De cafat volt már az az ing is.

Ahogy egyvonalba ért volna Mudrony Sanyival, megállt, ránézett s a gyerek halálraremült ettől a nézéstől. Mert sárga volt a szemfehérje, mint a kísérteteknek szokott lenni... Pillanatig rámeredt a fiúra, aztán továbbment a falu felé, maga után vonszolva a kehes állatot. De kehes volt már ekkorára Tóth Antal is. Alig volt lépése, hogy ne köhögött volna szárazon és olyan különösen, mintha egy sikethangú kutya ugatott volna belőle.

Nyilvánvalónak tetszett, hogy nem sokáig húzza már e földi-mivoltában Tóth Antal. Csak az volt az aggodalmatkeltő, nem jön-e vissza megint? Mert akkor csunya dolgokat fog mívelni, eziránt nem lehetett kétség.

És Mudrony Sanyi fájdalmas érzéssel nézett el sokáig a falu legszomorúbb alakja után.

Újból magára maradt vissza a két süldővel a Heeskén, olyan boldogságban, hogy többször csaknem felkiáltott. Elmondhatatlan egy délután volt ez!

A két malac nem turkált többet, ahelyett — jóllakva immár — féloldalt feküdt és csak elvétve röffent egyet. Öt óra felé lehetett, mert Ujhely felől Kassa felé jött a személyvonat. Még nem bukkant ki a távolabbi akác-sor mögül, a zörgése sem hatott el idáig, csak a pöfögő füstje látszott. És Sanyi ezen is sokáig eltűnődözött magában. Nem tudta elképzelni, mint mehet a vonat, ha lovak nem húzzák elülről, de még csak emberek sem tolják hátulról. Soha vonaton nem utazott s ez okból megfélelőbbnek hitte a szekéren vagy a saját talpon való közlekedési módot. Végső esetben tudniillik el tudott gondolni olyan lehetőséget is, hogy egyszer esetleg megbokrosodik a személyvonat s akkor összes utasaival együtt ki talál szaladni a világból.

Ilyen gondolatok közt heverészett a ködmönkén s a tájék fölött is nagy volt a hallgatás. Az országúton a túli domboldalról nem sírt föl többé a pásztorfiú tilinkója, mivel Iharos irányába távolodott el a báránykákkal... A verhói domb tetején, az országút oldalában abbahagyta kissé a munkát Lukács János útkaparó s kiegyenesedvén egész testmagasságában, sokáig figyelt el a vidék fölött. Bizonyára azzal az érzéssel, hogy nagy úr lehet az országban a király, de a Zehernyét környező határban ő is van valaki!

A két süldőcske röffentett még olykor, amidőn is Sanyi — félkönyökre dültében — fölemelte a fejét s a templomdomb irányába tekintett el. És úgy tetszett neki ekkor, hogy a templomdomb felől mintha egy úrikisasszony-formájú nőszemély sétálna le s éppen őfeléje...

Piros lett az arca s zavartan suttogta magában:

— Annus néni jön hozzám...

Hogy azonban ne úgy lássék a dolog, mintha az egész napot heverészve tétlenkedte volna át, felállt s a két kis malacot is fölverte lustálkodásából. Először tetemes kerülőt tett velük, miközben többször kondított a cifra karikással s az alatt bele-belefujt a tülökbe. Minden tülökszó után még nagyobb hallgatás kezdett neszelgetni le, egészen a tavarnai erdőig, másik oldalon pedig le, egészen a Ronyva lapályáig... Ezt a tülökszót bizonyára meghallotta Annus kisasszony is.

Akkorára azonban a szép kisasszony ott is állt már a Heeske tetején.

Ott állt Boér Annus néni mennykék szoknyájában, a tavarnai erdő irányából szelecske sétált errefelé éppen s ez a kis szél fodrozni kezdett a szoknyája szélével. Jobbkezét ellenzőnek tartotta a szeme fölött a nap ellen s amint — valamivel lejjebb — megpillantotta Sanyit, olyan hangon kiáltott le hozzá, hogy a hetedik esztendejében járó gyerek beleremegett:

— Sanyika! Sanyika! Egész nap szomorú voltam miattad!

Mudrony Sanyi nem kiáltott vissza, mint aki nagyon el van foglalva a tennivalóival. A helyett visszafelé terelte a két malacot s belefujt a kanász-tülökbe. Annyi komolysággal csinálta mindezt, hogy — míg ködmönkéje a félvállára volt fellökve — a tanító néni felkacagott csengve, összecsapta a két kezét, a szeme pedig könnyekkel telt meg:

— Sanyika, sose láttam még olyan helyes kis bojtárt, mint amilyen te vagy! Gyere már ide, hadd esókoljalak össze!

Ámde Mudrony Sanyi ezúttal sem sietett. Öszszevont szemöldökkel terelgette a két vékony sül-

döcskét, mint akinek komolyabb dolga van annál... Ezen aztán olyan jókedvre fakadt Annus kisasszony, hogy könnyei lefolytak az almaszín arcán:

— Jaj, Sanyi, te haszontalan!... Hát így szeretsz te engemet?

Csak ekkor ért Sanyi a kisasszonyhoz. S komoly kis arccal dörmögte maga elé:

— Most nem lehet sietni, mert a két malacra vigyázok.

Nem folytathatta azonban kifogásait, mert Annus néni abban a pillanatban ölébe szorította s így, átölelve, össze-vissza csókolta. És Mudrony Sanyinak, miközben Annus néni a remegő melléhez szorította arcát, olyan érthetetlen forrósága lett ezúttal is, hogy forogni kezdett vele minden.

Annus néni akkor már leült a kurta fűre s maga mellé ültette le apró lovagját is. Ugyanakkor kis csomagot vett elő a táskájából s ozsonnához terített a fűvön:

— Ezt mind neked hoztam. Látod, hogy gondoltam rád!

— Igen szépen köszönöm Annus néninek — motyogta magában Sanyi, mert még mindig igen meg volt zavarodva.

S enni kezdett.

Valami tortafélét hozott neki a szép kisasszony, aki egyfolytában beszélt az alatt, ámde Sanyi úgy érezte valahogyan, mintha csak kötődnek vele Annus néni:

— Jaj, Sanyika, ha tudnád, mennyire hiányoztál nekem egész nap! Alig tudtam kivárni a delet: mindig te jártál az eszemben... Mihelyt hazaértem aztán, nyomban nekiláttam a süteménysütésnek, mert mondta az édesanyád, hogy igen vigyázol a két kis malacra... Add csak ide azt a karikást!

Jókedvében felugrott, hogy pattintson vele, de az ostor, amikor visszacserdítette, a gyöngöszép

karjára csavarodott s a vége jót csípett a mezítelen testén... Sanyi komolyan jegyezte meg:

— Embernek való az ostor és nem lyánynak!

Annus kisasszony először a megcsípett karját simogatta végig, Sanyi szavaira azonban kacagni kezdett, akkor újból átkapta a gyerek fejét s az apró melléhez szorította:

— Jaj, te bumfordi!... Hát már te is embernek számítod magadat?

Hanem ugyanakkor megállt, kiegyenesedett egész karesúságában és a templomdomb felé nézett. Mert a templomdomb felől egy úrfikülsejű valaki igyekezett ebbe az irányba. Boér Annus annyit mondott, megrebbenve:

— Az a haszontalan Pali jön utánam. Biztosan számon fog kérni, miért nem vártam meg odahaza. De úgy-e, Sanyi, te meg fogsz védeni engem? — kérdezte, tettetve a félelmet.

Sanyi komolyan bólintott:

— Meg fogom védeni Annus nénit.

Annus néninek még a szeme is nevetett. Attól fogva azonban nagy szóflanságba esett a tanítókisasszony, mire az apró bojtár is hallgatott.

Esteledni készült. Hosszúra nyúltak már a faluvégi árnyak s kolompszó hallatszott a Ronyva völgye felől. Bizonyára a Setéth Miklós tekintetes úr teheneit terelték hazafelé abból az irányból.

Így mult el jó idő, mikor egyszerre csak Pali úrfi alakja bukkant föl a Heeske tetővonalán.

Megállt a tetőn délceg fiatalságával, kedveshányavetin, de azért némi bosszankodással, amelyet alig tudott takargatni:

— No, én ugyan mehettem magukhoz tisztelgő látogatásra! Még arra sem érdemesített, hogy legalább megvárt volna! Pedig üzentem idejében...

— Nanana, csak semmi duzzogás! — csöndesítette le egyetlen tiltakozó mozdulattal a leány. —

Elvégre úgy illett, hogy meglátogassam az én leg-hűbb kis lovagomat is... Kevés ozsonnát is hoztam neki, mert gondoltam, hogy azóta megéhezhetett szegény.

S csókra emelte föl hozzá a kezét.

Pali úrfi megcsókolta azt a kezét, amelyért bizonyára gyilkolni tudott volna minden pillanatban s annyit dörmögött félhangon:

— Előbb-utóbb féltékeny leszek még erre a kis bojtárra...

Ezt azonban aligha mondhatta neheztelve, mert ugyanakkor megbarackolta a Sanyi fejét.

Ott álltak hárman a Hecke tetején, a két malac megint turkálni próbált. És amint a templomdombnak néztek volna föl, Pali úrfi egyszerre izgatottan kiáltott föl:

— Ott jön Szikora... De most megmondom neki a magamét!

— Ne legyen hozzá indulatos, Pali, nagyon kérem — könyörgött Annus kisasszony s vőlegénye karjába öltötte a karját. — Hisz úgylis csak másfél-hónapig helyettesítem már!

Fekete Pál erdészgyakornok úr nem válaszolt, csak összeharapta a fogát. Mudrony Sanyi pedig dobogó szívvel állt az Annus néni szoknyája mellett s várta, hogy mi lesz? Megveri-é Pali úrfi a tanító urat vagy sem?

Szikora mester aközben jött-ment, de szemlátomást lassúbbodó léptekkel. Egyszer aztán annyira volt már csak, hogy köszönhetett a leánynak:

— Kezétesókolom, Annus nagysád!

Annus kisasszony szívesen bölintott vissza, de a karját nem húzta ki a vőlegénye karjából:

— Isten hozta, tanító úr!

Ám a tanító úr mintha megzavarodott volna.

Hanem akkor megszólalt Pali úrfi is. A hangja kemény volt:

— Mondja, tanító úr, mit mászkál még mindig a menyasszonyom után, amikor megtiltottam magának?! Vigyázzon, mert rosszul talál járni, ha a zsakettjánál kapom meg egyszer!

De itt már kiegyenesedett a tanító úr is:

— Bocsánatot kérek, ma nem a nyers erő számít, hanem a szellemi fölkészültség dönti el, ki a külön ember!

Sarkonfordult s gyors kaptatással indult meg visszafelé:

Annus kisasszony könyörögve szóit:

— Pali, minek csinált ilyen szegényt?

Pali úrfi azonban nem felelt, hanem — karjában a leány karjával — megindult lépést a templomdombnak. Ugyanakkor Sanyi is terelni kezdte a két malacot.

Hallgattak azontúl. Elöl ment a két süldöcske, utánuk ők hárman. A Ronyva felől esteledett.

XII.

Szélsebesen érkeztek és szálltak a napok. Szokatlan magasságokba húzódott föl a szétfeszült égbolt, legalább is úgy tetszett azoknak, akik megfigyelték.

Azon a tavaszutón történt, hogy Nagy János bányászra rászakadt a szikla s szegény Nagy Jánost magát faágakból összetákolt ágyon cipelték hazáig, miután szivárgott be'öle a vér. És a fia, Nagy Jancsi, elsőosztályú elemista keserves jajgatásban tört ki akkor. Ez azonban csak valami négy héttel történt azután.

Ebben az időben Mudrony Sanyit megint magával vitte Annus kisasszony reggelenként az iskolába. A két kis malacot nem hajtotta ki többé a Hecskére, mert nem volt mit kihajtani.

A két süldőcske ugyanis odalett.

O'y szívfacsaró eset volt az, hogy nem is időzünk hosszabban nála. Mert még reá gondolni sem jó.

Valami malacbetegség ért el a faluig. Mudrony Sanyi azt látta egy délelőtt, hogy a két kis malac lefekszik egymás mellé a fűre és nem röfölni többet. Igen álmosaknak látszottak. Stefán Béla is kijött kis kanász-pajtásához ezen a délelőttön s gondtalanul játszadoztak. Sanyinak feltűnt azonban, hogy gyanúsán hallgat a két süldőcske, amire hozzájuk sietett, hogy megnézzék őket. Ámde egyikük sem mozdult s amikor Sanyi a másik oldalukra akarta fordítani őket, merevek voltak. És abban a pillanatban nagy könnyek kezdtek potyogni a Mudrony Sanyi szeméből, miközben a pajtását hívta segítségül:

— Béla, Béla, meghalt a két malacka! Sza'adj el hozzánk, hogy gyöjjön mindjárt az édesanyám! Istenem, Istenem, mi lesz most velünk?

Stefán Béla lélekzetfúlva kezdett trappolni ekkor a falu felé, meg sem állt a Mudrony Sanyiék házáig, ahol is fölverte Mudrony nénit a gyász eset hírével. A szegény asszony Péterkét nyomban a vén Tománé felügyeletére bízta reá s maga a Heeske irányába sietett, ahol Sanyi kétségbeesve tördelte már a kezeit, miközben fájdalmában körül-táncolta a két malacot. És Mudrony Józsefné, amint odaért volna, zokogni kezdett szintén, két karját pedig az égre tárta föl:

— Istenem, te is csak a szegénységet tudod meglátogatni!

Mudrony József éppen fuvarban járt ekkortájt s amire hazajött volna a munkából, a két süldőt már be is kaparták annak a régi bányának szélén, mely a Heeske keleti oldalában állt elhagyatva.

Abban az időben egyéb dolgok is keserítették Mudrony Sanyi édesanyját.

Mert férje mintha végleg elfelejtette volna apósának és vőtársának, a nagyerejű Vajda Györgynek tett fogadkozását. Ha valami kis pénze akadt, Groszmann Jakabnál itta be, a Cser Mihály társágában rendszerint, aki legalább hetedszer adta elő már neki, — minden alkalommal új változatban — hogy néhány esztendővel előbb mint evett meg fogadásból egész bornyút az egyik miskolci közösbaka...

De más dolgok is búsították a sajnálatraméltó fiatalasszonyt.

Jó emberek innét is, onnét is besúgták neki, hogy Mudrony József olyan pillanataiban, amikor azt hiszi, senkisémet látja, észrevétlenül be-besurran a kulcsárnéhoz. És pedig csaknem minden második napon. S szegény Mudrony Józsefné komolyan kezdte forgatni magában ezen a tavaszutón, hogy az első alkalommal, amikor a férje újból elszekerezik valamerre, kevéske bútorával s a két kisfiával átszökik az apjához. És nem is fog visszatérni többet.

Sanyi egy délután a falun ment lefelé, amikor Barezali Gáborba botlott bele. Ezt megelőzően azonban Setéth Márta, a Setéth Miklós földbirtokos úr apró kisasszony-lánya állította meg az utcán. A pirinyó kisasszonyt éppen kézenfogva sétáltatta a pesztrája s a szemfüles kislány, aki akkor már abbahagyta a selypítést, odaszólt a mellette elhaladó legénykének:

— Hová mégy, Sanyi?

— Egy kis dolgom van a felvégen, Mártácska — fordult vissza meglepetve Mudrony Sanyi, akit Magyar szabóékhoz küldött titokban az édesanyja, hogy kérjen tőlük ötven krajeárt kölesönbe. Egy héten belül okvetlenül vissza fogja fizetni.

Setéth Márta kisasszony Sanyira emelte most kékesszürke szemét;

— Sanyi, mikor jössz játszodni hozzám?

— Legközelebb átmegyek magukhoz, Mártáska, — védekezett Sanyi meglepetve — s akkor majd sárkányt fogunk eregetni. Jó lesz?

— Jó lesz — mondta rá a csöppség komolyan s azzal továbbment a eselédleánnyal.

Magyar szabóéknál megkapta Sanyi az ötven krajcárt s visszafelé baktatott a falun. Enyhe májusi délután volt, a jegenyék hosszú árnyékot vetettek át a nagyuteán s az éles délutáni fényben annál setétebbeknek látszottak ezek az árnyékok. A Setéth tekintetes úrék régi kőháza elé ért már, mikor az oldaltosó kisebbik magtár felől feléje szólt Barczali Gábor:

— Gyer csak ide, fiatal öcsém!

Mudrony Sanyi megrebbent váratlanul. Mert visszaemlékezett arra a régi napra, amikor egyszer az istállóba esalta be Gábor bácsi, a két fehér egérkét táncoltatta előtte, majd maga is táncolni kezdett nesztelen nekilendülésekkel. S olyan nyomasztó és olyan különös volt akkor minden...

De azért bemerészkedett a magtárig.

A magtár előtt aztán így szólt hozzá Barczali Gábor bácsi, kissé leeresztett hangon, hogy senki más meg ne hallja:

— Tennapelőtt beszéltem az édesanyáddal s megígértem neki, hogyha nem változik meg most se apád, az a piják, akkor zártlevelezőlapot írok Csebbe Vajda Gyuri bátyádnak, hogy siessen alá azonnal s törje össze az apádat... Akkor majd megtuggya, mi a tisztesség!

— Igenis, Barczali bácsi — szólt rá megszépenéssel Mudrony Sanyi.

Barczali Gábor sokáig nézett a földre ekkor, később így intézte a szót meggondoltan az értelemesemű gyerekekhez:

— Gondoltam valamit magamba, fiatal öcsém.

Ha úgy fordulna a sor, hogy ti hazamentek innét Vinkóéra, apád pedig, ez a csizlik, összeállna a kulcsárnéval, neked adom a két egerkét. Örökbe!

Sanyi csaknem felkiáltott az örömtől. De aztán, amint szóhozjutott volna, annyit mondott kis meghatottsággal:

— Igen szépen köszönöm a jóságát Gábor bácsinak. Egyik egerke az enyém lesz, a másikat pedig Péterkének fogom odaadni...

Barczali Gábor a szemével jelezte csupán, hogy helyesli a dolgot. Utána nyomban kuncogni kezdett a markába, amitől újra félni kezdett Sanyi. Mert ilyen furesa volt már a természete Barczali Gábornak.

De nemcsak Barczali Gábor fenekeedéséről tudott már ekkor Mudrony Sanyi, hanem az apja készülődéséről is. Hallotta, amint egyszer így tört ki az öreg, látszatra akaratlanul:

— Ha a két markom közé kaphatom meg eccer azt az igást, belefojtom a lelket!

Úgy látszott, ő is leskelődik Barczali Gábor után.

... Több hete mult már, hogy Sanyi megszűnt kiskanásznak lenni. Apró túlkét azóta Péterke vette birtokba, a pirinyó karikás sutba került s a bocskorkát is levetette. Minden gyerek mezítláb futkosott már ekkor.

Reggelenként átjött érte Annus kisasszony s magával vitte az iskolába, bizonyára azzal a számítással, hogy így kevesebbet lát és hali odahaza a búsító dolgokból. Valahányszor hazakísérte Sanyit, sohasem szűnt meg biztatni a fehérarcú mamát, aki akkoriban többször fájtatta a fejét:

— Nagy az örömöm, Mudrony néni, hogy Sanyit velem engedi mindennap. Igen okos fiúcska s néhány hét alatt megtanult legalább annyit, mint

akármelyik elsőosztályos tavaly ősz óta. Ha továbbtaníttatják, sokra viszi még az életben...

A megtört asszony olyat sóhajtott ekkor, hogy bele kellett remegnie, aki hallotta egyszer:

— Köszönöm a sok szívességit Annuskának, hogy olyan jó szívvel teccik lenni irányunkba... Sanyi fiamat, mihent kitanulta a falusi iskolát, beadjuk Patakra, ha apámtul meg a rokonoktól kell is köcsönbe kérni azt a pénzt... Mer amikor alig három hónaposka vót még a születése után, elmentem vele a nézpesti jósasszonyhoz, aki egy vas-könyvből jósolt, oszt késheggyel forgatta a könyv leveleit... Akkoriba azt jósolta nekem az az okos asszony, hogy Sanyi híres nagy katona lesz eccer és sokan fognak hallgatni rá és menni fognak utána... Hát ebbül én azt gondolom ki magamba, hogy tán püspöknek fog kitanulni és ha prédikálni fog, mindenki neki engedelmeskedik majd...

Egy másodikat sóhajtott:

— Mégis nem bírónak, hanem papnak fogom taníttatni. Legalább nekem is jut nála egy szobácska, ha elerőtlenedek vénségemre. Tán nem kell kódulnom akkor az utcán...

Az iskolában ekkortájt sokat kellett tanulnia minden gyereknek, mert közeledett a vizsga napja. Ez a vizsga a református templomban ment végbe, amelyre a katolikusok is elmentek olyankor, de még a zsidók sem maradtak ki. A jutalomdíjakat is e napon osztotta ki a méltóságos képviselő úr, melyeket a saját pénzéből adott.

Olyan szép volt az, akár a tündérmese!

Ezeken a májusvégi napokon az iskola körül meg a templomdomb környékén osztályonként tanultak a gyerekek. Zsongó fenhargon.

És míg a többiek szanaszét zsongtak volna, belemerülve a könyvekbe, Mudrony Sanyi a példánykert bokrai alá bujt meg, mert megizzadt a

kergetőzésben. Le akart hűlni keveset s elandaldott lélekkel hallgatta kisfiúk és kislányok döngicsélését.

De nem sokáig hallgatta.

Mert a méltóságos képviselő úr kertje felől hangok közeledtek: Kónya János tiszteletes úr meg Szikora tanító úr hangja. Valószínűnek tetszett, hogy a méltóságos úr parkjában végezték délelőtti sétájukat, hová a képviselő úr egyszersmindenkorra meghívta őket. A tanító úr idegeskedve beszélt, ezzel szemben a tiszteletes úr a böles mérséklet szavával igyekezett csillapító hatást gyakorolni a tanító úr idegeire.

Úgy látszott azonban, ezúttal eredménytelenül. Mert abban a pillanatban ingerülten csattant fel a tanító úr, miközben régi-régi zsakettje — különösen a lapockarészeknél — felvillant a májusi napban:

— Kérem, kérem, tiszteletes uram, tüntessen ki félpercre a figyelmével!... Legutóbb már meg is fenyegetett az a kiforratlan elméjű ifjúember, hogyha a jövőben is közeledni próbálók önagsága felé, egyszer megkap a galléromnál fogva...

— No és tanító úr mivel vágott vissza erre? — tartotta föl a fejét kissé fontoskodva a tiszteletes úr.
— Mert remélem, visszavágott!

Szikora mester lankadtan legyintett ekkor, mintegy jelölve annak, hogy itt már minden mindegy:

— Hát igenis, visszavágtam! Azt mondtam jelesül Fekete Pál úrnak, úgyis, mint fejletlen értelmű tacsónak, hogy a tizenkilencedik század végén nem a brutális erő, hanem a szellemi fölény dönti el, ki különb tényező a hazai kultúra előbbrevitelében... A mihaszna úgy tett, mintha nem is hallotta volna!

— Akkor itt egyetlen tennivaló van csupán!

— kezdte kurta gondolkodás után Kónya tiszteletes úr.

— S ugyan mi lenne az, kérem?

A tiszteletes úr lehalkította a hangját:

— Régi tapasztalat, hogy valamennyi hajadon esupán addig nem hajlandó menni, amíg nem viszik. Tanító úr is legyen valamivel agresszívebb föllépésű, hogy úgy fejezzem ki magamat! Ez okból karolja át derekát meglepetésszerűen s esókolja meg... Akkor majd nem hancúrozik többé azzal a tiszteletlen föllépésű ifjúval!

Mudrony Sanyi jól látta a bokron át, hogy e szavaknál elsötétül a tanító úr tekintete:

— Ilyen orvtámadásra semmi körülmények között sem adhatom rá magamat, tiszteletes uram. Először meggondolandó, hogy az ilyen föllépés nem fér össze higgadt jellememmel s másodsor meggondolandó, hogy egy ilyen föllépés konzekvenciája gyanánt a nyers erőre támaszkodó ifjú ellenlábasom esetleg tetteleg bántalmazná személyemet...

Továbbhaladtak aztán ketten, elhalt a hangjuk s Mudrony Sanyi semmit sem hallott azontúl.

Hanem ez is elég volt neki!

Mihelyt eltűnt előle a tiszteletes úr meg a tanító úr, lélekzetét visszafojtva futott-futott Annus nénihez s egyetlen fuvásra ledarálta neki, mit hallott a bokor mögül. Annus kisasszony kétszer is megismételtette vele s amikor megértette végül, miről is van szó voltaképpen, esőndes búval annyit suttogott:

— Szerencsére nem tart már sokáig...

Mert táltoslábakon közeledett a vizsga napja... Hanem a vizsga napjáig két olyan esemény adódott elő még, amelyekről meg kell emlékeznünk, ha futólagosan is. Az egyik Nagy Jancsi elsőosztályú elemista apjának szerencsétlensége a bányában, a

másik a tanító úr ijesztő kitörése a törvényesen uralkodó Császári és Királyi Ház ellen. Ez utóbbi momentumról szerencsére sohasem értesült Kónya János tiszteletes úr. Mert jaj lett volna akkor a tanító úrnak!

Nagy Jancsi apjának szerencsétlenségére sokan feljajgattak a faluban.

Tudni kell, hogy a szegényrenden lévő emberek közül minden nap tizenöten-huszan jártak el a grófi bányába, mely a tavarnai erdő szélén rejtezkedett. Emberemlékezet óta jártak ki már így: télben és nyáron egyaránt s fizetésüket ezüstpénzben kapták minden szombat este. Ott fejtették és törték a követ inszakadásig... Olykor-olykor mely dörgés húzott át a tavarnai erdő sötétje felől: ilyenkor pillanatra mindenki magábaszállt a faluban. Hisz nem lehetett tudni, hogy a sokmázsás sziklák robbantása közben nem leli-e ott a halálát valamelyik bányász?

Egyszer aztán bekövetkezett, amitől emberemlékezet óta remegett minden jótét lélek.

Egy kora-júniusi délelőttön fülszagató robbanás rázta meg a tájat a tavarnai reugeteg irányából s abban a pillanatban a bányászokra gondolván, keresztet vetett magára minden jószandékú ember. Az iskola körül meg a templomdomb táján zsi bongtak a gyerekek, Annus néni maga is a pázsitra ülve ügyelt az egyes osztályokra, mellette az ABC betűivel viaskodott Mudrony Sanyi, mikor a tavarnai erdő irányából egy asszony rohant elő lobogó szoknyában. Talán Pikor Zsuzsi lehetett s már messziről libegtette a fejkendőjét:

— Jancsi!... Nagy Jancsi!... Hozzák mán az apádat!

Halotti esönd támadt abban a pillanatban. Nagy Jancsi elemiiskolai elsőosztályú tanuló hirtelenül kivált tanulótársai közül s halottfehér lett az arca.

De fehér lett Annus kisasszony is. És siket csöndben vártak... És a tavarnai erdő felől idáig vezető dombhajlatból váratlanul csak különös menet bukkan ki a tetőn... Zöld ágakból hevenyészett hordágyra fektetve bányászok hozták szerencsétlen társukat, a hallgatag természetű Nagy Jánost, akinek — mint halkan adták szájról-szájra — szikla roncsolta szét a jobblábát, térden aul... Nesztelen menetben hozták Nagy János bányászt, akinek életlenül hullt alá a két karja, az arca sárga volt már, két szemét behúnyta... És véres rongyokba volt bugyolálva a jobb ába. És Nagy Jancsi elemüskolai elsőosztályú tanuló, apjának nagy szerencsétlenségét látva, haját tépve kezdett jajveszékelni, a hordágy mellett táncolva nagy tehetetlenségében:

— Apám!... Édesapám!...

Akkor már kisfiúk és kis'éányok is hangosan sírtak s nagy könnyek potyogtak ki a szemeikből, Annus kisasszony pedig zsebkendőjével törülgette a kedves arcát. S ezt a halk zokogást, ahogy lépést haladtak volna tovább a bányászok, átvette az egész falu és sírdogált már mindenki, akiben csak mákszemnyi emberség volt... Nagy János életben maradt ugyan, ámde úgy tudta mindenki, hogy keresetképtelenné válik egész életére. Ekkor azt találták ki az emberek, hogy Nagy Jánon családja írjon folyamodványt a tavarnai grófhhoz s kérjen tőle valami segítséget. A segédjegyző tüstént vállalkozott rá, hogy ingyen fogja megszerkeszteni azt a kérvényt. A jegyzőbojtárnak ez az önkéntes lépése mindenfelé jó hatást keltett.

Napok és hetek tüntek a messzeségbe aztán. Nagy János feküdt-feküdt magatehetetlenül, egyszer az orvos is meglátogatta Bodzásujlacról s az emberek észrevétlenül napirendre tértek a do'gok fölött. Mert olyan gyatráknak jöttünk erre a világra, hogy idővel mindent és mindenkit elfelejtünk.

Alig egy hét választott csak el a vizsgától. Akkoriban esett, hogy a tanító úr kirobbant s a lázadásig tüzelt I. Ferenc József törvényes uralkodó és elődei ellen. Ha ez a zendülése kitudódott volna csak egyszer is, bizonyos, hogy a tanító úr állását veszítette volna, de a nyugdíjával együtt.

Szikora tanító úr felhorkanása na nem is volt menthető sok tekintetben, mégis méltanyolni lehetett ebbeli föllépését. Mert soha nem volt rá módja és alkalmja, hogy kiönthesse a szívét. A méltóságos képviselő úr az országházban tudvalevően azzal a párttal tartott mindvégig, mely a királyt támogatta, Kónya János tiszteletes úr pedig majdnem kicsattant az indulattól, ha csak a nevét hallotta is a szélbali-pártnak. Így a tanító úr sohasem fedhette föl senki előtt hazája jövőjét illető politikai agályait.

Úgy történt a dolog, hogy az iskolásgyerekek a vizsgai verseket tanulták fenhangon a templomdomb körül meg az iskolakert esemetefái között. Annus kisasszony a templomajtó körüli pázsiton üldögélt s az elsősztályos kislányokkal veszködött, miközben Szikora tanító úr a templom hátában álldogált összefont karral s hosszú ideje nézett-nézett a kassai hegyek irányába.

Nem messze a tanító úrtól Mudrony Sanyi hasalt tétlenkedve s mellette ugyanúgy Stéfán Jancsi, aki a vizsgán elszavalandó versét tanulgatta éppen. De soha még olyan különös és szomorú verset! Sanyi már vagy huszadszor figyelt oda s fokról-fokra búsabb lett:

*Egyedül hallgatom tenger mormolását,
Tenger habja felett futó szél zúgását,
Egyedül, egyedül
A bujdosók közül
Nagy Törökországban...*

Egyszer csak megszólalt Sanyi, de nagyon elnehezült szívvel:

— Janesi, te, mondd meg énnekem: ki hallgata a tenger zúgását és miért hallgatta? Mert nem tudom, milyen vers az a vers?

— Valami baja volt valakinek Törökországban — vélte szintén lesujtva Stefán Janesi. — Talán megkérdezem a tanító urat... Ő tudni fogja biztosan.

Szikora tanító úr ott álldogált a templom háttában s a kassai hegyek irányába merengett el szótlanul, negyedóra óta legalább. Csak arra rezzent össze, amikor tisztelettudóan állt meg előtte a két nebuló.

Stefán Janesi kezdte, mert ő volt az idősebb:

— Tanító úr kérem szépen, nem tudjuk, hogy az én vizsgai versemben mért hallgatja valaki a tenger mormolását és hogy mért hallgatja egyedül?

— Ahá! — szippantott egyet a levegőből a tanító úr, úgy az orrán át s a közben leplezetlen gúnnyal mosolygott. — Sejtem már... Alighanem Mikesről van szó, amelyet hazafias költőnk, Lévay szerzett...

És míg Mudrony Sanyi értetlenül állt oldalvást, Stefán Janesi rámondta a tanító úr szavaira:

— Igenis, tanító úr kérem szépen...

Szikora tanító úr azonközben maga elé gondolkozott jó darabig, majd siető lépésekkel az iskola felé indult meg, mi alatt odaszólt a két nebulónak:

— Gyertek csak ti is utánam!

Amint a templom elé ért volna, hol Annus kisasszony oktattatta apró tanítványait, mély tisztelettel szólalt meg a tanító úr:

— Annuska nagysád talán maradjon idekint a leányokkal, mert olyan dolgok következnek, amelyek nem valók a gyöngébb nem füleinek!

Annus kisasszony egyetlen biccentéssel vette tudomásul a tanító úr intézkedését, aki ugyanakkor

kettőt csattintott a tenyerével s az erre kövekezett csöndben így kiáltott szét a templomdomb körüli téren, hogy mindenki hallhatta a hangját: —

— A leányok a szabadban maradnak vissza, a fiúk ellenben jöjjenek be a tanterembe. Mind az öt osztály!

... Három pere mulva Mudrony Sanyi is ott nyújtogatta már a nyakát az első padban. Zsibbadt csend volt odabent, mintha csak megérezték volna valamennyien, hogy nagy dolgokat fognak itt hallani hamarosan.

S úgy is volt!

Mert a tanító úr, aki azalatt idegesen járkált föl és alá az udvaron, egyszerre csak szélesen nyitott be a tanterembe. Már akkor is méregtől lihegve sietett az asztalhoz. Ott megállt s miközben alig bírt uralkodni magán, fojtott hangon szolt oda Szinyéri Gyurkának, egy már nagyobbacska iskolásfiúnak, aki unokaöccse volt Szinyéri Mártonnak, a fuvarosnak:

— Gyurka fiam, állj ki lesbe a tornáera és nagyon vigyázz, nem jön-e valamely égtáj feől a tiszteletes úr? Mert ha jönni találna, azonnal benyitzz és jelented nekem a dolgot!

— Igenis, tanító úr, kérem szépen — válaszolt engedelmesen Szinyéri Gyurka és kiment a tornáera, hogy őrt álljon ottan.

A tanító úr a síri csöndben végignézett ekkor az osztályon s így kezdte, alig-alig győzvén türtöztetni magát többé:

— Fiaim! Arról, amit most fogtok hallani, örökre hallgatnotok kell, különben zsandárok hurcolnak el innét Kufsteinba vagy Olmützbe... De akadni kell végül egy embernek, aki odadörgi a hatalmasok felé: eddig és ne tovább!

Hanem ebben a pillanatban kirobbant! Halántékain pattanásig feszültek az erek, ökiével az asz-

tal sarkára sujtott le, miközben visításba vezett a hangja:

— Hitszegés, árulás, becsstelenség, magyar hazafiak ártatlan vérének kiontatása: ez rövidesen a velünk ma is erőszakoskodó Habsburg-Lotharingiai Ház véres útja a magyar nemzet történelmében!

Alig bírt magával:

— Históriaink legnemesebb alakjaira börtön és bitó várt avagy menekülniök kellett, túl a haza határain s nyomorult idegenben kellett lehajtaniok utoljára fáradt fejüket! Átok legyen rajtuk, akik ezt tették dicső nagyjainkkal s üldözött nemzetünkkel!

Ekkor már olyan lelkiállapotban volt Szikora tanító úr, hogy izzadtságcseppek jelentkeztek a halántékán:

— De minden merényletüket tullicitálták azzal a gaszágukkal, amit szegény Rákóczi urunkkal szemben követtek el!...

Mudrony Sanyinak a félelemtől lúdbőrös lett a háta, amikor a tanító bácsi féktelen indulatkitörését látta. Az egészből alig értett valamit, de annyit mégis fel tudott fogni fakadozó értelmével, hogy egy bizonyos Rákóczi fejedelem Rodostó városában élt rabkenyéren s amikor már minden száműzött bújdosó meghalt a fejedelemmel együtt, csak Mikes maradt vissza tehetetlen bújával s erről a Mikesről szólt az idézett költemény.

Itt elesendesült Szikora tanító úr s halk szóval jegyezte meg:

— Most pedig elszavalom nektek a verset, mely a költő legszebb szerzeménye.

A gyerekek ijedt esőndben húzódtak össze, mivel igen-igen megzavarta a fejüket, amit ezen a délelőttön kellett hallaniok, A tanító úr aközben méla-

búsan mondta el az első szakaszt s ugyanakkor hullani kezdtek a könnyei:

*Peregnek a fákról az őszi levelek ...
Kit erre, kit arra kergetnek a szelek
S más vidékre száll a
Csevegő madárka
Nagy Törökországból...
Hát én merre menjek, hát én merre szálljak,
Melyik szögletébe e széles világnak
Idegen hazából?*

Ahogy végigmondta volna a szívfájdító verset, olyan dühre fakadt Szikora tanító úr, hogy ökölbe-roppant a két marka, mint két buzogány. S ezt a két öklét belerázta a levegőbe:

— Most pedig megmondom néktek, mit érde-mel a jelenlegi uralkodócsalád? ... Idehailgassatok!

S átokra emelte a két tenyerét. Ámde abban a pillanatban berontott Szinyéri Gyurka s elkiáltotta magát:

— Gyön a tiszteletes úr!

Ándrony Sanyi látta, hogy a tanító úr egyet csuklik. Majd izgatottan letörölvén halántékáról a verítéket, fáradtan emelte föl a mutatóujját:

— Aztán arról, amit most hallottatok, pszt legyen, gyerekek! ... Nem szeretném megünni az oszt-rák börtönt...

S kifelé indult meg a fényeshátú zsakettben, mely — elsősorban a lapockarészeknél — olyan volt, akár a tükör...

A fiúk kitódultak a teremből s eloszlottak a templomdomb környékén. Sanyi, mint legkisebb, leghátul jött, szédelegve a hallottaktól.

Amint a tornácra ért volna ki, Kónya János tiszteletes úr épp akkor fogott kezét a tanító úrral.

Ujságot tartott a balkezében s egyszerre ingerülten fakadt ki:

— A szent érti e széltoló szélbaliak arcátlanságát: nyíltan lázítanak a legbölesebben uralkodó törvényes császári és királyi urunk ellen! Megfoghatatlan előttem, meddig tűri ezt a kapeáskodást I. Ferenc József őfelsége!

Szikora tanító úr nyöszörgő mosollyal mondta rá:

— Hát igenis, kérem... Különös ez... különös...

— — — — —
Megjött egyszer a vizsga napja is!

A vizsgát nagy pompával és fénnel tartották meg a kálvinista templomban, vasárnap délután. Ott voltak természetesen a római katolikusok is, sőt a zsidók sem maradtak el. Mert az ő gyermekeik is jártak iskolába.

Mudrony Sanyit, noha nem volt még iskolaköteles (csak az ősszel kellett beiratni első osztályba), soha nem álmodott kitüntetés érte a vizsgán. A méltóságos képviselő úr, aki szép beszédet mondott ekkor a gyerekekhez, ezüst egyforintost adott neki s külön is megdicsérte.

Szegény Mudrony Józsefné hangosan sírt föle pillanatban.

De Annus kisasszonyt is dícsérettel halmozta el a méltóságos úr. Annus néni különben másnap csomagolt, mert úgy volt, hogy nyárra a szüleikhez megyen vissza és csak szeptember elején kerül ismét a faluba. Az esküvőjére.

Pali úrfi vitte ki az állomásra könnyű kocsiban és kísérte el hazáig. Annus kisasszony az utolsó negyedórában átszaladt még Sanyiekhoz. Cukrot hozott Sanyinak és Péterkének. Összecsókolta őket, Mudrony Józsefnét pedig átölelte,

— Mikor is lesz az esküvője, Annuska? — kérdezte búcsúzóul Mudrony Józsefné.

Annus kisasszony oldalt nézett:

— Kisasszonynapján, Mudrony néni s a szüleim is itt lesznek. Istenem, én úgy sajnálom szegény tanító urat...

S szeméhez emelte a zsebkendőjét.

XIII.

Hogy elröppent az a nyár!

Az utca porában futkostak ketien s építettek várat a porból, avagy — ha az édesanyjuk is ott-hon volt — Stefán Janesiékhoz mentek át Péterkével. Mert ezen a nyáron édesanyjuk a mezőn dolgozott túlnyomórészt, mialatt az apjuk valami nagy-nagy kastélyhoz fuvarozott téglát. Messze-messze, Varannó fölött. Annus néni többször írt azalatt Sanyinak, egy alkalommal a szépséges fényképét is megküldte neki. Ezt a képet egy képes árjegyzékben helyezte el Sanyi és vigyázott rá, akár a saját szemére.

Legtöbbször azonban Péterkével voltak együtt, miután édesanyjuk késő délelőttönkint vállára tette a kapát s megindult ki, a mezőre. Előbb azonban kioktatta Sanyit, hogy gyufával ne játszadozzanak, hogy a pitvarajtót csukják be, ha a szobában vannak ketten, de akkor is zárják be, ha az udvaron vagy a kert végében meghúzódó kis gyümölcsösben tartózkodnának. Külön is lelkére kötötte Sanyinak a mama, mit egyenek majd ebédre s mielőtt távozott volna, minden alkalommal beszólt Párnahajnéhoz vagy a vén Tománéhoz, a Baesik Mihály zsellérszomszéd anyósához, hogy koronként nézzenek át a két gyerekhez: nem történt-e valami bajok?

Még az utcáról is visszaszólt Sanyinak:

— Fiaeskám, vigyázz a kisöcsédre! Ha vihar találna jönni, zárkózzatok be a házba! Ne féljetez a mennydörgéstől, mer akkorára magam is visszatérek biztosan!

— Igenis, édesanyám, csak tessék nyugodtan menni, mert igen fogok vigyázni Péterkére — mondta ilyenkor Sanyi.

De a szegény fiatalasszony zaklatott maradt mégis. És amint ment-ment volna az alvóg irányába, sokszor megfordult és olyankor aggodalmas szemmel tekintgetett visszafelé.

Mert messze, igen messze volt a kevéske földjük, melyet a méltóságos képviselő úrtól béreltek: a falu határának egy szélről-való sarkában. Ott volt a krumpliföldjük meg a kukoricatábla.

Sanyi híven betartotta édesanyja utasításait, kivévén azt az egyetlen jókor-délután, amikor — több nagyobb fiú után — ők ketten is fürödni mentek a Ronyvára.

Egész életükre nem felejtették el azt a napot! Hisz csaknem odavesztek az orkánba...

Napfénytől szikrázó kora-délután volt pedig, mikor az idősebb iskolapajtások után útrakeltek ők is. Mert tetemesebb idő óta olthatatlan vágya volt Sanyinak, hogy egyszer ők is megfürödni a Ronyvában. Közel volt a patak, alig ezer lépésre: csak épp a vasúti vonalon kellett átmenniök. Azonkívül el is kérezkodtek Toma nénitől. A vén Tománé éppen varrogatott házuk tornácában, mikor Sanyi meg Péterke azzal ment át, hogy odahaza jól becsukták az ajtót s kicsit fürödni szeretnének ők is. Nem ereszkednek a mély vízbe s hamarosan vissza fognak sietni.

A vén Tománé így szólt hozzájuk ekkor:

— Nem bánom, lelkeeskéim, csak oszt vigyázzatok egymásra! Ha meg vihar találna gyönni a sza-

lánci hegy felől, szaladjatok be a vasúti bakteros házába!

A két lurkó trappolt is már, egymás kezét fogva.

Végighúzódtak a Gulyvász-közön s a községi úton a vasúti vonal felé futottak. Azon túl alig száz lépésre volt csak a Ronyva fahídja. A hídtól kissé lejjebb, Verhó irányának lehetett megtalálni a pataknak azt a részét, ahol fürödni szoktak a zehernyei gyerekek. Akkor már — fiúk, leányok vegyest! — legalább húszan paskoltak az övigérő vízben. Nehány perc múlva ők ketten is ott lubickoltak szélről. Péterke hasratámaszkodott a sekély víz szélén, úgy kezdett pocsolni a lábaival, miközben éles kacagással kiáltott át a bátyjának:

— Szanyi! Szanyi! Én isz tudok mál úszni a vízbe!

Jó sokáig maradtak a vízben s azalatt nem figyelték meg, hogy tenyérnyi kerek és feketeszínű felhőske bukkant ki a szalánci várhegy kúpja fölé. És ha látták volna is, bizonyára nem sokat adtak volna rá az apróságok!

Jókedvűen öltöztek föl (Sanyinak előbb Péterkére kellett ráadni a ruhát!) s akkor futva indultak a vasúti őrháznak, mert a nagyobb fiúk azt kiáltották:

— Gyön a vonat Ujhely felől!

Ha ugyanis jött a vonat, akkor a vasúti híd alá álltak be mind s dobogó szívvel lesték odalent, mikor zörögnek el fölöttük a vasúti kocsik. Mert olyan vad zúgás támadt olyankor, hogy nem lehetett hallaniok az egymás szavát. S azalatt dehogy is jutott volna eszükbe, hogy a szalánci hegy fölött ijesztő feketeség áradt szét a pirinyó felhőből s ez az ijesztő égiháború sötét homlokkal vágat, egyenesen neki a zehernyei határnak.

Ők a vonatot lesték csak, mely a verhói határ-

kocsma táján fordult be az egyenesbe... Messze, igen messze járt még az a vonat s olyannak látszott mindössze, mint egy szürke foltoeska az elvesző sinek legvégén s a szürke foltoeska fölött kevés füstöske lengett eldölve. De szemlátomást nőtt a vonat mozdonya, nem sokkal reá különösen kezdtek zörögni és zengeni a sinek, erre valamennyien a vasúti híd alá bujtak el. És össze-összeremegtek, amint fokról-fokra érezték a titokzatos zúgás közeledését.

Ez a zúgás most már szilajon nőtt s egyszerre csak földöntúli zengés töltötte be a világot, ez a zengés átrepült fölöttük, miközben nyögött és reesegett a vashíd.

Amire elő mertek volna bújni sáppadt arcaikkal, a vonat egyre kisebbedő háttal síklott el a távoli hegyek irányába... Hanem ugyanakkor elrémülve kiáltott fel valamelyikük, talán Dudás Janesi:

— Meggyött a vihar! Szalaggyunk!

Mert akkor már csüngő feketeség volt az ég s ijesztő feketeség a határ. Fiúk, leányok kétségbeesve kezdtek menekülni a falu felé, Mudrony Sanyi azonban visszamaradt az öccsével. Mert Péterke két gyöngye lába nem bírta el az iramot... De menekülni kezdtek azért ők is, az egymás kezét szorítva. Elhagyták már az őrházat s nem jutott eszükbe, hogy oda húzódjanak be... Az orkán korbácsütései alatt akkor már felkavarodott a mezei út pora, mennykövek csapkodtak az út két oldalán s mély rengések rázták meg a határt... Hirtelen nehéz esősepppek kezdtek kopogni az út porába és Sanyi elrémülve kiáltott fel, mialatt hullani kezdtek a könnyei:

— Öcsém, mi lesz velünk?

— Szalaggyunk, Szanyi! — biztatta Péterke, aki akkor már alig tudta szedegetni egymás után a két kurta lábát.

Abban a pillanatban vak feketeségbe veszték. Minden erejéből kitört az Istenfítélet!

Bacsik Mihály ebben a szempillantásban ott kuporodott össze a vasúti töltés mellett elhúzódo földescskéjén, gondolva, hogy csak elcsattog fölötte a fergeteg s akkor tovább dolgozik majd. Ekkor azonban észrevette a két menekülő fiút s azt is látta, hogy hirtelenül elnyelte őket az égi és földi feketeség... Egyszerre félrevágta a kapát és ámbár belülről mindig neheztelt még Mudrony József szomszédra, amiért oly rútul repítette ki házából anyósát, a vén Tománét tudniillik, most mégis, hallgatva a szívére, a két Mudrony-gyerek után kezdett vágatni, csattogó talpakkal a sárban...

... Mudrony Sanyi akkor már alig látott fél-lépést a dörgő és sivító orkánban, csak a Péterke kezét fogta göresösen. Néha szemvakító villámok lobbantak szét a feketeségbe süllyedt táj fölött, mennydörgető csattanásokba rendült bele a világ s az eső patakokban zúgott alá... Egyszerre csak felkiáltott Péterke:

— Szanyi, medfulok!

A sivító szélben nem tudott lélekzeni szegényke. Alig pillanattal rá kétségbeesve kiáltott föl másodszor is:

— Szanyi, valami veli a hajamat!

Jégeső vágta őket. Mert akkor már jégdarabok zörögtek alá s mialatt Sanyi el-elálló szívvel húzta maga után Péterkét, kalapjaik elvesztek valahol s hirtelen csak megrémült Mudrony Sanyi, mivel Péterke arcán vér folyt alá. Fölsírt:

— Fáj valamid, kisöcsém?

— A hajamat veli valami! — sírt vissza a le-gényke.

De még akkor sem engedték el az egymás kezét.

Már jégszőnyegen esuszkáltak a gyenge lábaikkal, mikor a sötét orkánon át valami fekete alak kezdett dobogni az úton. A hátukban. Minden lépéssel közelebb érte őket s úgy tetszett, hogy utánuk nyúl a két karjával. És Mudrony Sanyi félig eszmélet nélkül sikított fel:

— Anyám! Anyám!... Itt az ördög!...

Hát nem az ördög volt, mindössze Bacsik bácsi. És Bacsik Mihály abban a gondolatban elkapta a bőrigvert két gyereket, egy közeli búzakereszt alá vonszolta őket s ott búvóhelyet formáiván a kékéből, úgy-ahogy védelmet szerzett a két alig élő leánykének. Maga pedig — meg-megvilágítva a mennykövek kékes lángjaitól — fődellen fejjel és összekulesolt kézzel ereszkedett térdre s úgy kezdett imádkozni hangosan:

— Mi atyánk, ki a mennyekben vagy, szenteltessek meg a Te neved...

Soha-soha olyan ítéletidőt!

Ámde amint jött, éppoly meglepetésszerűen el is csattogott a vihar. Bacsik Mihály most már kézenfogva s lépést vezetett hazafelé a két facsarnivaló ruhájú gyereket, akiknek véres volt az arca. Regéczyék előtt találkoztak bőrigázott édesanyjukkal, aki jajveszékelve futott hazafelé a mezőről. S ahogy nem találta odahaza a két gyereket, magánkívül zokogott fel az égre. Mert azt hitte, hogy azóta a Ronyvába vesztek oda mind a ketten.

Ahogy aztán most szembejöttek volna vele a Regéczy-ház előtt, a szegény édesanya ráborult Péterkére:

— Hát veletek mi történt, bogaraim?

Bacsik Mihály szóhoz sem juthatott még, amikor Sanyi kezdte meg a védekezést:

— Toma néni engedett el bennünket, édesanyám...

Mudrony Józsefné a kezét tördelte csak, mint

aki az eszét vesztette, mialatt Péterke fejéből folydogált a vér.

... Soha-soha olyan szép nyarat, mint az a régi nyár volt, melynek végén Annus néninek kellett feleségül mennie Pali úrfihoz!...

Augusztusi estéken, ha Mudrony Józsefné nem tért még haza a mezőrői avagy ha a tehenet megfejni sietett át a méltóságos képviselő úr istállójába (mert ott állt az egyetlen tehénkékünk!), a két gyerek a ház agyagtornáckáján üldögélt összekuporodva. Péterke legtöbbször szendergett már, bátyja ölébe hajtva le a buksi fejét, Sanyi pedig a krumplinagyságú békák miatt ijedezett, amelyek kövér testüket dobálva ugráltak az udvaron s mind-mind a kert felé igyekeztek a tornác alól. S aközben remegő szívvel andalodott el a messzi pásztortüzeken, melyek a mikóházaik és pálházaik hegyek oldalából csillogtak feléje lankadatlanul. A hegyvonulat alig-alig derengett csak a kékszínű estében, fönt pedig nagy fényvel lobogtak a csillagok.

Ez is elmúlt.

Ezen a nyárutón sokszor esett szó róla, hogy Sanyit szeptember elsején elsőosztályba íratja be az anyja, mert néhány hónap híjával el kellett érnie immár hetedik esztendejét. Mudrony Józsefné reménykedő szívvel sóhajtott fel olyankor:

— Tanujjal majd, fiacskám, hogy ember legyék belőled! Ha málét fogok enni mindennap, mégis be foglak adni a pataki kollédiomba s papnak tanulsz ki, hogy igaza legyék a nézpesti jövendőmondásnak... Úgy-e, magadhoz veszel akkor, fiam s legalább enni ade vénségemre?

— Jaj, hogyne venném magamhoz, édesanyám! — szólt ilyenkor érzékenyen Sanyi. — Péterkét is odaveszem harangozónak. Apám pedig a lovamat fogja hajtani...

Egy délelőtt aztán bakák, huszárok, tüzérek,

meg szekereszek kezdtek aláereszkedni a kassai hegyek irányából s a vidéken minden erejével feltört a katonavilág.

Mert Zehernye környékén zúgott le a nagymanőver!

Nem is lehet azt elmondani... Olyan szép volt, mintha álmodta volna az ember. A gyerekek katonásdit játszottak az udvarokon meg a kertek alatt, a férfiak pedig katonaemlékeiket szedegették elő. Hiába, az a világ nem fog már megisméltódni soha!

A mezők, dombok, erdők szélei és a hegyek környéke mind-mind fegyveresillogásban fénylettek. A faluban szédült fejjel bódorgott mindenki a sűrű katonajárástól.

Akármerre tekintett volna az ember, nem látott egyebet kéklő égnél és katonánál. Bakák lihegtek és kergették egymást, nagyokat fújva és kemény káromkodások között, hogy dobogott alattuk a föld, miközben tompán fénylettek feltűzött szuronyaik. És míg a falu házainak udvarain fehér füstöt eregettek a tábori-konyhák s kapkodva süttöttek-főztek a katonaszakácsok, a mátyásházi megyei úton fekete lószórforgós huszárok kocogtak el kivont karddal és kényesen. Egyszer meg vagy kétezer huszár vonult végig a falu nagyutcáján, valami bánatos katonadalt fújtak egyszerre mind s erre a dalra nótázni kezdett valamennyi menyecske és leány a faluban. Elvágycakozók voltak e dalok s Mudrony Sanyi leverten hallgatta őket... És soha-soha nem felejtette el ezeket a nehéz fájdalomú katonaelegeket!

Egy héten át lázban volt mindenki.

Hát még amikor az ágyúk is megérkeztek valahonnét! Látni nem látta őket senki, hanem amikor megszólaltak egyszer valahol a bistei erdők alatt és Kázmér határában!... Zúgásuktól megdörögött a levegő s zúgásban hömpölygött a világ... Há-

rom-négy napon át tartott ez az ijesztő dörges, hol közeledve, hol távolodva Upor és Terebes irányába...

Minden legény katonának vágyakozott el...

Ezekben a löporfüstös napokban Mudrony Józsefékhez is elszállásoltak két katonát, a pitvarba. Az egyik katonának négy csillag volt összesen a gallérján, a másiknak egy sem. Ez a másik katona annyira ügyefogyottnak látszott, hogy Mudrony Sanyinak csaknem a könnyei serkedtek ki a szegény bakancsos nyomorult voltán.

Mert igen-igen esett alak volt az istenadta!

Olyan görcs-legényke volt, kifelé csámpás lábakkal, hogy nem is értette senki a faluban, mint vehettek be fegyver alá egy ilyen semmi-embert. Sose ment ki a többivel, mikor hajnalját kivonultak a háborúsdiba... Igaz-igaz: ő is beállt a sorba, ámde az utolsó pillanatban egyet rúgott rajta valamelyik komiszabb katona, hogy a szegény kis bakancsos egyet puffant hátulról s azontúl nem törődtek vele... Így hát visszamaradt a Mudronyék udvarán s fel és alá ödöngött. Legszívesebben a konyha körül, mintha enni akart volna valamit avagy mintha fázott volna. Mert noha élesen süttött a nap, a szegény kis katona mindig éhesnek látszott és mindig didergett.

A többi gyalogos, huszár, tüzér és szekerész mind ezt az egyet lökdöste félre vagy rúgott bele egyet s a védtelen kis katona tűrte. Tekintete annyira dúlt volt, hogy Mudrony Sanyit leírhatatlan szájalom fogta el, valahányszor ezt a mindenkitől megvetett apró katonát látta.

Valami vétke lehetett mégis, amelyet soha senki nem tudott meg a faluban.

Mert egy reggelen aranykeretes pápaszemű tábornok fogta vissza lovának kantárszárát a Mudrony Sanyiek kapuja előtt, maga elé parancsolta a didergő kis katonát és úgy kezdte piszkolni valami

idegen nyelven, hogy a nyaka olyanra veresedett át, akár egy pulykának... A nyomorult katona pedig csak állt-állt ott lehajtott fejjel, szánalmasan, nem védekezve, ami végül is olyan dühre fakasztotta a tábornokot (mert igen fényes volt a ruhája!), hogy kihúzta a kardját s verni kezdte vele a szegény katona hátát meg a lapockáit. Csak úgy porzott a blúza!... És Sanyi sejtette mindjárt, hogy nincs apja és anyja a nyomorult katonának, aki pártját venné nagy árvaságában...

A generális fuldokolva kiabált:

— Ájncellareszt!... Ájncellareszt!...

Erre vasat tettek az alacsonytermetű és tehetetlen kis bakancsos lábaira s a Mudronyék tyűköljába csukták be. Ott nyögött csaknem egész napig a szerencsétlen, hogy Sanyinak szinte a szíve hasadt meg a bánattól.

Aközben dörgött a világ, mivel az ágyúk szakadatlanul rengették a levegőet, most már a tavarnai, meg az iharosi erdő irányából is. Zúgásuk egybefolyt a levegőben s mindenki kóválygó fejjel ténfergett a faluban. Soha-soha annyi katonát: voltak talán százezren is!

A hetedik vagy nyolecadik napon aztán távolodni és gyengülni kezdett az ágyúk szava s bakák, huszárok, tüzérek, árkászok, szekereszek és sebesültszállítók is húzódni kezdtek a Bodroghöz felé. S egyszerre csak úgy eltűntek, mintha a föld kapta volna be őket.

Mikor az utolsó csapat gyalogos masírozott ki felé a faluból, mindenki elkísérte őket a tavarnai útkeresztezésig. Ott bicegett, botra támaszkodva, Nagy János bányász is, de a bányába nem mehetett vissza többet, mert sánta volt az egyik lába, amelylyel karikázva járt. A tavarnai gróf úr öméltósága, akihez segítségért fordult, mert a gróf úré volt a bánya, nem segített rajta. Azt mondta volna állí-

tólag, mért nem vigyázott magára jobban? Pedig annyi pénze volt a tavarnai grófnak (a faluban így tudták), hogy akár lapáttal hányhatta volna a kastélyszobák egyik sarkából a másikba. Nem volt benne szív, hogy megesett volna a Nagy János szerencsétlenségén... Ám akkor felkarolta dolgát Kónya János tiszteletes úr, aki megfogadta harangozónak, mivelhogy éppen üresedésben talált lenni ez a tisztség. A tiszteletes úr úgy gondolta nevezetesen, hogy sánta lábbal is föl lehet bicegni a toronyba és el lehet rángatni a harangkötelet...

Akkoriban toppant haza Mudrony József!

Csak épp hogy hazaugrott negyvennyolc órára, mert munkája volt ezúttal akár háromhónapi időre is. Amikor meghallotta, hogy csak két-három nappal előbb itt zúgott le a kassai hadtest nagymanővere, sajnálkozva kezdte forgatni a fejét:

— De kár, hogy nem lehettem itthon! Legalább kibeszélgettem volna magamat egyik-másik katonapajtásommal, akit most fegyvergyakorlatra találtak behíjni...

(Igaz ugyan, hogy Mudrony József az egyik pesti tüzérlaktanyában szolgált azelőtt és nem Kassán, de olyan mindegy az!)

Akkoriban esett, hogy Mudrony József öltrement végül Barczali Gáborral.

Senki nem tudta, mint kezdődött.

Munkaszünet volt-e ezen a két napon, avagy Mudrony József egyszerűen bejelentette-e csak a munkavezetőnek, hogy szüksége van kétnapi szabadságra, mert haza szeretne menni a családjához, nem tudni. De egyébként sem fontos. Bizonyos csupán annyi, hogy kevéssel a nagymanőver lezajlása után otthontermett. Némi pénzt adott a feleségének, az összeg nagyobbik részét azonban magánál tartotta. S egész nap Groszmann Jakabnál ült. Vele

volt természetesen Cser Mihály is, a korhely hetes és ittak, feszt.

Hogy, hogy nem, de ugyanazon a napon látott neki az ivásnak Barezali Gábor is. Ugyancsak feszt.

Szemközt ültek egymással az ivóban, a két ellentétes kecskelábú asztal mellett. Mudrony József Cser Mihállyal, Barezali Gábor egyesegyedül.

Végignézték egymást nem egyszer, de százszor talán. Éppen elég okuk volt rá, amelyeket nem akarunk felsorakoztatni ezúttal, lévén ezek az okok egytől-egyig köztudomásúak.

Így ültek szemközt, estig!

Estére kelvén az idő, a hold bádogarca megmutatkozott már a tavarnai erdő fölött, amikor is Barezali Gábor fizetett, fölállt s nem törődve többet halálos ellenfelével, rövid lábaival, tágra meredt szemével s zötyögő hasával megindult lassan, fölfelé a falun.

Mudrony Józseffel egyáltalán nem törődött többet.

Ment fölfelé a falun Barezali Gábor s nem állt meg, csak a haranglábnál, szemközt a Mudronyék patiesfalú kis házával. A haranglábnál ugyanis, a holdas estében, a két Dudás-legényke játszott citerán s több pajtásuk hallgatta őket félikaréjban.

Itt állapotodott meg Barezali Gábor is és sokáig, igen sokáig figyelt oda a citeraszóra, mely mélán pengett a holdvilágos estében. Talán saját árvasága ment szívére s ez talált hatni reá olyan érzékenyen. Azonkívül félnap óta ivott: furesa zsongások keltek a fejében.

Ment a hold az égen, éjszaka volt már. A hold fehér szőnyeget terített le a világra. Lankadatlanul zöngött a citera.

Egyszer aztán üthetett valami a magános életét élő igáslegénybe, mert furesa, félig-részeg mo-

sollyal kiállt a citerások elé s tánchoz illegetvén a lábát, odaszólt a két Dudás-fiúnak:

— Miska! Janesi!... Az enyémet!

Dudás Miska és Dudás Janesi tudta már, mi kell Gábor bácsinak s abban a szempillantásban fölpengett a citerájok, mialatt hozzádalolták a szöveget:

*Késő éjjel nem jó citerázni,
A lányokkal dubogósan járni...*

Barczali Gábor először a harangiáb előtti utca-szélen kezdett aprózni a lábaival s akkor nekilendült. Oldalt tárta két karját, mint szárnyait a fürj, mikor a magasba akar kapni, miközben porzott a két bakancsával. . . Lélekzetüket visszafojtva álltak félkaréjban a legények, mert soha még ilyen fura és álomszerű táncot nem láttak addig... Élesebben zörrentek meg most a citerák, Barczali Gábor lihegni kezdett fokonkint, olykor-olykor lehuppant avagy kivágta féllábát kissé oldalt és nyalkán, mint a kuructáncban szokás. Elvértve kiáltott:

— Héj!

De oly szomorú volt a hangja, hogy a szívébe markolt mindenkinek, aki hallotta.

Zöngtek a citerák, kurjongatott Barczali Gábor s két lábával magasra kavarta a port. Zörögtek alatt a kavicsok, amikor — hazafelé menet a kocsmából — odaért Mudrony József is Cser Mihállyal. Megálltak a legények között, először gúnyra rándult le a szájaszéle Mudrony Józsefnek s akkor váratlanul az ördög bujhatott beléje, mert maga elé tartotta ki a jobblábát, az önfeledten táncoló Barczali Gábor nekifutott, belebotlott és akkor...

És akkor egy iszonyút puffant!

És utána egy még iszonyúbbat ordított!

És akkor talpraerőlködött keservesen... Min-

den legény érezte, hogy elkövetkezett kettejük közt a leszámolás pillanata.

Mudrony József akkor már sötéten állt az igáslegény előtt, aki egy csunya horkanással rávetette magát.

És akkor ölrementek oly irtóztató méreggel, hogy ropogtak mind a ketten.

Ropogtak vállban, ropogtak térdben... A legények oldalt takarodtak s megkövülten nézték ezt az élet-halálra szóló vad összerobbanást. De megkövült Cser Mihály is, mert ilyen acsarkodást nem ért meg emberfia még...

Azok ketten akkor fújtak már, mint a bivaly... Porzott és döngött alattuk a nagyutca, a falu azonban esőndes volt, mert mindenki lepihent már... Árnyékaik megnyúltak a sejtelmes éjszakában, alakjaik szinte földöntúliaknak rémlettek föl a hold különös világításában... Ők ketten akkor már ököllel vagdostak az egymás arcába, majd újból átkapták egymást derékban s nekilendültek a Mudrony József kertje kerítésének... Nagyot reccsent a kerítés, aládőlt, ők pedig átgömbörödvén a kerítés fölött, ismét talpra-lihentek s olyan méregtől-fúvó csapkodások következtek akkor, hogy döngött alattuk a letaposott kertecske... Egyszer csak felüvöltött Mudrony József, mert a fülébe harapott Barczali Gábor. Hirtelenül elengedte kínzó fájdalomában az igáslegényt, kifutott az utcára, a kőrákáshoz, felkapott egy almanagyságú éles követ s kivágta teljes erejéből. Az éles kő fütyölve hasított át a levegőn s tompán csattant meg a Barczali Gábor vakszemén...

Nagyot üvöltött az igáslegény s döngve vágódott el a földön. Mint egy búzával tele zsák.

Két hét múlt el.

Barczali Gábor azon a napon kelt föl először az ágyból, még mindig bekötözött fejfel. Ott üldögélt az istálló falánál, a melengető napocska alatt s nyöszörögve sóhajtozott:

— Uramisten... Uramisten...

Gondolt ugyan arra is, hogy csendőrkézre adja Mudrony Józsefet, eszébe jutott azonban, hogy akkor őt is megvasalják. Hagyta hát, érezvén, hogy mindenképpen valamuta lenne a dologból. Nyomott lelkiállapotához hozzájárult, hogy arra az időre, míg ő holt-tehetetlen állapotban hevert istállóbeli vackán, Setéth tekintetes úr pótembert volt kénytelen felfogadni a helyébe. Most búsította az amiatt való gond, hogy a tekintetes úr tetemes összeget fog levonni csekély béréből.

Ott melengette magát a lábadozó Barczali Gábor az istálló tövében, amikor arra figyelt föl, hogy Mudrony Sanyi baktat lefelé a nagyutcán. Intett neki. A gyerek észrevette az intést s résztvevő szívvel ment oda a vénülő ígaslegényhez:

— Tessék, Gábor bácsi!

— Honnét gyössz, fiatal öcsém? — kérdezte mostan.

— Magyar bácsiéknál, a szabóéknál voltam, Gábor bácsi — mondta Sanyi. — A pénzt vittem meg nekik, amivel tartoztunk.

— Hát az apád hun van, az a híres?

Sanyinak még inkább elkomolyodott a tekintete:

— Fuvarba van, a vármegye tót részébe, ahol valami nagy kastélyt építenek. Csak Szent Andrásnapján fog megérni...

Barczali Gábor elgondolkozott maga elé. Hosszú tűnődés után a gyerekre emelte a szemét:

— Mennyél be az istállóba, tudod, hun áll a

kalitka a két egérkével. Vidd haza, neked adom örökbe!

Mudrony Sanyi felujjongott:

— Nem kell visszaadni, Gábor bácsi?

— Mondom, hogy örökbe adom! — szakította meg ingerülten az igáslegény. — Magamnak úgyis a jár a fejembe, hogy elmegyek innét s más vidéken állok be szógálatba.

Mudrony Sanyi megköszönni is eifelejtette a fejedelmi ajándékot, olyan éles öröm hasított át rajta. S két pillanat múlva lelkendezve trappolt már hazafelé. A kalitkával.

De nem csupán Barczali Gábor állt gyenge lábbon ezen a nyárutón, hanem Tóth Antal is igen-igen odalett ekkorára. Két hete múlhatott már, hogy ágyának dőlt. Mivel egyetlen jóakarójában, Barczali Gáborban nem volt annyi erő, hogy lemehetett volna hozzá és legalább megvigasztalhatta volna, elhagyottan és tehetetlenül feküdt nyomorult deszkaágyán.

Sárgán és lesoványodva hevert az ágyában Tóth Antal. Lukács János egyszer bement hozzá és esupor vizet adott neki, mert szomjasnak látszott ez a faluterhe. Az útkaparó jószívvel fordult a boldogtalan alakhoz:

— Oszt ne tanájj visszagyönni mégeccer, ha meghóttál. Mer nem szeretnék szaladni megin...

Tóth Antal hallgatott.

Később eltávozott Lukács János azzal a tudattal, hogy nem sok vizet zavar már Tóth Antal e földi létben. Lábujjhegyen ment ki s lábujjhegyen tette be maga után az ajtót. Mert annyira elhagyta mindenki a szerencsétlen embert, hogy sírni lehetett volna rajta.

Az udvar földjén ott szaglászott és keresett valami harapnivalót a gazdátlan félszemű gebe. És

mert semmit sem talált, rágni kezdte a patieskerítést.

A harmadik szomszédig hallatszott el fogainak ropogása.

XIV.

Megjött egyszer a nap is, amelyen Sanyit iratni vitte be az édesanyja. Péterke, amikor meghallotta, miről van szó, annyit mondott elgondolkozva:

— Az iskolába mindenkit velnek...

Szeptember első napján indult el Mudrony Józsefné nagyobbik fiával az iskola felé. Verőfényes délelőtt volt, mikor nekivágtak kézenfogva a dombnak. A tanító úr, mikor már beírta Sanyit, pincskalapját még mélyebben húzta a szemébe s aztán, mintha csak történetesen jutott volna eszébe, azt kérdezte Sanyitól?

— Nos, barátja az erénynek, hát aztán mikor jön vissza Annus néni?

A gyerek helyett azonban az édesanyja felelt:

— Kisasszony-napján lesz az esküvője, tanító úr, ami mához hét nap. Hát biztosan meg fog gyönni három-négy nap mulva. A szülők is velegyönnnek, mint ahogy írta nekünk a multiba...

Annus néni csakugyan megjött három nap mulva. Édesanyja, édesapja is elkísérte, ami érthető. Hisz ott akartak lenni, amikor Annuska utólszor int búcsút a leánységának.

Akkor már tudta mindenki a faluban, hogy Pali úrfit előléptette a gróf, az erdészlak pedig berendezve várta már őket a Mária-tanyán. A tavarnai erdő szélső fái között, a nagy országút mellett. Az esküvő előtti napon Annus kisasszony átfutott mégegyszer Mudronyékhoz: a szeme zavaros volt. Délutáni félhárom lehetett ekkor s a kis tanítónő, aki holnaputánra takaros erdészné lesz már, magá-

val vitte Sanyit is a tanító úrhoz. Meg akarta kérni, hogy az esküvői szertartás alatt játsszon valami szépet az orgonán... Kinek tenné meg a tanító úr e világon, ha Annus kisasszonynak nem?

Ámde meglepetés várta a boldogságban úszó leányt.

A tanító úr épp az agyagtornácon üldögélt, mikor Sanyi fölért volna Annus kisasszonnal. Szikora tanító úr észrevévén, miről van szó, közömbösen annyit mondott:

— Azt én nem tehetem!

A leány nagyot nézett, a tanító úr pedig folytatta ugyanazon a hangon:

— Azt én nem tehetem, tekintettel köztudomású lelkiállapotomra. Tudniillik nekem is szándékom volt megkérni Annus nagysád kezét... De talán hagyjuk ezt!

Erre az első nyílt vallomásra mély fájdalom ütötte szíven a leányt. Fölvetette almavirág arcát és míg harmatosak lettek a szemei, szinte könnyörögve szólalt meg:

— Akkor hát búcsúzzunk is s búcsúzásul csókoljon meg, tanító úr!

A tanító úr azonban nem mozdult. A helyett így szólt okosan, józanítón:

— Éppen ez az, amit sohasem tennék meg, Annus nagysád... Idegen férfiútól nem érintve kell megjelennie esküvő után a férje előtt...

— Igenis — mondta halk hangon a leány s lehajtotta a fejét.

S lehajtott fejjel indult meg Sanyival visszafelé, a nélkül, hogy kezét fogott volna a tanító úrral.

Másnap az egész falu ott volt a templomban.

Megjött Fekete Pál fiatal erdész úr is nyalkán: vállain szinte feszült a fekete ruha. Annus kisasszony hófehérben volt s így indultak meg két ta-

nuval Éliás jegyző úr elé, aki várta már őket két-
arasznyi nemzetiszínű szallaggal a vállán s abban a
föltétlen hiszemben, hogy őt is meg fogják hívni az
esküvői ebédre. Ez a meghívás nem is maradt el!

Hanem mi volt még a templomban?

Senki sem maradt el, aki csak számított vala-
minek a faluban. Még a zsidóknak is helyet szorí-
tottak. Szikora tanító úr öccse, Szikora Mihály
iharosi kántortanító játszott az orgonán s Kónya
János tiszteletes úr adta össze a fiatal párt. A tisz-
teletes úr esküvői beszédében a halálig való állhata-
tosság jelentőségét méltatta, tagadhatatlan hatás-
sal. A leányfeleség, már mint Annus néni, könnyes
szemmel lépett ki az Istenházából. De könnyezett
Mudrony Sanyi is, észrevétlenül megbujva édes-
anyja szoknyája mögé, a násznép hátában. Mert
tudta, hogy ezentúl aligha fog találkozni többé
Annus nénival.

Aznap délután találkozott vele még.

A kis menyecske ugyanis, mikor már előállt a
férje könnyű brieskája, hogy új otthonába repítse,
átszaladt mégegyszer Mudronyékhoz, hogy elbúcsú-
zjon a házbeliektől. Vele ment az ura is, ezúttal azon-
ban alig maradtak néhány pereig. Annus asszony
megölelte Mudrony Józsefnét, aki sűrűn törülgette
a szemét, össze-vissza babusgatta Péterkét s meg-
csókolta Sanyit:

— Úgy-e, sokszor jössz át hozzám a Mária-
tanyára?

— Nem tudom! — vágta vissza dacosan Sanyi.

Itt már évődve szólalt meg a fiatal erdész is:

— Tyű, a kutyafáját, csak nem vagy félté-
keny rám?

Ámde mielőtt bárki is mondhatott volna rá
valamit, Péterke odatotyogott Fekete Pál úrhoz s
megrántotta a kabátja alját:

— Bácsi, mit hoztál nekem?

— Nézd már a lurkóját! — nevette el magát az ujdonsült férj. S öt-öt krajeárt adott mind a két nebulónak. Cukorra.

Elmentek.

... Akkor már iskolába kellett járni s Mudrony Sanyi minden reggel és minden délután táskábarakott könyvvel és palatáblával nyargalt föl, a dombon álló iskola felé, sok-sok kispajtásával együtt. Sütött az őszeleji napocska s csodaverőfénye volt ennek az őszelőnek. Szálltak a pókhálók, mindig szálltak s az iskolásgyerekek tanulásától zsongott az iskola meg a templomdomb környéke. Csak a tanító úr látszott nyughatatlannak. A tanító úr e napokban többször is meg-megállt a templomdomb tulsó tetőrészen s attól fogva talán félóráig is nézett-nézett a Mária-tanya irányába, mellén keresztberakott karral.

Ekkoriban esett, hogy másodszor is meghalt Tóth Antal. Amire észrevették volna, legalább két napja feküdt kalyibájában. Félmeztelen-holtan.

Mindenki föllélekzett, hogy megszabadultak végül ettől a faluszégyenétől!

Akadtak azért könyörületes lelkek, akik deszkából koporsót róttak össze a számára s annak rendje szerint beléhelyezvén Tóth Antalt, kivitték a Szent Andráska-dombra, a temetőbe s a koporsót leeresztvén a sírgödörbe, elhantolták. Poiyák András, Bacsik Mihály meg Párnahaj János még temetés alatt is azt emlegette, hogy egy karóval oda kellene szegezni őt a sírba, úgy azonban, hogy a karó a szívét fúrja át előbb. Ők hárman tudniillik sehogyszem szívelhették Tóth Antalt, mióta visszajött első halálából.

Aznap este aztán, úgy félkilenc tájban, megfoghatatlan dolog történt.

Sejtelmes késő est borult a falu fölé meg a közeli dombokra s mindenki hazatakarodott, mintha

éreztek volna, hogy valami rendkívüli esemény fog végbemenni hamarosan. Vacsora körül lehetett s mindenki a házába vonult vissza, kivéven Polyák Andrást, Baesik Mihályt, Párnahaj Jánost, úgyszintén Lukács János útkaparót. Ők négyen tudniillik egy korty italtra Groszmann Jakabhoz tértek be, hogy a Tóth Antal másodszeri halálával kapcsolatos dolgokat megbeszéljék odabent, a kecskelábú asztalnál. S megállapodtak egyértelműen, hogy titokban mindenki örül Tóth Antal végleges elhúnytának.

Lukács János hozzátette még:

— Ez a vacok alak valóságos átok volt mán a falun.

Aztán hazafelé szedelőzködtek, miután fizettek volna. A felvég felé indultak el, mert abba az irányba laktak mind a négyen.

Lehetett pedig félkilenc körül este. Gyászfelhők csüngtek az égen s tudná Isten, miért, miért nem, de valami különös nyugtalanságot éreztek.

Alig mentek azonban néhány lépést, mikor a felvég felől váratlanul másvilági üvöltés hasított végig a falun s ugyanakkor kapuk és ajtók kétségbeesett csapkodása hallatszott. De hallatszott egyéb is: egyre közeledő talpesattogás a nagyutcán. És mire ők négyen is fejhez kaptak volna az iszonyattól, a Regéczyék háza táján, ahol fordult némit a nagyutca, váratlanul egy tüzesember rontott elő az estéből.

Polyák András, Baesik Mihály, Párnahaj János meg Lukács János abban a szempillantásban felüvöltött, mert ráismertek Tóth Antalra, aki szélsebesen csattogott feléjük a talpaival. Mielőtt azonban félreugorhattak volna az útjából, a kénköszagú tüzes ember ott vágatott el már mellettük, ámde vágatásában is egy-egy pofont adott mind a négyüknek, hogy Polyák András meg Baesik Mihály

balra, Párnahaj János, úgyszintén Lukács János útkaparó jobbra bukfencezett, az utca árkába. Így bosszulta meg magát rajtok Tóth Antal, amiért annyira áskálódtak ellene azelőtt. Amire föl mertek volna kukkantani a sáncból, a tüzes alak rég elnyargalt már az alvég felé.

Aznap éjjel alig aludt ember a faluban. A dolgot persze elmondták másnap Szikora tanító úrnak is, aki egyet legyintett mindössze:

— Babona és egyéb csácsogás ellen csak a tudás fegyvereivel lehet védekezni!

Ilyen nyomott hangulatban érkezett el Szent Mihály napja, amikor Mudrony Sanyi megkezdte nagy útját. Zehernytől a hardiesi molyváig.

Vakító fényben fürdött a vénasszonyok nyara. Seregestül úszott az ökörnyál, olyan tömegekben, aminőre emberemlékezet óta nem volt példa a tájon. Fennakadtak a házak tetején, a jegenyék ágaiban s ott lengtek tovább, mint a zászlók...

Megjött tehát a kukoricatörés ideje. Mindenki kivonult a földjére, csak szegény Mudrony Józsefné nem tudott kimozdulni. Beteg volt, az oldalát fájtatta, Mudrony József maga pedig annyit írt haza néhány nappal előbb, hogy még vagy két hónapig lesz oda. „De leg Aláb lessz téllire Való, mária!...” — írta levele végén.

Mudrony Józsefné nem tudott kihez fordulni s kétségbeesve sóhajtott fel:

— A kis kukoricánk odavész a mezőn... Istenem, ha tudnák ezt odahaza jó apámék!

Mudrony Sanyi fölfigyelt az elszontyolodásából:

— Édesanyám, elmegyek én a hardiesi molyváig s elhívom segítségül Jani bátyámat meg Szopkó Miska bácsit...

A fiatal mama azonban hallani sem akart róla először:

— Fiam, fiam, hisz nem vagy még hétesztendős!... Valami bajod lehetne az úton...

— Jók az emberek, édesanyám! — válaszolt értelmesen Sanyi. — Ugyan ki bántana engemet? Legfeljebb a tavarnai erdő sarkánál teszek egy kis kerülőt, mert ott oláhceigányok szoktak lenni.

Mudrony Józsefné nem szólt ellene semmit, amire továbbberösködött Sanyi:

— Ha reggel elindulok hazulról, ozsonnaidőre a hardiesi molyván leszek. Jani bátyám meg Szopkó Miska bácsi éjszakára már ide is ér... Tessék csak adni valamit az útra!

Mudrony Józsefné nem ellenkezett többé. Kezdte belátni maga is, hogy kicsoda is nyúlna hozzá egy hétesztendős legénykéhez, aki segítségért siet a hardiesi molyvára?

S így történt, hogy másnap reggel, félnyolc óra tájban, útrakészen állt Mudrony Sanyi.

Lompos kanásztarisznyáját a kabátja fölé akasztotta, édesanyja vajaskenyeret, kevéske szalonnát helyezett el a tarisznyában s tett melléje vizet is, üvegben. Akkor Sanyi görbe botocskát vágott magának s odaállt a szülője elé:

— Isten áldja meg, édesanyám... Éjszakára itt lesz Jani bácsi meg Szopkó Miska bácsi... Ne tessék félni, vigyázok magamra! Az utat pedig tudom Hardicsának...

— Isten áldjon meg, kisfiam! — karolta át könnyes arccal az édesanyja. — Csak igen vigyázzál, ha valami vihar találna gyönni!

Megesókolta Péterkét is és akkor rálépett a hardiesi molyváig tartó útra. Volt pedig ez a távolság húsz kilométer legalább.

Édesanyja, az oldalát fogva, kibicegett utána a kiskapuig, Péterke szintén, az anyja szoknyájába kapaszkodva. Mudrony Sanyi pedig nekivágott a templomdombnak vezető közön. Többször visszane-

zett. Olyankor édesanyja a zsebkendőjét libegtette utána... Sanyi a sapkájával integetett vissza.

Az első fordulónál eltűnt a szülei-ház.

Ott állt a templomdombon s egy árvát sóhajtott. De megindult megint s bátran nyomult előre. Mert tudta, hogy sürgősen kell a segítség.

És hogy merre járt aztán?

Magános vándorokkal találkozott a tavarnai országúton, akik jószívvel érdeklődtek nála: ugyan merrefelé baktat ilyen babszem-alak létére s ennyire egyedül? Amikor Sanyi megmondta, hogy segítségért megyen a hardiesi molyvára, fejüket csóválva kiáltottak fel:

— No, igazán derék fia vagy az apádnak, öcsém! Jobb egészséget kívánok az anyádnak!

Elérte aztán a Mária-tanyát. Itt épp az erdészlak udvarán álldogált Annus néni, de ahogy megpillantotta Sanyit, összecsapta a két kezét:

— Jé, Sanyika! Hát te hová indultál el?

Amikor megtudta, hová igyekszik, sírni kezdett. Úgy kellett maga után húznia Sanyit a lakásba s adott neki aztán almát, fehér kalácsot, vékony szalonnát meg egy pirinyó bicskát is. És Annus néni, aki szebb volt, mint valaha, csomagolás közben felsírt:

— Csak az uram lenne idehaza, elvitt volna kocsin az Ondaváig!

Az erdészlaktól a tavarnai erdő csücskéig, ahol állítólag cigányok szoktak tanyázni, Annus néni maga kísérte el. Ott megcsókolta, még mindig könnyesen. Ment-ment tovább Mudrony Sanyi, de sokszor visszanezett, mert Annus néni a dombtetőről még mindig a szagos zsebkendőjét libegtette utána.

Elhagyta Tavarnát, el az ugrói malmot, már kitérült előtte a Tót Lapály... De ő csak szedgette a lábait Kazsu község irányába, amelyen túl

Hardicsa fekszik. Onnét jó darab még az Ondava, amögött található a molyva.

A terebesi országúton vándorlegények jöttek szemközt vele. Megkérdezték, mi járatban van ilyen apró legény létére? Amikor megmondta, hogy segítségül megy hívni Jani bátyját meg Szopkó Miska bácsit, megdícsérték:

— No, derék fiú vagy, azt már nem lehet tagadni!

Végigment Kazsun is. Itt meg a sujkoló asszonynépek kiáltottak feléje, miért indult el egymagában? Amikor visszakialtotta, hogy az apja messze idegenben dolgozik fuvarba, édesanyja pedig beteg, az asszonynépek abban a pillanatban keservesen sírtak föl:

— Istenem, Istenem, mi lesz veled, mire eléred a hardicsi molyvát?

Hardicsa alatt ebédelt, az út árkában. Bekatantotta az ajándékba kapott kis kést, ivott az üvegből s akkor nekivágott újból. Mert tudta, hogyha estére nincs Zehernyén Jani bátyja meg Szopkó Miska bácsi, édesanyja meghal a miatta való kétségbeeséstől...

A háta mögé került már Hardicsa is és ő a keményre tört uradalmi úton nyomult előre tovább, az Ondavának. De itt váratlan segítséget kapott Mudrony Sanyi. A mezőn serénykedő urasági cselédek felösmerték a kis Balogh-unokát s szájról-szájra adták a hírt, hogy Sanyi Jani bátyjáért meg Szopkó Mihály bácsiért siet a molyvára, mert bajba jutott a kis család Zehernyén... Repült-repült a hír, egyszer csak elérte Szopkó Mihályt is, aki az Ondava gátja alatt szántott... Nyomban elengedte az ekeszarvát s meghagyta a barátainak: mondják meg az elsőgazdának, már mint az apósának, hogy mennie kellett tüstént Zehernyére... S átsietvén a folyón a molyvára, fölverte a gyalupad

mellől Balogh János sógorát, a fiatal asztalost s negyedóra mulva már úton is voltak, Zehernye irányába...

Mudrony Sanyi eközben meg-megbotló lábbal, de azért lankadatlanul tört az Ondava felé... A gáton ugyanakkor észrevette Jani bátyját meg Szopkó Miska bácsit, amint dagadtra tömött tarisznyával, kezükben fokossal ereszkedtek le a gátról. Hetykélkedve, kevélyen. Dehát tehették is: a két kezük erejéből éltek és nem szorultak rá senkire sem... Ugyanakkor az egyik közeli halomról Balogh György elsőgazda ereszkedett lefelé az unokája elibe. És Mudrony Sanyi, amikor látta szembejönni két nagybátyját és anyai nagyapját, felsőhajtott:

— Nines már baj, kedves anyám!

S kövérkés arcáról elsimult a busongás...

... Harangoz felém a mult s én megrendülve hallgatom. Tengermélységből konganak felém szegény gyermekkorom emlékei s ezek a gyermekemlékek szívensújtanak ma is... Felémszáll földettúró elődeim zokszava, amelyet soha senki nem hallgatott meg a világban... Látom anyai nagyapám bibliai-magas alakját, amint csöndre inti zúgolódó atyafait... Hallom az apám hangját, midőn az urak ellen rikoltoz... Felbukkan elém a ködből Vajda György, aki földi-alakjában a Vihorlát valamelyik zúgában heverész most is a gubán... Felsőhajtok fehéraréú anyám nevére, aki a felhők fölül figyel most is minden lépésemre... És látom Mudrony Sanyi fiatal-bús arcoeskáját, amint mindenkitől elhagyatva rakosgatja egyik gyenge lábát a másik elé, hogy alkonyatidőn ott lehessen a hardiesi molyván... Harangoz felém a mult harminchárom esztendő mélységéből s én megrendülve hallgatom ezt az egyre halkuló kongást...

Sanyit székéren vitte haza a nagyapja. Az alatt a három nap alatt Balogh János meg Szopkó Mihály végzett a kukoricával s így hármásban tértek vissza a hardiesi molvára.

Mindenki élte az életét tovább.

Barczali Gábor elköltözött a vidékről, Tóth Antal nem zaklatta tovább a lelkeket. A vén Tománé azonban át-átsurrant még Mudrony Józsefnéhez, aki mintha jobb napokat kezdett volna megérni s lankadatlanul bízta:

— Lúgot nekik, lelkem! Lúgot!

— De most mán nincs semmi baj az urammal, nénike — védekezett Mudrony Józsefné.

Tománé legyintett:

— Úgyis megérdemlik mind a ketten!

Sanyi szorgalmasan járt az iskolába és míg tartott a vén nénikék nyara, a gyerekek a templomdomb táján zsongtak, fenhangon tanulva. Mudrony Sanyi hetek multával úgy kezdett már csak visszaemlékezni Annus nénire, mint egy régi álmképre.

De nem felejtett Szikora tanító úr!

Szikora tanító úr, míg a gyerekek az iskola körül meg a templomdombon kergetődztek és leckéjüket ismételtették, a templomon túl megállt a tetőponton s onnan nézett-nézett a Mária-tanya irányába, a tanya túlsó szélén az erdőből kikandikáló erdészlakra, melynek kéményéből barátságos füst kanyargott. A tanító úr délelőttönkint egész órát is elálldogált így, mellén összefont két karral, miközben egyre a Mária-tanya irányába nézett. Nézett annyi búval, hogy...

Nem lehet azt elmondani!

KOMÁROMI JÁNOS

KÜLÖNÖS UTAZÁS

EGY FISKÁLIS FELJEGYZÉSEI

BUDAPEST
GENIUS KÖNYVKIADÓ RT.
KIADÁSA

KOMAROMI JÁNOS

KÜLÖNÖS TÁJAZÁS

BY HIRKALIA PRITONAKSI

Copyright by Genius, Budapest.

GRATIS KÖZMÉRÉSÉRT

36014. — Kunossy Rt., Budapest.

ELSŐ FEJEZET,

melyben a szerző egy hétfő reggelen vonatra ül a pataki állomáson, hogy Újhelyben — mint ügyvéd — eljárván védői tisztében, délután kettőkor hazajöjjön; persze másként történik minden; a szerző el talál mulatni némileg, csak este nyolckor indul vissza, ám elalszik a vonaton, amiből komplikációk keletkeznek; e hétfői éjszaka története s általános elmélkedés a dolgok felett.

Ninesenek takargatnivalóim s ezokból nem teszek úgy, mint a hivatásos írók, akik, ha sajátmagukat szerepeltetik elbeszélésük folyamán, álarcot vesznek föl. Nyílt ember vagyok s megvallom őszintén, hogy sajátmagam személyéről van szó e vázlatos följegyzések során, arról a fantasztikus utazásról, mely pontosan hat napig tartott túlnyomórészt vonaton s az ötödik napon szégyenszemre kénytelen voltam szekérre ülni, ha egyáltalán haza akartam érni egyszer még e kurta földi életben. Hihetetlen utazás volt ez, melynek révén általános népszerűségre tettem szert a Hegyalján végig és az egész Bodroghözön.

Ám kezdjük az elején!

Mivel semmi okom rá, hogy elleplezzem a dolgokat és az események színterét, két tudnivalót szeretnék előrebocsátani. Az első az, hogy sáros-pataki ügyvéd vagyok, kit a kötelesség — hivatalos teendőinek során — gyakran szólít Újhelybe, miután ott székel a törvényszék. Másodszor tudni kell, hogy Újhely a trianoni határ mentén fekszik átmeneti-

leg, olyan szerencsétlenül pedig, hogy a város egy szeletjét ki is metszették a csehek... Most azonban nem erről van szó! Ezúttal arra szorítkozom csupán, hogy megállapítsam az olvasó tájékoztatása végett, hol található Csonka-Zemplén székvárosa? Fölötte a Sátorhegyek szöknek ki a Bodroglaköz szegélyéből, mert valamennyi csúcsa sátoralakú, nemesupán a Koporsóhegy néven ismert magaslata. Tudni kell azonfelül, hogy Újhelytől délnek Patak a legközelebbi városka, mely három dologról nevezetes: négyszázestendős kollégiumáról, Rákóczi váráról, valamint arról, hogy esintalanok benne a menyecskek... Nos, Sárospatak — vasúti számítással — kilenc kilométerre fekszik Sátoraljaújhelytől, de már Sátoraljaújhely — ugyancsak a vasúti távolságot véve alapul — tíz kilométerre Sárospataktól. Így konstatálható ez a Magyar Államvasutak hivatalos menetrendjében. Sárospataktól tovább délnek harminchat kilométert kell megfutnia a vonatnak, amíg Szerencsre ér s állapítsuk meg előzékenyen, hogy ezúttal visszafelé is ugyanynyi távolságot találtak mérni a Magyar Államvasutak mérnökei, amikor a pálya kilométertávját számítgatták ki... Hogy Patak és Újhely közt az oda- és visszafelé való távolságban mint jött létre az egykilométeres differencia, titokzatos előttem. Okkult dolgok is vannak a földön.

Följegyzéseim sorát azzal kell kezdenem, hogy az Úr 1928-ik közönséges esztendeje egy május hétfői napjának reggelén a főiskola kertjén át aktatáskámmal a vasúti állomásra baktattam. Aznap délelőtt tárgyalásom lett volna az újhelyi törvény-széken, ahol is a védő tisztjét kellett ellátnom. Közbevetőleg említem csak, hogy ugyanakkor néhány apró bevásárlással bízott meg a feleségem. Tudniillik hat nap mulva, vasárnap délelőtt kellett végbemennie második leányom esküvőjének, aki tizenkilencedik

esztendejét töltötte be ezen a tavaszon. Nagyobbik leányom menyecske volt már ekkor... Mit tudtam én azon a hétfői napon, hogy egy fantasztikus utazás előtt állok, amelyből csak minden lelkerőm megfeszítésével tudok majd kilábolni s épp a legutolsó pillanatban toppanok majd haza álmosan, mikor a lakodalmas házhoz gyülekezni kezdett már a násznép is. Ám Isten útmutatásai kifürkészhetetlenek lévén, ne zugalódjunk!

Rátérek a tárgyra!

Rendes időben ültem vonatra és semmi rendkívülit nem tapasztaltam sem az emberek magatartásában, sem a természet jelenségeiben. A rendkívüli és sok tekintetben megfoghatatlan események ugyanis csak akkor ragadtak magukkal, amikor már felöntöttünk a garatra a sátoraljaújhelyi nagyállomás éttermében s ezt követőleg a „Szőrös Maeská“-ban. Persze hegyaljai arányokkal mérve ezt a felöntést... A Gondviselés különös csodájának kell tekintenem azt a szövevényes utazást, amelyből ma sem értem, mint tudtam kimenekülni. Azóta ujjal mutogatnak rám az utcán. Nem ok nélkül.

Újhelybe tizenhárom-tizennégy pere alatt szokott beszaladni a vonat s így történt ezúttal is. Három-négy ügyvédtársam foglalt helyet a fülkében s elbeszélgettünk a sanyarú megélhetési viszonyokról, ami annál fájdalmasabb reánk, fiskálisokra nézve, mert köztudomású, hogy életpályánk célkitűzései a lehető legideálisabbak: szüntelenül az igazságot keressük. Nem áll tehát a laikusoknak az a cinikus tétele, hogy állandóan egymásra uszítjuk a békés polgári elemeket, mert ha nem veszekednének az emberek, nem lenne pör s akkor mi lehetnénk fát vágni. Ez a beállítás amilyen korlátolt, époly ellenséges indulatú. Hisz ilyen felfogás mellett azt is mondhatnók, hogy az orvosok létalapja az

emberek beteggé nyomorítása. Mert ha nem lennének betegek, éhenhalna minden doktor s ezért az orvosok kizárólagos törekvése az, hogy lehetőleg mindenki betegeskedjék.

Banalitás!

Pontos időben szálltunk le Újhelyben s mivel időm elég volt, gyalogszerrel vágtam neki a városnak, mely egy kétoldalt hársfák árnyékába megbújtt tetszetős utcával kezdődik. Itt-ott helybeli ismerőssel avagy vidékről berándult birtokos barátommal találkoztam, köszöntöttük egymást, esetleg megálltunk pár pillanatra s néhány szót váltván, kezet fogtunk s ment mindegyikünk a dolga után. Én — mint tudni fogják — a törvényszék irányába igyekeztem.

Erről a délelőtről kevés a mondanivalóm.

A pört megnyertem, védecemet fölmentették, ami jóleső érzéssel töltött el, miután tapasztalnom kellett megint, hogy van még igazság a földön. S ez az igazság előbb-utóbb kibúvik, akárcsak zsákból a szeg. Útközben megvettem azt a néhány holmit, melyre az esküvő miatt lett volna szükség és amelyet igen-igen lelkemre kötött a feleségem. Hej, ha tudta volna, hogy nem fog látni szombaton estig! Bizonyára mást bízott volna meg a bevásárlással.

Egy óra lehetett ebéd tájt, amikor gyalogosan visszabandukoltam az állomásig. A megnyert pör miatt jókedvem volt s különben is csak kettő után pár perccel kellett Patak felé indulnia a személyvonatnak, ráadásul élesen vágott a nap s ezek voltak az okok, amelyek mérlegelésével elhatároztam, hogy benézek a restibe. Egy korsó sörre csak, legfeljebb kettőre. Ez komoly szándékom volt.

Nem úgy lett... Nem úgy lett...

Mert alighogy felhajtottam volna az első kriglivel s megtöröltem volna kétfelől sörhabos bajuszom

mat, benyitott szélesen a helybeli félhivatalos lap szerkesztője. Megörültem neki, de hogy:

— Szervusz, Géza!

— Szervusz, Sándor bátyám! — örvendezett ő is élénk felkiáltással.

Helyet foglalt persze s ő is rendelt egy korszóval. Beszélgetni kezdtünk s amint az ilyenkor szokás, egymás családi dolgai iránt érdeklődtünk első sorban. Géza barátom, aki szélesvállú, magas ember egyebekben, bevezetőül gratulált, mint néhány napon belül duplán leendő apósna, én viszont — pusztán udvariasságból — aziránt érdeklődtem nála, mi újság helybeli sajtóberkekben?

A megyei lap szerkesztője e kérdésnél kifeszítette a mellét és sok önérzettel kezdte:

— Hát, Sándor bátyám, ami engem illet, annyit megsúghatok, hogy lapom példányszámát sikerült négyszázhetvenre felrúgtatni... No, nem volt könnyű vállalkozás!

Itt megállt, szemlátomást a hatás kedvéért s akkor folytatta:

— Az eredmény meglepő megyei viszonylatban, különösen ha két konkurrensemet vesszük tekintetbe. A helybeli nemzeti frakció szócsöve alig piheg már s többször köhögni kezd a velem való kilátástalan versenyfutás következtében, hogy ne is említsem a liberálisok orgánumát. E mellbeteg sajtópalánta hasábjain egyik szeszkereskedőnk a helybeli Rákosi Jenő, aki valamennyi szám valamennyi vezéreikkében fulmináns hangon követeli a konszolidációt, amelyben pedig fülíg benne ülünk már. Az egész lap azért existál csupán, hogy tulajdonosa megkaphassa a másodosztályú szabadjegyet. Ami viszont e demokrata orgánum nyilvánosságát illeti, elég legyen mondanom talán annyit, hogy utcai kolportázsban három példányt szoktak elsütni. Jóidőben ezt a számot sikerült fel-

vinniök ötre. Ma már mondhatom, hogy rivális nélkül állok a meg nem szállt északmagyarországi publicisztikában.

S egyet húzott a korszóból.

Ahogy aztán cigarettára is gyujtott volna s az első szippantást mélyen leszívta mellre, folytatta:

— Dehát mi ez az állapot a te városod sajtóviszonyaihoz képest, ahol mintha Baskiriában járna az ember!

Félfüllel én is hallottam rebesgetni valamit s nem bántam volna, ha egy-két intimitást sikerül elkapnom. Ezért ránéztem szerkesztő barátomra:

— Tudsz valamit rólunk?... Persze teljes diszkréció alatt!

A megye félhivatalos lapjának szerkesztője mindent kitergetett ekkor. Előrebocsátotta, hogy a diákvároska közvéleményének szócsöve csak tetemes kihagyásokkal jelenik meg immár, amit a felelős szerkesztő az áldatlan pénzügyi helyzettel szokott takargatni. Pedig a bajok kútforrása merőben más jelenség. A szóbanforgó sajtótermék ugyanis négy oldala közül harmadfelen hirdetést közöl, a fennmaradó másféloldalt viszont olyan vezéreikk tölti ki, melyben a szerkesztő alaposan odamondogat egyszer Primo de Riverának, máskor a muszka szovjetnek, de soha eszébe nem jutna, mikor követelje egyszer már a város alagesövezését?

S itt gúnyra húzta le a szája sarkát az én Géza barátom:

— Hja, Sándor bátyám, a lapszerkesztéshez szimat kell!

Elszomorított a leleplezés, mert saját városomról volt szó. Géza barátom azonban kegyetlen maradt ezúttal, s olyan szenzációkat tálalt föl, amelyek magamat is meghökkentettek:

— Tovább megyek: lapotok tehát csak kiha-

gyásokkal lát napvilágot immár, havonta hol három számban, hol csupán kettőben. Sőt a megjelenési időpontot legutóbb, mint sikerült kipuhatolnom, attól tették függővé, idehaza tartózkodik-e a kerület országgyűlési képviselője avagy országos gondjai a fővárosban marasztalták-e még? A lap ugyanis száz pengő szubvenciót húz felsőbb helyről, ami azonban édeskevés az existenciához, mindazáltal szakadatlan lelkesedést kénytelen üzni a jelenlegi rezsimért. Valahányszor azonban hazalátogat a kerületbeli honatya, a lap köteles megjelenni, hogy a képviselő urat első helyen üdvözlje ebből az alkalomból. A képviselő úr a szombat déli gyorsal szokott jönni, ha jön s ez okból a lap kiadóhivatali vezérigazgatója minden szombaton kilohol az állomásra s ha az elsőosztályú kocsiból nem száll ki a képviselő úr, végigszalad a vonat hosszán s bekiabál valamennyi ablakba: „Nem jött meg Zdenkó bácsi?“ Ha aztán az utasok visszaszólnak, hogy nem jött meg, a vezérigazgató úr megkönnyebbülve lélekzik egy mélyet. Ilyen esetben lapszünet következik, vagyis az orgánium nem jelenik meg a legközelebbi hétfőn...

Legyintett:

— S ilyen lap akar rivalizálni énvelem, Sándor bátyám! Rana rupta.

Hallgattam. Mert noha különösebb érdeklődést eladdig nem igen tanusítottam az otthoni sajtó kulisszatitkai iránt, ez a leleplezés mégis elkésérett. S föltettem magamban, hogy mihelyt hazáérek, mozgalmat indítok helybeli lapunk anyagi talpraállítása céljából, amely — ha szuszogva is — végső eredményben mindazáltal a mi szekerünket toltta.

A hazautazásból azonban semmi sem lett.

Sokan talán máris gyanakodni kezdenek rám, hogy valami takargatnivaló lesz alighanem, mert

olyan dolgokra térek ki máris nagy kerülővel, amelyeknek valóban alig valami köze elmondanivalóimhoz. Körülbelül ez az igazság. Időközben ugyanis annyira bele találtunk melegedni a szóba (a negyedik kriglinél tartottunk éppen), hogy elment a vonatom s én az állomás restaurációjában maradtam vissza.

Belenyugodtam, hogy most már csak az esti nyolcóraival indulhatok.

Akkorára különben is új barátok érkeztek. Máig megfoghatatlan előttem, micsoda érzékszervük lehet e barátoknak, amellyel megérik, hogy egy jó komájuk le talált késni a vonatról. Gyűltek-gyűltek, mint szagra a kondorkeselyű.

Mi lett ebből aztán!

Megjött a többivel együtt Ákos barátunk, aki a Vármegye Seprűjének nevezte önmagát, jelezni akarván mintegy, hogy nincs egyéb becsvágya, mint seperni a vármegyeháza szérűjén, ámde ebbeli jelentőségében alighanem túlbecsülte önmaga jelentőségét, mert nem törődtek vele. Ezt azonban egyedül ő nem vette észre mindmáig. Most is, ahogy belépett volna, megállt az ajtóban s felémkiáltott, de úgy, hogy megremegett a nyaka vöröslő lebernyegje:

— Jó, Sándorkám, hogy találkozunk, mert agyorbáncom volt nemrég s a vármegyeház valamennyi nagyfejű alakja azért imádkozott naponként kétszer, hogy bár patkolnék el! De az Isten megtartott... Úgy látszik, szükség van még reám itten!

A cimborák harsogva nevettek, mert minden alkalommal tüntetőn viselkedtek az Ákos barátunk szimpatikus nagyzolásával szemben. Ő pedig folytatta, egyre ingerültebben, mialatt az asztalunk felé tartott:

— Hallgasd csak, Sándorkám, micsoda gazság esett itt legutóbb is!

— Ülj már le! — szóltak rá többen is.

Ákos barátunk erre, aki szikár és villogószemű alak volt, felhajtott előbb egy fröccsöt s újból hozám intézte a szót:

— Figyelj ide! Alig hogy láburaálltam agyorbáncom után, Nyiregyháza város úgynevezett vezérlővármegyénket is meghívta, csak persze azt szeretném tudni már egyszer, micsoda tücsökbenbogárban vezet ez a vármegye? Nyiregyháza városa ugyanis, amely pedig világítóoszlop gyanánt állhatna előttünk, bármennyire szeretik is Tirpákia gőcpontjának csúfolni errefelé, jubileumot ült annak emlékezetére, hogy száz esztendővel ezelőtt szabadult meg a jobbágyorsból. Az ünnepségre kiküldötte magát a vármegyeháza két vezérnagyfejű notabilitása is, közköltségen persze, mialatt mi ketten: én s egy igazgató barátom, mint a misera plebs contribuens tagjai saját pénzünkön küldetük ki magunkat...

— Pedig senki sem hívott! — akasztotta meg ingerkedve a helybeli félhivatalos lap szerkesztője.

Ákos barátunk felfortyant s abban a pillanatban pulykavörös lett a nyaka:

— Fogd be a szád, jazig! Mert a jazigokban soha erkölcsi gerinc nem volt, hanem az Udvar talpát nyalták!

Akkor minden átmenet nélkül lecsillapult s szinte alázatosan fordult felém:

— Egyszóval ott hagytam el, Sándorkám, hogy megjelentünk Nyiregyháza városának ünnepi áldomásán. Mi ketten: én és igazgató barátom, kik a pór-réteget képviseltük, a saját zsebünkől. Két nagyfejű notabilitásunk a főasztalnál persze, mi — mint mob — a kijáráshoz közel helyezkedtünk el. Nohát megesett az a disznóság, hogy valamennyi vármegye kiküldöttje dikiézott, még Ungé is,

amely két falut tesz ki mindössze, csak az úgynevezett vezérlővármegye két dignitása kuksolt, mint dinnye a fű alá lapulva. Másszóval: nem vehette tudomásul senki, hogy a világon vagyunk mi is . . . Potyáztak és hallgattak, akár a csuka. Állítom és bizonyítani merem én, aki lófő-székely vagyok!

Itt újból némi malíciával avatkozott közbe szerkesztő barátunk:

— Fenét vagy lófő-székely! Óseid borszéki vizet szállítottak . . .

Harsogásba fult ez a találó oldalvágás. Ámde Ákos barátunk az indulattól robbanva kiáltott túl minden kárörvendő nevetést, hogy a jазigok világéletükben a mások kitarottjai voltak . . .

Lett ebből aztán, ami még nem volt!

A hangulat minden negyedórában növekedett s lehettünk már tizen az asztal körül. Félöt-tájt azt indítványozta a helybeli Turista-Egylet főtitkára, egy meszelőnyél-alak, hogy menjünk át a „Szörös Macská“-hoz címzett intim kocsmahelyiségbe, mert ott mérik Sátoraljaújhely városában a legjobb bort, butéliában. Egyhangúlag fölkerelkedtünk hát, hogy rezidenciánkat áttegyük a „Szörös Macská“-ba. Négyen két konflisra kapaszkodtunk föl, melyek éppen az állomás épülete mögött ácsorogtak, a többiek autobuszra kapaszkodtak föl. Az újhelyi autobuszokról csak annyit, hogy még az autobuszépítőtechnika hőskorából valók, ennél fogva zörögnek, mint az elevátor, port kavarnak, mely magasabbra száll a jegenyefák tetejénél s útközben gyakran megállnak, hogy kiköhögjék magukat keveset. Ilyen előzmények után érthető, ha mi négyen, akik konflisba ültünk, legalább háromnegyedórája koccintgattunk már a „Szörös Macská“-ban, amikor végül az autobusznak is sikerült a kocsmá elé vonszolnia magát.

Hanem ami ott kezdődött még!

A hangulat olyan volt már, hogy... hajaj! De ittunk is feszt! S ezalatt a nagy Ég tudná, mi csoda szimat révén, de vigyorgó ábrázattal csak besurrantak az ivószobába az egyik helybeli malacbanda tagjai. Jó volt az is! Fölhevülésemben, mert akkor már melegem volt, a primás felé tartottam fel a mutatóujjamat, mert én kommandíroztam:

— Az enyémet, rücskösök!

Odakiáltottam az első sort, mire a füstösök rázendítettek, szívfacsaró mélabúval. Én pedig rákezdttem, mert hangom, mint sokan tudni fogják, még van, hálaistennek:

*Hej gazduram, gazdasszonyom,
Az egekre kérem:
Ezt a kislányt feleségül
Adják ide nékem!*

Ahogy feljajgattak a hegedűk s felsivített a klarinét, csaknem a könnyem potyogott. Mert olyan hatással van rám a klarinét, ha felrikolt valahol, hogy szívgyöngeség fog el. Most már vittük mind, fel-fel a magasságig:

*Kelmed sem jött,
Kelmed sem jött,
Kelmed sem jött hat ökörrrel
E cudar világra...*

A mestergerendát verte.

Túlzás nélkül mondhatom, hogy ekkor igen-igen felesapott a hangulat a „Szörös Macská“-ban. Pedig volt részem már egynéhány hangulatkitörésben.

A morék húzták...

Igaz is, a morék! Ezen a sírvavigadáson, mely több hazafias nótával is volt kapcsolatos, szúrta szemem először, milyen lyukas öltönyökben cincognak a

füstösök, a művészet e kiválasztottjai. Nótaközben meg is kérdeztem a félhivatalos lap szerkesztőjét, mi az oka a hangászok mai kedvetlenségének? Mert bármennyire rajta voltak is, hogy vigyorogjanak, határozottan megfigyeltem, hogy álmosak.

A válasz több volt, mint mellbeszűjő.

Megtudtam ilyenformán, hogy a városban és környékén oly fokot ért már el a daloskedv hiánya, ami végül is töprengésre készítette a város vezetőembereit. Ez okból néhány héttel előbb az egyik illetékes tényező bizalmas utasításban hívta föl alantaisai figyelmét, hogy hazafias szempontból is ajánlatos lenne, ha olykor-olykor kirúgnának a hámból s némi zajt esapnának a városka halottnéma éjszakáiban. Mellesleg az is közöltetett, hogy az illetékes tényező némi utcai virtuskodást sem venne rossz néven, mert a városnak ez a siket esöndje kezd már az idegeire menni... Az alantasabb megyei tisztviselők erre, elsősorban az iktatók meg a diurnisták megpróbálkoztak némi szolid duhajkodással, valami számkukac éjfél körül, le is ütött külön e célból magával hozott fokosával egy petróleumlámpát, ámde nem tudta megfizetni az árát, mire a kedélyek fölhangolása céljából kezdeményezett akció nyomban dugába dőlt...

Szerkesztő barátom itt sóhajtott:

— Pedig e nemesebb intencióból sugalmazott mozgalomnak volt egy rokonszenves mellékcélja is: népzenezeink égbekiáltó anyagi helyzetének feljavítása...

Mint megtudtam, Újhely városában komolyan vették a cigányügy karitatív felkarolását, ha egyáltalán tudott még segíteni valaha valaki ezeken a nyavalyásokon.

Rövidesen megsúgták, miért szenvedtek oly nagyfokú álmatlanságban ezen a mai barátságos eszmecezerénken is, hogy minden második perében

leesukódott a szemük s olyankor egyre többször vé-
tették el a taktust.

A megyei székvárosban és környékében az 1928-ik esztendő folyamán nem akadt senki többet a régi urak közül, aki itt-ott betévedt volna valamelyik kávéházba, hogy — jókedve kerekedvén — eldalolja magát keveset s feneketlen hangulatában legalább egy pengőt dobjon oda a bandának. Sőt ugyane napokban történt, hogy a Központi kávéházat is egyszermindenkorra becsukta a bérlője, azzal a felkiáltással: „ez nem bót!“ Elvértve ha akadt még egy-egy grófi sáfár a vidékről, esetleg egy veresre dagadt kupec, aki betérvén valamelyik városzéli csapszékebe, markába sülyesztette a fejét s dűnnyögni kezdett az orrából:

Ha bemegyek a kocsmába bort innya . . .

Ilyen kísérteties viszonyok közt elhatározó lépésre szánták el magukat a népzeneészek helybeli alakulatai s különösen az alig tengő malacbandák. Mivel nem akadt többé emberi lélek, aki feléjük kurjantott volna, hogy: „a fülembé, bibások!“, meg-
egyeztek egymás között, hogy ők rendeznek kör-
vadászatot olyan vesztükbe rohanó firmák ellen, akikben megvolt még a megbocsáthatatlan hajlam, hogy valamelyik csapszékeben leereszkdjenek egy messzely bor mellé . . . Fáraó egyenes ivadékai ez okból — zenekarok szerint — körzetekre osztották fel egymás közt a várost s egy-egy körzetben csupán ugyanannak az egy bandának volt szabad a felhajtás . . . Úgy kell érteni ezt, hogy mialatt a zenekarnak gondóktól elálmosodott tagjai pihenővacokra hajtották le fejüket, az egyes csapszékek elé egy-egy szemfülesebb rajkót állítottak oda, kinek aztán fülhegyezve kellett befelé hallgatódznia, mikor kezd dalolni valaki az ivóban. Ha akadt volna aztán hébe-

hóba olyan meggondolatlan fő, aki nótára nyitotta még száját, a rajkó abban a szempillantásban esatogó talpakkal kezdett trappolni a zsólyomkai putrik felé, ahol is végigvert minden kalyibát:

— Zsáj ván! Zsáj ván!

A hírre, hogy zaj van valahol, a romák művészegyüttese talpraugrott mély horkolásából s kapván magukra valamit, esetleg csak úgy hálóköntösben, egytől-egyig vágatni kezdtek a kérdéses kocsma irányába. Ez volt a magyarázata, hogy Újhely utcáin és sikátoraiban minden nap többször is lehetett látni félpucér népzeneészeket, amint vágatáralendült iramban nyargaltak valamelyik csapszék felé hegedűvel, klarinéttal, bőgővel, miközben a cimbalom alatt három füstös is sóhajtozott és nyögött szívetfaesarón, hogy musáj itt megdegleni... Megegett, hogy egyik-másik malaebanda átlépett a számára kijelölt városkörzeten, ilyen esetben aztán, ha szembetalálkoztak, jött a piff, paff, puff! Hegedűvel, vonóval, klarinéttal, cimbalomlábbal, mígnem a fölülkerekedett zenekar benyomult az előre avizált csapszék belsejébe s ott ráakadván a kipécézett pasasra, rögtön tust rántottak. Előfordult természetesen, hogy már csak az üres ivót találták, ám époly arányban esett meg az is, hogy rajtaütöttek a vendégen, aki márkával egyet kanyarított ilyenkor a füle körül:

— Az enyémet, Lajkókám!

Lajkó primás tudta nyomban, mi a teendője. Mert az általános búbanat idején legbiztosabb hatása a Rákóczi-féle szvirohai dálnak volt, úgyszintén annak a másik bujdosóénekeknek:

*Mikor megyek Lengyelország felé,
Sírva nézek kicsiny hazám felé...*

A helybeli félhivatalos lap szerkesztője mély borúban beszélt már ekkor;

— Romáink heroikus erőfeszítése mélyen megindít minden komoly magyart. Mert — hogy mást ne említsek — mindenki tudja, miszerint hazánk elorzott területein viharos vagy keserű zenéléseikkel ők az égő irredenta szimbólumai... Mindenünnen kergetik az istenadtákat s olyankor e rokonszenves barna fiúk feltürt kabátgallérban és hónaljuk alá dugott szárazfákkal, zokszó nélkül indulnak meg, maguk sem tudva, merre? Legtöbbször éhenhalni.

Magamat is lehangolt népzeneészeink riasztó sorsa.

Hanem ezek a zenészek itt, a „Szőrös Macská”-ban annál zengőbben vonták. Este hét óra lehetett ekkor s miután néhány pohárral hajtottak le a nyavalyások, nem voltak álmosak többet. Ellenkezőleg: tüntetően vigyorogtak. Ebben az időpontban mámorosba szökkent át a hangulat. Ugyanakkor felállt az egyik helybeli végrehajtó s csendet intvén, megköszöri torkát és pohár borral a kezében, dikcióba fogott. Így kezdte:

— Uraim! Barátaim! Befúttá az utat a hó...

Emberemlékezet óta így kezdte valamennyi felszólalását: „befúttá az utat a hó...” Természetesen gondja volt rá minden alkalommal, hogy amennyiben a népdal első sora nem lett volna applikálható az akkori időjárási viszonyokra, megfelelő fordulatot kivágja magát belőle. A hóval befújt út nélkül ugyanis nem tudta megindítani egyetlen dikcióját sem... Ezúttal is úgy esavart egyet fölszólalása menetén, hogy jelenleg ninesenek hótól belepett utak, ellenkezőleg: napsütötte május van, melynek hevét csak fokozza az így egy csoportban található szíveknek melege. E szívekről pedig köztudomású, hogy ugyanegy nagy gondolatban dobbannak össze: a haza sorsa jobbrafordulásának hő óhajában... A felszólalásnak ez a frappáns fordulata bizonyára

nem fog meglepni senkit sem, miután jól tudja mindenki, hogy a végrehajtók, ámbár élethivatásuk a képzelhető legnépszerűtlenebb, egytől-egyig hazafias alapon állanak.

Egyéb felköszöntők következtek ezután, ámde időközben fizetnünk kellett, mert eljárt az idő. Azaz hogy én egyenlítettem ki a cehh egész összegét, amit úribarátaim kénytelenek voltak morgás nélkül tudomásul venni.

Akkor fölkerekedtünk.

Gyalogosan vágtunk neki az állomásnak, mivel időnk volt s a cimborák is elkísértek, érthető okból. Hangosak voltunk s az egyik rendőrőrszem éppen inteni akart felénk a dohánygyár épülete előtt, hogy halkabban valamivel, ellenkező esetben — csendháborítás címén — kénytelen lenne felírni a nevünket. Szerencsénkre azonban velünk volt a helybeli rendőrség parancsnokhelyettese is, akit megpillantván a poszt, olyat szalutált, hogy csuklott tőle.

Vonatomban nyole óra után indult néhány perccel s miután elbúcsúztam érzékenyen a jóbarátoktól, fölszálltam az egyik másodosztályú fölkébe. Üres volt. Leraktam cókmókomat s elhelyezkedvén az egyik sarokban, arra gondoltam, elszunyókálók néhány pillanatra. Nem tagadom, be voltam csicsesentve kissé. Máskor is megesett, hogy pár pillanatra hátrahajtottam fejemet s mindannyiszor fölébredtem az Akasztódomb táján, mely Pataktól húsz perenyire emelkedik, gyalogszerrel. Ilyen alkalmakkor éppen annyi időm maradt rendszerint, hogy összekapkodhattam poggyászatot s idejében szálltam le odahaza.

Ebben bizakodtam ezúttal is.

Hogy mikor indult el a vonat, nem emlékszem rá, az azonban bizonyos, hogy abban a másodpercben, amint lassítani kezdett volna, fölnyitottam a szememet. Gyorsan összeszededgelődzttem s leszálltam

az állomáson. Ámde álmos fővel nem vettem észre mindjárt, hogy ez az állomás jobbra fekszik és nem az ellentétes oldalon, mint a pataki. A jegyszedőnek odaadtam a jegyemet s csak a pályaudvar háta mögött elterülő apró téren kezdtem körülnézni...

Idegen fák sorakoztak a tér körül... Krisztus-Máriám, hova is vetődhettem el a késő estében?!

Megnéztem az órát: tízet mutatott.

No, én ugyan elaludtam!

Mivel hirtelenében nem tudtam kiismerni magamat, visszamentem a perronra s megállítottam a forgalmistát:

— Milyen állomáson vagyok, kérem?

— Szerencsen — pillantott végig elcsodálkozva a hetyke kiállású fiatalember.

— S visszafelé Pataknak mikor indul a legközelebbi vonat?

— Ezelőtt tíz perccel ment el a pesti gyors. Az újhelyi személyvonat ugyanis félórát késett s most már csak hajnalban lesz vonatunk...

Megértettem. Ha vonatom a rendes időben érkezik Szerencsre, legalább húsz percem maradt volna, hogy jegyet váltsak a szemközti irányból befutó gyorsra. Így azonban... Láttam már, hogy minden összejátszik ellenem!

Nem maradt egyéb választásom, mint elbandukolni a nagyvendéglőbe s ott érdeklődnöm, hol kaphatnék szállást hajnalig? Mert eltökélt szándékom volt, hogy a legelső vonattal indulok visszafelé.

Dehát nem úgy lett. Felsőbb hatalmak szokták keresztülhúzni az esendő ember számításait.

Mert amint beléptem volna a nagyvendéglőbe, a tükör alatti asztaltól rámkialtott valaki:

— Isten hozott, Sándor bátyám! A legjobbkor jöttél, mert csaknem halálra úntam itt magamat egyedül!

A helybeli főszolgabíró volt, régi kenyerespaj-

tásom. Leültem, ő azonnal még egy poharat kért a főpincértől, töltött a pohárba, koccintottunk, ittunk. Az álom — érthetetlen módon — kirepült a szememből s belemelegedvén, elmeséltem neki, mint jártam meg a mai napon. A főszolgabíró somolygott a bajusza alatt s azzal szépítgette pehhemet, hogy megesett már az ilyesmi más rendes ivóemberrel is. Később még a két szolgabíró is odavetődött, nyeglén elegáns fattyak mind a ketten s azonfelül két-három régi ismerős. Derűre szélesedett ábrázattal hallgattak végig s mikor az újhelyi romák szánalmas helyzetét ecsetelgettem volna előttük résztvevő szívvél, a főszolgabíró annyit jegyzett meg:

— Itt is nyavalyás állapotban vannak az eb-adták, minálunk azonban nem a napi megélhetés gondja keseríti őket, hanem az a probléma, hogy az egymással vetélkedő két malachanda tagjai közül kik a nagyobb művészek?

Mivel minden időben érdekeltek a művészi kérdések, elmagyarázták, hogy legutóbb végsőkig éleződött a helyzet s a két primás ekkor kölcsönösen mérkőzésre hívta ki egymást. A hegedűpárba itt zajlott le, a nagyvendéglőben, pártatlan zsűri ítékezése mellett. Azon az estén annyi volt a vendég, hogy fele kiszorult a teremből. A bírálóbizottság — hogy egyik romát se kergesse öngyilkosságba! — egyakarattal úgy döntött, hogy az elsőnek felvonult banda tagjai talán több technikával kezelik a vonót a klasszikusokban, a magyar daraboknál azonban nagyobb tűz észlelhető a másik zenekarban. Az ítélet kihirdetésénél a két primás földhözesapta dühében a hegedűjét s fenyegetődzve jelentették ki, hogy újból ki fognak állni egymás ellen, ezúttal azonban Pestről hozatnak le zsűrit a saját költségükön...

— Hihetetlen, — fejezte be a főszolgabíró — mennyire gyűlölik egymást ezek a haszontalan alakok, mihelyt a művészetükről esik szó.

Erről az éjszakáról aligha lesz több mondani-
valóm. Egyelőre annyit talán, hogy a hajnali vonat-
hoz valamennyien kikísértek. Virágos kedvünkben
voltunk.

MÁSODIK FEJEZET,

*melyben a szerző harmadszor is vonatra száll; e
keddi napon egy darabig a tájon mélézgat el, de
bármennyire küzd is ellene, csak elnyomja az álom;
megérkezés Újhelybe s álutakon való megközelítése
egy félreeső nyári vendéglőnek; találkozás egy szó-
rakozott orvossal; a cimborák ismét összeverődnek,
még nagyobb számban, mint az előző napon; este
nyolckor indulás Patak felé; a kompánia tagjai
azonban, mint később kiderül, álnok tartalmú táv-
iratot menesztenek a szerencsi főszolgabíró címére;
ennek közvetlen következménye: a szerencsi pálya-
udvaron való lelkes fogadtatás, testületileg.*

Néhány futó pillanatra mindazáltal vissza kell
térnem az elmúlt éjszakára, miután az előző fejezet
címének utolsó mondata így hangzott: „általános
elmélkedés a dolgok felett“. Erről meg találtam fe-
ledkezni az első fejezet végén, ami nem esoda, ha
tekintetbe vesszük, hogy még ma, szerencsés haza-
érkezésemnek tizedik napján is, zákányos a kedvem.
Nagy ivások voltak, az bizonyos! Egyebekben: mi-
után kiértünk volna Szerencsen a pályaudvarra, lel-
kes helybeli híveim elbúcsúztak tőlem melegen s
azzal az érthető megokolással, hogy reggel nyolckor
kinek-kinek munkába kell állania. Addig szundítani
szeretnének még valamit.

Visszamaradtam hát a perronon s mivel erősen
hajnalodott, elgyönyörködtem a virradatban, mely-
nek minden közeledő lépésére élesebb vonalakban
ütközött ki a táj. Messze-messze Prüggy falu tornya

rajzolódott ki az éghatár fenekére, kissé balkéznek rátűzött már a nap a tokaji hegy ormára, melyet a hortobágyi nagycsárdától is látni, de csak a legcsúcsát éppen s azt is alig-alig sávósodó körvonalban. Még közelebb, a bodrogkeresztúri hegyesoport egyik déli lankásának tetején a szürkületi színek közül kibukkant az a kápolna, amelyet örök emlékezetül állított ide a hazafiúi áldozatkészség. Mert ezeken a dombokon Klapka-féle honvédek csatáztak valamikor Schlick generális és lompos németjei ellenében és mint olvastam valahol, e derék ütközetnek az a nevezetessége, hogy noha a sűrű ködben mind a két fél meghátrált, utólag úgy Klapka, mint Schlick magának könyvelte el a döntő győzelmet. E régi emlékekre magambaszálltam kissé, mivel tudva van, hogy Kossuth Szűz Máriás zászlói csatogtak itt a szuronyrohamokban, Kossuth Lajos nevére pedig minden alkalommal megilletődöm. Mert ő is megyebeli fiskális volt, tehát kartárs, esak hogy jóval előbb. Körülbelül száz esztendővel. Aztán többre is vitte valamivel.

Darvadoztam tehát a perronon.

Reméltem, hogy jókor reggel megérkezem Patakra s végül megölelhetem enyéimet. Csak azt nem tudtam előre, minémű kifogással álljak majd a feleségem elé. Gondoltam, talán a vonaton eszembe jut valami praktikus ötlet. Mert régi tapasztalat, hogy a vonat kerekeinek összhangzatos zakatolása nem csupán idegeinket zsongítják el, hanem sok esetben életrevaló eszméket is villant föl az agyunkban. Az alatt pedig betértem a harmadosztályú étterembe, ahol is egy pohárka sligovicát öntöttem a nyelvem alá. A huzamos lumpolás után határozottan jót tett a gyomromnak...

Az itóka hatása alatt színesebben tűntek fel előttem a dolgok s rájöttem rögtön, hogy ennek az akaratlan szerencsi kirándulásomnak is voltak elő-

nyös oldalai. Hogy mást ne említsek, tágítottam ismereteim körét. A nagyvendéglőben lefolytatott éjszakai eszmecsere során megtudtam például, hogy Szerenes közelében, Bekecsen, gyógyhatású fürdő is van, állván ez a fürdő — megfelelő tőke hiányában — néhány szúvasodó kabinból mindössze. — Magyar pénztelenség, turáni átok! — sóhajtott föl előadása folyamán a főszolgabíró, amikor erre tért ki. Nos, Bekecs gyógyhatású fürdőtelepét (mert már csak így fogom nevezni!) gyakran fölhasználják a paraszti renden levő környékbeli lakosok közül azok, akiknek csúz vagy egyéb köszvény szagat a bokájukban s térdig süllyesztvén lábszáraikat az iszapba, megkönnyebbülnek. Túlzás nélkül lehet állítani, hogy a bekecsi iszapig négykézláb csúznak el a reumasok s bokázva indulnak meg onnét hazafelé. A fürdőtelepnek az az egy hátránya van esupán, hogy az iszapban különös előszeretettel szoktak hencseregni a helybeli disznók is, ami valóságos katasztrófa Bekecs ártány- és kocatulajdonosaira nézve. Az iszap élvezete folytán ugyanis oly üdék lesznek, hogy virgoncságukban összevissza futkosva hancuroznak s ennek következménye gyanánt sohasem tudnak kellő súlyra tenni szert Bekecsen a sertések.

De jött a hajnali személyvonat. Fölszálltam.

Abba a másodosztályú fülkébe, amelybe benyitottam, két úr beszélgetett mindössze. Helyet foglaltam az ablak melletti sarokban s egyideig akaratlanul is odafigyeltem a két útitársam közt végbe ment diskurzusra.

Érdemes volt beszállnom éppen ide, mert — mint fiskális — értékes tapasztalatra tehettem szert egész véletlenül s ezzel intem összes kartársaimat, hogy különös körültekintéssel járjanak el olyan klienseikkel szemben, akiknek autójuk van.

Utítársaim egyike, mint a szóbeszédből kihá-

moztam, szintén ügyvéd volt, mégpedig Miskolcon. Ez az ügyvéd elpanaszolta a barátjának, hogy hosszú idő óta most ült először vonatra, miután egyéb alkalmakkor — minden irtózata mellett is — gépkocsin kénytelen utazni. Valóságos betege már az automobilnak! Tudniillik öt olyan kliense is van, akik fizetni nem tudnak, ellenben autótulajdonosok mind az öten. Mikor aztán a tiszteletdíja kiegyenlítésére került volna a sor, az öt autótulajdonos — egymástól függetlenül — azt a fizetési módot ajánlotta föl neki, hogy járandóságát szedje be rajtuk önmagának és családjá tagjainak ingyen autóztatásában. Mivel látta a szerencsétlen, hogy itt ugyan pénzt egyik kliensétől sem fog látni, a legszörnyűbb lelki kínok közt belement az ajánlatba.

Itt öt ujját idegesen túrta bele gyérülő hajába és nyöszörögve sóhajtott fel:

— Két hónap óta magam és családom tagjai háromezerháromszáz kilométert tettünk meg gépkocsin s még valami négyezer kilométert kell lefutnunk... Az idegeimre megy már, barátom!

Ismeretlen miskolci kartársam példáján okulva elhatároztam ott rögtön, hogy ezentúl valamennyi kliensemhez ez lesz első kérdésem: van-e gépkocsija? Ha van, fizessen előre! Mert én ugyan nem autózom...

Azalatt pedig bóbiskolni kezdtem. S bármennyire szerettem volna is meggyőzni magamat, hogy egy újabb elszundításnak katasztrofális következményei lehetnek reámnézve, a fejem csak húzott, csak húzott... Éreztem, hogy a mai nap folyamán is aligha fogom viszontlátni értem aggódó enyéimet.

Úgy is lett!

Arra emlékszem még, hogy a bodrogkeresztúri állomásról elindulva, jobbról — pillanatra — láttam felesillanni a Bodrogot. Abban a másodpercben leestett fejem. És amire ismét fölnéztem volna?

Amire ismét fölnéztem volna, éppen azt kiáltotta a kalauz:

— Sátoraljaújhely — végállomás!

Nem zúgolódtam és nem törtem ki összeszorított ököllel, a Gondviselés cinizmusának minősítvén ezt a velem üzött szeszélyes játékot. Kálvinista létemre zokszó nélkül fogadom el a predesztinációt: ha Sátoraljaújhely, akkor Sátoraljaújhely! Bizonyára így volt ez beírva abba a nagy Égi-Könyvbe, hogy Újhelyben kelljen kiszállanom ismét. Majd csak hazajutok valaha... Vagy soha!

Fölszedtem cókókómat s megbékélten indultam kifelé. Mindazáltal óvatosan igyekeztem elfele az állomás körzetéből, nehogy valami ismerőssel találjak összebotlani. Mert most már restelni kezdtem a dolgot.

Az elővigyázatra pedig előzetes megfontolás után határoztam el magamat.

Friss reggel volt, ahogy Újhelybe zörgött volna be velem a vonat s éppen elég időm maradt tizenegy óráig. Mert akkor kellett indulnia visszafelé az ellenvonatnak, amelyen tegnap reggel óta nem látott városomat reméltem elérni. Én legalább is reméltem. Addig azonban okvetlenül elnyom az álom, e felől bizonyos voltam. Ha a restiben foglalok helyet valamelyik asztalnál s a két karomra könyökölve találok elbóbiskolni, föltétlenül meglát valami ismerősöm és ha híre fut egyszer, hogy újból itt vagyok, nagy csúfság szakadhatott volna reám, mert mindenki hahotázott volna öldöklő pehemen. Ha viszont fogadóba szállok meg, a puha ágyban másnap reggelig is elhorkolhatok, már pedig ebédre szerettem volna a családomnál lenni. Azonfelül a barátaim s egyéb cimborák könnyűszerrel kiszimatolhattak volna a szállóban.

Ezért döntöttem úgy, hogy fölkerülök a hegyek oldalába s megfelelő rejtekhelyen ledülök.

Legkésőbb tízkor hasamra süt a nap s akkor csak fölébredek.

Úgy is történt, esakhogy egészen szokatlan fordulattal.

Negyedóra mulva fentjártam már a Heeske elnevezésű vásártéren. Festői kilátás nyílik innét azokra a helyekre, ahová tíz szörnyű esztendő óta csak fájdalmas sóhajainkkal látogathatunk el. Lábam alatt a legényei völgy, melynek hosszán — ősztől tavaszig — magurai szelek dudálnak el. A toronyi hegyeken túl elémtárta minden szépségét a Tót Lapály, melynek szlovákjai és rusnyákjai, mióta leszaggatták őket a keblünkről, egy esztendőben csak egyszer tudnak jóllakni: karácsony estéjén. Ilyenkor a szobában elhintett szalmán hentelegnek, miután előbb úgy teleették magukat mézes-bobálykával, mint a dob...

Mentem-bandukoltam tovább, mindig kerülővel s egyszercsak a Zsólyomkán találtam magamat. A Zsólyomkán mindig édes hangulatok ringatnak el a karjukon.

A városka legvadregényesebb pontja ez. S egyúttal a legősibb része is...

Hegytetőnek felnyúló meredély két partján, a sziklák közé beékelve, vagy az ezeresztendős vízmosás fenekén lapulva meg, skatulya-házacskák sorakoznak. Minden házikónak pirinyó kertje, melyben százszínű virágok virítanak, szintúgy a tenyérnyi ablakokban is. Patak esoronkál a meredély legalján, mely fölé koronás szilfák kerítenek árnyékot... Régi krónikákban olvastam egyszer, hogy az előidőkben ezen a tájékon állhatott az a romlatag kápolna, amelynél — éjszakáknak idején — a daliás Thököly Imre találkozott titokban szépséges eszményképével: Zrinyi Ilonával. Mert indulatos anyósa áspis-szemmel vigyázott a szerelmes özvegy menyecske minden mozdulatára s ezért voltak a

lábujjhegyen való surranó találgák a hegyoldalban... Régen volt, régen!

Én pedig ó-hangulatoktól ellepve húzódtam föl ezalatt a Zsólyomka gidres-gödrös egyetlen utcácskáján. És nem is vettem lélekzetet, csak átellenben a Vinyiczaival.

Persze kocsmahely a Vinyiczai. Istenemre mondom, minden különösebb szándék nélkül álltam meg éppen ezen a ponton.

Azt azonban kénytelen elismerni mindenki, hogy kívánatosabb helyet képzelni nem lehet a Vinyiczainál. Amolyan nyári vendéglőcske a szakadék oldalában s fák sűrűje védelmezi. Egyetlen ódon házacska az egész, előtte tisztára separt terasz a mélységbe szélesítve s a terasz lábánál patakocska locsog... Jó hely azoknak, akik meg akarnak pihenni keveset az élet temérdek tülekedése között.

A legkomolyobban ismétlem: minden különösebb szándék nélkül álltam meg éppen szemközt a Vinyiczaival.

S ha már megálltam egyszer, föltettem magamban, hogy be is fogok nézni félórácskára. Erre az elhatározásra pedig az a gondolat késztetett, hogy időközben megéheztem s harapni szerettem volna valamit.

A keskeny hídon áthaladtam a meredek tulsó partjára.

Alighogy helyet foglaltam a tiszta kis terasz egyik kerek asztalánál, jött a gazda s üdvözölt, mint régi ismerőst. Kolbászt rendeltem s azonfelül egy snapszot. Felhajtottam aztán kétszer egymásután s szemlátomást felüdültem tőle.

Eszegetni kezdtem.

Ahogy elkészültem volna a früstökkel, fröcsösöt kértem s körülpillantottam. S ekkor vettem észre csak, hogy kívülem — a korareggeli órák el-

lenére — még egy vendége van a Vinyiczainak. Kerekarcú, hízott úr volt, úgy a hatvan felé bandukoló. Fehér vászonruhában üldögélt egészen a terasz szélén, a patakoeska partján s le nem vette rólam a szemét. Derű és jóság volt a kék szeme s ahogy rápillantottam volna, már bólíntott is felém:

— Jó reggelt kívánok!

— Adjonisten! — köszöntem vissza, magyar ember szokása szerint.

Erősen pocakosodott már az öreg s ezért csak szuszogva tudott fölállni. Mert ugyanakkor, ahogy visszaköszöntem neki, már felém is tartott s megszíról nyujtotta a kezét:

— Bodán Bálint dr. vagyok Gyöngyösről.

— Örvendek — s kezetfogván a rokonszenves öregúrral, én is megmondtam neki a nevemet.

— Hellyel kínáltam meg, leült. S akkor — inkább udvariasságból — azt kérdeztem tőle:

— Valami hivatalos ügyben látogatta meg bátyámuram ősi megyénk székvárosát?

Az öreg tagadón rázta a fejét:

— Nem én, öcsémuram. Csak szórakozottságból vetődtem el ide . . .

S mosolygott. Csak az igen jó emberek tudnak mosolyogni így. Később belefogott:

— Én tudniillik a világ legszórakozottabb embere vagyok, öcsémuram . . .

Kíváncsian helyezkedtem neki, mert sejtetem körülbelül, hogy itt már aligha lesz alvás a vonatindulásig, csak a vonatban ne találjak elszunyókálni ismét, az ég szerelmére! Bodán Bálint doktor úr előadta a közben, hogy egyetlen hátrányos sajátsága miatt kénytelen állandóan feszélyezettnek érezni magát: a tébolyító szórakozottsága ez. Ha beteghez hívják, a helyett, hogy a betegség tünetei iránt érdeklődnék behatóbban, vallásfilozófiai tételek fölött ereszkedik vitába a páciensével s

ennek következtében nem egyszer éjszakára is ottfelejtí magát az idegen házban. Ez azonban semmi! Hanem három nappal ezelőtt, otthagya valakinél az orvosi táskáját is és azóta sem tudja, kinél?

— Mindez hagyján lenne... De hogyan kerültem el Újhely városába! Bizonyisten, szégyelni kezdem magamat . . .

Az öregre figyelvén föl, elmúlt minden álmoságom. Bodán doktor úr folytatta:

— Tegnap éjjel Vámosgyörkön vonatra ültem hogy Füzesabonyban átszállván, Tiszafüredre megyek a rokonaimhoz. Szórakozottságból persze Sátoraljaújhelyen szálltam ki, ami már azért is molesztáló hatással van rám utólag, mert az Abonytól Újhelyig való jegykülönbözet árát nem kérte a kalauz, én pedig nem fizettem. Ezúttal is feledékenységéből. Másfelől igaz viszont, hogy csak a kiszállásnál vettem észre magamat . . .

Hirtelen odaszólt a tulajdonosnak:

— Gazduram, még egy „hosszúlépés“-t!

S nagy lelkiharmóniában beszélt tovább:

— Szerencsére itt is akad azért atyámfia, egy távolabbi sógorom. Mivel jókor volt még, ahogy megérkeztem, nem szerettem volna ágyukból verni ki a rokonokat s ezért némi reggeli sétára indultam el a hegyek közé. Félkilenc után majd bezörgetek hozzájuk . . . Így van ez, öcsémuram: a szórakozottság fog megölni engemet.

Szorongó érzések közt próbáltam puhatólódzni nála, ki az a távoli sógora? Legnagyobb rémületemre azt felelte, hogy a helybeli félhivatalos lap felelős szerkesztője. Rémületem érthető volt. Mert ha megszimatolja, hogy még mindig nem érkeztem meg Patakra, hanem a helyett megjárván időközben Szerenestet, itt rostokolok a Vinyiczaiban, csapatostól törnek rám s titkolt kárörvendéssel is. Akkor pedig aligha menekülök estig. Ez okból fatális

helyzetemet feltártam bizalmasan a doktor úr előtt, megkérve őt, hogy jelenlegi tartózkodási helyemet semmi körülmények között se leplezze le helybeli szerkesztő barátomnál, amit meg is ígért nyomban s lekötelező előzékenységgel. A közben pedig széles derűvel vakargatta a fejét:

— Valóban balszerencse az, amely önt üldözi, tisztelt öcsémuram. Úgy van: balszerencse . . . Ettől eltekintve, akad-e valami újság a megye területén?

— Minden pusztul itten, kedves bátyám — válaszoltam némi mélabúval. — Az emberek egymásután jutnak a tönk szélére és hogy mást ne említsek: másféleztendő alatt ezernél több zsidó költözött el innét. Hanyatthomlok!

— Bodán doktor úr pattintott az ujján:

— Apropos: zsidók! . . . Erről jut eszembe, hogy van nekem is egy zsidó barátom, aki ugyancsak elúszott. De miért? Mert köznemesi allűröket vett föl. Nagy eset volt az, öcsémuram!

S előadta, hogy zsidó barátjának Endesz tata a neve, így hívja mindenki Gyöngyösön. Úgynevezett asszimilált zsidó s ezért Kossuth Ferenc módjára köttette ki a bajuszát s ráadásul olyan szokásokat vet föl, amelyek még egy valóságos dzsentri-nél is szemetszúrtaak volna. Endesz tatának tizenkét évvel ezelőtt másfélezer holdja volt még Dormánd körül. Abban az időben történt, hogy az abonyi állomáson, esti félnyolekor, a hófuvásban elakadt a Pestnek igyekvő gyorsvonat és semmi remény nem volt rá, hogy tovább indulhasson huszonnégy óránál előbb . . . Közel esik Abonyhoz Dormánd s Endesz tata — főúri gavallériájában — mihelyt neszét vette a gyorsvonaton elakadt társaságnak, azonnal valami kilenc szánkóba és kosiba fogatott be, azonkívül hét lovat nyergeltetett föl s akkor — nyílegyenesben! — neki az abonyi

állomásnak... Fölösleges szaporítani a szót! Hat-hét forduló után a kastélyban volt a gyors valamennyi utasa s olyan víg élet indult meg ekkor az enyhénfűtött termekben, hogy olyat se mulattak még Heves vármegyében! Folyt a bor, húzták a cigányok s amint másnap estétájt továbbindult volna a gyors, minden fülkében daloltak s egymást ölelgették az utasok... Mert ilyen úr volt Endesz tata, miután asszimilálódott.

Mindezt mennyei ártatlansággal mesélte el Bodán doktor úr, akiről láthatta a vak is, hogy alighanem a világ legjobb embere lehet. S bizonyosra vettem, hogy még a mai napi folyamán alighanem újabb meglepetést készít elő a világ számára, természetesen pusztá szórakozottságból. Annyit kérdeztem még tőle:

— És most mit csinál Endesz tata, ha ugyan él még?

Bodán doktor úr szívesen adta meg a legszükségesebb felvilágosítást:

— Hogy él-e? De még mennyire! Ő a leglelkeesebb turista Gyöngyösön és környékében. Turistának pedig azért csapott föl, mert — hogy saját szavaival éljek (miután egyszerismindenkorra lepszolt az öreg) — a turisztika egyensúlyban tartja lelkivilágát s a természetben való szemlélődés feledteti vele, hogy valamikor másfélezer hold humusznak volt az ura...

Ugyanekkor megnézte az óráját:

— De mennem kell, öcsémuram, mielőtt szórakozottságból valami újabb örületet követnék el. Mondhatom azonban, elismeréssel, sőt csodálattal tölt el, hogy bárminő kegyetlen játékot űz is öcsémurammal a sors szeszélye, öcsémuram a legheroikusabb lélekkel viseli a keresztet... Nos, Isten önnel s kívánok önnek szerencsés megérkezést egyszer!

Azzal férfiasan rázta meg a kezemet.

Én arra kértem még, ismételten, tegye meg nekem azt a szívességet, hogy hollétemet nem fedi föl a helybeli félhivatalos lap szerkesztője előtt. Mert ha ezt meg találná cselekedni véletlenül, végem lenne: az én Géza barátom fölverné összes cimboráit s az egyéb ismerősöket, negyedórán belül rajtamütnének . . .

Bodán doktor úr másodszor is megrázta a kezemet, keményen s olyan hangon nyugtatott meg, amelyből ki kellett éreznem, hogy számíthatok reá halálig:

— Öcsémuram, vigyázni fogok a számra!

Elment. De a patak tulsó partjáról visszaszólt még:

— E tekintetben megnyugtathatom kedves öcsémuramat . . .

Hej, Istenem Uram, mi lett ebből a nagy fogadkozásból!

Ahogy magamra maradtam volna, először oda-szóltam Vinyiczai gazdának, hogy most szándékom lenne lehúynyi a szememet, egy órácskára mind-össze és persze az asztalra könyökölve csupán, egy óra mulva azonban okvetlen költsön fel. Vinyiczai gazda ezt meg is ígérte.

Abban a másodpercben már szuszogtam is én álmodni kezdtem . . . Álmomban odahaza jártam s ahogy benyitottam volna a kapun, jó feleségem éppen a csirkék elé szórt valamit az udvaron. Meglátott és olyan bánattal nézett reám, hogy földig sújtott ez a nézése. S szomorú szemmel mondta, mialatt rosszalón esóválta a fejét:

— Sándor te, Sándor . . . Mikor fogsz már megjavulni egyszer?

Én szerettem volna fölhozni valamit védekezésemre, de — megfoghatatlan módon — makogni sem tudtam. S ugyanabban a pillanatban, amikor két-

ségbeesve kapkodtam valami kibúvó után, váratlanul nagyot csapott valaki a vállamra.

Fölébredtem, körülpillantottam.

A Vinyiczaiban ültem, de előttem ott állt már akkor széles kárörömmel Géza barátom, a helybeli félhivatalos lap szerkesztője, aztán Ákos barátom, úgysis, mint a Vármegye Seprűje, aki — köztudomás szerint — agyorbáncon esett át nemrég, úgyszintén az egyik városi végrehajtó. Ennek a végrehajtónak, mint többen emlékezni fognak még reá, az volt a mesterfogása, hogy így kezdte valamennyi dikcióját: „befúta az utat a hó...“ Két másik pajtásom is velük jött, ezeknek azonban nem lesz különösebb szerepe a hevenyészett följegyzéseim során.

Öten jöttek e szerint. De hányra szaporodott föl a számuk még ugyanaznap délután!

Megnéztem a zsebórámat: körülbelül harminc percet szundíthattam, ami frissítő hatással volt a szemhéjaimra.

Ők öten félkörben álltak előttem s viharos kárörömmel somolyogtak. Ekkor Géza barátom, aki legközelebb állt a szívemhez, így kezdte, nem minden él nélkül:

— Hát csak te sem tudsz hazaérni, Sándor bátyám!

Jóképet igyekeztem vágni s azért így szóltam:

— Ki az ördög súgta be nektek, hogy itt vagyok?

Megtudtam, hogy Bodán Bálint Gyöngyösre való orvos úr teregette ki előtte körülményesen a velem való találkozás részleteit. És mert nagyon-nagyon megkértem a doktor bácsit, hogy hallgasson, miként a sír, éppen azért volt legégetőbb gondja, hogy leleplezzen. Nem neheztettem meg reá, mert tisztában voltam vele, hogy csak krónikus szórakozottságában árulta el rejtekhelyemet...

Mi lett ebből aztán!

Mivel már úgyis benne voltam nyakig, oda-kiáltottam a gazdának:

— Bort, Vinyiczai!

S Vinyiczai hozta a bort.

A hangulat ágaskodóbb lett még a tegnapinál is. Ettünk is, ittunk is felváltva s persze én egyenlítetttem ki mindent, mert ekkor még volt nálam összeg elegendő. E barátságos eszmecsere során több szívderítő apróságnak lehettem szerencéses fültanúja, amelyeknek mindegyike tanulságos is volt egyben. A városi végrehajtó előadta például, mint akarta becsapni a tót ember a zsidót?

E szerint a sonkolyos tót mézet kínált megvételre az izraelitának s nyolevan krajcárt kért literjéért. A zsidó belement az üzletbe s még azt a föltételt is elfogadta külön kikötés gyanánt, hogy — ellenőrzés gyanánt — minden liternél egy krajcárt tesznek ki az asztalra. Tizenkét liter mézet mért ki már a tót, tizenkét krajcár volt már az asztalon. Ekkor aztán — egész váratlanul — így szólt a zsidó a tót emberhez:

— Mindjárt gyüvök, csak kimegyek egy percre!

S jól számított a zsidó.

Mert amire visszajött volna, már csak kilenc krajcár volt az asztalon. Időközben ugyanis hármat mellénye zsebébe csúsztatott be a tót, így akarván legalább három potyakrajcárt keresni az üzleten. S még álmában sem jutott volna eszébe, hogy a három krajcár fejében három liter mézet adott oda a zsidónak.

Általános tetszést aratott az eset.

Később komolyabb dolgokra térült a szó s én is előhozakodtam egy régi epizódommal. Valami hat esztendővel előbb Pesten akadt dolgom s véletlenül összebotlottam egy gyerekkori komámmal, aki birtokos Szabolesban... Nem akarok azonban részletezni mindent, ezért csak annyit, hogy délelőtt tizen-

egykor foglaltunk helyet a városligeti Gundelben s a koronás platánfák alatt oly jól találtuk magunkat, hogy egymásután öt vonatról késtünk le. Este tíz óra tájt aztán, amikor vendégektől nyüzsgött a kert-helyiség, csak közelebb intettük a prímást s akkor belevágtunk, de úgy, hogy mindenki felugrált és gyönyörködött a hangunkban:

*Fürdik a holdvilág az ég tengerében,
Barangol a betyár erdő közepében...*

Aztán az történt, hogy egy másikba esaptunk bele. A csillagos mennyországot verte, amikor kieresztettük:

*Száz itce bort, száz szál gyertyát
Ide az asztalra!*

Amikor megálltunk volna keveset, hogy kortyintsunk valamit, a tulajdonos mély hajlongások között s bocsánatért esedezve állt meg előttünk, hogy ez itt nem szokás... Ám ugyanakkor a közönség, mint egy ember, zúgott fel az asztalok körül:

— De igenis, csak hagyják!... Halljuk! Halljuk!

Olyan tapsorkánba kezdtek, hogy be kellett fogni a fülünket s utána éljeneztek, mire a tulajdonos kénytelen volt meghátrálni. Mi persze szívesen engedtünk a közkíváratnak s vittük, de hogy! Így legalább megtudhatták azok a köhécselő pestiek, mi az, ha dalolni kezd egyszer két magyar...

A társaság tagjait egészen föl villanyozta pesti virtuskodásunk. Még Vinyiczai gazda is csóváltgatta a fejét, ami a legteljesebb elismerés jele volt nála.

Hanem akkorára úgy elesúszott alattam az idő, hogy elkéstem nemcsak a tizenegyórás, hanem a dél-

után kettőkor induló személyvonattól is. Bánta a búbánat!

Akkorára még jobban felszaporodott a társaság s lehattünk tizenötön. És mert életemben társaságkedvelő ember voltam, elárulhatom, hogy a legfesztelenebbül éreztem magamat. Eszemágában sem volt már az álom, a helyett felváltva daloltunk hol szerelmi nótákat, hol hazafias dalokat. Mert ez utóbbi sajtóság derék vonása a zemplénieknek, ami természetes is, ha meggondoljuk, hogy itt ringatták a bölcsőjét II. Rákóczi Ferenc fejedelemnek és Kossuth Lajos kormányzónak...

Hej, Zemplén, Zemplén!

Ma már te is kopni kezdel régi híredből s felelőtlen megállapítások szerint a mindenkori kormánypárt pofa bagóért bőrdet is megveheti a választásokon... Lehetséges. Egyben mindazáltal verhetetlen maradtál: a nagyzási fölényben, amelyet — alpáríbb kifejezéssel élve — anzágolásnak is mondanak némelyek. A köznemesi címerpajzsokat rozsdá rágja régen, ám az elegancia, ha lyukas könyökkel is, itt tenyészik rendíthetetlenül... Hej, Zemplén, Zemplén! Nincsen nap, hogy képzeletben be ne andalognám nagy hegyeid világát, melyek oldalából kormos bástyaacsonkok hajolnak ki, viaskodván az enyészettel, bejárom erdeid tisztásait, barangolok egyesegyedül patakjaid vonulatait követve, melyek partjain soha nem látott virágok égnek, ott állok búsan valamelyik kopasz dombtetőn, mialatt kemény szelek zúgnak le az őszi völgyekre s könnybefúl a szemem, mert meg találtak rohanni gyermekkorom keserítő emlékei... Csodálatos vagy, Zemplén: sehol olyan túlvilági az ősz, mint erre felé s ezért ragaszkodom hozzád szerelmesen... De bámulak is megrendülten. Mert amióta elveszett a számunkra Sáros, csak te termelsz már gavallérokat, Zemplén... Fiaidnak zsebeiben noha félpeták

nem található is, föllépésükben mindazáltal annyi az imponáló elem, hogy ekkora sliffre csak irigységtől repedezve gondolhat az aosztai hereceg vagy a brit birodalom trónvárományosa... Sárosnál is többre vitted, Zemplén! Sáros különben ne illessük kicsinyítő szóval, hanem képzeletben karoljuk át minden nap megindultan és sóvárgó szeretettel. Mert azóta, hogy idegenek kényét kénytelen viselni Sáros, egyben heroikus magatartást tanusít. Hiteles értesülések szerint Sáros vármegye fiai, e fidélis legények, nem fidélisek többet. Ellenkezően: ördögi elszántsággal aláaknázzák a cseh utódállamalakulat egész jelenlegi struktúráját. Látszatra bratyiznak ugyan az oda kirendelt pemák beamterekkel s valamennyit az alkoholra szoktatják. Mert ugyan ki bírna versenyt inni a sárosiakkal! Minden cseh, aki odakerült egyszer, már eleve el van jegyezve a delíriummal s a cseh köztársaság képtelen oly gyors ütemben váltogatni a hivatalnokait Sárosban, amily aggasztó tempóban zülленek el egytől-egyig e nyomorultak... A sokszor kicsúfolt gavallérok ma valóban az ezeréves haza visszaállításának előfeltételeit készíti elő. El lehet mondani, hogy e trotykos korszakban hősi-eposzok kelnek életre Sáros vármegye területén... Ezt csináld utána, Zemplén!

Hanem azért Zemplén történelmi földjén is esnek még eredeti elhatározások. Jómagam például ezúttal először értesültem részleteiben is ama betörési szándékról, amelyet egyik karácsonyestén a Felvidék szabadítására akartak végbevinni Újhely város aranyifjúságának legkülönbjei. A kitűzött cél, amelyért életüket is hajlandóknak nyilatkoztak odadobni áldozat gyanánt, Kassa visszavétele volt.

Az akkori hazafias elszántság egyes fázisairól az én füleimet is megütötte már előbb egy és más, tüzetesen azonban ezúttal először informáltak barátaim a Vinyiczaiban.

Nagy dolog volt az minden tekintetben! A helybeli félhivatalos lap szerkesztője vitte a szót, akit feszülten figyeltünk valamennyien. Előbb azonban koccintottunk egyet.

Akkor oszt megtudtam mindent.

E szerint egy régebbi karácsonyest előtt másfél nappal Prütyő, a békevilágból visszamaradt aranyifjaknak vezére, kiadta a jelszót: „A határokra!” Igaz ugyan, hogy Újhely maga is benne van a határban, miután ez a testhezálló határ éppen a húsába vág bele, így azonban szebben hangzott. A közrokonszenyvnek örvendő Prütyő ugyanis néhány vezértársával úgy döntött előzetesen, hogy a Kassa ellen toronyirányt végbeviendő meglepetés időpontja karácsony szombatja lesz, mivel abból a stratégiai föltevésből indultak ki, hogy ezen az estén a cseh határőrök is némi rumot szippantván magukba, kótyagos fejjel elálmosodnak. Ám az ellenfél helyett ők találtak becsicsenteni, de hogy! Őt szekérre kapaszkodtak föl, előbb azonban hivatalosan is fölvtették a „szabadharcos” elnevezést s a város áldásától kísérvé nekivágtak, hogy, ha muszáj, meghaljanak inkább, de a régi határok nélkül nem térnek vissza Zemplénbe. Hidasnémeti volt a cél, mert zsinóregyenesben odaesik legközelebb Kassa fejedelmi város. Zörögtek hát a szekerek, puska nélkül persze, miután Prütyő olyasféle biztatást kapott valahonnét, hogy a telkibányai erdőségben várnak rájuk a kézifegyverek, kukoricagránátok, aknavetők meg az ágyúk. Nem mentek azonban megszakítás nélkül. Hidasnémetiig nevezetesen két kocma is található az útfélen, megálltak tehát mind a kettőnél, felöntöttek fesszt, amitől nem ismert határt a lelkesedésük. Így értek el egy harmadik kocsmát, ahová betelepедtek. Volt pedig ez Hidasnémeti közvetlen közelében. Itt Prütyő húsz liter bort rendelt

bevezetőül, úgy déli egy órakor. Mert amire esti kilenc óra lett volna, elfogyott a bor, sör, de még a bundapálinka is. Ekkor a petróleum következett. Ám ugyanakkor katonatisztek toppantak be a kocsmába, kívülről pedig fegyveres őrség vette körül az épületet. A tisztek, akiket titokban avizált valaki, Miskolcra siettek idáig lóhalálban. Első kérdésük az volt:

— Ki itt a parancsnok?

Prütyő felállt, pohár petróleummal a kezében:

— Én!

— Hány emberük van? — hangzott a következő kérdés.

Prütyő szemrebbenés nélkül vágta ki:

— Héjjas Iván hatvanezer fölkelővel áll készen az erdőben!

A tisztek váratlanul megtorpantak, ám elég volt egy tekintet a fogyasztás alatt álló finomított kőolajra, hogy tisztában legyenek a hadi helyzettel. Negyedórán belül fuvaros-szekerekre pakolták a harminchat főt számlált szabadharcos alakulatot s másnap ebéd előtt az egész trupp kemény fedezet alatt érkezett vissza Újhelybe... Így ért véget a Zemplénben kezdeményezett fölszabadító hadjárat.

A helybeli félhivatalos lap szerkesztője, miután végzett a mondanivalójával, gúnyosan legyintett. Ákos barátom viszont, aki ezúttal kivételesen nem kapott hajba szerkesztő pajtásával, mintegy magyarázatképpen tette hozzá, mert restelte az elképesztő fiaskót:

— Ha nem a petróleum, régen a miénk Kassa... Mert a petrólis adta be nekik a kócsot!

Hanem akkorára alkonyati színek kezdtek előcsúszni mindenfelől s fekete árnyékok nyúltak el a völgyekben. Kifizettem a ceppet s megindultunk az

állomás felé. Velem tartottak valamennyien, kivéven Ákos barátunkat, aki — miután suttogva néhány szót váltott a helybeli félhivatalos lap szerkesztőjével — kimentette magát előttem, hogy kénytelen elköszönni, mert halaszthatatlan dolga van a postahivatalban.

Az állomáson érzékenyen fogtam kezét a társaság valamennyi tagjával, akik oly bajtársiasan tartottak ki mellettem s néhány perccel nyolc óra után vonatra szálltam. Ezúttal bizonyos voltam felőle, hogy a pataki állomáson fogok kiszállni. Mert a vonatban összeakadtam egy Knopfler nevű hazai boltossal, régi jó ismerősömmel, akit igen-igen megkértem, hogy okvetlenül rázzon föl a pataki állomáson, ha el találnék aludni.

Knopfler kereskedő mindent megígért s nagyobb megnyugtatás kedvéért mellettem foglalt helyet. Abban a szempillantásban mellemre bukott a fejem... De nyugtalankodás nélkül szunyókálhattam el egy negyed órára, hisz az oldalamnál ült Knopfler úr...

... Hirtelen arra eszméltem föl, hogy hárman is ráznak, mások viszont az ablakot zörgetik kívülről a botjaikkal. Nem volt időm jobban körülnézni sem s félig még álomban siettem lefelé. Csak odakint riadtam rá, hogy hol vagyok? Deputáció várt...

Szerenesen voltam!

(Szegény Knopfler barátom később, amikor teméntelen élmények után sikerült mégis hazáig vernem magamat, elsírta nekem, hogy rázott ő engem a pataki állomáson, elannyira, hogy veríték vert ki rajta, ámde mert nem bírt lelket verni belém s akkor már tovább indult a vonat, a legeslegutolsó pillanatban kénytelen volt leugrani a mozgó kocsiról... Hej-haj!)

Szerenesen népes küldöttség várt tehát. Leg-

alább húszan lehettek. Ekkor a főszolgabíró, miközben zavartan topogtam előttük, egy lépést tett felém s levevén a kalapját, beszédbe fogott:

„Kedves Barátunk!

Abból a kitüntető alkalomból, hogy ismét közénk hozott vissza a kifürkészhetetlen Gondviselés, köszöntünk szeretettel és büszkén városunk falai között. Köszöntünk úgysis, mint nagy utazót. . . “

Csaknem az örület környékezett, mialatt a főszolgabíró üdvözölt a fogadóbizottság élén: hogy honnan sejtették meg Szerencs felé való közeledésemet? No, nem kellett túlsokat törni a fejemet, megtudtam rövidesen. Újhelyi barátaim annyira biztosak voltak Szerencsre való befutásomban, hogy összesúgtak a hátam mögött s táviratot menesztettek a szerencsi főszolgabíró címére: küldöttségileg fogadjanak az állomáson! Újhelyből való indulásom előtt ezért sietett hát a postahivatalba Ákos barátunk, e cinikus. Magam is láttam később a táviratot, ez volt a szövege:

Sándor féltízkor Szerencsre érkezik. Fogadóbizottságilag üdvözlendő!

A többit már tudja mindenki.

Főszolgabíró barátom a közben befejezte dikcióját, melyben a többi között arra is célzott némi maliciával, hogy ha így folytatom az utazást, hamarosan komoly rivális támad bennem Nansen Fritjoffnak, Peary-nek, Scott kapitánynak, Sven Hedinnek, Amundsennek s még annyi világhírességnek. Mit tehettem kínomban? Válaszolnom kellett s ráadásul kénytelen voltam még jóképet is vágni nyomorult szerepemhez. Pár keresetlen szót mondtam válaszgyanánt, azalatt azonban nem kerülte el figyelmemet, hogy a hátsóbb sorokban állók szájukba tömtek a zsebkendőjüket. Úgy vihogtak rajtam.

Ahogy befejeztem volna, dörgő éljent kiáltot-

tak reám. Háromszor egymásután. Megtudtam aztán, hogy mivel nem szálltam le mindjárt Szerencsen, egy-kettőre végigkutatták a vonatot s így akadtak reám az egyik szakaszban. Úgy hortyogtam, hogy több volt az a brugózásnál. Alig tudtak felrángigálni, mialatt mások a fülke ablakán dörömböltek kívülről.

Miután kezet fogtam a deputáció valamennyi tagjával, a főszolgabíró belémkarolt:

— Most pedig lakodalomba megyünk. Mert te is hivatalos vagy!

— Hova?

— Mádra — adta meg a felvilágosítást.

HARMADIK FEJEZET,

hol is a szerzőt, ámbár tiltakozik ellene, Mádra hurcolják magukkal; Mád nagyközség jelentősége az izraelitával kapcsolatban; lakodalom, melynek folyamán nevezetes felszólalások esnek s feneketlen vígaság kél; a szerző táncba megy; a szerdai napon vonatra ül, amelyből ismét Újhelyben száll ki; impozáns fogadóbizottság s annak hátában hatalmas tömeg üdvözli az állomáson s a szerző maga is hinni kezdi ekkor, hogy a példa nélkül álló utazás következménye gyanánt országgyűlési képviselő is lehet még; e szerdai éjszakán bizalmas megbeszélése a dolgoknak; ugyanakkor tudomására esik, minő ürügygel vágatja ki magát majd a feleségénél, ami jóleső örömmel tölti el.

Eszemágában sem volt természetesen, hogy Mádra ránduljak ki, mivel időközben úgy döntöttem magamban, hogy a Pest felől befutó gyorsvonattal, amelynek húsz pere múlva kellett itt lennie, visszautazom. És ha egy kis szerencsém akad, másfél óra múlva karjaimba zárhatom enyéimet.

Másként lett!

Mert a szerencsi deputáció tagjai, mindenekelőtt pedig a főszolgabíró, játszva meggyőztek, hogy kötelességem részt venni egy bizonyos lakodalomban, Mádon. A hegyaljai nagyközségben ugyanis, melyet a helybeliek tüntető éllel mezővárosnak szeretnek mondani, az egyik tekintélyes odavaló szőlőbirtokosnak leánya tartotta esküvőjét valami szemrevaló fiatalemberrel s úgy volt, hogy az esküvőt követő táne a másnap délelőtti órákba fog belenyúlni. Nos, az örömapa értesülvén zsákutcába rekedt utazgatásomról, nyomban megkérte a főszolgabírót, mint régi puszipajtását, hogy estére okvetlenül szállítson engemet is a lakodalmas házhoz. A szerencsiek ugyanis holtbizonyosra vették, hogy este féltízkor újból náluk fogok kikötni. Aminthogy úgy is történt.

Őszintén szólva, nem került túlságos megerőltetésükbe, hogy leszedjenek a lábamról. Különösen amikor megemlítette főszolgabíró-pajtásom, hogy jelenlétem által az örömszülők a lakodalom érdekességét és pompáját szeretnék fokozni. Jómagam azért is hajoltam könnyűszerrel a várható kiruccanásra, mert reméltem, hogy az esküvői sokadalomban félre tudok vonulni esetleg pár órászkára s alhatok valamit. Térdemig húzta már fejemet az álom.

De ugyanakkor elfacsarodott a szívem.

A lakodalom kapesán eszembe jutott ugyanis, hogy második hajadonlányomnak vasárnapra van kitűzve az esküvője s a cókmozót, melynek bevásárlásával — a lakodalommal való összefüggésben — bízott meg a feleségem, még mindig magammal cipelgettem. Vajjon meglátom-e addig a familiámat? Szegény nőm! Ártatlan gyermekeim!

Világos volt az éjszaka, mert telehold sétált az égen. Ám nem igen sokat gyönyörködhettem az éjtúlvilági sejtelmeiben, mert autobuszba voltunk

préselve valamennyien s ez az autobusz lelketlenül rázott és hajigált. Azalatt széleseben közeledett felénk a Mád a esodálatos holdfényben.

Takaros nagyközség Mád!

Vannak ősi kúriái, csalogató borházai s miután több nyugalmazott tábornok s egyéb kvietált tiszt is telepedett meg benne, a zempléniek — megbocsátható nagyzolásukban — „magyar Grác“-nak nevezték el. Csakhogy a vasvármegyeiek ugyanerre a rangra emelték Kőszeg szabad királyi városkát s alighanem több jogcímen. Megfoghatatlan ezzel szemben, hogy egész Zemplén mélységesen hallgat ama köztudomású tényről, amelynek révén az országos hírességek rendjébe emelkedett föl Mád.

A mádi zsidóról van szó persze.

A részletekkel tisztában van körülbelül mindenki, de maga az eset oly hihetetlen vizont, hogy nem szabad említés nélkül hagyni, ha csak futólag is. E szerint a Mádon illetőséggel bírt egyik öregebb zsidó a kordéjába ült egy reggelen, a kordé előtt ló volt s elbúcsúzván övéitől, felült a kordéba és megrántotta a gyeplőt. Valami elintézni-valója akadt Tiszaúcon vagy Erdőbényén, ma már nem tudhatni bizonyosan. Annyi idő óta elmosódtak az esemény körvonalai s minálunk különben is nyomban felejtenek mindent az emberek, a helyett, hogy a későbbi nemzedékek okulására annáleszeket vezetnének a dolgokról. A mádi zsidó azonban sosem jutott el Tiszaúca, illetve Erdőbényére. Közben ugyanis el talált szunyókálni a kordéban, kezéből kiesett a spárgagyepplő s a gebe érezvén, hogy senki nem ura többé menetirányának, megfordult s hazafelé igyekezett Mádnak. Persze lépést csupán. Úgy látszik, szebbnek találta az életet Mádon a földkerekség minden egyéb pontjánál s ezért húzta vissza a szíve... Nagyot döccent egyszer a kordé és megállt, a zsidó pedig abban a má-

sodpercben fölébredt s körülpillantott. Nagy döbbenetére a háza kapuja előtt találta magát... Az esetnek hamarosan híre lett az egész országban s azóta Titeltől a Lupkovi-hágóig csak pehhes izraelitája révén ismerik Mádót, ami mély búra hangolja az összes zemplénieket, valahányszor a mádi zsidót hallják idézni más vármegyék területén. Olyankor lekonyul a fejük, mert restellik az esetet.

Hát így volt!

Húsz percen belül bezörögtünk Mádra s olyan ujjongással fogadtak a lakodalmas-házban, mint még sehol vendéget nem. Pedig jöhettünk valami tizenöten, ám a többiekre fityyet hánytak legfeljebb, különösen mikor a főszolgabíró bekiáltotta a nagyszobába, hogy megérkezett Zemplén vármegye legnagyobb utazója.

Micsoda lelkesedés tört ki erre!

A vendégek (mert a vacsora vége körül jártak éppen) abban a szempillantásban felugráltak az asztaloktól s mindenki törte magát, hogy kezet szoríthasson velem. Én sem éreztem magam idegenül, mert sok jóbarátom és ismerősöm akadt a sokadalomban. Először mégis az örömapának nyitottak utat az ajtóig, aki szemmelátható büszkeséggel ölelt át s odavolt az áradozástól:

— Nem is tudom valóban, mint háláljam meg neked, hogy egyszerű hajlékomat épp e családi örömnapp alkalmából voltál szíves kitüntetni, nagyrabecsült barátom!

Én szerényen mentegetődztem, hogy harmadnap óta szándékomon kívül kezdenek emlegetni egyre sűrűbben az ősi vármegye területén. Nem fejezhettem be azonban, mert nagyot kiáltott az egyik vőfély:

— Éljen Kőrösi Csoma Sándor, numeró cváj!

Mindenki tapsolt. A cigányok tust rántottak s utána a Rákóczi-marsba esaptak bele oly ferge-

teges dühvel, hogy meg kellett éreznem: itt nincs menekülés többet!

S az egészben az volt a legkísértetibb, hogy újra nem éreztem semminemű álmoságot.

Annál jobban esett az a megfigyelésem, hogy a lakodalmas-ház valamennyi rokontagja és vendége föltétlen bizalommal övezett s boldogságban úszott valamennyi arc, melynek tulajdonosa egyszer kezet foghatott velem. A nagyszobában megterített U-alakú asztal főhelyén az ifjú pár ült: őket külön is köszöntöttem, a nélkül azonban, hogy hosszasabban molesztáltam volna szegényeket. Szemrevaló legény volt az ujdonsült férj, gyöngyvirág-arcú a leányfeleség s mindketten szerettek volna nem itt lenni már. Ezt határozottan meg lehetett állapítani izgatott magaviseletükön, mialatt minden második pereben szerelmesen néztek össze. Úgy volt, hogy csak másnap délben utaznak el néhány hétre s ezért holtbizonyosra vettem, hogy a mai éjszakát leányszobájában tölti még a menyecske. És bizonyos az is, hogyha az ifjú férj utána akarna nyomulni a leányfeleségnek, a menyecske az orra előtt csapja be majd az ajtót. De lesz rá gondja azért, hogy pillanatra visszadugja a fejét s fület mutasson az ő hites urának:

— Ezt ni! Majd holnap este!

Mert már az első éjszakán ilyen gonoszok tudnak lenni a leányfeleségek, ha úgy talált fordulni a dolog, hogy nem kerekedtek útnak a délutáni vonattal. Mindezt tapasztalatból állítom pedig. Mert voltam én is félnapos férj valamikor.

Leginkább megindított azonban az az általános figyelem, amellyel körülvettek a lakodalmasházban. Ezt természetesnek is találtam. Mert az esküvőutáni élénk hangulatban résztvettek atyafiak, sógorok, komák és jóbarátok az egész Hegyaljáról s így megsejtettem körülbelül, hogy mindenféle

hírem van már... Fatális utazgatásomról éppúgy tudtak Tarcalon, mint Liszakatolesván s Tállya nagyközségben éppúgy csodáltak már az intelligencia körében, mint ahogy általános elismerés és még több kaján vigyor tárgya lettem Szegilongon. És noha senki soha nem látott büszkének avagy fennhéjázónak, most észrevétlenül önérzet kezdett dagasztani. Elvégre a nimbusz mindig nimbusz marad, akár Hindenburg homlokát övezi, miután kapcává tépte a hazájára acsarkodó ellenséget, akár nekem jut ki babér gyanánt, az események olyirányú összejátszása következtében, hogy sohasem tudok kiszállni a pataki állomáson.

Itt is bekövetkezett egy-kettőre, amit szinte vártam. Tudniillik a méltató felszólalások oly özönével ünnepeltek, hogy magam is sokallni kezdtem kissé. És mialatt a szomszéd szobákban megzendültek a romák hangszerszámai s táncerakélt a fiatal-ság, az egyik szónok ama nézetének adott kifejezést, hogy példa nélkül álló utazásomból idővel okvetlenül fény fog háramlani reám s e dicsnek egy sugara ráeshetik talán a megye kifakult nevére is.

— Ráfér! — kiáltották egyszerre több ponton, már tudniillik, hogy a megyére fér rá. Amiből nyilvánvalónak tetszett, hogy az így közbekiáltott elemek csak ellenzéki állásfoglalásúak lehetnek.

A sokadalomban ott volt Baghó János is, a vármegye legnépszerűbb dalköltője. Ebben a gnómszerű emberben annyi ötlet és sziporka villogott, hogy tíz fővárosi író féléletére megélt volna belőle. Legutóbb is mi nem történt vele! A bodroközi járás tisztiorvosa botlott eléje, akit Kalugyer Vendelnek hívtak. Rendes név, ámbár némely fülnek szokatlanul hangzik talán némileg. Nagy társaság volt együtt, mikor a tisztiorvos be talált mutatkozni Baghó Jánosnak:

— Kalugyer Vendel vagyok . . .

— Nem szégyen! — kiáltott rá zordonan Baghó János s ugyanakkor férfiasan szorított kezét Kalugyer Vendellel. A társaság tagjait ugyanakkor olyan visszafojtott röhögés kezdte rázni, hogy az oldalukat repesztette.

Természetesen Baghó János is beszédhez állt föl, melynek már csak a végére emlékszem:

— Utazz, utazz, utazz, míg csak szusz van benned, ám lehetőleg jegy nélkül, mint én szoktam, kivételesen kimagasló barátom úgyis, mint harmadosztályú utas a vegyesvonaton és bőreszerző varga!

Taps csattant föl. Baghó János, ámbár ez nem tartozott már dikeiója érdemleges részéhez, függelékül azt az óhaját fejezte ki még, hogyha halála után gondolna reá a nemzet s szobor alakjában elevenítené meg emlékét, állítsák fel azt a szobrot a pataki kollégium zúgófás kertjében s legyen a szobor anyaga tiszta borkő. Abban az esetben holtbizonyos felőle, hogy rövidesen el fog kopni a szobor, tetőtől-talpig. Mert minden diák — tógátus, jurátus, trilla, göde és egyéb fika — azt fogja nyalogatni.

Baghó János e pótmegjegyzése általános tetszést idézett elő.

Úgy éreztem, körülbelül vége a felszólalók díszes koszorújának, mert egyre többen a nevemet kezdték kiáltani:

— Halljuk Sándor bácsit! Halljuk!

Föl kellett emelkednem . . .

Szerényen kezdtem: ezúttal a bosszankodás legcsekélyebb jele nélkül. Hogy valóban akaratom ellenére kezd szárnyára kapni a hír, mert soha, álmomban sem mertem volna rágondolni, hogy versenyre keljek Kolumbus Kristóffal, Livingstone-nal vagy más nevezetes utazókkal és fölfedezőkkel. Inkább úgy tekintem ezt, mint a Gondviselés reámmért ter-

hét, amellyel próbának akarja kitenni keresztyéni türelmemet... De állni fogom végleglegemig!

Hogy miket mondhattam még, nem tudom már pontosan. Azt azonban tudom, hogy utolsó mondatomnál felugrott egy tisztelőm s magasra lendítvén föl kezében a poharat, veresre gyúlt képpel kiáltott:

— Éljen szeretve tisztelt legközelebbi képviselő-jelöltünk! Mert aki annyira kedveli az utazást, az honatyai minőségben is állandóan a kerület ügyes-bajos dolgaiban fog majd utazni!

Erre a társaság, mint egy ember ugrott talpra s tapsorkánban csattant föl:

— Úgy van! Úgy van! Éljen a fasizmus!

Mert tudták rólam, hogy rokonszenvezem a fasiszta államelmélettel.

Nem szóltam rá semmit, csak koccintottam lelkes híveimmel. Ez az önkéntelenül kitört entuziazmus azonban komoly bolhát jelentett akkor a fölemben.

Elvégre miért is ne lehetnék országgyűlési képviselő például a vármegye vezérkerületében? A választópolgárok úgylát torkig voltak már a jelenlegi honatyával, aki szakadatlanul az orránál fogva vezetett mindenkit. Leghatásosabb fogása volt eleinte a képviselő úrnak, hogy a kormány földalatti irredenta-terveivel áltatta a választópolgárságot, egy olyan aknamunkával, mely hamarosan egekig röpíti majd az összes utódállamokat. Csakhogy a választópolgárok sem voltak ám tehenek s rájöttek egykettőre, hogy a honatya gigantikus arányokban lódit. Fokonkint annyira lecsúszott a szeretve tisztelt képviselő úr, hogy legutóbb már nem mert mutatkozni a kerületében. De hiszen valamennyi népképviselőre úgylát ez a kutya sor vár előbb-utóbb...

Csakugyan: miért ne jöhetnék őutána én?

Baghó János a társaságba elvegyülve élcelt a közben. Éppen azt az esetét adta elő, mely legutóbb

adódott elő közte és az újhelyi vasúti állomás vendéglőse, e tapintatlan alak közt. Baghó János ezek szerint beült a restibe s kiadós ebédet rendelt a restisnél, liter borral. Beevett, felállt, de nem mondta azt: „főúr, fizetek!“ Egyáltalán semmit sem mondott, a helyett a legélénkebb lelki nyugalommal indult meg kifelé. A restis látván, hogy itt pénzt aligha lát az ebédért, kétségbeesett próbálkozásra határozta el magát s a képzelhető legmélyebb alázattal állt a távozó vendég elé:

— Nagyságos uram, az ebéd ára ...

A népszerű és excentrikus dalköltő úgy nézett végig rajta ekkor, mint egy választófejedelem:

— Hallja maga, vendéglős! Vegye potyareklámnak, ha egy Baghó magánál eszik egyszer!

Szólt, távozott s nem fizetett.

Hanem akkorára dörgött a ház a táncospárok ütemes dobogásától. Magam is talpat köszörültem a tánchoz, mert ehhez az egyhez értenék még valamit. Először a ház szemefényét, a leányfeleséget kértem föl mély bókkal s megforgattam óvatosan, hogy kárt ne idézzek elő benne. Mert olyan törékeny volt a lelkem, akár egy porcellánszirom. Meg aztán meg is volt zavarodva keveset a mai éjszakán, ezért hát keztesókolva a kedvesnek, visszavezettem ifjú férje mellé, aki hálás mosollyal köszönte meg a kitüntető figyelmet... Abban a pillanatban már vissza is sodródtam a zenekar elé és csak elkiáltottam magamat:

— Héj!

A dohányszínképű legények, régi kedvenceim, tudták azonnal, melyikre kell rárántani. Abbahagyták az addig vont csattogóst s egyszerre más táncnótára zendítették meg hangszerszámaikat. Arra a fergetegesre, amelyhez fogható nincs még egy másik:

*Késő éjjel nem jó citerázni,
Leányokkal a dubogóst járni...*

Olyan tánccdarab ez, hogy... hajaj! Derékon kaptam egy takaros menyecskét s rakni kezdtem, hol csattintva a lábom szárán, hol huppanósan, hol dübörögve a sarkokkal... Ismert szerénységemmel megállapítottam magamról, hogy ez tánc volt aztán! Egyszer némi andalgó részlet, ismét kevés mártogatós következett, de aztán ijesztően visított fel a klarinét s én peckesen tartottam a fejemet, kissé oldalt, avagy vakmerőn szemeztem csinos táncosnőmmel. Már csak mi ketten jártuk, mindenki más bennünk gyönyörködött... Elmondhatom részrehajlás nélkül, hogy voltak pillanatok, amikor szinte pergett a lábam.

Szegény feleségem, ha látta volna!

Amikor abbahagytam volna s meghajtottam magamat negédül a párom előtt, taps viharzott föl. Sikerem verhetetlen volt s alattomban újból megütött a gondolat, miért is ne léphetnék föl legközelebb képviselőjelöltnek a győzelem teljes hitében?

Így köszöntött reánk a reggel.

A fiatal pár eltűnt észrevétlenül, a vendégek egyrésze früstökhöz telepedett le, másik része oszladozni kezdett. Minket néhányunkat viszont az örömapa bátyja, aki ugyancsak helyben volt szőlőbirtokos, a pincéjébe csalt ki némi borkóstolással kapcsolatos kvaterkára. Ugyanakkor pazar korhelyleves is várt reánk a pincében. Mert általában nagy figyelmességet tapasztaltam személyemmel szemben mindenfelé.

Így esett, hogy ezen a szerdai napon sem tudtam hazaérni.

Hej, Mád, sokszor meg foglak még emlegetni az életben!

Azok között, akik végiglapoznak majd valamikor e sovány följegyzéseim lapjain, bizonyára akadni fognak egyesek, akik fölvetik a szemrehányást: miért nem feküdtem le még ekkor sem, hogy legalább kialhattam volna magamat egyszer? Akkor aztán játszva hazaérhettem volna. Hát hiszen könnyű ezt mondani, de amikor nem engedtek lehűlni! Egy őrizetlen pillanatban itt is kifeküdtem a pince tetejére, a cirogató napocskának vetvén ki hasamat. Alig horkolhattam azonban kurta negyedórásckát, amikor két vállamnál megkapva, lábraerőltettek, mert várt a korhelyleves. Nem tagadom, jót tett a gyomromnak s határozottan üdőbbnek éreztem magamat utána. Kanalizgatás közben arra térült a diskurzus, mi lehet az eredete Mád elnevezésének s végül is abban állapodtak meg egyöntetűen, hogy csak Árpádtól való lehet e név, ha hihetünk a krónikák állításainak. Már pedig hihetünk! Lett e szerint, hogy a Nagy Honalapító, amikor fehér ménlova nyergében ülve megállapodott a bodrogkeresztúri dombtetőn s szétpillantott az előtte nyíló tündéri tájon, így kiáltott föl elragadtatásában:

— Ma ád Isten e tállyon szerencsét!

Innen a három név: Mád, Tállya, Szerencs... Miután pedig, ismételjük, e nevezetes kijelentés — ellenőrizhetetlen források szerint — krónikákban is föl van jegyezve, bizonyos, hogy hitelesebb adat ez régi deákok mihaszna csácsogásánál.

E szerdai napon újból kénytelen voltam konstátálni, hogy mihelyt megfelelő társaság vesz körül, minden álmoság nyomban kirepül a szememből. Így történt ezúttal is. Hordóról-hordóra kóstoltgattuk a jeles borokat s házigazdánk, aki nagymestere volt a borszakértelemnek, olyan remek előadást rögtönzött a Hegyalja terméseinek különböző válfajai-

ról, hogy a végén esodálattal adóztam neki s magamokívül szorongattam a kezét. Engemet a pataki borok érdekeltek mindenekfölött s megtudtam ilyenformán, hogy minőség tekintetében az első helyek egyike bennünket illet meg. Ámde tanácsos elővigyázatosnak lenni némileg! A Hosszúhegyen termett bor például a legsunyibb módon csal. Az ember nem veszi észre az erejét, csupán annyit érez, hogy pirosodni kezd a fülhegye s ugyanakkor melegség jelentkezik a fülhegyében. Ez a veszedelmes pillanat már. Mert ha föl akarna állni ilyenkor... ám próbálja meg! A két lába elgörbül, semmi hasznukat nem veheti többé, a helyett a fenekére zötytyen le az illető. A Királyhegy bora már merőben más természetű. Ezen is nyomban érzi az ember, hogy erős természetű, a királyhegyi azonban nem sujt földhöz. Ellenkezőleg: az asztal tetején táncolunk tőle.

Gondoltam, ennek is hasznát vehetem még alkalomadtán.

Ebben a zsongó hangulatban röppent el az idő délután háromig. Mert az ebédet is a hegyen főzték, kondérban. Szóbakerült természetesen hazánk terhes állapota is, amely minden alkalommal búra hangolja az embert. Különösen, ha a népképviselőkre gondol, akiknél — a szavazópolgárok ámitására — teremtett lélek nem lódtott még többet e kerek ég alatt.

Hanem akkor kijelentettem, hogy most pedig megyek.

Elbúcsúztam a lakodalmas háztól s jóleső érzéssel jegyezhetem ide, hogy mindnyájan fájlalták, amiért nem maradtam még legalább egy napig. Egész kocsitábor kísért ki a szerencsi állomásra, ahol is érzékenyen búcsúztam el valamennyi jóbarátomtól. Kevéssel félhat után ültem föl a személyvonatra, miután előbb valamennyien riadó éljenben törtek

ki a tiszteletemre. A rokonszenvnek ez a spontán jele meghatott.

A nap az égen járt még s szelíd fénybe vonta a Hegyalját meg a Bodrogköz ligetes síkját s eleinte azon darvadoztam, hogy komolyan beszélhetnénk legközelebb arról a ma fölvetett képviselőjelöltségről. Elvégre miért is ne léphetnék föl, amikor három nap óta fenyegetően nőtt a hirem az újhelyi Sátorhegytől a szántói Sátorhegyig? Jaj, csak szegény feleségem meg ne tudja valahogy! Mert még kétségbe talál esni akaratlan utazásom fölött, amelynek egyelőre nem lehetett látni a végét...

Most aztán, hogy egyedül dőltem hátra a vonatfülke egyik sarkában, minden erejével rámrohant az álmoság. Éreztem, hogy másfélpercen belül horkolni fogok.

De ezúttal nem is bántam már. Eleve úgy döntöttem tudniillik, hogyha sikerül Patakon nyitni föl a szempillámat, minden körülmények között kiszállok, ha azonban csak az újhelyi állomáson találok révbejutni megint, mélyen szemembehúzott kalappal felülök egy fiákerre s a legközelebbi fogadóba hajtatok, ahol is kialszom magamat másnap reggelig. Akkor hazafelé indulok a legelső vonattal.

Sajnos, másként lett!

Három nap óta most először esett meg velem, hogy valamivel a végeél előtt ébredtem föl: éppen a Néma-koesmánál dőcögött velem a vonat. Patakot tehát ezúttal is sikerült elmellőznöm. Nem törődtem vele! Ezzel szemben drukkolni kezdtem, hogy az Istenért, csak föl ne fedezzen valami ismerős, mielőtt bevágnám magamat egy konflisba! Csak az éttermen át sikerüljön kisurrannom egyszer!

Hát csak azért sem alhattam!

Amikor ugyanis az állomás elé siklott volna be a vonat, rémülten vettem észre, hogy a perron meg a két első sín pár tömegettől feketedik s ugyanakkor

egetérő éljenzés rázza meg a pályaudvart... Tudtam, mindent tudtam! A szerencsiek viszont-táviratot adtak föl az újhelyieknek, hogy hét óra körül várjanak, mert jövök... Hát jöttem is!

Ám ugyanabban a gondolatban meg is illetődtem. Mert a tömeg feje fölött egy kókadt zászló is lengett. Mint később értesültem róla, a helybeli Turista Egylet lobogója volt, ahol mozgalom indult meg máris, hogy — mint szenvedélyes utazót — válasszanak meg az egylet tiszteletbeli tagjává.

Ha azt állítanám, hogy kényelmetlenül érintett ez a személyem mellett megnyilvánult tüntetés, nem állítanék igazat. Annál is inkább, mert mialatt lefelé jöttem a vonatról, másodszor is éljenzés dördült fel a kerület választópolgárainak ajkairól s ugyanakkor többen azt kiáltották:

— Éljen szeretve-tisztelt legközelebbi képviselő-jelöltünk! Él-je-e-e-en!

Abban a szempillantásban magasra emelték a túristazászlót.

Az elfogódottságtól kissé tétován álltam meg a tömeg előtt, kezemben a menyasszony-leányom részére vásárolt cókmokkal. Egyszerre csak elémlépett a város egyik legnépszerűbb embere s régi cimborám: akinek egyéniségében a vármegye egyetlen külpolitikai szakértőjét tiszteltük. Így kezdte:

— Nagyrabecsült Barátunk! Érdemes Polgártárs!

S frappáns köszöntőbeszédben fejtette ki, miért nagyjelentőségű ez az én odavissza-való szakadatlan utazgatásom s utalt néhány szóval az előnyökre, amelyek egyre fenyegetőbb hírnevem révén a vármegyére származhatnak esetleg. — Adja Isten — fohászkozott fel a szónok — hogy ebből az előnyből jusson legalább esipetnyi hulldogáló vakolatú városunk számára is, különben mehetünk fát vágni az erdőbe... Ezután finom átmenettel arra tért ki,

hogy mivel Újhelynek olyan képviselőre van szüksége végül, aki nemcsupán ígéretet, hanem cselekszik is, a választópolgárság nevében följánlotta részemre a kerület mandátumát...

Hej, volt ott éljenzés s kalapoknak és kendőknek lengetése!

Torkot köszörültem s nyomban válaszoltam is.

Azzal kezdtem szerényen, hogy igazán akaratomon kívül emelkedtem az országos hírességek sorába s a Sorsnak e látszatra cinikus szeszélyét úgy fogom föl, mint a Gondviselés ujmutatását. Nem lehetetlen ugyanis, hogy a Végzetnek különös szándékai vannak velem s e cél esetleg az országgyűlési képviselőség. Itt emeltem hangomon, mert ekkor már magamat is elkapott a hev s a következő kijelentésre ragadtattam magamat:

— Tisztelt Választópolgárság! Kedves Barátaim! Ebben az ünnepi pillanatban úgy érzem, nem szabad visszautasítanom azt, amit tálcán hoztok elém s ezekből vállalom a jelöltséget. Egyben fogadalmat teszek, hogy életem-halálom egy lesz a kerület érdekeivel!

Nem lehet esetelni azt a tomboló tetszést, amely erre következett. A tömeg fiatalabbkorú tagjai vállukra akartak emelni, ez ellen azonban kézzel-lábbal emeltem óvást. Negyedóra kellett, amire úgy, ahogy lecsillapultak a kedélyek s akkor végül megindulhattunk a város belseje felé. Zártmenetben.

Nem is álltunk meg, csak a „Nyúl“-kertjében.

A Nyúl-koresma a városnak ama részében található, amelytől alig kétszáz lépésnyire vonták meg a trianoni országbarázdát. Valamikor nagy élet folyt errefelé! A Felső-Bodrogköz ezeréves magyar falvaiból, úgyszintén az áldott Tót Lapály mélyéből karavánok haladtak el a csárda előtt vásárok alkalmából s nagy úr volt akkor a Nyúl tulajdonosa... Ma az enyészet esőndje hallgatódzik körülötte fényes

délben is és a félig-földbesüllyedt, százesztendős koresma előtt nagyelvétve, ha megáll egy kordé... S a koresma mögött hallgat a kert is és roskadozva pusztul, csaknem óráról-óra... Régi utacskaít dudva verte föl, kerítése mentén napraforgók csodálkoznak sárgán, magában a palánkkerítésben pedig szű dolgozik... A kerekasztalokról, melyek körül urak vigadoztak valamikor s magasraemelt pohárral a hazát éltették — esztendők óta lepattogzott a festék. A negyedik láb szinte valamennyi asztalról hiányzik s a fölvert eserje rejtekébe húzódott vissza a kuglizó, mialatt szélesendben állnak a gesztenyefák, mintha a régi világ visszajöttére várakoznának...

Most azonban, hogy befordultunk a Nyúl-kertjébe, nagy élet költözött be velünk. Tíz esztendő óta először talán.

Lehettünk negyvenen. Helyetfoglaltunk a csonkalábú kerekasztaloknál, melyeket tébolyító örömeben topogva terített meg, a Nyúl tulajdonosa. A vén zsidó a nagy zajra előparancsolta egész családját, hogy rendelkezésünkre álljanak. Ő maga a megindultságtól alig tudta visszafojtani könnyeit. Mert egyetlen tekintetre kiszámíthatta, hogy a mai éjszakan komoly bevételre számíthat.

Oda is szóltam neki:

— Remélem, öreg, maga is a határkiigazítás alapján áll... Már csak hazafias felbuzdulásból is!

— Abból is, nagyságos uram — vakargatta szakállát a koreszmáros —, de meg azért is, mert akkor mindjárt menne a bót. De így? — és markával a levegőbe csapott. — Hát üzlet ez? Élet ez?

A telehold égi-útján elhagyta már ekkor a firmamentum első negyedét s csupa sejtelemmel volt tele az éjszaka, de azért néhány petróleumlámpással is szolgált a Nyúl tulajdonosa. A sercegő lámpák a kert bokraira vetették fantasztikusan el-

nyúlt árnyékaikat, mi pedig elvetettük magunkat henye fattyak módjára. Mert hamarosan felszökött a hangulat, miután késznek nyilatkoztam rá, hogy a társaság valamennyi tagja az én vendégem. Ekkor ugyanis még mindig tartott a pénzemből. Egymást váltogatták a nóták, legnagyobb hatása mindazonáltal a kuruedaloknak volt, melyek tartalmában sok szilajság s még több méreg foglaltatik. Hej, amikor — terecel aláfestve — feltornyosodott az a veszett indulatú tábori ének, magasabban a fák tetejénél is:

*Csak azt nézd, pajtás, hogy labanc hun van!
Csak azt vágd, pajtás, nagy búszultodban!
Mert e pogány kiöl mindent édes hazánkban,
Vágd tehát még az magyart is társaságában!*

A fogainkat csikorgattuk dühünkben.

Nótaszünetekben komoly dologra terelődött a szó. Így megvitattuk a többi között esetleges föllépésem összes esélyeit, mert most már, hogy eltűnődtem kissé a dolgokon, nem szerettem volna kitenni magamat egy választás izgalmainak, esakis a győzelem abszolút reményében. S aggasztani kezdett a gond is, miből teremtem elő majd egy választás költségeit, miután esakis a legszélsőbb ellenzéki programmal voltam hajlandó belemenni a küzdelembe. Ámde barátaim egy-kettőre eloszlatták aggodalmaimat:

— Nem kell ide félpeták se! Kenterben fogsz bejönni!

A városi végrehajtó, aki szemközt ült velem, rábólintott:

— Majd mi bedurrantunk a kormánynak! Elég volt, elég volt, a teremtésit! Úgyis az a hírnök már mindenfelé, hogy mi vagyunk az ország legkorruptabb kerülete... Hát most megmutatjuk!

S ökölbe-roppant a marka.

Egyszóval: igen köpték a tenyerüket valamennyien.

Én pedig ugyanakkor a baloldali szomszédomra figyeltem föl. Mert olyan szenzációt tált föl, részemre, noha nem is hozzám beszélt, hogy veríték vert ki rajtam az örömtől.

Soha ekkora leleményességet s olymérvű fel-sülést!

Lett ennélfogva, hogy a városban található összes papueshősök (mennyien vannak pedig!) a legnyomorultabb sorsra jutottak tavaly nyáron, mivel feleségeik megúnván addigi esélesapságai-
kat, melyeket a borospincék táján követtek el s
összeszövetkezvén egymással, egy bizonyos napon
megtiltottak férjeik számára mindennemű kime-
nőt. S megvonatván ez egyetlen kedvezmény is,
búskomorság vett erőt az összes újhelyi papueso-
sokon. Akkor azonban oly sátáni ötlete támadt va-
lamelyiküknek, amelyhez fogható ötven esztendő
óta senki agyában nem villant föl.

S támadt ekkor harsogó öröm Újhelyben, úgy
persze, hogy meg ne hallják a feleségek.

Egy kora szombat délután valamennyi férj
odaállt az asszony elé, hogy Tolesvára kell utaz-
nia, ahonnét is minden föltevés szerint csak vasár-
nap hajnal felé tudnak majd hazáig vergődni. Fel-
világosításul megsúgták, hogy bizonyos felsőbb
körök bizalmas utasítására a tolesvai erdőkben
titkos összejövetelek fognak tartatni, amelyeken
egy, a Felvidék megszabadítását célzó vakmerő
fegyveres megrohanást készítenek elő. Miután ha-
zafias akcióról volt szó, a hitvesek még bízatták is
a hetimunkában megörölt idegzetű férjeket, hogy
menjenek csak, csináljanak végül valamit, Isten
áldását kérvén titkos hadikészületeikre... S ettől
az időponttól számítva, minden szombat délután

karavánostul indultak el Újhelyből a férjek, hogy felülvén a személyvonatra, csak az olaszliszkai állomáson szálljanak ki. Tolcsván nekifeküdtek aztán a szabad ivásnak cefetül s vasárnap hajnal felé olyan állapotban kerültek hazafelé egytől-egyig, akár a lős. A feleségek persze szemet hunytak az ártatlan kiruccanás fölött, mivel tudták, hogy Tolcsván — honfoglaláskori szokás szerint — a fegyveres előkészületekre vonatkozó minden tanácskozást magnum áldomással muszáj befejezni... Így világosították fel őket minden alkalommal a férjek. Persze csak hét lakat alatt.

Hanem a víg életnek is végeszakadt egyszer.

Tudni kell előljáróul, hogy egy ilyen szombat délutánon az egyik olyan feleség, akinek férje szintén a „fölkelő-különítmény“-hez tartozott, Pestre készült föl a gyorsvonattal. Ámde le talált késni a gyorsról s ezért személyvonatra szállt föl, amelynek negyedórával kellett indulnia a gyors után.

És ekkor oly komisz dolognak lett fül- és szemtanuja a kérdéses feleség, hogy jobb is lenne talán végképpen hallgatnunk róla. Az első szempillantásban hihetetlennek tűnt fel előtte az újhelyi férjeknek az erkölcsi bázisról való ekkora szomorú lecsúszása.

Pedig, sajnos, úgy volt!

A feleség ugyanis, akiről szó van, helyetfoglalt a személyvonat egyik másodosztályú szakaszában s szerencséjére úgy talált leülni éppen, hogy félig eltakarta az ablakfüggöny. S ebben a helyzetében hamarosan olyan dolgokat figyelhetett meg, amelyek léleketelállítók voltak. Legalább is. Láttá mindenekelőtt, hogy a „szabadharcos-különítmény“-hez tartozó férjek észrevétlenül gyülekezni kezdenek a vonat ablakai alatt s ugyanakkor fölfedezte az elhült feleség, hogy puska és kézigrá-

nát helyett ötliteres demizson van valamennyi férjnek kezében. Ebben az időtájban már vagy hatvan főre szaporodott fel mindenre elszánt táboruk.

S tébolyító világosság gyúlt ki ekkor a feleség agyában. Mindent tudott már, mindent.

Tudta, hogy ezek a meglapult alakok, mielőtt vonatra ülnének, előbb a borospincékbe néznek föl s ott megtöltvén az ötliteres fonott-üvegeket, borral megrakodva indulnak Tolesvára, ahol — megbujva a világ szeme elől — kurjongatva dőzsölnek. A vonat ablakai alatt gyülekező férjek ezalatt, nem is álmodva a lecsapásra készülő veszedelemről, hátradőlve hahotáztak, hogy mennyire túljártak újból feleségeik eszén. Abban a pillanatban harsogva kiáltott föl egyikük s éppen a vonatból hallgatódzó asszony ura:

— Angyalok! Angyalok!

Tudniillik, hogy feleségeik az angyalok, anynyira jámbor hiszékenységgel telvék.

Hanem ekkora komizságot már a bent toporzékoló asszony sem bírt el ideggel. Felpattant, lehúzta az ablakot s szinte horkant:

— Gábor! Te gyalázatos!

Hej, volt ott konsternáció! Ámde mielőtt lélekzethez kaphattak volna, az asszony már le is emelte utazótáskáját a poleról s nem törődvén többé a vasútijegy odavesztett árával, lelihegett s villámló szemmel intett az ő hitesurának:

— Mars haza!

Persze, a férj vitte utána a poggyászát.

Fölösleges a részletezés... Aznap mind a hatvan feleség tisztában volt férje rút fondorlatával s azóta e szerencsétlen férjek a páriák sorsán vannak... Azóta kihaltak a tolesvai erdők, mert nincs már, aki nagyokat kurjantson bennük!

Ezen az éjszakán, a Nyúl pusztuló kertjében odahallgattam minden szóra s tudtam már, mivel

vágom ki magamat, föltéve, hogy hazáig segít valamikor az Isten.

Amikor végül fölkerekedtünk volna, a legvirágosabb hangulatban voltunk. Lehetett ekkor három óra éjfélt után s keletről mintha pirosodni kezdett volna a Bodrogekölz legalja... Nem akartam fárasztani tovább is kitartó barátaimat s ez okból elbúcsúzván tőlük érzékenyen a Nyúl előtt, egy éppen arra dőcögött konflisba vágtam magamat. Odaszóltam a kocsinak, hogy hajtson a nagyállomásra.

Kisállomás is van tudniillik, ezt azonban a csehek bitorolják ezidőszerint. Tervem az volt, hogy a legelső hajnali vonattal most már végérvényesen hazafelé indulok.

Nem úgy lett... Nem úgy lett...

Kiértem az állomásra, ahol ekkor még hírehamva nem volt a Patak felé megindítandó vonatnak. Az álom teljesen levert a lábamról: didegtem s a fejem húzott.

Szerencsémre, kissé oldalt magányos másodosztályú kocsit vettem észre a félderengésben. Gondoltam, addig is, amíg megjön a vonatom indulásának ideje, szundítok keveset. Felkapaszkodtam hát a kocsiba s elfüggönyözvén ajtót-ablakot, végigdültem a fülke kerevetén.

Hogy hol ébredtem föl? Istenem, Uram, irgalmazz nekem!

NEGYEDIK FEJEZET,

melyben a főhős, azaz a szerző arra riad föl rémülten, hogy cseh megszállt területre vitte át a vonat s körülbelül tíz kilométerre lehet Újhelytől, légvonalban; kiugrik a még mozgó kocsiból s először cél és irány nélkül próbál egérutat nyerni, később egy bokor tövében lapul meg, ahonnét mindenkit láthat,

öt azonban senki sem látja meg; üdítő alvás; éjjel — borús ég alatt — visszalép a trianoni határon, Felsőregmecen azonban nem tud kocsit kapni éjnek-évadján; gyalog Újhelyig, miközben Széphalmot érinti, reggel megérkezés a megyei székvárosba s véletlen találkozás egy politikai mártírral.

Kapkodva ébredtem föl, mintha megéreztem volna álmokközben, hogy veszedelemben vagyok.

Mindenekelőtt az órára pillantottam: háromnegyed hét volt. Azután a fülke ablakán pillantottam ki. A fülkében — mint tudjuk — egyesegyedül utaztam lebocsátott függönyök megett.

Legnagyobb megrökönyödésemre nem ismerem föl hirtelenében a tájat. Annyit azonban csalhatatlanul éreztem, hogy nem Budapestnek haladok a vonaton, de még csak nem is Nyíregyházának.

Kinéztem a folyosófelőli ablakon is.

Dombok között, mély kanyarban zihált nehezen a vonat s mintha lassítani kezdett volna. Jobbról, szakadékos völgyben, ismeretlen falu húzta össze magát s valami főúr vagy egyéb nagykutya lakhatott a faluban, mert — mindjárt a pályatest mellett — rengeteg kert fái tűntek elő s a fák mögül előbukkant valami kastély hegyes tornya.

— Istenem, Teremtőm, hova kerülhettem?

A mozdony fékezett s éreztem, hogy minden pillanatban megállhatunk. Abban a gondolatban (mert forduló következett!) a kanyar északi végében takaros állomásépületet vettem észre s az épületen a felírást:

„Vel’ati“.

Azt hittem, az eszemet vesztem el! Mivel Ungváron nevelkedtem, bírtam a tót konyhanyelvet s megértettem ennél fogva, hogy a falu neve: „Velejte“. Cseh megszállt területre kerültem át!

S abban a pillanatban azt is tudtam, hogy a ve-

szély imminens. Nem töprengtem hát sokat, hanem lekapván útitáskámat s apró cókmókomat, melyben a feleségem utasítására vásárolt esküvői holmik voltak, kiléptem a kocsi folyosójára s onnét merész lendülettel kivágódtam a vonatból. De az ellenkező oldalon.

Szerencsés volt az ugrásom. Akkor már be is vetettem magamat a fák sűrűjébe, átevickéltem a grófi-park drótkerítésén (mert a falu neve után nyomban tisztában voltam vele, melyik gróf itt a földesúr) s egyelőre a bokrok fedezete alatt igyekeztem menedéket találni. Egy alkalmas helyen megbújtam s gondolkozni szerettem volna. Tébo-lyító volt a helyzetem.

Mit lehetett volna tenni itten?

Egyelőre megállapítottam magamban, hogy amikor beborozott fővel abba a magános kocsi-telepedtem be az újhelyi nagyállomáson, hogy elszundikálhassak benne egy órácskát, a világ legnagyobb örülségét követtem el. Azt a kocsit ugyanis cseh megszállt területre tolták át még akkor hajnalban s az újhelyi gyártelepi állomáson (amely átmenetileg nem számít magyar területnek!) a Nagymihály és Mezőlabore felé haladó személyvonathoz kapcsolták ugyanazt a kocsit. Szerencsém volt, hogy a cseh kalauz időközben nem kukkantott be a fülkémbe, mert bizonyos, hogy azóta már le is tartóztattak volna. Talán azért jöhettek zavartalanul egész Velejtéig, mert a szakaszom mélyen le volt függönyözve minden oldalról s így abban a hiszemben lehetett a kalauz, hogy a köztársaságnak valamelyik potentátja szundikál odabent, aki el talált mulatni valahol az éjszaka folyamán és akit igazán nem lenne tanácsos fölzavarni.

Atyám, Teremtőm, mi lesz most énvelem!?

Útlevelem nincs, vízumom még kevésbbé, de

még csak igazolóírást sem találtam magamnál. Ha így fülelnék le a cseh zsandárok vagy a határőrök, soha senki nem mossa le rólam a gyanút, hogy kém vagyok s bizonyos, hogy ebben az esetben — valamelyik kassai tömlőben — töviset szurkálnak majd körmeim alá a pemák detektívek. És súlyos szemrehányásokat tettem magamnak, minek dikcióztam annyit minden társasvacsorán és hazafias ünnepélyen a csehek ellen, behemánoknak és zsebrákoknak minősítvén őket. Bizonyára besúgták nekik idejében s mérget mertem volna bevenni rá, hogy nevemet a cseh hatóságok nem csupán bevezették a Fekete Könyvbe, hanem külön is aláhúzták, piros ceruzával.

Jaj nekem!

A kertben nem időzhettem húzamosabb ideig, mert itt hamarosan fölfedezhetek volna. Nem lehetetlen, hogy vérebei is vannak a grófnak s ez esetben csúnyán megjárhatom. Ezért nem késlekedtem túlsokat, hanem óvatosan kiléptem déli irányban. A vidéken megtett néhány régebbi utazásom eredménye gyanánt emlékeztem még reá, hogy a velejtei gróf kertje a falu déli végében van s ha azon a részen szerencsésen átlépem a kerítést, a Terebesnek futó országút mentén csak egy falut érintek majd Sátoraljaújhelyig. Föltéve, hogy az országút igénybevételével akarom elérni a trianoni határt.

Ezt az első pillanatban fölmerült örült ötletemet azonban, mint később látni fogjuk, hamarosan elvetettem.

Félóra mulva (lábujjhegyen tévén meg minden lépést!) a kert déli drótkerítése előtt álltam, amelyen sikerült átbújnom a nélkül, hogy bárki is megpillantott volna. Ettől a ponttól bokros gyalogút vezetett egy kissé délnek szélesedő dombtetőig.

Arra irányítottam utamat.

Egyelőre határozott cél nélkül tartottam a domb teteje felé. Ha egyszer ott lehetek, majd meglátom, mitévő legyek, hogy menekülhessek. Mert ha letalálnak csípni, soha többé nem látom viszont szegény családomat... Isten veled, Patak vára! Isten veled, Kis-Magyarország!

Bizony-bizony, kár volt olyan hosszan időzni el a Nyúlban...

Nagyon álmos voltam. Most azonban vigyáznom kellett magamra s bármennyire szúrta is valami a két szemhéjam alatt, tartani kellett magamat. Felvágtam tehát a fejemet s negyedóra múlva ott lapultam már a szélesen lenyomott domb tetején, amelyet jórészt hasonesúszva sikerült elérnem.

Megbújtam egy bokor alá s körülnéztem a teren. Igen-igen óvatosan.

Balról előttem a velejtei erdő újjongott harsanó zöldben s olvad belé lejjebb a toronyi erdőbe. Előttem szelíd ereszkedő, melynek alján patak csorongkált, itt-ott egyes fűzfával a partján. A patakon túl meredek dombhát: a legényei Szentandráska északi oldala. Legénye falu maga nem látszott a tulsó félről, mindössze református templomának tornya nézett felém kémlelve, félig azonban a tornyot is eltakarta a dombtető. A dombon túl, egy tíz kilométerre, a Sátorhegyek kupolái szöktek föl az égboltnak, mert körülbelül ennyire hozott magával a cseh vonat. Mindjárt alattam, a legényei domb és a velejtei erdő között a Mária-major sütkérezett a regeli fényben s kezemmel szinte el tudtam érni az aklokat, melyekben éjszakánként a bacsók tanyáznak juhaikkal s amelyek körül lenge kísértetek járnak éjjeli tizenkettő és egy óra között. Ezek a boldogtalan túlvilági lelkek, mint egyszer beszélték nekem, a legényei temetődombról ereszkedtek le idáig nagy nyugtalanságukban...

Ámde szörnyű helyzetemben volt valami biztató is.

Egészen jobbra ugyanis, túl a Szentandrásán, ott nyúlt el az alacsony mátyásházi hegyvonulat s azok a lankás hegyek magyar területnek számítottak immáron. Ha sikerül egyszer átugranom a trianoni határt s azok alatt a síma hegyek alatt ütöm fel sátorfámat, semmi baj nem környékez többé.

Itt — egész röviden — ki kell térnem olyan keserű körülményekre, amelyeken robbanva röhög majd mindenki. Az úgynevezett trianoni határ zempléni szakaszáról lesz szó, illetve e szakasznak ama részletéről csupán, amely Újhely városától számítva északi irányba vág...

Újhelytől északi irányba tudniillik, úgy nyolc kilométer magasságig, a Ronyva-patak jelzi az új országhatárt azon a címen, hogy e patak hátán, melynek átlagos mélysége az öt centiméter körül mozog, hadigályák szoktak járni. S ettől a vonaltól, noha Prága nyugat felé esik, kelet felé lehet megtalálni a cseh megszállt vidéket, mert az átellenes oldalon még magyar terület lélezkzik szabadon. Ez a szemfényvesztő huncutság éppen hozzáillik a cseh köztársasághoz. Akárcsak tóthoz a demokrácia!

Ott lapultam tehát a lapos dombon, a bokor alatt. Vagyázva kémlelődtem körül, hogy mitévő lehetnék mostan? S a közben keserű nehezteléssel tettem szemrehányást magamnak, hogy minek is iszom már negyedik napja? Mi lesz legközelebbi sorsom? Mert ezúttal csapdába kerültem, állna rák a gémbé!

Köztem és a velejtei erdő között a terebesi országút fehérlett, mely Újhelytől húzódott föl, egészen a régi országhatárig. Ezen a reggelen azonban alig akadt élet az országúton, a határmenti utak különben is halottak tíz esztendő óta. Tüzetes mor-

fondírozás után abban állapotam meg magammal, hogy az országútra ráereszkednem tébolyult gondolat lenne, mert ott leghamarabb akadhatnék össze cseh zsandárokkal vagy egyéb pemák közegekkel... S ha megállítanak esetleg és szóbaereszkednek velem, bizonyos, hogy béklyót tesznek kezemre-lábamra. Mert ugyan mivel is igazolhattam volna előttük magamat? Képzeletben láttam már magamat a kassai stokkházban, amidőn....

... amidőn végleg lebillent a fejem. Elaludtam.

És aludtam attól fogva délután félhatig, amikor a mátyásházi lapos hegyvonulat fölött álldogált már a nap. Kelet felé fordítottam fejemet a bokor alól, a Tót Lapály felé s néhány pillanatig megbűvölten gyönyörködtem a tündéri látványban, mikor a búcsúzkodó nap tomboló-vörösbe vonta az összes falucskák tornyait, amikor rézszínben égett a munkácsi hegyek láncs a táj minden arabeszkje élesen ugrott ki a háttérből.

Mindazáltal nem eszmélkedhettem túlon túl, mert ordas-éhséget éreztem s megállás nélkül muzsikált a hasam. Éppen föl akartam tápászkodni, de észrevettem szerencsémre, hogy közvetlenül mellett megrakott fuvaroszekér nyikorog az országúton. Megvártam, míg továbbhaladt Velejte felé. Akkor sóhajtottam egyet s fölálltam azzal az eltökélt szándékkal, hogy besurranok a Mária-majorba s valami harapnivaló után nézek...

Negyedóra mulva ott álltam a bacsó lakása előtt. A bacsó nem volt odahaza, de a felesége vacsorát főzött éppen. Hirtelen támadt ötlettel azt állenttettem az asszonynak, hogy én vagyok a helybeli gróf új tisztartója (a régít épp akkor tartóztatták le a csehek), amire a menyecske szíves szóval invitált a pitvarba, úgysis, mint közvetlen feljebbvalójukat. Ilyen előzmények után történt, hogy tíz

percen belül már ettem. Héjábanfőtt krumplit savanyúkáposztával.

Eltreferéltem a bacsó feleségével s a közben minden másodpercen nyakamba nyilallott a réműlettől, hogy esetleg be találhat lépni valaki s gyanut foghat reám.

De senkitem mutatkozott a major tájékán. Ez mégis reménykedésre ösztökölt, hogy nem hagy el az én Istenem s reggelre csak kivackolok valamiképp ebből a kutyaszorítóból.

Elbúcsúztam később a bacsónétól, sőt kezét is adtam neki. S azzal az ürüggyel, hogy kis kerülővel szeretnék visszakerülni Velejtére, nyugati irányba csaptam, annak a loesogó patakoeskának mentében, melynek szélén egy-egy apró fűz búsongott elvéve s melynek a Ronyvába kellett becsörgedeznie. Az pedig a trianoni határt jelentette... A Ronyván túl a szabadulás vár, föltéve, hogy le nem kapnak tíz körmömről a csehek spielije...

A közben enyhe borulat kezdett mutatkozni mindenfelől, aminek örültem. Tudtam, hogy a toronyi hegyek mögül hamarosan fel kell jönnie a teleholdnak, ami — a felhőkkel való variációban — csak előnyös lehetett számomra. Mert így kísértetjáró szürkeség fogja befenni a tájat, ami elegendő hozzá, hogy tájékozódni tudjak, másfelől azonban zavaró hatással lesz a cseh posztokra, ha a határon való átesusszanás közben utánam flintáznának netán.

Tíz óra körül lehetett már, amikor — félig hasoncsúszva — megpihentem keveset a csoronkáló patakoeska szélén. Szerettem volna körülhallgatódzni.

Különös szomorúságú hangulata volt ennek a terhes májusi éjszakának. Az ijesztő csöndön át hallottam, amint az éjjeli bakter furesán elnyujtva énekelte el a tízórát a legényei felvégen. Úgy rém-

lett itt-ott, mintha a túlvilági színben föltetsző templomtornyot is látnám a tetőről. Alig derengő barnán. Egészen közel a Szentandráska-domb, melynek ormán a tető hallgatott az enyészetben.

Füleltem úgy, hogy éreztem a szívem remegését. Tőlem legfeljebb ha nyolcszáz lépésre volt a határpatak ebben a rémítő csöndű órában.

Sóhajtottam egyet s a patak mentén megindultam arrafelé. Lábujjhegyen és vizes hajjal az izgalmaktól.

Hogy mint sikerült végül átugranom a Ronyván, legszívesebben hallgatok róla. Mert a puszta emlékére ma is kiüt rajtam a veríték. Voltak negyedórák, amikor a pataktól alig negyven lépésnyire csengő füllel neszelgettem a kísérteti éjszakában, mialatt felhők mögött bujkált a hold. De ködnek tetszett a felhő. S rémült fülelgetésem közben úgy tetszett ötödször is, mintha a határjelző patak mentén, de alig száz lépésre, megreccsent volna valami száraz ág. Istenem, Istenem, csak most az egyszer segíts meg az életben! Mert ha itt fülelnek le a zsebrák határőrök, szakállam a térdemig fog lenyúlni, amire szabadulok majd valamikor.

S megfoghatatlan, hogy ebben a hajmeresztő állapotomban is olyan gondolatok kóvályogtak bennem szakadatlanul, melyek a legtávolabbi összefüggésben sem voltak akkori helyzetemmel. Ez azonban hihetőleg azért volt, mert régebbi névnapok alkalmából sűrűn fordultam meg ezen a vidéken.

Tudtam például, hogy féljobbra előttem, a hegyek közt található Biste község. S miért, miért nem: de éppen ebben a guggoló szituációmban szerettem volna megfejteni mindenáron, miért tartja magát a közhit, hogy Biste a világ közepe? Ez az általános hiedelem annál zavaróbban hatott reám ezen az éjszakán, mert Patakon úgy tudta mindenki,

hogy a világ közepét a közeli Hotykán kell keresni. Eszembejutott ugyanakkor, amit régi ifjúságomban hallottam Bistével kapcsolatban. E szerint a bisteiekben minden koratavaszon annyira felgyülemlett a kékvér, hogy olyankor üzentek a bodroγκözi borbélynak: jöhet már! A borbély kovácsmester lett volna igazság szerint, ilyen esetekben azonban nem kalapácsot, hanem borotvát hozott magával. A tótok arra a hírre, hogy a Bodroγκözből megérkezett a borbély, seregestül sorakoztak föl a bistei domboldalon, hogy eret vágjon rajtuk a mester. Minden vágásért egy hatos járt... Megkezdődött hát! S félórán belül tót-vér esorgott lefelé a dombon. A kékvér ugyanis zsenírozta a tótokat: nem akartak arisztokraták hírébe keveredni.

Ilyen haszontalanságokon bíbelődtem, mialatt a trianoni határtól alig negyven lépésnyire guggoltam tetemes ideje. Szerencsémre jókor riadtam még rá, hogyha így gubbasztok tovább is, sohasem fogok rálépni szabad magyar területre, amely ha halálosan esonka is jelenleg, de legalább abszolút függetlenséget élvező állam, hangoztatják kizgazda-politikusaink. Ennélfogva nem tétováztam tovább, hanem behúnyván szememet, svungot vettem s akkor galopban — neki a pataknak...

Lesz, ahogy lesz!

Hát az lett, hogy a fura félderengésben rosszul szabtam ki a patak széléről a lendületet s jobblábbal belelocsantam a vízbe. Úgy bokánfelül. Éreztem, hogy vagy most eresztenek golyót belém vagy megmenekülök! S ezokból szempillantást sem késve, kirántottam lábamat az iszapból s — usgyé!

Csak a mátyásházi megyei úton álltam meg először.

Itt kifújtam magamat s konstatáltam mindezekelőtt, hogy jobbeipőmben szortyog a víz. De ma-

gyar szuverénítás alatt álló területen voltam leg-
alább, olyan izgalmak után, hogy nem csodálkoz-
tam volna, ha a hajam öszül meg. Ám nem sajnál-
tam magamat... Úgy kellett nekem: minek ültem
be hétfőn déli egy órakor a sátoraljaújhelyi állo-
más éttermébe s miért nem indultam el kevéssel két
óra után hazafelé a személyvonaton?

Az éjszaka a pénteki nap virradatja felé köze-
ledett.

És ekkor ott, a mátyásházi hegy alatt, a megyei
út közepén, úgy félkettőkor éjfélután prüsszentve
néhányat, férfias elszántsággal tettem föl magam-
ban, hogy az első délelőtti vonattal elindulok Új-
helyből s kiszállok a pataki állomáson, hogy végül
karjaimba zárhassam enyéimet. Feleségem előtt
majd csak kivágom magamat! S ezúttal már komo-
lyan kellett igyekezni, mert harmadnapra volt ki-
tűzve második hajadonleányom esküvője.

Attól a ponttól, ahol ebben az éjszakai órában
megálltam, hogy kifűjjam magamat keveset, leg-
alább nyole kilométerre lehetett Újhely. Halálosan
fáradt voltam az elszenvedett izgalmaktól s ráadá-
sul igen-igen álmos, miután az a félnapos horkolás
ott a lapos velejteji dombon, a bokortőben, meg se
kottyant.

Úgy döntöttem ennél fogva, hogy fuvarost fo-
gadok.

Mindebből azonban nem lett semmi.

Mert megpróbálkoztam ugyan, hogy Mátyás-
háza községben felverek valakit s minden pénzt
megadok, csak fogjon be s vigyen el Újhelyig.
Ámde eredménytelenül zörgettem vagy tizenöt ab-
lakon. A zörgetésre odabent bizonyára dunna alá
bújtak fülig s abban a szurkáló hitben, hogy haza-
járó lélek ijesztget kívülről. Hiába rimánkodtam a
Mátyásházával egybeépített Felsőregmecen is leg-

alább húsz ablak alatt, hogy tíz pengő üti a markát, aki befuvaroz a városba: még csak nem is vakkantott vissza senki. Itt ellenben belémakaszzkodott néhány kutya s alig tudtam elverni őket a sarkamból... Egyszeresak, amint félpillanatra előbukkant a hold s bánkódó fényét szétterítette a tájon, a református templom melletti dombocskán találtam magamat, mely alapjától a kakasa taréjáig faragottkőből épült s amelyet huszíták emeltek, zivataros századok messzeségében még. Az az érzés nyugtalanított egyébként, hogy mibennünk, kálvinistákban, mindmáig maradt valami a husszita ingerültségből... És itt, a dombon, megdideregtem. Mert éjnek idején valahányszor templom mellett visz el utam, sohasem tudok szabadulni a kízó sejtelemtől, hogy valaki jár a toronyban.

Sietve igyekeztem továbbállni.

Negyedóra mulva a falu déli esücskén találtam magamat, a megyei úton. Rájöttem, hogy itt nincs egyéb megoldási mód, mint nekivágni gyalogszerrel s Alsóregmecen és Széphalmon át elkutyagolni a székvárosig.

Elindultam hát.

Hanem akkor már mintha hajnalodni kezdett volna. A toronyi hegyek fölött ugyan nem jelentkezett még a virradati pír, de gyöngye fuvalom jött a keleti hegyvonulat felől, ami annak jele szokott lenni, hogy valahonnét a Káspi tó mellől közeledik a nap. Sietve rakosgattam egymás elé a két lábamat (jobb cipőm egyre szipogott még!), mert éles éhség kezdett mardosni. Gondoltam, Alsóregmecen fölverem a kocsmárost, talán ad egy darabka kenyeret, melyhez ha félpohárka bundapálinkát öntök a nyelvem alá, új emberré születve folytathatom poros gyalogutamat.

Úgy is lett.

Megkaptam a darab kenyeret, sóval, felhajtottam félpohár pálinkát, melyre borsot hintett a zsidó s abban a szempillantásban megbékéltem emberekkel és ijesztő sorsommal.

Derűsebb hangulatban vágtam neki az út hátramaradt részének... A Kazinczyak földje ez erre felé!

Napfényben repesett a reggel, mialatt lisztes cipőben meneteltem Újhely irányába. Már elértem Széphalmot is, melynek mauzoleuma messzire ellátszik a park lankás tetejéről s fenyvesében, melynek zúgása halottszomorú, van elrejtve a szent öreg sírja. Nem vagyok szakértő a literatúrában s ezért csak hallomásból jegyzem meg, hogy — újabbszerű felfogás szerint — a nagy levelező aligha ismerte a kuruc tábori dalokat és Mikes leveleit (pedig éppen akkor jelentek meg első ízben!), különben nem gyártott volna nyakrafőre olyan szavakat, mint a „lengye“ és a „koccantó“.

De ne legyünk élesszemű kritikusok és különösen ne — utólag!

Itt élt a szent öreg a tájon s hetvenesztendős korára elszegényedvén, mindennap megtette gyalogszerrel oda és vissza a Széphalom és Újhely közti távolságot, ami megvan tizenkét kilométer bizony. Mert hazakerülvén a kufsteini sziklavárból, a család nőtt, de a nélkülözés is... Én beszéltem még igen öreg urakkal, akik apró korukban látták a széphalmi remetét, amint kora reggelenkint magánszerrel igyekezett a székváros felé. Az őszi szélben jobbkezével bornyúlopóját fogta össze a mellén, balkezében a szilkét vitte, a szilkében a krumplilevest, amelyet ebédre a vármegyei levéltár tűzhelyén melegített meg magának. Ilyen volt a költők sorsa mindig minálunk: a nemzet gondolt rájuk a legheroikusabb korban is. Egy krumplileves erejéig...

Ment-ment a szent öreg a megyei úton minden reggel a székvárosnak s minden délután Széphalomnak törekedvén visszafelé, mialatt a nemzeti nyelv esinósításának különféle plánumai foglalkoztatták meggyötört eszét. S jegyezzük ide, hogy ő hozta rendbe a megye levéltárát: azóta sem nyúlt ahhoz a levéltárhoz senki. S kapott ezért napi húsz krajcár illetményt Kazinczy Ferenc, aláírván nevét a nyugtatványra, mint „Zemplén vármegye napibérese“.

Jó magasan járt a nap, mire a város északi végéig sikerült elporoszkálnom. Éhes voltam, szomjas voltam s fülem tövéig poros. Senki nem fog elcsodálkozni ennélfogva, ha föltettem magamban, hogy benézek az első fogadóba, ott harapok valamit és felhajtok hozzá egy-két borovicskát. Tudtam, hogy jót fog tenni a gyomromnak.

Előbb azonban, úgy a tizedik ház táján, véletlen találkozásom volt Szmuliga bácsival. Éppen a feleségét tolta haza furikon.

Tót ember volt csak Szmuliga, úgy a hatvan körül, de elméleti bölcsességtől telített. Régi ismerős, mert azelőtt nálam napszámoskodott s most is, amint utólértem volna, megállt a furikkal s tisztességtudón emelte meg lyukas kalapját:

— Jóreggelt kívánok tekintetes úrnak!

— Agyisten, Szmuliga bácsi! — s megörültem, hogy végül egy ismerős akadt utamba. — Kit tol azon a furikon?

Mert valami asszonyi népség feküdt a furikban összebugyolálva, édesdeden szenderegve.

Szmuliga vakart egyet a füle alatt:

— A feleségemet szállítom haza, tekintetes úr, mert berugott, szegény. Idegen férfiakkal ivott reggelig — tette hozzá mélységes részvétellel — mert olyan mán a természete neki...

— Hát akkor mért nem hagyja el? — kiáltottam közbe őszinte megbotránkozással.

Szmuliga bácsi, mialatt mélyenülő szemei nedvesek lettek a hitvesi elérzékenyüléstől, nagyon komolyan ingatta a fejét:

— Azt én nem tehetem, tekintetes uram. Mert ma délutánra én leszek olyan, mint a lőcs s akkor őtol haza a furikon. Így segítünk egymáson.

Most már értettem.

Elmondta még Szmuliga bácsi, kissé dicselkedve, hogy az Isten felvitte a sorát. Ha nem sokkal is, legalább egy arasznyival. De az is elég egy ilyen szegény embernek. Míg ugyanis azelőtt egy városszéli kukoricagóróban tákolt össze magának sátorlakást, ezúttal már sikerült egy kutyaólat kibérelnie a Jókai-uteában. Ott rendezkedett be nejével, mint főbérlő. Igaz, hogy a zsidó tulajdonosnak két pengőt kell fizetnie minden hó elsején, de megéri. Ha ki-nyujtózik az új lakásban, úgy érzi magát, akár a radványi gróf.

S megnyálazván a markát, továbbindult, miközben tisztességtudón köszönt:

— Jóegészséget kívánok a tekintetes úrnak!

— Isten áldja meg, Szmuliga bácsi!

Csikorgott a furik s a furikban mélyen aludt a hitves, Szmuliga pedig — úgy ötven lépés után — dalba fogott halkán, talán, hogy könnyítsen valamit a szívéen:

*Megérdemli az a jány,
Kéért sáros a csizmám,
A csizmám ...*

Sokáig néztem utána, különös gondolatok között. Imé, egy ember, aki megvan elégedve!

Aztán betértem abba a nyárikertbe, mely a vá-

roska északi részén található, jobbkézről, ha Szépalom felől jövünk befelé.

Szép hely, jó hely! Különösen olyan utasok részére, akiket megzaklatott némileg az élet. Most pedig ilyen ember voltam magam is.

Fehérfalu házacskája jelenti a nyárikert összes helyiségeit, a házacskája lakóház lévén azonban, a vendégek rendszerint a házacskája előtt elterülő apró gyümölcsös árnyékában foglalnak helyet, a kerek asztaloknál. Szilvafácskák görbültek a pirinyó kertben s éppen virágbaborultak ekkor.

Állhatott pedig a nap ebben az időpontban az égbolt első negyedében.

A tündöklő idő pillanatnyilag kedvre hangolt magamat is. Hangosan kocogtattam meg a poharat:

— Hé, gazda! Ki van idehaza?

A kiáltásra kibujt a házacskából a vendéglős. Odajött hozzám s meghajtott a magát, amint illik:

— Tessen parancsolni!

— Gazda — intéztem hozzá a szót — egyelőre pohárka borovicskát kérek, hozzá szalámit és liptai-körözöttet! Föltéve, hogy van.

A tulajdonos ismét meghajtotta a magát:

— Van, nagyságos úr...

— Akkor hozzon — s úgy a szememmel intetem neki csak.

Nem tagadom, belemelegedtem kissé, mert félóra múlva már sörnek habjától volt nedves a bajuszom. Ez azonban érthető volt nálam ezúttal. Mert a tegnapi, csütörtöki reggel óta, amikor drótszögbe merevült hajjal ugrottam ki a velejtei állomáson a vonat ellenkező oldalán, irtóztató lelki feszültségen mentem át. Ez az ártatlan sörözgetés tehát bátran számíthatott a szerencsés megmenekülés fölötti örömben megült áldomásnak is.

Élesen vágott a nap, de a kellemes árnyékosban helyezkedtem el, kellő időben. Amint így iszogattam

volna egyesegyedül a szilvásban, egyszer csak egy magamfajta úrféle jött be az utca felől. Löttyös térdnadrágban, verébtollal a zöld kalapjánál.

Közlékeny ember lehetett, mert ámbár soha nem látott addig, szívélyesen üdvözölt:

— Agyisten!

— Jónapot! — bólintottam vissza hasonló szívélyességgel.

Vannak polgártásaink, akik iránt az első pillanatban rokonszenvre gyulladunk s attólfogva pusz-pajtasokká lettünk egész életünkre. Ez a most érkezett vidéki külsejű úr is ezek közé tartozott. Nem teketóriázott sokat, hanem odalépett hozzám, a kezét nyujtotta s bemutatkozott. Megtudtam ilyenformán, hogy legfrissebb ismerősöm tojáskereskedő Tokajból.

Hamarosan összemeledtünk. Barátom, a tojáskereskedő, nagyot sóhajtott egyszer:

— Én uram, hogy őszinte legyenek, menekülök voltaképpen. És pedig a népnek irányomban kimutatott tomboló szimpátiája elől...

— Hogy-hogy?

Emberem egy másodikat sóhajtott ekkor:

— Úgy, hogy másfélhétrel ezelőtt szabadultam csak a fogházból s azóta a tokaji választókerületben fenyegetőn tüntetnek mellettem. Ezekből maga a csendőrség tanácsolta barátságosan, hogy egyidőre utazzam el valamerre, mert a kerületben való pusztá jelenlétem kimeríti a kormány ellen való lázítás összes ismérveit... Tudniillik politikai mártir vagyok, uram...

Sehogysém értettem. Észrevette ezt rajtam tojáskereskedő barátom is és ezért magyarázni kezdett.

Valóban, fantasztikus dolgokról értesültem.

Kezdődött azzal, hogy a tojáskereskedő a legutóbbi képviselőválasztások alkalmával Tokajban lépett föl, mint önjelölt és pedig radikális program-

mal, amihez tetemes elszántság kellett. Eredeti terve arra zsugorodott mindössze, hogyha néhány olyan alakot sikerül maga köré gyűjtenie, akiknek semmi veszténivalójuk ninesen többet, az utolsó napon „költségeinek megtérítése fejében“ visszalép a kormánypárti jelölt javára. Hogy azonban elérhesse ezt a célját, éles programbeszédre volt szüksége s ezokból fölkereste a fiskálisát:

— Ügyvéd úr, szükségem lenne egy ropogós programbeszédre.

— Hogy érti ezt, Radó úr?

— Úgy értem — válaszolt a tojáskereskedő — hogy a legkevesebb, amit követelhetek benne: a kormánynak azonnal való pusztulása a helyéről!

Az ügyvéd komoly zavarba jutott ezúttal:

— Dehisz én abszolút híve vagyok a jelenlegi rezsimnek!

— Nem tesz semmit, — nyugtatta meg Radó úr — csak neki a bieskával! Megfizetem.

A fiskális megcsinálta hát a programbeszédet, jó ropogósra. Radó úr viszont — az engedélyezett órában — az összeverbuvált választópolgárok díszes koszorúja előtt mondani kezdte a szóról-szóra bevágott ropogós beszédet, azonban a közepén sem volt még, amikor nemzetellenes izgatás címén, ott a helyszínen, letartóztatták.

Ekkor kezdődött a kálváriája. S kálváriájával a mindent és mindenkit elsőpró népszerűsége.

Eszkendők multak el a választás óta s a tojáskereskedőnek legalább ötször kellett bírái elé állni ez alatt az idő alatt. Minden tárgyalás után fokozódott otthon a népszerűsége, mert látnia kellett a vaknak is, hogy Radó úr a legszerencsétlenebb és legszánandóbb mártír Csonka-Magyarországon. Valami hat héttel azelőtt aztán valami egyhónapi fogházra ítélték el végső fokon. Radó úr leülte. Azóta azonban nines nyugalma sem Tokajban, sem az egész válasz-

tókerületben. Bármerre lépett is, mindenütt tömegek tüntettek mellette rokonszenvükkel, súlyos kifejezésekkel illevén a jelenvaló kormányzati rendszert. Az utolsó napokban annyira izzó lett már a kormányellenes hangulat, hogy végül is a csendőrség kérte meg Radó urat: néhány hétre költözzék el valahová, míg lehül a nép szenvedélye.

Itt egy mélyet lélezett Radó úr s jóindulatú magyarázattal fordult felém:

— Méltóztassék elhinni, ebben az államban már csak úgy lehet eredményt felmutatni, ha lefogatja magát az ember. Én például, mint mártir, oly szilárdan állok a tokaji kerületben, hogy a legközelebbi választáson még egy Deák Ferenc sem léphet fel ellenem. Többet mondok: a miniszterelnököt is elseperném. Súlyos teher a népszerűség, de érdemes egy hónapot ülni érte. Kifizetődik.

Fizetett s elbúcsúzott tőlem azzal, hogy most gyalogszerrel Rudabányácskára, a közeli hegyfaluba sétál ki, ahol is meghúzza magát vagy három hétre egy ottani barátjánál. Rászolgált egy kis pihezésre.

Én pedig visszamaradtam a kertben.

Visszamaradtam, egyesegyedül. S rá kellett jönnöm, hogy végleg lecsúsztam, úgyis, mint legközelebb esedékes képviselőjelölt. Senki sem törődött velem többé újhelyi barátaim közül.

És ugyanakkor az önszemrehányások özönében eszméltem rá, hogy péntek délelőtt tizenegy óra lehet s én ötödik napja nem láttam már a családomat. Aggódó hitvesem, ártatlan gyermekeim!

ÖTÖDIK FEJEZET,

melyben a főhős kénytelen belátni, hogy nem szabad építeni hevélyszülte népszerűségre, mert nem egyéb az humbugnál; s tapasztalván, hogy a világ szemé-

ben semmi respektusa nincsen többé, nagy körülöttesz a hegyek felé, a város nyugati oldalában, hogy ilyenformán érje el az állomást; Czája — pózban; a helyzet már-már ellaposodik, amikor — a legkritikusabb pillanatban — összeakad egy pataki birtokos barátjával, aki a kocsijára veszi föl; megindulnak Patak felé, ámde nem érnek el Patakra, mert útközben betérnek a végardói görögkatolikus paphoz, ami újabb huszonnégyórai lemaradást jelent...

Visszamaradtam tehát és noha szörnyű álomság vert le a lábamról, morfondírozni szerettem volna keveset.

Éppen elég okom volt reá.

Hiszen az óra kismutatója a tizenkettes felé közeledett immár s énvelem a kutya sem törődött többet. Pedig újhelyi barátainak a mai délelőtt folyamán okvetlenül tudomást kellett szerezniök a városban való újabb felbukkanásomról. Ezt onnét sejtettem holtbizonyosan, mert a nyárikertben két-három közös ismerősünk is megfordult a délelőtt során, biccentettek felém (nekem úgy tetszett legalább!) s helyetfoglaltak egy távolabbi asztalnál. E néma állásfoglalásból meg kellett értenem, hogy nem kíváncsiak a társaságomra. Később kifizetvén fröccsüket, távoztak, de már nem is biccentettek felém.

Megriadtam!

Egy dologgal tisztában voltam nyomban. Hogy ez a két-három közös ismerősünk, mihelyt beért a város központibb részébe, feltétlenül alarmírozza összes cimboráimat: „Nansen Fritjof numeró cváj a nyárikertben iszogat egyedül!...”

És mégsem jött ki hozzám senki...

Nem volt kíváncsi reám többet a helybeli félhivatalos lap felelős szerkesztője, nem Ákos barátunk, aki köztudomás szerint agyorbáncon esett át

nemrégiben, nem a városi végrehajtó, aki így kezdte valamennyi beszédét: „Uraim, befűtta az utat a hó...” A többiek is egytől-egyig igyekeztek távol tartani magukat tőlem.

S összedidiregtem. Mert ekkor jöttem rá először és pedig magam kárára, hogy soha semmit nem szabad adni az olesó népszerűsége. Humbug az, semmi más!

Ime, a tegnapelőtti éjszaka során, mialatt a Nyúlban hangoskodtunk, magam is hinni kezdtem, hogy legközelebb csakugyan meg fognak választani a kerület országgyűlési képviselőjévé. Barátaim koszorúja váltig biztosított legalább, hogy máris a parlament tagjának tekinthetem magamat. Ma pedig, alig harminchat órával a fogadkozás után, tudomást sem akartak venni létezésemről. Mindenestre messziről elkerültek.

Megértettem ebből, hogy senki sem ad rám többé semmit. Mert önmagunk ismétlése azzal jár előbb-utóbb, hogy megunnak bennünket, mint kikopott alakot. Én pedig ötödik napja lógtam már ide-oda, ide-oda... Mint a harangban az ütő.

Beláttam ennél fogva, hogyha meg akarom még menteni csekély megmaradt renomémat, a lehető legrövidebb időn belül távoznom kell Újhelyről s muszáj hazaérkezni. Holnaputánra volt kitűzve második leányom esküvője: az otthoniak bizonyára kétségbeestek már sorsom miatt, szegény hitvesem azonban aligha tudhatta még, micsoda utazásba bonyolódtam bele. Mert amilyen hőszelkű asszonynak ismertem, azóta bizonyára mentőexpedíciót szervezett volna, hogy kimentsen őrzítő helyzetemből... És sietnem kellett azért is, mert klienseim is türelmetlenül leshettek rám, a legnyomósabb ok azonban az maradt mégis, hogy fölötte fogytán volt már a pénzem. Valami hat pengő és hetven fillér csörgött mindössze a zsebemben.

Nem késlekedtem hát, hanem a gazda felé kiáltottam:

— Fizetek!

S kiegyenlítvén a tartozást, fejembe nyomtam a kalapot s megindultam. Az állomás felé.

Arról persze szó sem lehetett, hogy a főutcán keresztül vágjak neki. Mert inkább a föld alá süllyedtem volna, semhogy a városban mutogassam magamat. Veszett hírem mindenfelé elszállt már ezen az ötödik napon s gyanítottam jóelőre, hogy az emberek vagy a markukba vihognának, ha észrevennének, vagy bosszankodva fordítanák el a tekintetüket rólam, mint komolytalan alakról, aki — Isten látja lelkemet: minden nemesebb törekvésem ellenére — alkoholista hírébe keveredtem. Másszóval: rézkorhelynek néztek már mindenfelé.

Ezért volt, hogy úgy háromszáz lépés után nyugat felé tértem egy sikátoron keresztül, a hegyeknek, hogy a város eme szélét megkerülve, igyekszem elérni az állomást.

Sokáig tartott ez a botorkálásom s időközben elvetődtem a Zsólyomkára, ott is a Vinyiczai közelébe s erős vágyat kezdtem érezni, hogy benézzek, ha csak negyedórácskára is. Hátha találkozom ott valami cimborával, aki előtt kifejthetem: nem vagyok az oka semminek, a körülmények játszanak össze ellenem kivédhetetlenül. Ösztönöm azt súgta ugyanis, hogy mától kezdve szállóigévé fogok válni. Mint gödény.

De aztán még sem mentem be a Vinyiczaiba. Az volt ugyanis a benyomásom, hogy a helyzet végleg eltaposódott körülöttem és ha harcolni próbálok ellene, még nevetségesebb figura leszek.

Egyszerre csak egy oldalteső tiszta utcácskában találtam magamat. És felsóhajtván, nekítámaszkodtam! az egyik palánkkerítésnek...

Mert zongoraszó vert ki valamelyik szomszédos lakásból.

És csak úgy maradtam, nekikönyökölve a palánkkerítésnek.

Hangulatom is megvolt hozzá, mert ötödik napja éreztem magamat zsongó mámorban s ez a zongoraszó most végleg leszedett a lábamról. Valami elbúsult fiatalasszony játszott a zempléni nótát, amelyet alighanem elfelejtett már a mai ifjúság:

*Zavaros a Bodrog, ha megárad,
Búsulok én, rózsám teutánad,
— Ne keseregj, rózsám, szívem párja:
Tied leszek úgyis nemsokára...*

Zengett a régi szerelmesek dala. A régi szerelmeseké, akiknek szívei ötven esztendővel előbb kihamvadtak talán... Senki nem járt a félreeső utcácskában, melynek házfalai vakítottak a napban. Kék volt az ég északról-délig, mindössze a legendái domb felett vitorlázott három felhőske, valamerre a velejteit erdő irányának... Nyárutói hangulata volt ennek a májusi délelőttnek. Néztem-néztem azt a három kis felhőt, míg csak bele nem foszlott a mennyei kékségbe... Régi álmok szálltak szívemre, mert olyan kislány-ideáljaimra gondoltam, akiknek szoknyájába apró unokák fogódzkodtak már... Hogy elmúlik minden!

Sokáig tartott ez a meghatódottságom, amire tetemes mértékben hozzájárulhatott az is, hogy illuminált állapotban voltam. Legalább negyedórája halt el már a zongoraszó, amire felocsúdtam végül s körülpillantottam.

A villogó napözönben még mindig halott volt az utcácska.

Elérzékenyülésem érthető volt. Mert ahogy

fognak esztendeink, múlik a kedvünk is és egyre inkább leszünk hajlamosak az elborongásra. Hiszen az elmerült napokat nem lehet feltámasztani többé. És közelegvén észrevétlenül végleges elmúlásunk időpontja, semmivé válunk és soha seholy nem fogunk élni azután. Ezért támaszkodtam meg kissé a palánkkerítésnek, mikor a zongora vert ki valamelyik ablakon.

Továbblopódtam a város legnyugatibb utcájában, amely már a hegyoldalban vonul el, óvatosan körülszimatolva, hogy össze ne akadjak valami helybeli ismerőssel. Hisz anélkül is eléggé bántott annak érzete, hogy végleg lenézett ember vagyok.

Az alatt sikerült elsurranom a Hecke nevű magas térségig, ahol az országos vásárok szoktak tartatni. Itt megálltam, hogy fújjak egyet.

Furesa hangulatai vannak a Heckének. Mintha váratlanul valamelyik volhiniai városka szívébe esőppentünk volna át.

Felül és alul egy-egy házsor szegi be a széles vásárteret, olyan házak, amelyek tarkák a meszelesben támadt foltok miatt. Észak felől egyetlen roskatag ház bánkódik a tér sarkában, kilyukadt tetején egy régi zsup kandikál elő s időtől le barnult kalászaiz mozogni kezdenek minden levegőrezdülésre. Olyan ez a vásott épület, a tetejében kikan-dikáló zsupszalmával, akár a szegény ember, aki-nek kalapja lyukas s ezen a lyukon kikukueskál egy esomó haja. Mint a pemzli... Van azonfelül két ütött-kopott kocsma is a tér szegélyén, az egyik egészen fönt, a másik egészen lent és ha nagy-elytve valami elkeseredett alak talál betévedni, hogy egy kupica bundapálinkát kérjen (úszkáló bors-sal a tetejében!), már szenzációt jelent... Olykor gyerekek játszanak bigét a tér egyik sarkában, ettől eltekintve azonban szegénység sír le minden pontról

s olyan unalom ásítóz a Hecke fölé, hogyha valaki arra vetődik egyszer, sietve menekül tovább.

Engemet azonban megfogott az unalom szépsége s úgy maradtam néhány percig. Mellesleg említve: álmos is voltam s ráadásul töprengeni is próbáltam, hogy innét számítva, mimódon érhetném el észrevétlenül a nagyállomást.

Egyetlen választás maradt mindössze: leereszkedni a dohánygyárig s onnét meglapulva a pályaudvar környékét próbálni megközelíteni.

Indulni akartam éppen, aztán úgy maradtam. A tér egyik kiemelkedő pontján megpillantottam ugyanis Czáját, a városka hóbortos tréfacsinálóját.

Czája alatt ezúttal nem a nevezetes bírkózóművészek valamelyikét kell érteni, hanem csupán az újhelyi Czáját. Amolyan ál-Czája volt a valóságban s igazi nevét senki sem ismerte talán. Abból élt, hogy bolondságot űzött magamagából, mert zseniális ösztönével megérezte, hogy tulajdonkép az úgynevezett komoly urak a bolondok. Nevettek rajta s elnézték minden mű-bolondozását. Czája viszont az okos embereken röhögött, persze csak úgy a markába, mert keresett rajtuk. A legutóbbi telet úgy húzta ki például, hogy a legordítóbb hideg idején is egy sertésőlbán aludt, de frakkbaöltözve. Népünnepélyek alkalmából őt bérelték ki, hogy — falábakon járva — megkacagtassa a közönséget s ha reklám kellett valamelyik újonnan érkezett cirkusznak, csak üzenni kellett Czájának. Azazhogy nem is volt szükség üzenetre, mert állandóan kéznél lógérezett...

Megálltam hát a téren és néztem őt, amint ott állt a vásártér egy kiemelkedő pontján s nadrágzsebbe dugott kézzel merengett el a lába alatt elterülő tájon.

Moccanás nélkül állt ott.

Lomha tartású, horgas legény volt s úgy járt

mindíg, kissé maga elé dülve, mint az ősember: csak a husáng hiányzott a jobbmarkából. Vörös volt a képe, rücskös csutoraorral s persze frakkban fényelgett most is. A frakknak lovaglónadrágban volt folytatása, szakadozott szarvasbőrbetéttel. Egyik lábán ásító cugoscipő, másik lábát csalánzsákdarabokba pólyálta be s madzaggal kötözte össze. Penészes pines volt felhajítva a fejére.

Állt ott a dombocskán, állt s úgy tett a mihaszna, mintha még mindig nem vett volna észre. Nagy pénzügyi kapacitás volt Czája s vígan megélt dolog nélkül is. Ezért volt filozófus. Szakadatlanul sajnáltatta magát, egynémely befentesek tudták róla azonban, hogy kétezerhét száz pengője van az egyik helybeli bankban.

Néztem sokáig a drabális fickót s nem tagadom, gyönyörködtem benne.

Ahogy végül lefelé indultam volna a vásártérről s egyvonalba értem vele, odaszóltam neki:

— Hogy vagy, Czája?

— Egy veszekedett vasam sines, nagyságos úr!

S szólván, köpött egyet. A köpet széles ívben sivített el, kőre talált esni s nagyot csappant.

Lent jártam már a házak között s amint visszaneéztem volna, Czája még mindig ugyanabban a helyzetben állt a dombtetőn, nadrágzsebbe mélyesztett kézzel s nem mozdult. Állt a város fölött, mint valami fölkiáltójel. Ugyan micsoda újabb stiklin töprenghetett az ebadta, amellyel az emberek zsebéből újból kihúzhat vagy tizenöt pengőt?

Szerencsémre úgy sikerült megközelítenem a dohánygyárat, hogy senki nem vetődött utamba. Itt azonban még nagyobb elővigyázattal kellett élnem. Azt már eldöntöttem magamban, hogy felszallok a két óra után néhány perccel induló vonatra s hazaérkezem. Ugyanez a vonat volt az, amelyre öt nappal előbb már meg is váltottam a

jegyét... Micsoda öt napja mult el azóta életemnek, Teremtőm! Ám az indulásig legalább másfél-órám volt. Úgy terveztem azért, hogy az idő agyonütése végett beülök keveset a restibe s felhajtok két fröccsöt. Esetleg hosszúlépést. És ha a restaurációig tartó kurta útvonalon mégis valami helybeli cimborát találna elémvetni a szél, szemrebbenés nélkül azt füllentem neki, hogy még tegnap sikerült enyéim közé betoppanni Patakra s ezidőszerint azért vagyok csak Újhelyben, mert tárgyalásom volt a törvényszéken.

Sajnos, másként alakultak a dolgok!

Mert alig hagytam el a dohánygyárat, mikor az egyik kovács-szin alól kikiáltott valaki:

— Szervusz, Sándor! Na, csakhogy meg vagy végül!

Ijedten kaptam arrafelé a szememmel. Egy pataki földbirtokos volt, régi komám s harmadik szomszédom odahaza. Lovait patkoltatta éppen.

Akkor már jött is felém, látható örömmel:

— Hálaistennek! Mert már detektívekkel ke-restetnek odahaza...

— Hogy-hogy? — szaladt ki megrökönyödve a számon.

Kezet szorítottunk.

— Hát úgy, hogy a feleséged kétségbeesésében arra is gondolt: talán meggyilkoltak valahol s a pénzedet elszedték...

— Összes vagyonom két pengő harmincat tesz ki — jegyeztem meg szerényen. — A többi elúszott.

— Nagy ivás volt, egyszóval.

Bólintottam:

— Hajaj!

— De mégis hol az istenesudájába tudsz elkó-dorogni ötödik napja? — kiáltott fel látható ingerültséggel a barátom. — Mert a legvadabb híreket

terjesztik rólad Patakon... Mondd hát, mi van veled?

— Nagy sora van annak, testvér — válaszoltam elborulva.

Mivel a kovács-szin előtt mégsem pakkolhatam ki mindent, egy közeli csapszékbe nyitottunk be ketten. Pontosán hány óra lehetett ekkor, nem tudom már. Valamivel délidő után. Amire azonban kiléptünk volna, a nap hanyatlani kezdett a hegyek fölé.

Volt mit hallgatni kebelbeli pajtásomnak, mert tüzetesen számoltam be neki mindenről, semmit sem hallgatva el. Megértő komám egyszer a fejét vakarta, másszor a tenyereit esapta össze, ismét másszor elkomorodott. Voltak pillanatok, amikor így szólt mélán: „Képtelenség ez, tökéletes képtelenség, amiket most hallok...” Voltak pillanatok viszont, amikor szenvedélyesen csattant föl: „Barátom, nagy eset ez mindenképpen!... Olykor azonban izgatottan ugrott egyet: „Már ne haragudj, testvér, de kénytelen vagyok konstatálni, hogy nagy hólyag vagy!” Esetemnek mindazáltal az volt a reágyakorolt összhatása, hogy konsternációba esett s ahogy készen lettem volna az előadással, melegen szorongatta meg a tenyeremet:

— Barátom, hát csak azt mondom én teneked, hogyha nem választanak is meg képviselővé a kerületben, mindazáltal nevezetes ember lettél... Keresni lehet rajtad!

Akkorára megittunk három és fél liter bort, a megfelelő szódavizekkel s jól beborozva léptünk ki a csapszékéből. Alkonyatra állt, amikor kocsiba szálltunk, amelyre föltettem irattáskámat, meg a leányom esküvőjére még hétfőn megvásárolt néhány apróságot. Akkor végül megindultunk hazafelé.

Ám egyelőre nem érkeztünk meg, aminek

meg volt a magyarázata. Minden ki fog derülni az elmondandók során.

Ismétlem: negyedfél liter bor volt bennünk, ugyanannyi szóda. Ennek tudható be talán, hogy eleinte elszontyolodtunk. Barátom bizonyára eddigi ötnapos utazásom egyes megfejthetetlennek tetsző fordulatain tündözött el, magam pedig a táj szépségén kezdtem lelkesedni.

Mert tündéri ez a mi szűkebb hazánk s különösen így, május vége körül, lépten-nyomon újjongásra fakasztja a szemlélődő alaptermészetű embert.

Poroszkáltunk a fehér országúton... Jobbról a hegyek smaragdkoszorúja, szőlőkkel, gyümölcsösökkel, úrikertekkel, melyek közül itt is, ott is egy-egy villa teteje kandikált elő félpillanatra... Másik részről a Bodrogek ligetes síkja tárta elém temételen romantikáját... Nagymessze egy kinyúló toronyhegy parázslott a nap téglaszínében, mindenfelé berkek szegték be a szemhatárt s elvéve mintha felfeketedett volna még egy régi nádas maradványa... De kár a néhai tengerért, mely maga alá borította negyven évvel ezelőtt még a Bodrog és Tisza által körülölelt földet.

Később arra figyeltem föl, hogy barátom valami hetyke betyárnótát dűnnyög maga elé. Tercelni próbáltam hozzá... S hogy, hogy nem, de fenejókedvünk kerekedett. S ahogy közeledett volna felénk az Akasztódomb, már hangosak voltunk nagyon. Egyremásra szedegettük elé a régi dalokat.

Ezen a részen út ágazik el balra, mely a Bodrog partján épült Végardó falujáig visz el. Azt mondta itt a barátom:

— Nézzünk be Ardóra, a görögkatolikus paphoz. Csuda vörösborra van.

— De akkor hogyan érkezünk meg haza még ma? — próbálkoztam meg az ellenvetéssel.

Ámde a pajtásom letromfolt:

— Furesa ember vagy te s amint látom, ritkán gondolkozol. Mert ha gondolkoznál, rég rá kellett volna jönnöd, hogy csak vonattól érkezhetsz haza. Már csak a feleséged miatt is, föltéve, hogy nem akarsz neki mindent kipakkolni...

— Szó sincs róla! — feleltem határozottan.

Ő ismételten így szólt ekkor, mialatt csuklott kettőt:

— Azért mondom, hogy vonattól kell megérkezned, lehetőség szerint Pest felől. A pesti gyors azonban csak tíz után fut be Patakra, addig ráérünk...

Mivel pedig észrevette rajtam, hogy célzását nem értem, tüzetesebben is kitért reá, mit gondol ő vonattól való megérkezés alatt. Öt napja vagyok távol immár enyéimtől s ez okból csak valami meglepő lódítással toppanhatok haza. Itt közbevetettem, hogy rég tisztában vagyok vele, mivel kell elámítanom az asszonyt, legalább az első pillanatban: hogy a Felvidék ellen tervezett nagyarányú felszabadítóbetörés részleteit vitattuk meg Pesten arra illetékes tényezőkkel s ebbe az előkészületbe a megye képviselőjében magamat vontak be, mint közismerten hazafiás és titoktartó embert...

— Betyár-egy ötlet! — lelkesedett a barátom. — Éppen azért kell vonattól érkezned, Pest felől lehetőleg és minden körülmények között gyorsvonaton. Addig ráérünk!

Akkor már a Végardónak vezető mezei úton szállt kocsink után toronymagasan a por. Közvetlenül a falu előtt lépésre fogták a lovacsák s az új helyi Magashegy irányában felcsillant az első csillog. Este volt már, messziről kolompszó szállt. Mennyei béke esőndje hallgatott közeli és távoli mezők felett...

Mély áhítatba estem. És abban a másodpercben összekulesoltam a két kezemet s felfohászkoztam az

én Atyámhoz és Teremtőmhöz, hogy megtartott a legutóbbi öt nap zúrzavarai között.

Az ardói görögkatolikus pap pedig mintha csak éppen bennünket várt volna.

Mert halat tisztogattak a konyhán, miután pirított hal lett volna a vaesora. Papunk, amint rányitottunk volna, otthagya a konyhát s rég nem tapasztalt örvendezéssel tárta szét a karját:

— Hogy vagytok, nagyrabecsült barátaim? Hát veled mi történt, Sándor?

Ez utóbbi kérdést énhozzám intézte, némi szemrehányással, amiből kapiskáltam nyomban, hogy alighanem mindent tud rólam. Ennek azonban legalább annyi előnye volt meg, hogy nem kellett elülről elmondanom mindent.

Hej, mi lett aztán Végardó falujában!

Miután a haltisztításnak csak éppen hogy neki láttak még, házigazdánk, a görögkatolikus pap, táborozásunk színhelyét nyomban a Bodrog egy kisebb pontjára tette át azzal a megokolással, hogy ott tökéletesebb lesz a hangulat, halpaprikás mellett. Mert a halpaprikás mellett döntöttünk mind a hárman, nyársonsült hal helyett. Egy halászmester is elékerült idején s negyedórán belül a parton rözse lobogott már, mely fantasztikus fényt vetett az arcunkba.

Hanem a borokról sem feledkeztünk meg! S földbirtokos barátomnak valóban igaza volt, amikor azzal csalt el Ardóra, hogy fenomenális vörösbor van a papnak. Tény másfelől, hogy könnyű elesavarni a fejemet, ha vörösbort helyeznek kilátásba.

Igézetes májusi éjjel borult fölénk.

Az Ó-Bodrog széles kanyarja mögül kibujt a telehold, noha úgy tetszett, mintha a balképe soványodni kezdene észrevétlenül. Nagy hallgatás neszelt a táj fölött, csak itt-ott kiáltott bele valami vizimadár a szívnyomasztó csöndbe. A Bodrog vala-

melyik kiöntése felől hasított át a nagy magányon ez a kiáltás... Utána még siketebb csönd állt be... Olykor úgy rémlet, mintha a református templom óraütései zümmennének el idáig Patakról. Egyszer tizenegyet számoltunk... Rég utána voltunk már a halpaprikásnak, mely remekbe sikerült. Elismerésem kézzelfogható jele gyanánt utolsó kurtaszivaromat nyujtottam át a halászmesternek.

A közben csusztattuk a tütüt és — hogy emelkedni kezdett a hangulat — papunk frappáns eseteket szedegetett régi diáksága emlékei közül. Egyet magam is megjegyeztem.

E szerint volt a papunknak egy tanára, ki a logikát adta volna elő. Miután időközben tíz esztendeig volt igazgatója az intézetnek, némileg elfelejtette a logikát, melynek tanításához — igazgatói megbízatása leteltével — a tizenegyedik esztendőben tért vissza ismét.

Egy logikaórán azt kellett volna megmagyaráznia, mi a szarvasokoskodás? Körülbelül tudja mindenki.

E szerint kisleány lopott a krokodilus, mire a fiúcska édesanyja könyörögve kérte, adja vissza gyermekét. A krokodilus így szólt ekkor:

— Visszaadom, ha megmondod az igazat, hogy visszaadom-e?

A kétségbeesett anya válasza így hangzott:

— Visszaadod a gyermekemet...

— Ez nem igaz — felelt a krokodilus — tehát nem adom vissza!

Az anya most az ellenkező kísérlettel próbálkozott meg:

— Nem adod vissza a gyermekemet...

— Ez igaz — mosolygott kegyetlenül a krokodilus — és hogy igaz maradjon, nem is adhatom vissza neked!

Ez lett volna a szarvasokoskodás.

A logika öreg professzorának azonban tízévi igazgatósága alatt sok minden kifittyent az eszéből s ez okból így kezdte magyarázni a szarvasokoskodás labirintusait:

— A krokodilus ellopta az anya gyermekét, az anya kérte a krokodilust, adja vissza a gyermeket, mire azt mondta a krokodilus: nem adom! De add vissza! — rimánkodott az anya. — De nem adom vissza! — kiáltott rá a krokodilus.

Itt végleg belegabalyodott az öregúr, ám hirtelen ötlettel kivágta magát:

— Mint láthatjátok, fiaim, ilyen összevisszamódon okoskodtak a régiek... Dehát mindig szamarak voltak az emberek!

Papunk hahotázni kezdett, mi ketten a fejünket csóváltgattuk... Hanem akkor már messzire haladt az éjszaka. Lehetett egy óra éjfélután. A rőzse alig parázslott, itt-ott koccintottunk, ezúttal azonban nem volt kedvünk dalra gyujtani. A helyett régi dolgokon gondolkoztunk.

Később, úgy magától, beszélni kezdett a halászmester. Megtudtuk tőle, hogy negyven esztendővel előbb télen-nyáron egy tenger volt még a Bodrogköz világa, mert itt adott találkozt egymásnak a Tisza és a Bodrog. Annyi volt a hal, hogy néhol elakadtak tőlük a víz s vadmadarak kiáltozásával volt tele a levegő. Akkor volt élete halásznak, pákásznak... Apró halmokon emelkedtek ki némelyest a falvak, amelyek közt csak lélekvesztőn lehetett közlekedni s ott is kizáróan nádasokba vágott csapásokon. Olyan világ volt ez, hogy aki nem volt járatos benne, odaveszett a zöldszigetek közé, a hinárosba... A hazafiak, ha német üldözte őket, ide vették be magukat s a bodrogközi nádasok között vesztett a nyoma valamennyi szegénylegénynek, ha nagyon meg találták szorítani kívülről... Szabadon élt a Bodrogköze népe a honalapítás óta s ezért van,

hogy lecsapoltatván alóluk a vizek, ma sem tudnak uralkodni magukon, hanem szakadatlanul szembezállnak a törvénnyel, valahányszor fűteni kezdi őket lobogó indulatuk. A lukaiaknak például még ma sincs sejtelmük róla, mi a fogalmi különbség az enyém és tied között. Hétköznapi szokás, hogy szomszédok kötik el az egymás lovát.

Itt térdére esapott a papunk:

— Ad vocem: Luka! Bizonyos, hogy ősi név, ám a lukaiaknak nem tetszett az érthetetlen szó s ötven krajeár ellenében megmagyarosították a falujokat. Azóta szebben hangzik: Bodroghalom. Egyék meg!

Mi hallgattunk s nagy elvétve koccintottunk még. A pap másodszor is térdére esapott, teljes tenyérrel:

— Csak arra lennék kívánesi ezekután, minő sors vár Szemere nevezetes költeményére, melynek címe: „A lukai pap“. Valószínűen így alakítják majd át: „A bodroghalmi lelkipásztor“. Minálunk úgysis divat, hogy a költőkkel kutyául bánnak életükben, haláluk után pedig kutyába sem veszik őket ...

Hangtalanul helyeseltünk rá a fejünkkel.

Közbe-közbe pedig szorongani kezdtem a gondolatra, hogy holnap minden körülmények között haza kell érkeznem ... Azalatt többízben is úgy tetszett, mintha pirosodni kezdett volna a Bodroghalmi keleti karimája.

Alighanem a virradat jött onnanfelől.

HATODIK FEJEZET,

hol is a szerző révbejut végül, de nem azonnal. Ezen a szombati napon úgyanis elpityizálgatnak még az ardói görögkatolikus papnál, mely alkalommal politikai kijelentésre ragadtatja magát a lelkipásztor,

a kijelentés egyetlen mondatból áll mindössze, ám ez az egyetlen mondat jóval többet mond a kelletténél; ebéd után kocsiba szállnak, mindazáltal nem hajtatnak a szerző háza elé, hanem előbb az „Amerikához“ címzett vendéglőben kötnek ki, mely az állomás közvetlen szomszédságában van; folytatólagos pityizálás, e pityizálás következménye gyanánt két vonat is továbbmegy, amit ők csak utólag vesznek észre; este — a detektívek betoppánására — fölszedelődzködnek végül s a szerző családja körébe ér, miközben komisz ürügyet hoz föl hatnapos távollmaradására, másnap résztvesz az esküvőn s utána kétnapos alvásba dermed; fölkelvén, még egyszer eldarvadozik az eseményeken s utoljára vale!-t int a türelmes olvasónak.

Sokszor eltűnődöztem már a problémán: Patak környékén minek megy baráti látogatóba az ember, amikor csaknem képtelenség szabadulni a vendéglátó gazdától. Annyira marasztalják az embert.

Ez volt az eset Végardón is.

Délelőtt tizenegykor is vörösborot szopogattunk még. Olyan álmos voltam, mintha kolonc lett volna a nyakamba kötve. Nem esoda! Hat egész nap óta csak suttyomban tudtam elszundítani negyedórás-kát, félórás-kát. Itt pedig szó sem lehetett alvásról, mert a pap egyre-másra koccintásra nógatott ket-
tönket:

— Ti, barátim, a sajnálatraméltó eretnek hit tanain tévelyegtek mind a ketten, mindazáltal kívánom mind a hármunknak, hogy a Felséges Atyaisten ne resteljen éltetni bennünket!

Ittunk hát. Ezúttal azonban már kisüstönfőtt pálinkát, melyet bregyóresznek is mondanak egyesek.

Akkor már az asztal lapjára könyökölttettem a fejemet s laposan pislogtam. Kurta álmok zsongtak át holtrafáradt agyamon s csak olyankor kaptam

föl a szememet, ha élesebben csattant föl a pap. Tizenegy óra után tudniillik politika körül forgott a szó birtokos barátom meg a pap között. A lelkész éles ellenzéki pártállású lett volna egyébként, de a kormányra szavazott minden esetben... Mert próbált volna csak ne szavazni! Ezúttal azonban négy fal zárt el minden szót a külvilágtól s így elemében volt a házigazdánk. Mert váratlanul nagyot sujtott öklével az asztalba s a hangja süvített:

— Hazánknak egyetlen szépséghibája van csupán!... Ezer olyan ember szállta meg az illetékes körökhöz legközelebb eső hadállásokat, aki húsz helyről is húz fizetést, az állampolgárok többi része pedig szeeskat eszik!

Tapasztalván azonban, hogy mireánk, ketőnkre, úgyis mint minősített korhelyekre, a legkisebb hatással sincsenek politikai aggályai, csipkedő hangba csapott át. Talán, hogy némi lelket öntsön belénk. Így kezdte:

— A jelenet, amelyet most elmondandó leszek — hiteles adataim szerint — Felsőnyéken játszódott le az ottani kálomista prédikátor meg a kúrátor között...

— Lett ennélfogva, hogy a kúrátor — más mezei munkásokkal egyetemben — az eső miatt gyalogszerrel igyekeztek hazafelé. Előzően meg is áztak alaposan. A falu alatt a kúrátor találkozik a tiszteletes úrral, aki aziránt érdeklődött nála, minő arányú volt a határban a csapadék. Felelt a kúrátor:

— Volt egy kis suhogó. De a növényzet gyökerére kellett volna az alkalom, hogy egy kis buzgalmat vehetne a palánta s utána mutathatna némi eredetet.

Mi ketten álmosan mosolyogtunk, a pap olyanokat harsogott, hogy remegni kezdett a hasa. S vérszemre kapva, folytatta:

— Most csak egyet még! A pomázi kúrátor

(szintén református persze) mikor a légáció alkal-
mából ebédre volt hivatalos a tiszteletes úrhoz, így
animálta koccintásra a légátust: „Engedelmet kérek
a bocsánatért, de azon jelszó irányában tapsol az én
hangulatom, hogy próbálkozzunk!”

S ingerkedve tette hozzá:

— Hát ilyenek vagytok ti, kálvinisták!

Sajnos, nem voltam olyan lelkiállapotban, hogy
védelmére keljek megesisipkedett egyházunknak, mi-
után ezen a késő szombati délelőttön minden óha-
jom odakoncentrálódott, hogy ágyba dűthessem
magamat egyszer. Talpraerőlködtem azért s oda-
szóltam a pajtásomnak, akinek eltökélt szándéka
volt, hogy családomhoz kalauzol végül:

— Gyerünk, testvér!

Ám a pap hallani sem akart róla, hogy ebéd
nélkül kerekedjünk útnak. Így történt, hogy ebédre
is ottragadtunk.

S újból tapasztalni voltam kénytelen — leg-
alább tizedszer már hétfő dél óta, — hogy mihelyt
komoly borozgatásra került a sor, abban a másod-
perében minden álmoság elröppent a szemhéjaim-
ról.

Pazar hangulatban folyt le az ebéd, mely alka-
lommal tüzetes eszmecsere fejlődött ki közöttünk az
időszerű kérdésekről. E barátságos vita során meg-
egyeztünk arra vonatkozóan, hogy egyedül a fasiz-
mus menthet meg bennünket, a parlamentet pedig
be kellene csukni, lévén a szólásszabadság hangozta-
tása nem egyéb humbugnál. Igaz másfelől, hogy
akkor már mind a hármunkban benne volt egy-egy
liter bor.

Hanem egyszer mégis csak indulni kellett. Le-
hetett pedig ekkor félhárom óra délután.

Káprázatos napfény volt odakint minden, ami-
kor kezét fogtunk volna érzékenyen a papunkkal. E
májusi koradélutánon olyan fény vakított, mint

csak Szent István-napja körül szokás, amikor kenderitölök esattognak minden udvaron s véget nem érő köteleken fehér vásznakat szárít az egész falu...

Ilyen hangulatban zörögtünk Patak felé a kocsin, miközben fidélisen dűnnyögött maga elé a kocsis, a kalapja meg vakszemére volt vágva. Úgy látszik, jóltartották a papi-konyhán.

Nem jártunk már messze a város szélétől, amikor így szóltam a barátomhoz:

— Pajtás, nem jó lesz ez így . . .

— Már mi nem lesz jó? — nézett végig értetlenül.

Épp a vasúti őrházhoz értünk, ahol országút keresztezi a vonat útját. Így válaszoltam ekkor:

— Nekem minden körülmények között a pesti vonattal kell hazaérkeznem, már tudniillik a feleségem miatt. Lakásom a város északi végében van, alig ötszáz lépésre innen: házam előtt semmi körülmények közt sem hajtathatunk el, mert könnyen megláthatnának s abban az esetben nem tudnám igazolni hatnapos távolmaradásomat... Mit tegyünk hát, testvér?

— Mi sem könnyebb ennél — nyugtatott meg a barátom. — Egyszerűen áthajtatunk a vasúton, a tulsó részén rátérünk a mezei útra, a villanegyed mögött újból keresztezzük a vasutat s behajtunk az állomás hátába . . .

— Mikor fut be a legközelebbi vonat Pest felől?

— Négykor. Addig másfélórai időnk van.

Nem tetszett nekem:

— S mit csinálunk addig? Hátha meglátnak, hogy a kocsin ülök tétlenkedve!

— Tévedsz, mert nem fognak meglátni — próbált megnyugtatni a barátom. — Addig ugyanis beülünk az állomás megett található s az „Amerikához“ címzett vendéglőbe. Szeparéba természetesen, ahol senki tudomást nem vehet létezésünkről. Leg-

alább fölhajtunk némi frissítőt: jót fog tenni mindkettőnknek...

Itt már bölintottam:

— Én is ezen a véleményen vagyok, testvér.

E megbeszélésnek lett a következménye aztán, hogy mialatt a koesis odakint várakozott a fogattal, a gesztenyefák árnyékában, mi ketten az „Amerika“ egyik külön szobájában foglaltunk helyet. Nácival, a pókhasú tulajdonossal, két fogadalmat tétettünk mindenekelőtt. Először: hogy senki előtt nem fedí föl titkos búvóhelyünket s másodsor: hogy tiszta bort fog tölteni poharainkba és nem olyat, amelyet keresztvíz alá tartottak előzetesen. Ellenkező esetben kirántjuk hátsó nadrágzsebeinkből a revolvert s megkezdjük a tüzelést. Náci ezt meg is ígérte nekünk s írjuk föl előnyére, hogy szavát meg is tartotta.

A bornak azonban, amelyet kifogástalannak találtunk, csakhamar megmutatkozott a hatása: jelentkezni kezdett a daloskedvünk. És mert fokról-fokra ágaskodott bennünk a hangulat, nem teketóriáztunk sokat, hanem vinni kezdtük teljes lélekkel. Különösen egy dalt ismételtünk a végtelenségig. Baghó Jánosnak, megyénk első nótaszerzőjének dala volt ez, amelynél különbet nem költöttek még egy másikat.

Én kezdtem minden alkalommal, mert hangom — az még van:

*Lengyelország határszélén
Kintállok a vártán.
Édesanyám, szép kedvesem
Otthonhagytam árván...*

Szállt-szállt a katonadal, hogy a mestergerendát verte, mert barátomnak is kiadós baritonja volt. E viharos nótázásnak azonban az lett a következménye, hogy valaki fölfedezett bennünket kívülről.

Mert hirtelen csak arra figyeltünk föl, hogy Náci csapláros valakit mindenáron szeretne kituszkolni a folyosóról, amikor az a valaki boroshangján így rivallt rá Nácira:

— Mivel úrral és zsenivel van dolgod, azt mondom én neked, Nácikám, úgyis, mint szellemi csiszliknek, hogy három lépés distane!

Megismertük: Baghó János maga volt, a háborús dalnak szerzője. A nevezetes nótaköltővel hatnapos kalandozásaim során volt már találkozásunk egyízben: a mádi lakodalomban tudniillik, ahol is excentrikus ötleteivel általános szimpátiát gerjesztett maga körül. Ám alighogy lélekezethez kaphattunk volna, már be is lökte maga előtt az ajtót, miután előbb oldalttaszította Nácit s a nála megszokott elragadtatással kiáltott fel:

— Barátaim, úgyis mint bőreserző vargák, üdvözöllek abból az alkalomból, hogy dalaim révén terjesztitek a híremet . . .

— Éljen Baghó János! — kiáltottunk föl egyszerre. — Éljen!

Baghó János komor hangon szólt:

— De miből? Az Istenért, mi-i-i-bő-ő-öl?

Egyébként frakkban érkezett a vonattal, amelyről éppen itt találta leszállítani a kalauz. Mert ismét jegy nélkül utazott, ezúttal azonban nem tudott megegyezni a kalauzzal. A fiaskónak ezúttal egyéb magyarázata is volt, amelyre vonatkozóan a következőkben adta meg a fölvilágosítást Baghó János:

— Nevezetesen most is össze találtam rúgni a patkót hazai izraelitáinkkal s ez álnok alakok tüzeltek ellenem a kalauzt, hogy tegyen ki . . . Nem baj! Leszámolok még velük!

Hirtelen színigtöltötte a poharat, fölhajtotta a bort, megtörölte a száját, ugyanakkor előkapta nadrágzsebéből a hangvillát, az asztal széléhez koc-

cintotta, füléhez emelte s megkapván az alaphangot, feltárta a két karját:

— Barátaim, úgyis, mint harmadosztályú szellemi utasok a vegyesvonaton, zengjük el előbbi bánatos dalom második strófáját:

Lecsapott a két karjával, mi hárman meg belevágtunk borús karban:

*Messze, hol a kerek mennybolt
Összeér a földdel,
Édesanyám szemét látom
Tele gyöngyös könnyel...*

Bizony, nedves lett a mi szemünk is. Ugyanakkor pedig elkéstem a négyórai személyvonattól.

Fontosabb volt azonban ennél, hogy Baghó János — finálé gyanánt — újból lecsapott a két karjával s elhallgatván a nóta, szinte extázisban kiáltott fel:

— Barátaim, úgyis, mint bőresezők és fejnaturalisták, legyen gondotok rá, hogy ihassak!

Ittunk hát, feszt... Később, hogy, hogy nem, de közibénk talált vetődni a helybeli preparandia magyar irodalomtörténet tanára, akinek — mint fokról-fokra megfigyeltem — halvány sejtelve sem volt immár hat napja tartó képtelen utazásomról. Akkorára különben, az erős bornak hatása alatt, alaposan becsicsentettem, mert itt-ott ferdén és elnyujtva láttam a tárgyakat s három ivópajtásomat és ezért nem is emlékszem mindenre. Az azonban élesen megmaradt bennem, hogy egyízben irodalmi kérdések körül csattogott a vita. Józan állapotomban a világ minden kincséért sem mernék belekotnyeleskedni ilyen magasabbrendű problémába, ezúttal azonban, hogy bennem volt már vagy harmadfél liter s ráadásul néhány pint, valósággal én vittem a szót. Dehát ilyen az ember, ha felöntött egyszer! Emlékszem még, hogy az irodalomtörténet ta-

nára váratlanul az asztalra sujtott le öklével s ugyanakkor csaknem üvöltött:

— Kedves barátaim, badarságokat locsogtok össze, miután dunsztotok sines róla, mi a probléma veleje! Noshát, leszögezem újból, hogy nálunk újra a népi rétegből kellene kisarjadnia a nemzeti költészetnek, mint Tompáék korában!

S hogy példával illusztrálja, nyomban egy kortesverset applikált, amelyet sikerült megjegyezniem. Így hangzott: — *Molnár Béla hernyóbiztos, — A bukása több, mint biztos, — Az ő elve férgesalma, — Nem veszi be, csak a marhá, — Éljen doktor Buza Barna!*

S ingerülten kiáltott fel:

— Nos, tudjátok meg, kedves barátaim, hogy e pompás sorokat egy újhelyi esizmadia költötte legalább huszonhárom esztendővel ezelőtt... S ki beszél róla? A kutya se! Hát érdemes költőnek lenni ebben az országban?

De itt már gyilkoló gúnnyal jegyezte meg Baghó János:

— Mindig mondtam én, testvér, hogy hazánk területén a vargák és cipészek vezetnek talentumban!

Mellesleg közbevetve: ezalatt elkéstem a következő pesti vonattól is és ennél fogva bele kellett törődnöm, hogy csak a tíz óra után befutó gyorsvonattól indulok hazafelé. Igen benne voltunk a hangulatban.

Dehát nem úgy lett!

Mert valami nyedóra mulva két ismeretlen úr nyitott be reánk, kopogtatás nélkül. Utánam érdeklődtek s amikor udvariasan felálltam volna, hogy én vagyok az, a két ismeretlen egyszerre mondta:

— Akkor hazakísérjük ügyvéd urat!

— Mi címen? — próbáltam a tiltakozással.

Ugyanegy pillanatban válaszoltak:

— A nagyságos asszonytól van megbízásunk reá!

Megértettem, hogy a nyomomba megindított detektív a két úr. Először koccintottam velük is, amire lebilineselő készséggel adták elő, hogy harmadfélnap óta a fél vármegyét bezaglászták utánam, mígnem a legeslegutolsó pillanatban sikerült lecsapniok reám...

Mivel láttam, hogy itt nincs kibúvó többet s mivel a két derék ember felvilágosított, hogy odahaza minden készen várja leányom másnapi esküvőjét, kezet szorítva három ivócimborámmal, vakszemre vágtam a kalapot. Fölvettem irattáskámat és azt a cókmoókot, amelyet szegény nőm megbízásából a holnapi esküvőre vásároltam még hétfőn délbőlben Újhely városában s akkor megindultam előttük. Hazafelé!

Két tiszteletreméltó barátomat arra kértem mindössze, maradjanak mögöttem tisztos távolban, mert nem szerettem volna, hogy csödület verődjön össze utánam. Ám hiábavalónak bizonyult minden óvintézkedés! Mert mialatt az iskolakert egyenes főútján bandukoltam végig az enyhe estében, lépten-nyomon hallani voltam kénytelen, amint egymást figyelmeztették a sétálgató párok:

— Sándor bácsi megérkezett...

Egy impertinens alak pedig a következő megjegyzéssel szúrt oldalba:

— Az összes sarkutazókat lepipálta az öreg...

Nem nyujtom tovább: kár a szóért... Ahogy benyitottam volna a kapun, kissé kijózanodtam. Mert fényárban tündöklött a veranda s a ház valamennyi szobája. Ma sem tudom, mint léptem be az ebédlőbe. Szeretett enyéim vacsoránál ültek éppen. Feleségem sötét arccal nézett az üres tányérjára, menyasszony-leányom fölsírt, ahogy észrevett, leendő vőm szemrehányó tekintetet vetett felém...

Ott, az ajtóban még, kétfelől a két detektívvel, egy nagyot nyeltem:

— Feleség! Nemzetvédelmi ügyben egész héten át a fővárosban kellett tárgyalnom bizonyos hazafias intézőkörök vezetőségével s mély sajnálatomra nem tudtalak értesíteni...

Feleségem szinte átszúrt a szemével. S akkor a nélkül, hogy moccanat volna, jéghideg hangon a következő kérdést adta föl:

— Nemzetvédelmi ügyben? Ki lumpolt egyszer Szerencsen, egyszer Mádon, egyszer az újhelyi restiben, egyszer a Vinyiczaiban, egyszer a Nyúlban, egyszer az ottani nyárikertben, ki járt megszállt területen Velejte alatt, ki dalolt tegnap és ma a végardói papnál?

Hallgattam, miként a csuka. Mert láttam, hogy itt mindent tudnak.

— — — — —
Azóta több nap mult el.

Még volt bennem annyi erő, hogy másnap végigjártam az esküvői ebédet s utána táncba is ereszkedtem. Tudniillik valóságos lakodalmat esaptunk, cigánymuzsikával.

Hanem ugyanakkor tapasztalnom kellett, hogy veszett hírem van már mindenfelé. Az esküvői nép nemcsak töviről-hegyire ismerte hatnapos hányódásom minden részletét, hanem itt is, ott is tódítottak már hozzá. S rémülten éreztem meg ekkor, hogy egy-két héten belül legendák szövődnek körém s én magam mithosszá fogok válni.

Úgy illett, hogy táncbavigyem újdonsült vőm édesanyját is, egy-két-fordulóra. Meg is tettem. Amikor azonban cifrázáshoz kezdtem volna illegetni a lábam élét, valamelyik tiszteletlen fiatal fika elvakkantotta magát a hátam megett:

— Jól tartja magát az öreg Kolumbusz Krisztof...

A komiszkodást eleresztettem a fülem mellett s a helyett összebokáztam egypárszor.

Aztán elment a kislányom, meg az ura. Csak annyit árultak el mosolyogva, hogy első állomásuk Budapest lesz. Onnét továbbutaznak majd délnek.

De akkor végérvényesen ágybadültem én is. Éppen ideje volt.

A vendégek maradtak még s ezért jogászfiamat bíztam meg a házigazdai szerepkörrel. Én pedig biccentvén diszkréten a vendégek koszorúja felé s keztesókolván neheztelő hitvesemnek, félrevonultam észrevétlenül.

Hanem akkor aludtam egyet!

Vasárnap esti félnyolc lehetett, mikor fülemre húztam a paplant s kedd déli tizenkét órára harangoztak, amikor újból fölnyitottam a szememet.

Hat nap alatt nevezetes emberré váltam.

Egyik jele ennek, hogy azóta példátlanul föllandült az irodám. A mai napon például valóságos torlódás állt be az udvaromon. Egymagamban csak a legnagyobb erőfeszítéssel tudtam lebonyolítani a kliens-forgalmat. Holnap bojtárt fogadok.

Most pedig búcsút intek a türelmes olvasónak.

Az az érzésem, hogy hiába is kapálództam volna kézzel-lábbal a hat napra kinyúlt kényszerutazás ellen. Magasabb Hatalmak által volt ez így előírva a számomra. Igenis, az Úr tenyerében vagyunk valamennyien . . .

Ismerve azonban a becsicsentés iránti hajlandóságomat, nem lehetetlen, hogy legközelebb újból belekeveredem valami kalandba . . . Kívánom őszinte szívből, hogy az Isten óvjon meg minden jó keresztvényt hasonló utazástól.

Vale!

— VÉGE —

